

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

ANAYASA VE MEVZUAT ÇERÇEVESİNDE MİLLÎ GÜVENLİK

Ferhat ÇALIŞKAN

DANIŞMAN

Dr.Öğr.Üyesi Serdar NARİN

İZMİR-2020

YEMİN METNİ

“Yüksek Lisans Tezi” olarak sunmuş olduğum **“Anayasa ve Mevzuat Çerçevesinde Millî Güvenlik”** isimli çalışmanın, tarafımca, akademik kurallar ve etik değerlere uygun şekilde yazıldığını ve tez yazımında yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilen eserlerden oluştuğunu, söz konusu eserlere atıf yapılarak yararlanılmış olduğumu belirtir ve onurumla doğrularım.

11/11/2020

Ferhat ÇALIŞKAN

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi
Anayasa ve Mevzuat Çerçevesinde Millî Güvenlik
Ferhat ÇALIŞKAN

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Hukuku Anabilim Dalı
Kamu Hukuku Yüksek Lisans Programı

Millî güvenlik, devlet kavramı içinde yer alan insan, ülke ve egemenlik unsurlarının iç ve dış tehditlere karşı bekasını sağlayan en önemli unsurdur. Devletler başta siyasi, ekonomik ve askeri güç olmak üzere birçok güç unsurunu bu maksadın tahakkuku için kullanmaktadır. Devletlerin bekasını sağlarken icra ettiği uygulamalar yönünden millî güvenlik çok fonksiyonlu bir alandır. Seferberlik, savaş hali, salgın hastalık veya ağır ekonomik bunalım halleri gibi olağanüstü haller; 11 Eylül 2001 tarihinden sonra yeni ve küresel bir boyut kazanan terörle mücadele; kara, hava ve deniz egemenlik alanı içerisine dışarıdan gelebilecek tehdit ve tehlikelere karşı hudut güvenliğinin sağlanması; bilişim ve teknoloji alanında yazılım ve donanım bakımından geline nokta itibariyle siber güvenlik; dış tehditlerin tespiti, teşhisi ve erken müdahale açısından meşru müdafaa kapsamında yeni bir olgu olarak karşımıza çıkan “önleme ve ön alma” kavramları ışığında sınır ötesi tehditlerin bertaraf edilmesi millî güvenlik uygulamalarının başında gelmektedir.

Millî güvenliğin sağlanması maksadıyla icra edilen uygulamalar konusunda devletler sınırsız yetkilere sahip değildir. Ulusal ve uluslararası düzenlemeler, millî güvenlik uygulamalarının sınırını oluşturmaktadır. Devletlerin millî güvenliğin sağlanması konusunda meşru müdafaa hakkını tanımakla beraber, küreselleşen dünya düzeni, ortaya çıkan asimetrik tehditler ve hibrit harekât ortamı, başta Birleşmiş Milletler ve NATO kurucu antlaşmaları olmak üzere küresel veya bölgesel antlaşma ya da sözleşmeleri, önemli hukuki dayanaklar haline getirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Millî Güvenlik, Olağanüstü Hal, Terörle Mücadele, Hudut Güvenliği, Siber Güvenlik, Sınır Ötesi Harekât, Meşru Müdafaa, Angajman.

ABSTRACT

Master's Thesis Project
National Security Within The Framework Of Constitution and Legislation
Ferhat ÇALIŞKAN

Dokuz Eylül University
Graduate School of Social Sciences
Department of Public Law
Public Law Master Program

National security is the most important element that takes part in the concept of state and ensures the survival of the country and sovereignty elements against internal and external threats. States use many power elements for the realization of this purpose, especially political, economic and military power.

National security is a multi-functional area in terms of the practices that states perform while maintaining. State of emergency such as mobilization, warfare, epidemic disease or severe economic crises; fight against terrorism, which gained a new dimension after September 11, 2001; ensuring border security against external threats and dangers within the land, air and sea sovereignty area; cyber security in terms of software and also hardware in the field of informatics and technology; elimination of cross-border threats in the light of the concepts of “prevention and preemption” which we encounter as a new phenomenon within the scope of legitimate defense in terms of the detection, diagnosis and early intervention of external threats are the leading national security practices.

States do not have unlimited powers on practices carried out in order to ensure national security. National and international regulations form the limit of national security practices. While recognizing the right of the states to legitimate self-defense in ensuring national security, the globalized world order, emerging asymmetric threats and hybrid operational environment have made global or regional treaties or conventions, especially United Nations and NATO founding treaties, as important legal bases.

Keywords: National Security, State of Emergency, Fight Against Terrorism, Border Security, Cyber Security, Cross-Border Operations, Legitimate Self-Defense, Engagement.

ANAYASA VE MEVZUAT ÇERÇEVESİNDE MİLLÎ GÜVENLİK

YEMİN METNİ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1

BÖLÜM 1

1982 ANAYASASI VE MEVZUAT AÇISINDAN MİLLÎ GÜVENLİK, MİLLÎ GÜVENLİĞİN SAĞLANMASI VE GÖREVLİ KURUMLAR

1.1. MİLLÎ GÜVENLİĞİN TANIMI	3
1.2. MİLLÎ GÜVENLİĞİN GEREKLİLİĞİ	7
1.3. MİLLÎ GÜVENLİK SİYASETİ	8
1.4. MİLLÎ GÜVENLİK UNSURLARI	10
1.4.1. Millî Strateji	10
1.4.2. Millî Stratejinin Unsurları	10
1.4.3. Millî Güç	11
1.4.3.1.Siyasi Güç	11
1.4.3.2.Askerî Güç	13
1.4.3.3.Ekonomik Güç	13
1.4.3.4.Nüfus Gücü (Demografik Güç)	14
1.4.3.5.Coğrafi Güç	15
1.4.3.6.Bilimsel ve Teknolojik Güç	16
1.4.3.7.Psiko-Sosyal ve Kültürel Güç	17
1.4.4. Millî Hedef	20
1.4.4.1.Siyasi Hedefler	21
1.4.4.2.Sosyal ve Kültürel Hedefler	21
1.4.4.3.Ekonomik Hedefler	22
1.4.4.4.Askerî Hedefler	23

1.4.5. Millî Menfaat	23
1.5. 1982 ANAYASASI'NA GÖRE MİLLÎ GÜVENLİK	24
1.6. CUMHURBAŞKANI	27
1.7. MİLLÎ GÜVENLİK KURULU	28
1.7.1. Kuruluş ve Organlar	28
1.7.2. Üyeler	31
1.7.3. Millî Güvenlik Siyaset Belgesi	32
1.8. TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ VE GENELKURMAY BAŞKANLIĞI	33
1.9. İÇİŞLERİ BAKANLIĞINA BAĞLI UNSURLAR	34
1.9.1. Emniyet Genel Müdürlüğü	34
1.9.2. Jandarma Genel Komutanlığı	36
1.9.3. Sahil Güvenlik Komutanlığı	38
1.10. MİLLÎ İSTİHBARAT TEŞKİLATI	38

BÖLÜM 2

1982 ANAYASASI VE MEVZUAT KAPSAMINDA MİLLÎ GÜVENLİK UYGULAMALARI

2.1. GENEL OLARAK	40
2.2. OLAĞANÜSTÜ HAL REJİMLERİ VE HUKUKİ BOYUTU	41
2.2.1. Olağanüstü Hal Rejimleri Bakımından Genel Esaslar	41
2.2.2. 1982 Anayasası'nda Olağanüstü Hal	43
2.2.3. Olağanüstü Halin İlanı	44
2.2.4. Olağanüstü Halin Uygulanması	45
2.2.4.1. Tabii Afet, Tehlikeli Salgın Hastalıklar Ve Ağır Ekonomik Bunalım	45
2.2.4.2. Şiddet Olaylarının Yaygınlaşması ve Kamu Düzeninin Ciddi Şekilde Bozulması	46
2.2.4.3. Seferberlik ve Savaş Hali	47
2.2.5. Olağanüstü Hal Rejimlerini Temel Hak ve Hürriyetlere Etkisi	56

2.2.5.1. 1982 Anayasası'nda Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlandırılması ve Durdurulması	56
2.2.5.2. Seferberlik ve Savaş Hali Durumlarındaki Yükümlülükler Ve Tedbirler	61
2.2.5.3. Tabii Afet, Tehlikeli Salgın Hastalıklar Ve Ağır Ekonomik Bunalım Durumlarındaki Yükümlülükler ve Tedbirler	62
2.2.5.4. Şiddet Olaylarının Yaygınlaşması Ve Kamu Düzeninin Ciddi Şekilde Bozulması Durumlarındaki Yükümlülükler ve Tedbirler	63
2.2.6. Olağanüstü Hal Cumhurbaşkanı Kararnameleri ve Hukuki Statüsü	64
2.2.6.1. Yetki	64
2.2.6.2. Usul ve Şekil	65
2.2.6.3. Konu	66
2.2.6.4. Sebep-Amaç	66
2.2.7. Olağanüstü Hal Kararnamelerinin Yargısal Denetimi	67
2.2.8. Uluslararası Alanda Mukayeseli Hukuk Açısından Olağanüstü Hal Yaklaşımı	69
2.3. TERÖRLE MÜCADELE	72
2.3.1. Terör ve Terörizm	72
2.3.1.1. Terörizmin Ortaya Çıkışı	72
2.3.1.2. Terör, Terörizm ve Terörist Kavramları	74
2.3.2. Terörün Unsurları	78
2.3.3. Terör Çeşitleri	78
2.3.4. Terörün Amaçları	81
2.3.5. Terörü Meydana Getiren Faktörler	82
2.3.5.1. Dini faktörler	82
2.3.5.2. Sosyo-ekonomik Faktörler	83
2.3.5.3. İdeolojik ve Psikolojik Faktörler	83
2.3.5.4. Politik Faktörler	83

2.3.5.5. Etnik Faktörler	84
2.3.6. Terörle Mücadelenin Hukuki Dayanakları	84
2.3.6.1.1982 Anayasasına Göre Terörle Mücadele	85
2.3.6.2.Olağanüstü Hal Kanunu	86
2.3.6.3.3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu	87
2.3.6.4. AİHM Kararları Işığında Devletlerin Takdir Marjı	93
2.3.7. Terörle Mücadele Harekâtı Örneği: Zeytin Dalı Harekâtı	96
2.4. HUDUT GÜVENLİĞİ	97
2.4.1. Hudut Kavramı ve Kapsamı	97
2.4.2. Hudut Güvenliğinin Gerekliliği	98
2.4.3. Hudut Güvenliğinin Sağlanması Yasal Dayanakları	99
2.4.4. Kara Hudutları	100
2.4.4.1. Kara Askeri Yasak Bölgeler	102
2.4.4.2. Özel ve Askeri Güvenlik Bölgeleri	103
2.4.5. Hava Hududu ve Hava Askeri Yasak Bölgeler	104
2.4.6. Deniz Hududu	105
2.4.6.1. Karasuları	106
2.4.6.2. Kıyı	106
2.4.6.3.Kıta Sahaneliği	107
2.4.6.4.Münhasır Ekonomik Bölge	107
2.4.6.5.Deniz Askeri Yasak Bölgeler	108
2.5. SİBER GÜVENLİK	108
2.5.1. Siber Güvenlik Kavramı	108
2.5.2. Ulusal Siber Güvenliğin Millî Güvenlik Kavramına Dâhil Edilmesi	110
2.5.2.1. Fiziksel Güvenlik	111
2.5.2.2. Haberleşme Güvenliği	112
2.5.2.3. Elektromanyetik Yayılım Güvenliği	112
2.5.2.4. Bilgisayar Güvenliği	113
2.5.2.5. Ağ Güvenliği	114

2.5.2.6. Bilgi Sistemleri Güvenliğinde Farkındalık	114
2.5.3. Siber Güvenlik Hukuku	115
2.5.4. Siber Güvenliğin Sağlanmasında Anayasa ve Mevzuat Açısından Kurumsal Yapı ve Temel Hak ve Hürriyetlerin Korunması	123
2.5.4.1. Özel Hayatın Gizliliğinin Sağlanması	123
2.5.4.2. Kişisel Verilerin Korunması	125
2.5.4.3. Bilişim Alanının Türk Ceza Kanunu Kapsamında Korunması	131

BÖLÜM 3

ULUSLARARASI HUKUK BOYUTUYLA MİLLÎ GÜVENLİK

3.1. ULUSLARARASI HUKUK ALANINDA MİLLÎ GÜVENLİK	133
3.1.1. Uluslararası Hukuk Alanında Kuvvet Kullanma ve Meşru Müdafaa	133
3.1.2. Meşru Müdafaa Şekilleri	137
3.1.2.1. Önalıcı Meşru Müdafaa Hakkı	137
3.1.2.2. Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı	139
3.1.2.3. Önleyici ve Öngörücü Meşru Müdafaa Hakkının Karşılaştırılması Ve Meşruluk Sorunu	142
3.1.2.4. Zarar Gören Devletin Meşru Müdafaa Hakkı	146
3.1.2.5 Kolektif Meşru Müdafaa	147
3.1.2.6. Angajman Kuralları	150
3.1.3. Uluslararası Hukuk Bağlamında Millî Güvenliğin Sağlanması Bakımından Bir Değerlendirme: Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Harekâtı	157
3.1.3.1. Fırat Kalkanı Harekâtı (FKH) Hakkında Özet Bilgi	157
3.1.3.2. Zeytin Dalı Harekâtı (ZDH) Hakkında Özet Bilgi	159
3.1.3.3. Fırat Kalkanı Ve Zeytin Dalı Harekâtlarının Hukuki Dayanakları	160

3.2.	TÜRKİYE’NİN TEMEL MİLLÎ POLİTİKALARI VE ULUSLARARASI HUKUKİ DAYANAKLARI	177
3.2.1	Batı Trakya Meselesi	177
3.2.2.	Kıbrıs Meselesi	180
3.2.3.	Doğu Akdeniz Meselesi	183
SONUÇ		186
KAYNAKÇA		195

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AYM	: Anayasa Mahkemesi
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CTED	: Terörle Mücadele Komitesi Yürütme Direktörlüğü
CIWIN	: Kritik Altyapı Uyarı Bilgi Ağı
EGM	: Emniyet Genel Müdürlüğü
ENISA	: Avrupa Şebeke ve Bilgi Güvenliği Ajansı
FKH	: Fırat Kalkanı Harekâtı
GDPR	: Genel Veri Koruma Düzenlemesi
ICAO	: Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü
İŞİD	: Irak-Şam İslam Devleti (Terör Örgütü)
ITU	: Uluslararası Telekomünikasyon Birliği
İKK	: İstihbarata Karşı Koyma
İKÖ	: İslam Konferansı Örgütü
JTGYK	: Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu
KKK	: Kara Kuvvetleri Komutanlığı
KVKK	: Kişisel Verilerin Korunması Kanunu
MEB	: Münhasır Ekonomik Bölge
MGK	: Millî Güvenlik Kurulu
MİT	: Millî İstihbarat Teşkilatı
MSB	: Millî Savunma Bakanlığı
NATO	: Kuzey Atlantik Örgütü Antlaşması
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OHAL	: Olağanüstü Hal
PSVK	: Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TCSEC	: Güvenilir Bilgisayar Sistemi Değerlendirme Kriterleri

TEMPEST : Sahte İletimlerin Yayılmasından Korunan Telekomünikasyon
Elektronik Malzemeleri
TSK :Türk Silahlı Kuvvetleri
ZDH : Zeytin Dalı Harekâtı

GİRİŞ

Çalışmamız, Türk Hukuk doktrini kapsamında “millî güvenlik” kavramını 1982 Anayasası çerçevesinde ele almaktadır. 2.Dünya Savaşı sonrasında oluşan yeni düzen içerisinde başlayan “soğuk harp dönemi” nedeniyle devletler, kendilerine yönelmesi muhtemel iç ve dış tehditlere karşı millî güvenliği sağlamaya önem vermişlerdir. Devletler, bulundukları coğrafya içerisinde hem maddi hem manevi varlıklarını barış ve huzur içerisinde sürdürmek, vatandaşlarının, ülke topraklarının ve diğer egemenlik alanlarının güvenliğini sağlamak için her yıl yüklü miktarlarda harcama yapmaktadırlar.

Millî güvenlik kavramının doktrinde birçok anlamı bulunmakla beraber genel anlamı itibariyle bir devletin insan, ülke ve egemenlik unsurlarının tehditlere maruz kalmaması, maruz kalmış ise tehlikenin bertaraf edilmesi ve söz konusu unsurların kendilerini emniyette hissetmeleri anlamına gelmektedir. Millî güvenliğin idamesi, devleti kuran unsurların bekasının sağlanması ve bağımsızlık için vazgeçilmez bir olgudur.

Millî güvenliğin sağlanması, askeri, politik, siyasi, ekonomik, nüfus, coğrafi, kültürel, bilimsel ve pek tabi teknolojik güç gibi millî güç unsurlarının millî güvenlik siyaseti doğrultusunda koordineli ve eş güdümlü olarak kullanılmasını gerektirir. 20.yüzyılın başlarında askeri güç ve nüfus gücü, diğer millî güç unsurlarına göre önem bakımından üstün konumdayken, 20.yüzyılın sonlarından itibaren ekonomik güç, psiko-sosyal ve kültürel güç ile özellikle teknolojik gücün üstünlüğü kabul edilir hale gelmiştir. Günümüzde devletler, kendilerini tehdit eden bir durum ile karşılaştıklarında silahlı gücün doğrudan kullanılması yerine ekonomik veya politik baskılar ve teknolojik yönden köreltme yöntemlerine öncelikle başvurmakta, tehdidin devam etmesi durumunda diğer güç unsurlarının kullanımına başvurumaktadırlar.

Millî güvenliğin sağlanmasında devletler hem ulusal hem de uluslararası düzenleyici hükümlere riayet etmek durumundadırlar. Başta Birleşmiş Milletler ve NATO olmak üzere, uluslararası düzeyde küresel veya bölgesel hükümetler arası örgütlerin kolektif güvenlik anlayışı çerçevesinde yaptıkları antlaşma ve diğer düzenleyici işlemler ve bunlara dayanarak icra ettikleri güvenlik uygulamaları bu zorunluluğun en somut kanıtıdır. Zira artık devletler, milenyum çağının en belirgin

özelliği olan “küreselleşme” çerçevesinde gerek meşru müdafaa hakkını kullanırken gerekse insani yardım faaliyetleri gibi onarıcı yöntemler uygularken sadece ulusal mevzuatlarına dayanmaları yetmemekte, aynı zamanda da uluslararası düzenlemelere uygunluk konusunda milletlerarası alanda hesap vermek durumunda kalmaktadırlar.

Çalışmamızın amacı, “millî güvenlik kavramının salt belli ve sabit yöntemler ile sağlanmasının mümkün olmadığı, millî güvenliğin çok yönlü ve farklı fonksiyonların bir araya getirilerek sağlanabileceği ve bu kapsamda icra edilecek millî güvenlik uygulamalarının ulusal ve uluslararası mevzuat hükümleri kapsamında gerçekleştirilmesi gerektiği” konusu üzerinde durmaktır.

Bu kapsamda, çalışmamızın birinci bölümünde millî güvenlik kavramının tanımı, millî güvenliğin gerekliliği, millî güvenliğin sağlanmasında devletlerin yol haritası olan millî güvenlik siyaseti ile millî güvenlik unsurları olan millî güç, millî hedef ve millî menfaat konuları üzerinde durularak millî güvenlik hakkında kavramsal ve genel bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde, Anayasamızın millî güvenlik kavramına bakış açısı, millî güvenliğin sağlanmasında görevli olan önemli kurumlar ile bu kurumların kuruluşları, görevleri ve tabii olduğu mevzuat hükümleri, millî güvenliğin sağlanması maksadıyla devletler tarafından icra edilen uygulamalardan olağanüstü hal, terörle mücadele, hudut güvenliği, siber güvenlik ve uluslararası hukukun milletlerarası mevzuat hükümleri kapsamında millî güvenliğe bakış açısı incelenmiştir.

BÖLÜM 1

1982 ANAYASASI VE MEVZUAT AÇISINDAN MİLLÎ GÜVENLİK, MİLLÎ GÜVENLİĞİN SAĞLANMASI VE GÖREVLİ KURUMLAR

1.1. MİLLÎ GÜVENLİĞİN TANIMI

II.Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile Rusya arasındaki gerginlik ve kısmi çatışmalar dönemi başlamıştır. Bu dönem, “Soğuk Savaş” dönemi olarak adlandırılmış ve dünya iki kutuplu düzene geçmiştir. Böyle bir uluslararası ortamda ve dönemde ortaya çıkan millî güvenlik kavramı, bir devlet egemenliği altında yaşayan milletin “tehlike altında olmaması, korkudan uzak olması ve tehdit ortamında yer almaması”¹ anlamına gelmesinin yanında, bir devletin hem ulusal savunmasını hem de dış ilişkilerini² kapsayan kurumsal bir terimdir. Bu kurumsal terim dar anlamıyla “yeterli silahlı kuvvetleri tutarak ve devlet sınırlarını koruyarak, bir ulusun saldırıya veya diğer tehlikelere karşı korunmasını” ifade eder.

Özellikle son 20-30 yıllık dönemde sosyal bir deyim olarak ortaya çıkan³ millî güvenlik terimi, ağırlıklı olarak askeri gücü simgeleyen bir kavram⁴ gibi algılanmakla beraber, bilim ve teknolojinin gelişimi doğrultusunda içinde ekonomik güvenlik, enerji güvenliği, çevre güvenliği, politik güvenlik ve doğal kaynakların güvenliği konularını da kapsar. Millî güvenlik olgusunu birey ve devlet düzeyinde⁵ veya sistemsel açıdan bunların aralarına da farklı konuları bir araya getirerek ele alan yaklaşımlar kullanarak iç ve dış güvenlik temelinde askeri, siyasi, sosyal, ekonomik, ve çevre güvenliği gibi farklı kategorilere ayırarak ele alan yaklaşımlar da bulunmaktadır.

Uluslararası alanda yapılan çalışmalar kapsamında millî güvenlik kavramının çok yönlü olduğuna ilk vurgu yapan isim, 1952 yılında kaleme aldığı “*National Security As An Ambiguous Symbol*” adlı eserle Arnold Wolfers'tır. Söz konusu eserinde millî güvenliğin sağlanmasında değerlerin korunabilmesi için gerekli araç

¹ Arif Behiç Özcan, “Uluslararası Güvenlik Sorunları ve ABD'nin Güvenlik Stratejileri”, Selçuk Üniversitesi, **İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Sayı:22, 2011, s.447.

² Sadi Çaycı, “Türkiye'nin Millî Güvenliği”, Ankara **Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:65, Sayı:4, 2016, s.3328.

³ Rona Aybay, “Millî Güvenlik Kavramı ve Millî Güvenlik Kurulu”, **AÜSBF Dergisi**, Cilt:33, Sayı:1, 1978, s.62.

⁴ Cem Harun Meydan, “Dünya Ordularında Yeniden Yapılanmanın Kaynakları Üzerine Bir İnceleme”, **Savunma Stratejileri Dergisi**, Sayı:21, 2017, s.1.

⁵ Sancak, s.123.

ve maliyetin nasıl sağlanacağına ⁶ yönelik soruların sorulması gerektiğini belirtmektedir. Aynı eserde her devlet için standart bir millî güvenlik kavramının olamayacağını, her devlet için farklı bir millî güvenlik algısı olacağını, millî güvenlik kavramının tek bir tanım üzerinden yapılmasının mümkün olmadığını vurgulamakla beraber, 2008 yılında Ann Fitz-Gerald, çağdaş dönemde farklı ulusal güvenlik tanımlarına dair aynı görüşte olduğunu ifade etmiştir.⁷ Bu tanımlamalar arasındaki farklar özellikle bireysellik, ulusalcılık ve uluslararası olma konularından kaynaklanmaktadır.

Millî güvenlik kavramı genel olarak uluslararası düzeyde “national security” kelimesi ile tabir edilmektedir. Bu kelime genel olarak “millî güvenlik” ya da “ulusal güvenlik” anlamlarına gelmektedir. “National security” kelimesi dışında özellikle Amerika Birleşik Devletlerinde “Homeland Security”⁸ tabiri kullanılmakta olup, “Anayurt Güvenliği” anlamında kullanılmaktadır. İki kelime arasındaki farklılığın nedeninin daha çok siyasi nedenlerden kaynaklandığı ve halkını sosyal bir kavram haline getirdiği “anayurt” kavramı ile aidiyet duygusunu yüksek seviyede tutma amacı güttüğü kanaatindeyiz.

Millî güvenlik kavramından bahsederken, bu kavramın ilerleyen zaman diliminde ortaya çıkabilecek tanımları bakımından, değişen dünya görüşleri, ortaya çıkan asimetrik tehditler, küresel ekonomik ve askeri güç bakımından temelden ve hızlı değişkenli bir geleceğin bizi beklediğini⁹ söylemek kanaatimizce yanlış olmaz.

Türk hukuk tarihi içerisinde 1982 Anayasası dönemine kadar görev yapan hükümetlerin programlarında ve Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) konuşmalarında millî güvenlik kelimesi yerine “müdafaa-i millîye”, “umumi huzur ve sükûnun muhafazası”, “emniyet ve huzur”, “huzur ve asayiş”, “emniyet ve masuniyet”, “millî savunma”, “millî müdafaa”¹⁰, “müşterek emniyet” gibi terimler kullanılmıştır.¹¹

⁶ Baldwin, s.6.

⁷ Alan G. Stolberg, **How Nation States Craft National Security Strategy Documents**, U.S. Strategy War Collage Strategic Studies Institute, ABD, 2017, s.17.

⁸ Seal Of The President Of The United States, **National Security Strategy**, 2015, s.8.

⁹ United Kingdom Security Council, **National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review**, İngiltere, 2015, s.13.

¹⁰ Faruk Yılmaz, **Türk Anayasa Tarihi**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2012, s.14-15.

¹¹ Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, **Savunma ve Güvenlik Hizmetleri (1924-1993)**, Ankara, 1993, s. 31.

1982 Anayasası dönemindeki Türk hukuk mevzuatına baktığımızda ise millî güvenlik ile ilgili genel bir tanımlamaya rastlamak mümkündür. 2945 sayılı Millî Güvenlik Kurulu ve Millî Güvenlik Kurulu Sekreterliği Kanununun 2. maddesinde tanımsal olarak “*millî güvenliğin devletin anayasal düzeni içerisinde millî varlık, bütünlük, uluslararası ortamda kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik tüm menfaatlerin içeriden ve dışarıdan gelecek tehlike ve tehditlere yönelik korunması*” olduğu belirtilmiştir.

Doktrinde yapılan bir tanıma göre ise millî güvenlik kavramı, içeriden ve dışarıdan yapılabilecek her nevi taarruzlara, bozgun yaratacak teşebbüslere, tabii afetlere ve dahi büyük yangınlara karşı mücadele etmek, devlet otoritesinin idamesi ve muhafazası ile bir savaştan zaferle çıkabilmek için tüm millî gücü, gayret ve faaliyetleri sarfınazar etmeden kullanılmaktır. Söz konusu tanımlamalarda belirtilen dış güvenlikten kasıt, ülke topraklarına, sınır dışından gelebilecek tehditler, tecavüzler ve ihlaller olup, iç güvenlikten kasıt ise, ülke toprakları içerisinde gelebilecek her türlü terör, ayaklanma, saldırı, şiddet olayı vb. tehditlerdir. Bu kapsamda iç ve dış güvenliğin millî güvenliğin tanımında yer alması gereken iki temel unsur olduğunu söylenebilir.¹²

Doktrindeki diğer tanımlar açısından¹³ Tarık Zafer Tunaya, millî güvenlik kavramının tanımını “*toplumsal yaşamın içerisinde millî güvenlik ölçüleri vardır.*” şeklinde yaparken Nermin Abadan millî güvenlik kavramının “*devlet sınırlarının bir tehlike içerisinde olması, bir saldırıya uğraması devletin bütünlüğüne ve vatandaşlarının temel hak ve hürriyetlerine açık bir saldırı olması durumunda ortaya çıkacağı*” şeklinde belirtmiştir.

Aybay’a göre millî güvenlik, “*kamu güvenliği de dâhil olmak üzere devletin iç ve dış güvenliği ile ilgili her konuyu içeren*” bir kavramdır.

Akgüner’e göre ise millî güvenlik, “*devletin bağımsızlığı ve ülke bütünlüğü ile millet egemenliğinin millî veya milletlerarası alanda gerçek ya da yakın bir tehlikeye düştüğü zamanlarda Anayasa’nın gösterdiği yetkili organ ya da organlar tarafından, devlet tüzel kişiliğinin korunması ve güvenlik altına alınmasıdır.*”

¹² Özlem Şentürk, **Türk Anayasa Hukukunda Millî Güvenlik Kurulu**, Selçuk Üniversitesi Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi (Yayınlanmamış), Konya, 2004, ss.13-14.

¹³ Tayfun Akgüner, **1961 Anayasası’na Göre Millî Güvenlik Kavramı ve Millî Güvenlik Kurulu**, İ.Ü.S.B.F. Yayınları, İstanbul, 1983, s. 53.

Doktrindeki tanımlamalar bakımından millî güvenlik kavramının müphem bir kavram olduğu kabul edilmekle birlikte¹⁴ Bülent Tanör'ün millî güvenlik kavramı için yaptığı *“Belirli bir ideoloji ya da siyasî görüşün zıt görüşlerine karşı korunması dışında, devletin dış ve iç yıkıcı saldırılara karşı korunmasıdır.”*¹⁵ tanımı genel olarak kabul görmektedir.

Millî güvenlik kavramının sınır ve ölçütünde bir standardın söz konusu olmaması nedeniyle yargı organları tarafından da zaman zaman millî güvenlik kavramı üzerine tanımlamalar yapılmak zorunda kalınmıştır. Anayasa Mahkemesinin daha sonra verdiği birçok kararda atıf yapacağı üzere, Anayasa Mahkemesi'nin 1974/13 sayılı kararında belirttiği *“Ancak ‘millî güvenlik’ ve ‘kamu düzeni’ kavramları uygulayıcıların şahsi görüş ve anlayışlarına göre genişletilebilecek, öznel tanımlamalar nedeni ile keyfiliğe kadar varabilen kavramlardır.”*¹⁶ şeklindeki yorumu, tarihsel süreç içerisinde istikrarlı olarak diğer kararları etkileyen bir mihenk taşı olmuştur.

Anayasa Mahkemesi'nin 2017 yılında verdiği diğer bir kararda *“ulusun yaşamını ve hatta varlığını hedef almak”* millî güvenliğe yönelmiş bir saldırı anlamına gelmektedir.

Ümit Güveyi'nin yaptığı tanıma göre ise millî güvenlik: *“bir milletin korkusuzca yaşayabilmesini sağlayan anayasal düzenin sürdürülebilmesi maksadıyla gerekli önlemlerin alınması”* olarak tanımlanmaktadır.

Danıştay'ın 1969 tarihinde verdiği bir kararda millî güvenlik için, *“ülkeye yönelen içeriden ve dışarıdan gelen tehlikelere karşı devletin kendi bekasını sağlaması”* olarak tanımlanmıştır.¹⁷

Millî güvenlik kavramı çoğu zaman kamu düzeni kavramı ile karıştırılmaktadır. Millî güvenlik kavramı, kamu düzeni kavramına göre çok yönlü ve geniş bir kavramdır. Millî güvenlik, ülke topraklarının, ülke vatandaşlarının ve var olan yerleşik düzenin bekasına yönelik, karar verme yetki ve salahiyetine sahip üst düzey makamlarca siyasal kararların alındığı bir düzeni temsil ederken, kamu düzeni ise ülke vatandaşlarının rutin hayatındaki sağlık, güvenlik ve hayatın olağan akışı

¹⁴ Ümit Güveyi, **Anayasa Hukuku Boyutuyla Millî Güvenlik**, Seçkin Yayınları, İzmir, 2019, s.21.

¹⁵ Bülent Tanör, **İki Anayasa**, Üçüncü Baskı, Beta Dağıtım, İstanbul, 1994, s. 147.

¹⁶ Anayasa Mahkemesi'nin 25.4.1974 tarihli, E. 1973/41 ve K. 1974/13 sayılı kararı.

¹⁷ Danıştay Dava Daireleri Kurulu'nun 19.9.1969 tarihli, E. 1967/711 ve K. 1969/652 sayılı kararı.

içerisinde devam etmesi için alınan önlemlerin tamamıdır. Bu kapsamda kamu düzeni, mevcut siyasî ve sosyal hukuk düzeninin düzensizliklere karşı korunması iken, millî güvenlik çok yönlü ve geniş kapsamlı bir koruma sistemini ifade eder.

Millî güvenlik kavramının kamu güvenliği, siyasi güvenlik ve insan güvenliği ile karıştırıldığı durumlar da mevcuttur.¹⁸ Kamu güvenliği, “halka sağlanan can ve mal güvenliği”, siyasi güvenlik ise mevcut siyasi rejimin ve iktidarın teşekkül şeklinin güvenliği anlamına gelmektedir. İnsan güvenliği ise bireysel yaklaşımda insan merkezli barış, kalkınma ve güvenliği kapsayan bir tanım olarak karşımıza çıkmaktadır. Millî güvenlik tüm bu tanımlamalar ile kıyaslandığında, hem can ve mal güvenliğini hem de siyasi ve insan güvenliğini içeren, devlete yönelmiş olan tüm tehditleri içeren, yönelmiş olan tehditlerin bertaraf edilerek insan, ülke ve egemenlik unsurlarının her yönden emniyet ve huzurunu sağlamaya yönelik faaliyetler bütünüdür.¹⁹

1.2. MİLLÎ GÜVENLİĞİN GEREKLİLİĞİ

Millî güvenlik, devleti ve milleti oluşturan en temel değerdir ve bu değer kaybedildiğinde dil, tarih, kültür vb. değerlerin kaybedilme riski doğacağından, vazgeçilmezler listesinin başında yer almaktadır.

Millî güvenliğin gerekliliği, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 1987 yılında icra ettiği “Silahsızlanma ve Kalkınma Konferansı’nda” millî güvenlik kavramının tanımının yapılması esnasında bahsi geçen “*tüm devletler için güvenlik, en başta gelen bir önceliktir...*” beyanıyla açık şekilde belirtmiştir.²⁰

Millî güvenliğin gerekliliği konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Realist görüşe göre uluslararası alan “anarşik” bir yapıya sahip olduğundan devletlerin ulusal güvenliği sağlamaları önem arz eden bir yükümlülüktür.²¹ Aynı görüşe göre bir devlet için ulusal güvenlik konusu “yüksek politika” iken, çevre, sağlık, ekonomi gibi alanlar “alçak politika olarak adlandırılır.

¹⁸ Güveyi, s.45-46.

¹⁹ Reyhan Sunay, **Avrupa Sözleşmesinde ve Türk Anayasasında İfade Hürriyetinin Muhtevası ve Sınırları**, Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları, Ankara, 2001, s.84.

²⁰ Sancak, s.124.

²¹ Davut Ateş, “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm/ Realizm Tartışması ve Disiplinin Özerkliği”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, Sayı: 10, 2010, s.17.

Konu ile ilgili liberalist ya da bir diğerk deyişle idealist görüşe göre ise, alçak politika olarak adlandırılmış olan ekonomi, ticaret, çevre vb. konularda devletlerin münasebette olması birbirlerine bağlarını artırır ve bu durumda savaşa gerek kalmaz.

Kanaatimizce realist görüş daha isabetlidir. Zira uluslararası alan, devletlerin kendi bekaları bakımından menfaatlerini ön planda tutmak zorunda kaldıkları bir ortam olduğundan ve hâlihazırda iki dünya savaşı yaşandığı göz önüne alındığında, önce vazgeçilmez olan millî güvenliğin sağlanmasının gerektiğini ve diğerk alanların da ancak millî güvenlik sağlanmış bir ortamda anlam ifade edebileceğini kıymetlendiriyoruz.

1.3. MİLLÎ GÜVENLİK SİYASETİ

Millî güvenlik siyaseti, ulusal düzeyde iç ve dış tehlikelere karşı sağlanmak istenen güvenli ortam için yapılması gerekenleri barındıran stratejik bir terimdir. Güvensizlik içinde bulunan küresel dünya risklerine karşı²² oluşturulmuş ulusal ortak bir akıldır.²³

Bir başka tanıma göre ise millî güvenlik siyaseti, millî hedeflere ulaşılması gayesiyle millî güvenliğin sağlanması ve Millî Güvenlik Kurulu'nun tespitleri ile görüşleri kapsamında Cumhurbaşkanı tarafından iç ve dış savunma kapsamında belirlenen yolu ifade eder.²⁴

2945 sayılı²⁵ Millî Güvenlik Kurulu ve Millî Güvenlik Kurulu Sekreterliği Kanunu md.2'de, “ *millî güvenliğin sağlanması ve millî hedeflere ulaşılması amacı ile Millî Güvenlik Kurulunun belirlediği görüşler kapsamında Cumhurbaşkanı tarafından tespit edilen iç, dış ve savunma hareket tarzlarına ait esasları kapsayan siyaseti*” belirtmektedir.

Millî güvenlik siyaseti durağan değildir, tarihsel süreç içerisinde sahip olunan millî değerlerin değişmesi ile güvenliğin sağlanmasına yönelik izlenecek yollar da değişir.²⁶ Demografi, sosyal yapı ve gelenekler başta olmak üzere, sahip olunan

²² National Security Strategy, s.1.

²³ Çaycı, s.3330.

²⁴ Muzaffer Aygöl, **Türkiye'nin 21'nci Yüzyıla İlişkin Millî Güvenlik Stratejisi**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1997, s.9.

²⁵ Kanun Numarası : 2945 Kabul Tarihi : 9/11/1983 Yayımlandığı R. Gazete : Tarih : 11/11/1983 Sayı: 18218 Yayımlandığı Düstur : Tertip : 5 Cilt : 22 Sayfa : 859.

²⁶ Colin S. Gray, **Modern Strategy**, Oxford University Press, United States, 1999, s.131.

değerlerin değişimi neticesinde millî güç unsurları da millî güvenlik siyasetinin yeni şekline ayak uydurmaktadır.

Millî güvenlik siyasetinin belirlenmesi, askeri güç ağırlıklı olarak tehdit, çıkar, eylem ve siyasi güç anlamında politika²⁷ ile mümkün gibi görünse de tek başına yeterli değildir. Millî güvenlik siyaseti, akıl, bilim, ulusal gücün ve yetenekler ile sınırlarının tespiti²⁸, iş gücü, fırsat ve istihdam yaratılması, ekonomik gelişimdeki katkı oranı ile doğrudan ilgilidir.²⁹

Millî güvenlik siyaseti, bir taraftan küresel güvenlik ortamının sağlanmasına katkıda bulunurken bir taraftan da stratejik rekabet ortamının oluşmasına neden olmaktadır.³⁰ Ne var ki günümüzde güvenliğe yönelik tehditlerin bertaraf edilmesinde kullanılacak ortak çözümlerin, devletlerin kolektif çalışmaları sonucunda ortaya çıkarıldığı düşünüldüğünde, “bilmesi gerektiği kadar” prensibinin yerini “paylaşılması gerektiği kadar” prensibinin aldığı söylenebilir.³¹

Millî güvenlik siyaseti kapsamında, devletler iç ve dış tehdit algılamalarını, bu tehditlerin öncelik sırasını³², bu tehditlere verilebilecek karşılıkları ortaya koyacak şekilde “millî güvenlik siyaset belgesi” oluşturmaktadır. Konu ile ilgili detaylı bilgi “Millî Güvenlik Kurulu” konusunda verilecektir.

Millî güvenlik siyaseti konusu, yirmi birinci yüzyıl küresel dünyasındaki tüm devletlerin uzun vadeli planlamalar yapmasını gerekli kılan bir kuvvet çarpanı halini almıştır. Öyle ki söz konusu küresel güçlerden biri olan Amerika Birleşik Devletleri’nin millî güvenlik siyaseti içinde “National Security Space Programs” (Millî Güvenlik Uzay Programı) bulunmakta³³ ve hatta ulusal güvenliği sağlamak bakımından “nükleer şemsiye”³⁴ gibi alternatifler dahi planlanmaktadır. Bu durum küreselleşen dünyanın bir sonucu olmakla birlikte, millî güvenlik siyasetinin kara,

²⁷ Fikret Birdişli, “Ulusal Güvenlik Kavramının Tarihsel Ve Düşünsel Temelleri”, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 31, 2011, s.150.

²⁸ Çaycı, s.3329.

²⁹ Analytic Exchange Program, **Emerging Technology And National Security**, 2018, United States, s.27.

³⁰ U.S.Security Council, **National Defence Strategy of U.S.A.**, United States, 2018, s.2.

³¹ Charlie Edwards, **National Security For The Twenty-First Century**, Londra, 2007, s.88.

³² James B. Bruce, Sina Beaghley ve W. George Jameson, **Secrecy In U.S. National Security**, United States, 2018, s.4.

³³ Jeff De Troye, “National Security”, **The Historical Legacy**, United States, 2014, s.44.

³⁴ Martin Helman, “Rethinking National Security”, **Federation of National Scientist**, Special Report, United States, 2019, s.2.

hava ve deniz sınırlarından öteye geçen yeni alanlarda da etkili olduğunun açık bir göstergesidir.

Millî güvenlik kavramı ve millî güvenlik siyasetine yeterince önem vermemiş olan Nijerya gibi bazı ülkelerde ise, siyasi maksatlı cinayetler, suikastlar, yerel ve genel seçimlerde yaşanan toplumsal şiddet olayları, etnik temizlik maksatlı soykırım girişimleri, dini çatışmalar, soygunlar ve sabotaj olayları gibi çok ciddi yönetsel sorunlar ortaya çıkarabilmektedir.³⁵

1.4. MİLLÎ GÜVENLİK UNSURLARI

1.4.1. Millî Strateji

Strateji kavramının birçok tanımı bulunmakta olup, millî güvenlik açısından irdelendiğinde, “Millî güvenliğin sağlanması maksadıyla belirlenen edilen yol, şekil, tarz, yöntem, usul” şeklinde tanımlamak yanlış olmaz. Millî güvenliğin sağlanması yolunda milletin bekasını ve refahını sağlamak, milleti ve devleti iç ve dış tehditlerden korumak için ulusal ve uluslararası hukuka uygun şekilde devletler tarafından kabul edilen stratejik yaklaşıma “millî strateji” adı verilmektedir.

Devlet içerisinde millî çıkarlar doğrultusunda oluşturulmuş millî hedefleri gerçekleştirmek için, millî güvenlik stratejisinin bilimselliğe dayalı gerçekçi yöntemlerle ele alınarak çalışılması, oluşturulması ve kurumsallaştırılması gerekir.

Millî strateji, bir milletin hizada ve seferde, millî hedefler doğrultusunda millî menfaatlerini geliştirerek millî hedeflerini elde etmek için ekonomik, siyasal, askeri ve sosyo-kültürel güçlerini geliştirmek ve kullanmak sanatıdır.³⁶

1.4.2. Millî Stratejinin Unsurları

Millî strateji belirlenirken küresel anlamda genel olarak aşağıdaki kıstaslar esas alınmaktadır:³⁷

1. Milletin bağımsızlığı,
2. Ülke topraklarına yapılabilecek saldırılara karşı koyma,
3. Küresel ve ulusal ekonomik sistemin korunması,

³⁵ Eugene N. Nweke, **Security Strategies**, Sayı:14, 2017, s.111.

³⁶ Suat Eren, **Devletin Kavram ve Kapsamı**, Ankara: MGK Genel Sekreterliği Yayınları, Ankara, 1990, s.41.

³⁷ Mark F. Cancian ve diğerleri, Formulating National Security Strategy, **CSIS International Security Program**, United States, 2017, s.3.

4. Güvenir olma ve müttefiklerin güvenilirliği,
5. Yurt dışındaki vatandaşların korunması,
6. Evrensel değerlerin korunması.

Millî stratejinin oluşumunda ve sürdürülmesinde yukarıdaki belirtilen kıstaslar ile devlet menfaatleri ve hedefleri birlikte ele alındığında, bağımsızlığın, saldırılara karşı koymanın, ekonomik yapılanmanın, ülkeselliğin ve millî değerlerin korunması tabanında millî stratejinin unsurlarını üçe ayırmak gerekmektedir: millî güç, millî hedef ve millî menfaatler.

1.4.3. Millî Güç³⁸

“Bir devletin, başka devletler karşısında kendi menfaatine olmak üzere istediği sonuçları elde etmesini sağlayan tüm imkân ve kabiliyetlere” millî güç denmektedir.

Ancak, bir devletin millî gücünü oluşturan unsurlardan herhangi birinin tek başına büyüklüğü ve etkinliğinin yüksek olması, o devletin millî güvenlik stratejisinin ve dolayısıyla millî güvenlik siyasetinin gücünü tek başına göstermeye yetmez. Örnek vermek gerekirse, yalnızca askeri güç kullanılarak elde edilebilecek olan hedeflerin kapsamı, sayısal ya da teknolojik üstünlük ile açıklanabilirse de, askeri gücün kullanımı sonucu elde edilen hedefin o bölgede yaşayan nüfusun kontrolünü ya da o bölgenin yaşam standartlarını tek başına idame ettirebileceği anlamına gelmez. Dolayısıyla, gerek millî güvenlik stratejisi ve siyaseti, gerekse millî hedef ve menfaatler için kullanılacak güç unsurları uygulanabilir olmalıdır. Uygulanabilirliği olmayan güç unsuru, devletin hâlihazırda sınırlı olan kaynaklarını boşa harcamış şekilde, kendi belirlediği ancak uygulayamayacağı politikaların altında kalması demektir.

1.4.3.1.Siyasi Güç

Siyasi güç, devletin millî hedeflere erişmek, erişilen hedefleri idame etmek, geliştirmek ve millî menfaatleri elde etmek amacıyla kullanılan siyasal kuvvetlerin birleşimi olarak tanımlanabilir.

³⁸ Akdeniz Üniversitesi Hizmet İçi Eğitim Koordinatörlüğü, **Millî Güvenlik Bilgi Notları**, Ankara, 2014, s.4.

Siyasi güç, millî güce yön veren, geliştiren ve millî güçten destek alan bir millî güç unsurudur. Siyasi güç, başta askeri ve ekonomik güç unsurları olmak üzere fiziki ve siyasi coğrafya³⁹ ile desteklenmedikçe, milletlerarası alanda etkin ve yetkin olamaz, millî hedef ve menfaatlerine ulaşamaz. Siyasi güç, potansiyel konumda duran millî güç unsurlarına dinamik bir nitelik kazandırır. Millî güç unsurlarından siyasi gücü; “iç ve dış politik güç” şeklinde iki grupta değerlendirilebiliriz; “iç politik güç”, anayasal düzen ve hukuk sistemi içerisinde siyasi partiler, siyasi iktidar ve devlet yapılanmasından yani bürokrasiden oluşur.⁴⁰ “Dış politik güç” kavramı ise birden fazla devlet arasındaki menfaat çatışmasına yön veren, millî hedeflere ulaşmak adına diğer ülkelerin politik hedeflerini gerçekleştirmesini engellemek amacıyla yürütülen diplomasi kapsamında kullanılan güçtür.

Bir devletin siyasi gücünün üst seviyede bulunması için:

- * Devletin çıkardığı kanun ve diğer mevzuatının yeterli olması, mevzuat uygulamalarının tam olması,
- * Kanun ve diğer düzenlemelerin, toplum yapısına uygun olması,
- * Devletin ve oluşturulan politikaların milleti ile bütünleşmiş güçlü yapıya sahip olması,⁴¹
- * Yeniçağın gelişen teknolojisinin gereklerine uygun, milletin özellikleri ile uyumu,
- * Devletin uluslararası alanda yüksek bir itibar seviyesine sahip olması,
- * Devletin, başka devletlerle girdiği siyasi ilişkilerinde ve yaptığı anlaşmalarda, devletin menfaatlerini koruyabilme kabiliyeti bulunması,
- * Uluslararası kuruluşlar nezdinde etkili bir role sahip olması, ayrıca diplomatik alanda hareket serbestisine sahip olması,
- * Devleti yöneten organların diplomatik ve siyasi bilgi ile yönetim tecrübelerinin olması gerekir.

³⁹ Suat İlhan, **Jeopolitikten Taktiğe**, Harp Akademileri Yayını, İstanbul, 1971, s. 61.

⁴⁰ Cancian, s.8.

⁴¹ Hans Günter Brauch, “Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 5, Sayı 18, 2018, s. 24-25.

Millî güç unsurlarından siyasi gücün yüksek düzeyde olması, kanunların, mevzuatların ve siyasi sistemin doğru işlediğinin ve devlet yönetiminde yer alan birimlerin demokratik davrandığının bir göstergesidir.

1.4.3.2.Askerî Güç

Devlet politikalarının icra edilmesinde ve bu doğrultuda belirlenen hedeflerin başarılmasında kullanılan silahlı güce “askerî güç” denir. Devletlerin askerî gücünün “caydırıcı” nitelikte olması çok önemlidir. Örnek olarak Türkiye Cumhuriyeti’nin uzun yıllar boyunca herhangi bir dış saldırıya uğramamış olmasının en önemli nedenlerinin başında askerî gücün yeterli olmasından kaynaklıdır.

Bu durum, farklı oranlarda olsa da her devlet için geçerli olduğundan denilebilir ki askerî gücü olmayan devletin ayakta kalması mümkün değildir. Askerî gücün yeterli seviyede olması, devletler için millî varlığın güvencesidir. Askerî güç, öncelikle millî varlığa yönelik muhtemel tehlike ve tehditlere karşı “caydırıcı” etkiye sahiptir. Caydırıcı yani vazgeçirici bu etki, millî savunma politikasında düşmanca hareketlere ve girişimlere engel olma amacını taşır.⁴²

Millî güvenliğe yönelmiş olan düşmanca hareketler birçok şekilde ortaya çıkar. Müdahale, baskı, tehdit, kışkırtma, elektronik saldırı, terör olayları ve nihayetle konvansiyonel harp şeklinde belirir. Bu tür hareketlere maruz kalan devletlerin başlıca güvencesi silahlı kuvvetlerinin varlığı ve kudretidir.⁴³

Bu yönüyle askerî güç, bir güvence olarak nitelendirilebilir. Silahlı kuvvetler, sınırlarda ve devletin önemli merkezlerinde yerleşmiş olan birlik ve unsurlarıyla milletin rahat ve huzurlu bir ortam içerisinde yaşamasını sağlar.

1.4.3.3.Ekonomik Güç

Devlet, vatandaşına karşı olan sosyal görevlerini yerine getirebilmek için ekonomik güce sahip olmak zorundadır. Bir devletin ekonomik gücünün yüksek olması için:

- * Ülkesel kaynaklarının sürekli ve yeterli olması,

⁴² Troye, s.14.

⁴³ Cancian, s.44-45.

* Kaynakların işlenebilmesini sağlayan sanayi kapasitesi,⁴⁴ alt yapı ve işletecek nitelikte insan gücünün bulunması,

* İhracat ve ithalat dengesi ile dışa bağımlılık durumu,

* Ulaşım ve haberleşme alt yapısının yeterli düzeyde olması,

* Güçlü ekonomik sistemlere sahip olması,

* Yeraltı ve yerüstü zenginliklerinin azami şekilde verimli olarak kullanması ve turizme bağlı gelirlerin miktarı,

* Bilişim teknolojilerinde uluslararası standartlarda rekabet edebilmesi,

* Uluslararası pazar payında iyi bir yere sahip olması gerekmektedir.⁴⁵

Millî güç unsurlarının gelişip güçlenmesini temin edebilmek için gerekli olan maddi ihtiyaçlar ekonomik güç tarafından karşılanır. Ekonomik güç, siyasi gücü destekleyen bir lokomotifdir. Dış ilişkilerde ekonomik güç ve bu gücün yarattığı itibarın derecesi, önemli bir etkidir. Ekonomik olarak güçlü olan devletler, hem iç siyasette hem de uluslararası ilişkilerde söz sahibi devletlerdir.

Ekonomisi güçlü olmayan ve sürdürülebilir refahı yakalayamayan ya da mevcut refah düzeyini artıramayan ülkelerin bireylerinin moral ve ulusal değerlerinin de yüksek düzeyde olması mümkün olmamaktadır.

Ekonomik güç, diğer millî güç unsurlarını da doğrudan etkileyen ve bir devletin millî gücünün büyüklüğü konusunda belirleyici bir nitelik taşıyan bir güç çarpanıdır.

1.4.3.4.Nüfus Gücü

Demografik güç, devlet toprakları üzerinde yaşayan insan topluluğunun sayısal üstünlük ve özellik açısından diğer millî güç unsurlarının oluşumunda ve geliştirilmesinde kullanılmasıdır.

Bir ülkede yaşayan insanların niceliği, nüfus gücünün başlıca etkenlerinden birisidir. Nüfusun salt sayıca üstünlüğüne bakarak devletler arasındaki güç kıyaslamasının yapılması yanıltıcı sonuçlar doğuracaktır. Zira nüfusun çokluğu, ancak gelişmişlik düzeyi bakımından eşdeğer veya birbirine yakın durumdaki

⁴⁴ Elif Merve Dumankaya, “Uluslararası İlişkiler ve Güç Kavramı”, **Trend Analizi Dergisi**, Sayı:4, 2019, s.6.

⁴⁵ İlhan, s.68.

devletler arasında bir güçlülük kıyaslaması olabilir. Gelişmemiş veya az gelişmiş ülkelerde, nüfusun niceliği ancak kendi ayarlarındaki devletler karşısında bir anlam taşır.⁴⁶ Sayısal olarak büyük bir nüfus, güçlü bir devlet için önemlidir; ancak tek başına bağımsız bir üstünlüğün göstergesi değildir. Nüfus, potansiyel bir güçtür ve bu kapsamda değer taşımaktadır. Nüfus içerisinde eğitilmiş ve üreten insan sayısı ne kadar fazla ise, devletin de nüfus yönünden o derece güçlü olduğunu söylemek mümkündür.

Bir devletin besin kaynaklarının yetersiz olması ve iş olanaklarının kısıtlı durumda olması nüfus çokluğu her yönden güçsüzlüğe neden olmaktadır. Ancak, nüfus sadece potansiyel bir güçtür.⁴⁷ Devletlerin hedefi, vatandaşlarının sağlık, eğitim, emeklilik, iş ve konut gibi sosyal ihtiyaçlarının karşılamaktır. Milletin, çağdaş düşünceye sahip, üretken ve yurttaş olma bilincine ulaşmış fertlerden oluşması beklenmektedir. Başka bir deyimle planlı ve programlı bir şekilde gelişim sağlandıkça nüfus da paralel biçimde aktif hâle gelir ve gerçek bir güç ögesine dönüşebilir. Nüfus artışının, devlet imkân ve kabiliyetlerini aştığı durumlarda bir takım sorunların ortaya çıkacağı açıktır.

Devletler ekonomik kalkınmanın üzerinde nüfus artışına sahip olduğunda başta eğitim, mali durum ve işsizlik olmak üzere bir takım sorunlar yaşamaktadır.

1.4.3.5.Coğrafi Güç

Bir devlete ait canlı/cansız, doğal/yapay tüm değerler, onun millî gücünün coğrafi unsurunu oluşturur. Bir ülkenin coğrafi gücünü etkileyen başlıca unsurlar:

* Ülkenin dünya coğrafyasında bulunduğu yerin o ülkeye sağladığı fayda ve mahzurlar⁴⁸,

* Yüzölçümü,

* Doğal yapı, bitki örtüsü ve iklim,

⁴⁶ Sevgi Işık Erol, “Küresel Bir Sorun Olarak Demografik Dönüşüm: Nedenleri, Etkileri ve Alınması Gereken Önlemler”, **Sosyal Politikalar Çalışmaları Dergisi**, Sayı:37, 2016, s.81.

⁴⁷ United States Census Bureau. *Population by older age group.*, Erişim Tarihi: (28.08.2020) (<http://www.census.gov/population/international/data/idb/informationGateway.php>)

⁴⁸ Suat İlhan, “Jeopolitik Kavramı Ve Unsurları, Avrasya Dosyası”, **Jeopolitik Özel**, Cilt: 8, Sayı: 4, 2002, s. 320.

* Yeraltı ve yerüstü zenginliği (yer altı kaynakları, tarihî, turistik ve kültürel değerleri),

* Topraklarının verim durumu ve su kaynaklarının varlığı,

* Çevresindeki ticaret yolları ve enerji kaynaklarıdır.

Devlet topraklarının tarıma elverişliliği, askerî yönden değeri, bulunduğu coğrafya üzerindeki kritik noktalar, iklim ve bitki örtüsü, ülkenin tarihi ve turistik değeri de coğrafi gücün özelliklerinden sayılmaktadır. Bu özellikler, kendi değerleri oranında millî güce katkıda bulunan desteklerdir.

Coğrafi güç, millî güç unsurlarının mekânsal (toprak) boyutunu oluşturur. Diğer millî güç unsurlarının mekânsal boyut içindeki yerini, etkileşimini ve etkinlik düzeyini yansıtır.

Bir ülkenin dünya üzerindeki konumu⁴⁹, coğrafi yapısı, yüzölçümü, yaşam alanları, tarıma elverişli toprak durumu, iklim ve jeopolitik konum, coğrafi gücün millî güce katkısını belirleyen özelliklerdir.

Bir ülkenin millî güç unsurları coğrafyasıyla yakından ilgilidir. Devletlerin sahip oldukları coğrafyalarını, devletlerarası ilişkilerde izledikleri politikaların bir yönü haline getirmeleri, o devletlerin jeopolitik konumlarına ilave bir güç kazandırmaktadır.

1.4.3.6.Bilimsel ve Teknolojik Güç

Millî gücün buraya kadar açıklanan unsurları incelendiğinde tamamına yakınının milletin bilimsel ve teknolojik düzeyinden, doğrudan veya dolaylı şekilde etkilendiği ve bu etkinin giderek çoğaldığı görülmektedir. Bir devletin bilimsel ve teknolojik gücünün millî güce katkı sağlayabilmesi için:

* Bilimsel-teknolojik yönde ilerlemeyi sağlayan araştırma ve geliştirme faaliyetlerine önem vermesi,

* Bilgi ve teknoloji üretebilen insan yetiştirmesi,

* Hızlı haberleşmenin altyapısını sağlayabilmesi,

* Bireylere teknik gelişmeye uyum sağlayacak eğitimlerin verilmesi gerekir. Devletlerin çağdaşlık düzeyleri, teknolojik ve bilimsel alandaki gelişmeleri ile yakından bağlantılıdır.⁵⁰

⁴⁹ Sibel Özsağ Atay, “Dış Politika Açısından Deniz Gücünün Jeopolitik Önemi”, **Balkan Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:5, Sayı:10, 2016, s.101.

Teknolojik çağın gereklerine ve gelişmelere ayak uyduramayarak yetkin bir düzeye ulaşmayı başaramayan bir devletin millî gücünün dünya üzerinde etkin olması mümkün değildir. Bu durum evrensel teknolojik ölçüler bakımından onu diğer devletlere oranla geride bırakır. Bu devletler geniş alanlı topraklara, nicelik yönünden güçlü nüfusa ve zengin doğal kaynaklara sahip olsalar ve hatta elde ettikleri doğal kaynaklarından yüksek miktartlı gelirler elde ederek zengin bir devlet olsalar dahi büyük ve güçlü bir devlet olamazlar.⁵¹

Bilim ve teknolojiye ilerlemiş olan devletler, günümüzde aynı zamanda dünyanın en gelişmiş ve güçlü devletleri olarak karşımıza çıkmışlardır. Dolayısıyla, “millî güç” unsurlarının en önemli parçalarından birisi bilimsel ve teknolojik güçtür. Milletlerin, bilgi ve teknoloji üretmelerinin yanında, diğer devletlerdeki gelişmeleri de yakından takip etmesi ve dünyaya açılmaları gerekir. Bu durum bir devletin gelişmesine katkı sağlayan en önemli unsurlardan birisidir.

Bilimsel ve teknolojik güç, bir devletin gelişmişlik seviyesinin tespiti bakımından büyük önem taşır. Günümüzde devletler için çağdaşlık kavramının derecesinin tespiti, teknolojik ve bilimsel anlamda bulundukları düzeyle eş anlamlıdır.

Bir devletin üretimlerde millî teknolojisini kullanıp-kullanmadığı, teknolojik alanda elde ettiği gelişmenin sanayi sektörlerine yansımaları, teknolojik ihracat yapacak kapasiteye sahip olup-olmaması, millî gücün bir parçası olan bilimsel ve teknolojik gücün oluşumunda önemli faktörler arasında yer almaktadır. Teknolojik ve bilimsel güç, devletlerin ekonomisine, sosyo-kültürel yapısına ve askeri gücüne giderek daha çok etki etmektedir. Teknolojik üstünlük, coğrafi ve demografiden kaynaklanan olumsuzlukların giderilmesinde de çok önemli bir işleve sahiptir.

1.4.3.7.Psiko-Sosyal ve Kültürel Güç

Millî varlığın idamesinde ve geliştirilmesinde temel unsur olan insan, bugün de tarihsel öneminden hiçbir şey kaybetmemiştir. Teknolojik gelişmelerin ve

⁵⁰ <https://www.tskgv.org.tr/files/documents/millî-guc-bilimsel-ve-teknolojik-guc-ve-tskgv-31>(Erişim Tarihi: 29.05.2020)

⁵¹ Gökhan Özkan, “Uluslararası İlişkiler Ve Gücün Gözlemlenebilir Boyutları:Realist Perspektiften Bir Değerlendirme”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:9, Sayı:34, 2010, s. 99.

yeni çağda ortaya çıkan olağanüstü araç ve silahlara karşın, bu silahları kullanacak olan insan unsuru halen mevcut değerini korumaktadır. Birçok tarihsel dönem ve aşamalardan geçerek millet olma düzeyine ulaşan toplumun, psiko-sosyal ve kültürel değerlerle donatılması, millî benliğin vazgeçilmez koşullarındandır.

Devletlerin reel millî gücü, vatandaşların sevgi ve saygı ile birlik ve beraberlik ortamında bütünleşmelerinin ve bir millet olarak bir amaç uğruna birleşmelerine ve bu birlikteliğin başarısına bağlıdır. Kültürel güç, toplumu millet yapan birlik ve beraberlik duygusu ile bunları paylaşan milletin tarihî birikimi,⁵² eğitim ve kültür düzeyi, gelenek, görenek, örf, adet, hukuk, dil, din, fikir vb. alanlardaki durumu ve bunlarla ilgili uygulamaların millî güce etkilerini kapsar.

Sosyo-kültürel güç, bir millete özgü kültürel değer birikimlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan ve milletçe kalkınma, koruma ve savunma politikasındaki dinamo niteliği ile millî güç içerisinde önemli bir yere sahiptir.

Bir ülkenin psiko-sosyal ve kültürel gücünün, mevcut millî güce katkı sağlaması için ;

- * Sivil toplum kuruluşlarının millî güç etrafında yoğunlaşması,
- * Vatandaşların siyasi görüşlerinde millî menfaatleri ön planda tutmaları,
- * Toplumun sosyal yapısının ve etnik bütünlüğünün olması (kültürel değerlerde ortak bir düşünceye sahip olmak) ,
- * Resmi dilin etkin şekilde ve dil kurallarına uygun olarak kullanılması,
- * Toplumun eğitiminde etkin bir yeri olan basın-yayın ve haberleşmenin doğru, nesnel, eksiksiz, tarafsız ve objektif yayın yapmak suretiyle millî menfaatleri ön planda tutması,
- * Toplumun inandığı değerler açısından bir bütünlüğün sağlanması,
- * Toplum fertlerinin tarihî ve kültürel inançları ile, eğitim ve kültür düzeyinin yüksek olması,

⁵² Cem Harun Meydan ve Mustafa Polat, “Liderin Güç Kaynakları Üzerine Kültürel Bağlamda Bir Araştırma”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt: 65, Sayı: 4, 2016, s.125.

* Vatandaşların ortak menfaatlerini doğru değerlendirmeleri ve devleti tehdit etmesi muhtemel faaliyetlere karşı kolektif tepki gösterebilmesi (millî refleks),⁵³

* Kültürel yapıyı savunacak seviyede bilgi birikimine ulaşmış olması gerekir.

Bu gücün değerlendirilmesinde, millî kurumlar, basın, halkın ideolojik ve dinsel nitelikleri, etnik yapı ile sosyal ve ahlaki inançlar, millî birlik ve beraberlik anlayışı, moral ve kültür düzeyi belirleyici faktörlerdir.

Sosyo-kültürel gücün etkilerinden birisi de psikolojik güçtür. Bundan ötürü bir takım düşünürler sosyo-kültürel güç kavramını, “sosyo-psikolojik güç” olarak da nitelemişlerdir. Bu tanımlamanın sebebi, toplumsal gücün daha çok duygusal bir niteliğe bürünmüş olmasından kaynaklanır. Bu güçte düşünce, inanç ve davranışlar etkilidir. Bu kapsamda denilebilir ki psiko-sosyal ve kültürel güç, toplumun sahip olduğu ve tarihten gelen hem maddi hem de manevi değerlerin o topluma kattığı güçtür.

Psiko-sosyal ve kültürel güç, toplumu bir arada tutarak onlara millet olma bilincini veren birlik ve bütünlük ile buna yön veren tarihi birikimler, halkın eğitim ve kültürel düzeyi, morali, dil, din, gelenek ve görenekleri gibi psikolojik ve bilimsel unsurlardır.

Psiko-sosyal ve kültürel güç genel tanımlamalarda, toplumların millî varlıklarını geliştirme ve korumada önemli bir rol oynayan, toplumu birlik ve beraberliğe yönlendiren düşünce, davranış ve inanç bütünlüğü olduğu belirtilmektedir.

Özellikle askeri literatürde fazlaca kullanılan “moral değerler” de (aile sevgisi, vatan ve bayrak sevgisi, devlete bağlılık, dini değerler, gelenek ve göreneklere bağlılık, ulus bilinci) millî güç unsurlarını doğrudan etkileyen önemli ve olumlu öğelerdir.

Psiko-sosyal ve kültürel güç unsurunun, devletin ve topraklarında yaşayan milletin yaşamındaki rolü yadsınamaz. Bu kapsamda toplumda millî

⁵³ Mikael Wigell, "Conceptualizing Regional Powers' Geoeconomic Strategies: Neo-imperialism, Neo-mercantilism, Hegemony, and Liberal Institutionalism", **Asia Europe Journal**, Cilt:14, Sayı:2, 2016, s. 138.

değerlerin yerleştirilmesi ve kolektif millet bilincinin oluşturulması önem taşımaktadır. Ortak bir kültüre ve sağlam bir temele sahip olan devletler, tarihi süreç içerisinde millî benliklerini ve devletlerini korumayı başarmışlardır. Başka kültürler tarafından asimile edilerek boyunduruk altında kalan milletler ise tarihten silinmeye yüz tutmuşlardır.

1.4.4. Millî Hedef

Bir devletin gelişmesi, belirlediği hedeflerin gerçekleştirilmesiyle mümkün olabilir. Hiçbir devlet, hedefi olmadan belirlemeden başarılı olamaz. Belirlenen hedef tek bir yoldan elde edilebilecek şekilde değil, alternatif hal tarzları ile birlikte planlanmalıdır. Planların uygulanması esnasında ortaya çıkabilecek değişiklikler gerekli şekilde yapılarak hedefe istikrarlı bir şekilde gidilmesi sağlanır. Millî menfaatler, planlanan hedeflere ulaşmayı zorunlu kılar.⁵⁴ Millî politikanın kaynaklandığı millî menfaatlerin, başlı başına somut bir niteliği bulunmadığından, menfaatlere ulaşan yolun kademeli hedefler şeklinde planlanması gerekir. Millî hedef, millî amaç veya millî gaye anlamına gelir. Belirttiğimiz hususlar ışığında millî hedef kavramını “devletin millî menfaatlerini gerçekleştirmek maksadıyla ulaşılması zorunlu olan somut ve belirli amaçlardır.”

Millî hedefler aşağıdaki özelliklere haiz olmalıdır:

- * Tamamen millî ve yerli nitelik taşımalı,
- * Sadece bir zümreye, siyasi gruba, sınıfa veya kişiye ait olmamalı,
- * Sadece bir yönetici, başkan, bir hükümdar veya hanedana ait hedef olmamalı,
- * Devletin millî çıkarlarını gözetecek biçim, nitelik ve özellikte olmalıdır.
- * Realist ve rasyonel olmalı, hayali ya da gerçekleşme imkânı olmayan türde olmamalı,
- * Milletın çıkarlarını korumayan veya milletin genel yaşamına aykırı değil, milletin de aslen benimseyeceği bir nitelikte olmalı, millet hedefler konusunda ikna edilmelidir.

⁵⁴ Julio Miranda Calho, "Hybrid warfare: NATO's new strategic challenge (Hibrit Savaş- NATO'nun Yeni Stratejisi)", Defence and Security Committee, **NATO Parliamentary Assembly**, 2015, s.6.

1.4.4.1.Siyasi Hedefler

Devletler, bulundukları coğrafyada stratejik konumlarını göz önünde bulundurmak suretiyle kendilerine siyasi hedefler belirlerler. Ulusal ve uluslararası ortamda uzun vadeli planlamalarının sıhhatli şekilde sürdürülebilmesi için, hedeflerin iyi planlanması ve hedeflere ulaşmayı kolaylaştıracak yol olan siyasi faaliyetlere ve politikalara karar vermek durumundadırlar. Siyasi hedeflerin oluşturulması ve başarı ile sürdürülebilmesi için:

*Devlet yönetiminde gücün millettten alınması,

*Vatandaşların sahip olduğu temel hak ve hürriyetleri elde edebilmelerini sağlamak,

*Devlet yönetiminde paylaşımcı ve demokratik, dışarıya karşı ise tam bağımsızlığın sağlanması,

*Uluslararası kuruluşlarda millî hedeflerden vazgeçmeden etkin ve aktif olarak faaliyet göstermektir.

2000’li yıllardan itibaren teknoloji ve bilimsel olanakların yüksek bir hızda gelişmesi, dünyayı küreselleşme olgusuna sürüklemiştir.⁵⁵ Devletler, millî menfaatleri doğrultusunda askerî, sosyal, siyasi ve ekonomik birçok işbirlikleri ve ittifaklar oluşturmuşlardır. Bu nedenlerle, devletlerin dünyada kendisinden başka hiçbir devlet yokmuş gibi davranması doğru bir hareket tarzı olamaz. Günümüzün en gelişmiş devletleri dahi uluslararası alanda yalnız hareket etmemekte, ittifakların içindeki diğer devletlerin onayıyla hareket etmekte, karşılıklı fedakârlık ve özveride bulunmaktadır. Bu noktada devletlerin millî menfaatler doğrultusunda aldıkları kararların ve millî hedeflere yönelik uygulamaların devletin genel çıkarlarına ters düşmemesi önem arz etmektedir.

1.4.4.2.Sosyal ve Kültürel Hedefler

Devletler dış dünyaya karşı çeşitli hedeflere sahip olmakla beraber, kendi egemenlik alanı içinde var olan unsurlarının eşgüdümlü, uyum içerisinde çalışmasını ve dünya üzerinde genel kabul görmüş olan “sosyal devlet” olabilme ve “sosyal adaleti sağlama” görevini ifa etmek durumundadır.

⁵⁵ Serdar Narin, Küreselleşme Dinamikleri Karşısında Ulusal Kimliğin Korunması Ve Atatürk Millîyetçiliği İlkesi, **İzmir Barosu Dergisi**, Sayı: 205, 2018, s.207.

Devletlerin sosyal ve kültürel hedeflerini genel olarak şöyle sıralayabiliriz:

- *Bireylere sağlık, eğitim, konut güvencesi sağlamak,⁵⁶
- *Sosyal devlet ve sosyal adaleti gerçekleştirmek,
- *Bireylerin işsizlik ve sosyal güvenlik problemlerini gidermek,
- *Aynı kültürel yapının parçaları olarak, birbiriyle bütünleşmiş ve ortak menfaatlerde birleşmiş bir millet oluşturmak,
- *Millî kimlik özelliklerini kaybetmeden teknolojiye açık bir çağdaş toplumsal hayat yaşamak.

Bir milletin ortak değeri olan, gücünü tarihten alan sosyal ve kültürel varlığı, o millet tarafından benimsendiği ve çağdaş uygulamalarla birleştirilebildiği ölçüde önemli bir güç olacağı bilinmelidir.

1.4.4.3.Ekonomik Hedefler

Günümüzde devletlerin özellikle askeri ve siyasi gücü, ekonomik güçleri ile doğrudan bağlantılıdır. Ekonomik gücün yüksek seviyede olmasının sosyal, eğitim, askeri, ve diğer alanlarda da güçlü olmak demek olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁷

Ekonomik hedeflerden önemlilerini şöyle sıralayabiliriz:

- *Ekonomi sistemini sıhhatli şekilde işletmek,
- *Bütçeyi planlandığı şekilde sağlamak,
- *İthalat - ihracatta dengeyi sağlamak ve geliştirmek,
- *Yolsuzlukla mücadele etmek ve haksız kazanç yollarını ortadan kaldırmak,
- *Adil ve eşit hizmet götüren, üreten bir devlet olmak,
- *Yeraltı ve yerüstü zenginliklerini ve insan gücünü millî menfaatlerle örtüşecek şekilde değerlendirmek.

⁵⁶ Coşkun Karaca/ Yeşim Çam, “Türkiye’de Sosyal Devlet Anlayışının Değerlendirilmesi”, **Maliye Dergisi**, Sayı:176, 2019, s.73.

⁵⁷ Halil Buyruk, “Ekonomik Kalkınma Hedefinden Bin Yıl Kalkınma Hedeflerine: Eğitim-Kalkınma İlişisine Dair Bir Çözümleme”, **Mülkiye Dergisi**, Cilt:40, Sayı:1, s. 114.

1.4.4.4.Askeri Hedefler

Devletler, bulundukları coğrafyada aleni ya da zımni olarak birçok iç ve dış tehlike ve tehditle karşı karşıya kalmaktadır. Bu tehditlerin bertaraf edilmesi, muhtemel tehdit alanlarının caydırıcı yöntemlerle baskı altında tutulması, millî menfaatleri ve hedefleri koruma vazifesinin yerine getirilmesi için güçlü bir askeri yapıya bağlıdır. Askeri yapıların güçlü tutulması bu kapsamda tek başına yeterli olmayacağından, güçlü bir askeri yapılanmanın yanında menfaatlere ulaştırıcı askeri hedefler de gerekir.

Devletlerin askerî hedefleri genellikle:

- * İçten ve dıştan gelebilecek tehdit ve tehlikeyi bertaraf edecek özellikte bir silahlı kuvvete sahip olmak,
- * Silahlı kuvvetlerdeki personel eğitimini gelişen savaş teknolojisine uydurmak,
- * Harp sanayisini devletin ihtiyaçlarını karşılayacak düzeye getirmek,
- * Askeri işbirliğinin gereği olarak uluslararası askeri yükümlülükleri yerine getirmektir.⁵⁸

1.4.5. Millî Menfaat

Bir devletin güvenliği, refahı ve mutluluğunu sağlamak için ulusal ve uluslararası hukuka hilaf olmamak şartıyla zorunlu olduğuna ve menfaatine olduğuna inandığı hususlara “millî menfaat” denir.

Millî menfaat kavramı, hem devletin varlığını sürdürmesine hem de vatandaşının refah içinde yaşamasına yönelik bir kavramdır. Beka kavramı ise, “bir devletin siyasi ve toprak bütünlüğü içerisinde anayasal düzenin ve hukuki sistemin içten ve dıştan gelecek tehdit ve tehlikelere karşı koruması suretiyle varlığını sürdürebilmesidir.”

Millî menfaat, millî siyasetin meşru olan yönüdür. Devletlerin bu noktadaki görevi millî menfaatleri gerçekleştirmek için çalışmaktır. Günümüzde, millî menfaatlerin ne olduğu sorusuna genellikle “devletlerin anayasalarının başlangıç ya da ilk bölümlerinde yer alan veya millî siyaset/strateji belgelerinde belirtilmiş olan hususlardır” denilebilir.

⁵⁸ Kadir Sancak, **Uluslararası İlişkilerde Güç Kavramı ve Yumuşak Güç**, Nobel Akademik Yayıncılık, 1.Basım, Ankara, 2016, s.28-29.

Örnek olarak 1982 Anayasası incelendiğinde, başlangıç bölümünde yer alan ve devletimizin millî menfaatleri olarak kabul edilen maddeleri şöyle sıralayabiliriz:⁵⁹

- * Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir.
- * Devlet, milleti ile bölünmez bir bütündür.
- * Atatürk ilke ve inkılâpları devletin yaşam tarzıdır.
- * Millî gelir, sosyal adalet ilkesini gerçekleştirecek şekilde dağıtılır.
- * Atatürk'ün “Yurtta barış, dünyada barış” prensibi mihenk taşıdır.
- * Vatandaşın can ve mal güvenliğinin sağlanır.

1.5. 1982 ANAYASA’SINA GÖRE MİLLÎ GÜVENLİK

1982 Anayasası içerisinde “millî güvenlik” kavramı ile ilgili maddeler incelendiğinde 2001 yılından itibaren “özel sınırlama sebebi ” olarak düzenlendiği kabul edilebilir. ⁶⁰ Anayasamızın 13.maddesinde yer alan ve “Temel hak ve hürriyetlerin sınırlanması” başlıklı maddesinde: “*Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir...*” şeklinde “**sınırlamanın sınırı**” kriterleri olarak sayılmıştır.

Yine Anayasamızın 15.maddesinde yer alan ve “Temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının durdurulması” başlıklı ve olağanüstü halin ilan edilmesi ile birlikte, hak ve özgürlüklerin askıya alınmasını düzenleyen “*Savaş, seferberlik veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabileceği veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabileceği*” belirtilmiş ve millî güvenliğin sağlanmasına yönelik uygulamalardan savaş, seferberlik ve olağanüstü hallerin temel hak ve hürriyetlerin kullanımının durdurulmasına yönelik bir sebep olarak düzenlemiştir.

⁵⁹ 1982 Anayasası’nın başlangıç bölümünde belirtilen ve çalışmamızda “millî menfaat” olarak kabul edilen maddeler ilgili detaylı bilgi için bkz. Necmi Yüzbaşıoğlu/Bülent Tanör, **1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku**, 19.Baskı, Beta Basım Yayın, 2019, s.144-146.

⁶⁰ Bulut Gürpınar, “1982 Anayasasına Göre Millî Güvenlik Kavramı”, **Hasan Kalyoncu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Sayı:2, 2012. s.130.

2001 Anayasa değişikliğine kadar millî güvenlik kavramı “genel bir sınırlama sebebi” olarak “katmerli bir sınırlama sisteminin”⁶¹ bir parçası iken, 2001 Anayasa değişikliği sonrasında “katmerli sınırlama” sistemi terk edilerek “özel sınırlama sebebi” olarak tanımlayabileceğimiz şekilde düzenlenmiştir.⁶²

Anayasamızda milli güvenliğin özel sınırlama sebebi olarak sayıldığı maddelere ⁶³ örnek vermek gerekirse, 20.maddesinde “Özel hayatın gizliliği” düzenlenmiş olup, kişinin kendisine ya da aile hayatına saygı duyulmasını isteme hakkı olduğunu ve özel hayatın gizliliğine dokunulamayacağı belirtilmiştir. Aynı maddede, söz konusu ‘negatif statü hakkının’, ⁶⁴ kullanımı, millî güvenlik gerekçesiyle özel bir sınırlama sebebi olarak belirtilmiştir. Buna göre, millî güvenlik gerekçesi ile dokunulması mümkün olmayan özel hayatın gizliliği, hâkim kararıyla veya gecikmesinde sakınca olan hallerde 24 saat içinde hâkimin onayı şartıyla kanunun yetkili kılındığı merci tarafından yazılı emir verilmiş bir emir bulunmak şartıyla sınırlandırılabilir. Bu madde kapsamında özel hayatın gizliliğine dokunulabilmesinin sınırları ise, üst, özel kâğıtlar ve eşyaların aranması ve el konulmasına ilişkindir.

Anayasamızın 21.maddesinde “Konut dokunulmazlığı” başlıklı düzenleme yapılmış olup, kimsenin konutuna dokunulamayacağı belirtilmiştir. Yine aynı maddede millî güvenlik sebebiyle söz konusu hakla ilgili olarak sınırlamaya gidilmiştir. Buna göre millî güvenlik sebebiyle kişinin konutuna hâkim kararıyla veya gecikmesinde sakınca olan hallerde 24 saat içinde hâkimin onayı kanunun yetkili kılındığı merci tarafından yazılı emir verilmiş olmak şartıyla girilebileceği, buralarda arama yapılabileceği ve arama sonucunda bulunan eşyaya el konulabileceği belirtilmiştir.

⁶¹ Bülent Tanör, **Türkiye’nin İnsan Hakları Sorunu**, BDS Yayınları, İstanbul, 1994, s. 333.

⁶² 1982 Anayasası’nın ilk şeklindeki 13.maddede “Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, millî güvenliğin, Cumhuriyetin, millî güvenliğin, kamu düzeninin, genel asayişin, kamu yararının, genel ahlakın ve genel sağlığın korunması amacı...” genel bir sınırlama sistemi olarak düzenlenmiş, genel sınırlama sebebine ek olarak ayrıca Anayasa’nın ilgili maddelerindeki sınırlama sebepleri de sayıldığından, doktrinde “**katmerli sınırlama**” sistemi olarak adlandırılmıştır.

⁶³ Milli güvenliğin özel sınırlama sebebi olarak sayıldığı maddeler için bkz. 1982 Anayasası md.20 “**Özel Hayatın Gizliliği**”, md.21 “**Konut Dokunulmazlığı**”, md.22 “**Haberleşme Hürriyeti**”, md.26 “**Düşünceyi Açıklama ve Yayma Hürriyeti**”, md.33 “**Dernek Kurma Hürriyeti**”, md.34 “**Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Düzenleme Hakkı**”, md.51 “**Sendika Kurma Hakkı**”.

⁶⁴ **Negatif Statü Hakkı**: Devlete yasaların izin verdiği haller dışında hakka müdahale etmeme görevi yükleyen haklardır. (Anayasa Mahkemesi’nin 16.02.2015 tarihli E:2015/29, K: 2015/95 sayılı kararı)

Yine Anayasamızın 22.maddesinde hükmünü bulmuş olan “Haberleşme hürriyeti” başlıklı düzenlemeye göre ise, herkesin haberleşme hürriyetine sahip bulunduğu ve haberleşmede esasın gizlilik olduğu belirtilmiştir. Yine haberleşme özgürlüğünün istisnası olarak millî güvenlik sebebiyle hâkim kararıyla veya gecikmesinde sakınca olan hallerde yirmi dört saat içinde hâkimin onayına sunulmak şartıyla kanunun yetkili kılındığı merci tarafından yazılı emir verilmiş olmak şartıyla haberleşmenin gizliliğine dokunulabileceği ve hatta engellenebileceği belirtilmiştir.⁶⁵

Anayasamızın 26.maddesinde düzenlenen “Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti” başlıklı maddede, herkesin düşüncesini ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahip olduğu belirtilmektedir. Ayrıca madde gereğince bu özgürlüğün kapsamına herhangi bir resmi makamın müdahalesi olmadan haber veya fikir alma veya verme serbestliği de dâhil edilmiştir. Aynı maddenin ikinci fıkrasında millî güvenlik amacıyla söz konusu hürriyetin kullanılmasının sınırlandırılabilmesi belirtilmiştir. Madde incelendiğinde millî güvenlik nedeniyle getirilecek sınırlandırmanın hangi unsur ya da esasları içereceği, sınırlamanın şartları ve sınırlamanın konusu belirtilmediği göze çarpmaktadır.

Anayasamızın 28.maddesindeki “Basın hürriyeti” başlıklı düzenlemede, basının hür olduğu ve sansür uygulamasının yapılamayacağı belirtilmiş, basım evi kurmanın izin alma veya teminat yatırma şartına bağlanamayacağı düzenlenmiştir. Maddede bu özgürlüğün kısıtlanmasında doğrudan sınırlama sebebi belirtilmemiş, Anayasa’nın 26 ve 27.maddelerinde belirtilen kısıtlamalar kapsamında uygulanacağı belirtilmiştir.

Yukarıda belirtilen maddelerin ortak özelliği olarak, millî güvenlik sebebiyle dahi olsa, sınırlamanın sınırsız olmadığı, belli hudutlar dâhilinde yapılabileceği ve nihayetle yargı denetimi olmadan temel hak ve özgürlükler kapsamında Anayasamız tarafından teminat altına alınmış olan hürriyetlerin millî güvenlik nedeni ile bile olsa sınırsız olarak kısıtlanamayacağı, sınırlamanın da bir sınırı olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

⁶⁵ Kemal Gözler, **Türk Anayasa Hukuku**, Güncellenmiş 3.Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa, 2019, s.104-111.

1.6. CUMHURBAŞKANI

Millî güvenliğin sağlanmasında görevli kişi, kurum ve kuruluşların tespiti kapsamında ilk incelenmesi gereken mercii Cumhurbaşkanıdır. Anayasamızın 8.maddesinde “Yürütme yetkisi ve görevi, Cumhurbaşkanı” tarafından, Anayasaya ve kanunlara uygun olarak kullanılır ve yerine getirilir.” hükmü bulunmaktadır.

Yürütme organının başı olarak Cumhurbaşkanı, devlet faaliyetlerinin idaresinde ve işleyişinde söz sahibi olan en yüksek makamdır. Bu nedenle millî güvenliğin sağlanmasında icra edilecek tüm faaliyetlerin sevk ve idaresinden doğrudan sorumlu olması hasebiyle birinci derecede rol oynamaktadır.

Anayasamızın 104.maddesinde Cumhurbaşkanı’nın görevleri sayılmıştır. Bu görevlerden millî güvenliğin sağlanmasına yönelik görevleri şöyle sıralanabilir:

- a. Cumhurbaşkanı Devletin başıdır. Yürütme yetkisi Cumhurbaşkanına aittir.
- b. Cumhurbaşkanı, Devlet başkanı sıfatıyla Türkiye Cumhuriyetini ve Türk Milletinin birliğini temsil eder; Anayasanın uygulanmasını, Devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını temin eder.
- c. Ülkenin iç ve dış siyaseti hakkında Meclise mesaj verir. Kanunları yayımlar.
- ç. Cumhurbaşkanı yardımcıları ile bakanları atar ve görevlerine son verir. Üst kademe kamu yöneticilerini atar, görevlerine son verir ve bunların atanmalarına ilişkin usul ve esasları Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenler.
- d. Yabancı devletlere Türkiye Cumhuriyetinin temsilcilerini gönderir, Türkiye Cumhuriyetine gönderilecek yabancı devlet temsilcilerini kabul eder.
- e. Milletlerarası antlaşmaları onaylar ve yayımlar. Anayasa değişikliklerine ilişkin kanunları gerekli gördüğü takdirde halkoyuna sunar.
- f. Millî güvenlik politikalarını belirler ve gerekli tedbirleri alır.
- g. Türkiye Büyük Millet Meclisi adına Türk Silahlı Kuvvetlerinin Başkomutanlığını temsil eder. Türk Silahlı Kuvvetlerinin kullanılmasına karar verir.

Yukarıdaki maddelerde de açıkça belirtildiği üzere, millî güvenlik politikalarının belirlenmesi ve uygulanması başta olmak üzere Anayasal düzenin idamesinin ve yürütmeye ilişkin tüm faaliyetlerin baş yetkili ve sorumlusu olarak Cumhurbaşkanı millî güvenliğin sağlanmasından sorumludur.

1.7. MİLLÎ GÜVENLİK KURULU (MGK)

1.7.1. Kuruluş ve Organlar

Devletler, millî varlıklarına, bekalarına ve güvenliklerine yönelik tehlikelere karşı tedbirler almak zorundadır.

Millî güvenlik kurullarının/konseylelerinin/kurumlarının teşkili ve icra edeceği görevlerinin belirlenmesinde, devletlerin jeopolitik konumları, sosyal ve kültürel yapılarına bağlı olarak ortaya çıkan tehdit ve tehlike algılamaları önem taşımaktadır. Bu sebeple devletler millî güvenlik ile ilgili kuruluşlarını kendi konum ve ihtiyaçlarına göre şekillendirmektedirler.⁶⁶

Ülkemizde millî güvenlik sistemi oluşturulmaya yönelik yapılanmanın ilk adımı, 1933 yılında teşkil edilen ve kendisine ihdas edilen görevi seferberlik olan “Yüksek Müdafaa Meclisi” adında bir kurul ile atılmıştır. Bu kurulun görevi, millî seferberlikte Bakanlıklar tarafından yapılacak işleri tespit etmek ve koordinasyon esaslarını belirlemektir. 1949 yılında söz konusu kurul, “Millî Savunma Yüksek Kurulu” olarak teşkil edilmiştir. 2.Dünya Savaşı’nın kanlı ve yıkıcı tecrübesinden sonra “topyekûn millî savunma” görevini icra etmek üzere tadil edilerek yeniden teşkil edilmiştir. 1961 Anayasası’nda “Millî Güvenlik Kurulu” adıyla teşkil edilen kurulun görevi ise “Millî Güvenlik” ile ilişkilendirilerek, 1961 yılına kadar kullanılmış olan “müdafaa” kavramı, “Millî Güvenlik” olarak adlandırılmıştır.

Ülkemizde millî güvenlik ile ilgili kurum, güvenlik algısının kavramsal olarak gelişimine paralel olarak birtakım değişimlerden geçmiş ve ülkemizin Avrupa Birliği üyelik sürecinde gerçekleştirilen anayasa ve diğer mevzuat değişiklikleriyle bugünkü halini almıştır.⁶⁷

Millî Güvenlik Kurulu, ilk kez 1961 Anayasası ile anayasal bir kuruluş olarak ⁶⁸“millî güvenlik” gibi kapsamlı bir alanda faaliyet icra etmek üzere oluşturulmuş, üyelerinin sivil ve askeri erkânın oluşturduğu ve Bakanlar Kurulu'na yardımcı olacak şekilde danışma nitelikli bir “uzman kurulu” olarak görev yapmıştır.⁶⁹

⁶⁶ Betül Urhan ve Seydi Çelik, “Türkiye’de Sistemin “Millî Güvenlik” Algısı ve Bunun İşçi Hareketleri Ve Sendikacılık Faaliyeti Üzerindeki Etkisi”, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, Sayı:2, 2010, s.128.

⁶⁷ <https://www.mgk.gov.tr//index/millî-guvenlik-kurulu/genelbilgi>

⁶⁸ Abdullah Torun, “Türkiye’de Ulusal Güvenliğin Yasal Ve Kurumsal Mekanizması: Millî Güvenlik Kurulu”, **İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 6, Sayı 2, 2017, s.49.

⁶⁹ Gülden Çınarlı, **Anayasal Bir Kurum Olarak Millî Güvenlik Kurulu**, 1.Baskı, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2016, s.2

1982 Anayasasında Millî Güvenlik Kurulu (MGK), anayasal bir kuruluş olma özelliğini devam ettirmiştir. Anayasamızın 118.maddesi 3.fıkrasında Millî Güvenlik Kurulu'nun görevi belirtilmiştir. Buna göre MGK, Türkiye Cumhuriyeti'nin millî güvenliğinin sağlanmasında uygulanacak siyaseti tespit etmekle görevlidir.

Anayasamızın 118.maddesinin 3.fıkrası incelendiğinde, Millî Güvenlik Kurulu'nun görev alanı kapsamında devletin ve milletin bekasına yönelik olarak alınacak tedbirler ve yapılacak planlamalarda ve bu hususlara kaynak olacak millî güvenlik siyasetinin tespitinde, tayininde ve uygulanmasında aktif olarak rol aldığı görülmektedir. MGK, Devletin ve milletin bağımsızlığı, dirliği ve birliği bakımından alınacak her türlü tedbirin oluşturulduğu, incelendiği ve karar olarak alındığı merciidir.

Ne var ki MGK'da alınan kararların Anayasamız gereğince icrai özelliği bulunmamaktadır. MGK tarafından alınan kararların hukuki niteliği “tavsiye kararı” şeklindedir ve alınan kararların uygulanıp uygulanmayacağına karar Cumhurbaşkanıca yapılacak değerlendirmeye bırakılmıştır. Yani MGK'da görüşülen hususlar neticesinde oluşturulan yol haritasının, alınan kararların ve uygulanacak tedbirlerin icrai seviyede hayata geçirilmesi konusunda yetkili olan makam Cumhurbaşkanıdır. Bu durum kanımızca hem “üniter devlet” anlayışı ile hem de “idarenin bütünlüğü” ilkesi ile uyumludur. Çünkü yürütme erkinin başı olan Cumhurbaşkanı, Anayasamızın 117..maddesi uyarınca millî güvenliğin sağlanmasından sorumlu olması sebebiyle millî güvenliği ilgilendiren konularda silahlı gücün kullanılması da dâhil olmak üzere icrai karar verecek olan nihai makamdır ve bu makam dışında verilecek icrai kararlar ikilik yaratabilecek ve devlet içinde ayrılıkçı otoriteler yaratmaya sebep olabilecektir. Anayasamız özellikle silahlı devlet gücünün aksi yönde kullanımının önüne geçmek maksadıyla 117.maddesinde Başkomutanlık makamının TBMM'nin manevi varlığından ayrılmayacak şekilde temsili görevini Cumhurbaşkanı'na tevdi etmiştir.

Anayasamıza ek olarak Millî Güvenlik Kurulu ile ilgili diğer bir asli kaynak ise 2945 sayılı “Millî Güvenlik Kurulu Ve Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanunu”dur. Söz konusu kanun, Millî Güvenlik Kurulu Ve MGK Genel

Sekreterliği'nin kuruluşu, çalışma usulleri, teşkili ve diğer görevlerini kapsayan bir kaynaktır.⁷⁰

Millî Güvenlik Kurulu toplantısının gündemi, Cumhurbaşkanı tarafından belirlenmektedir. Gündem belirlenirken Cumhurbaşkanı yardımcıları ve Genelkurmay Başkanının önerileri de dikkate alınmaktadır.

Millî Güvenlik Kurulu kararlarını çoğunlukla alır. Yapılan oylamada eşitlik çıkması halinde, Kurula Başkanlık eden üyenin bulunduğu taraf çoğunluğu sağlamış sayılır.

Diğer devletlere baktığımızda, Anayasamızla kurulmuş olan Millî Güvenlik Kurulu benzeri birçok kuruluş veya yapılanma olduğu görülmektedir. Dünya ülkelerine baktığımızda millî güvenlik konusundaki kurul ya da kurulların farklı şekillendirildiğini görmekteyiz.⁷¹ Örneğin; İsveç, Danimarka, Lüksemburg, Finlandiya gibi ülkelerde Millî Güvenlik Kurulu şeklinde teşkil edilmiş bir kurul bulunmamaktadır. Bu karşın Slovenya, Avusturya, Çek Cumhuriyeti, İrlanda, Polonya, Letonya, Hollanda, Belçika, İngiltere, Almanya ve Fransa gibi ülkelerde Millî Güvenlik Kurulu benzeri bir yapılanma bulunmakla beraber üyeleri yalnızca sivil erkândan oluşmaktadır.⁷²

Dünya genelinde millî güvenlik ile ilgili görev verilmiş kurum ya da kurulların ortak özellikleri incelendiğinde;

- Millî Güvenlik Kurulu benzeri kuruluşların çoğunda meşru varlığının dayanağını Anayasa, kanun veya kararnamelerden aldığı,
- Genellikle "Millî Güvenlik Kurulu", "Millî Savunma Kurulu", "Millî Savunma Konseyi" ya da Millî Güvenlik Konseyi" v olarak adlandırıldığı,
- Başkanlığını Devlet Başkanları ya da Başbakanların yaptığı,
- Kurulların veya Konseylerin toplanmalarına ilişkin standart bir süre bulunmadığı,
- Kurullar veya Konseyler, iç ve dış güvenlik ile savunma konularında danışma işlevini yerine getirmektedir.

⁷⁰ Çınarlı, s.129.

⁷¹ <http://mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/diger-ulkelerdeki-benzer-kuruluslar>

⁷² Tim Wharton, "Paul Grice, Saying and Meaning", **UCL Working Papers in Linguistics**, Sayı: 14, 2002, s. 218.

- Söz konusu kuruluşların, genel geçer standartlıkta bir bir teşkilat yapısı bulunmamakta, her ülkenin kendi ihtiyaçlarına binaen söz konusu teşkilatları ihdas ettiği görülmektedir.

- Millî Güvenlik Kurulu benzeri kuruluşların bir çoğunun teşkilatında Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterine benzer şekilde işlerin koordinasyonu ve sekreteryaya hizmetini icra eden birimler bulunmaktadır.

MGK Genel Sekreterliğine benzer teşkilatların bazılarında görev alan yöneticinin sivil olduğu gibi Macaristan, Portekiz, Yunanistan örneği gibi asker olduğu ülkeler de bulunmaktadır.

1.7.2. Üyeler

Millî Güvenlik Kurulu'na Cumhurbaşkanı başkanlık etmektedir. Cumhurbaşkanının katılamadığı zamanlarda ise MGK, Cumhurbaşkanı yardımcısının başkanlığında toplanır.

Millî Güvenlik Kurulu:⁷³

1. Cumhurbaşkanı,
2. Cumhurbaşkanı yardımcıları,
3. Genelkurmay Başkanı,
4. Adalet Bakanı,
5. Millî Savunma Bakanı,
6. İçişleri Bakanı,
7. Dışişleri Bakanı,
8. Kara Kuvvetleri Komutanı,
9. Deniz Kuvvetleri Komutanı,
10. Hava Kuvvetleri Komutanından oluşur.

Yukarıda sayılan makamlar dışında kurul toplantılarına, kurulda görüşülecek gündemin özelliğine göre ilgili bakan ya da kişiler de çağrılarak gerekli bilgi ve görüş alınabilmektedir. Örneğin sınır ötesi bir harekâta yönelik yapılacak askeri sevkiyat ile ilgili görüşmeye Ulaştırma ve Altyapı Bakanı da çağrılabilir ve görüş alınabilecektir.

⁷³ Çınarlı, s.144.

2945 sayılı kanun gereğince Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri toplantılara katılmakta ancak görüşme sonucu alınacak kararlara esas olarak yapılan oylamaya katılamamaktadır. Çünkü Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri, Cumhurbaşkanlığı 1 numaralı kararnamesi gereğince Cumhurbaşkanına bağlı bir birim olarak görev yapmaktadır ve Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinin görevi, Millî Güvenlik Kurulu’nun sekreteryaya hizmetlerini yürütmek, Millî Güvenlik Kurulu’nun ve kanunların verdiği görevleri icra etmektir. Bu kapsamda Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri, kurul toplantısına katılarak gerekli sekreteryaya hizmetlerini ifa etmekte, bunun dışında karar oylamalarına iştirak etmemektedir.

1.7.3. Millî Güvenlik Siyaset Belgesi

Millî Güvenlik Kurulu’nun görevlerini açıkladıktan sonra, en önemli görevlerden biri olan millî güvenlik siyasetinin belirlenmesi ve millî güvenlik siyasetinin en önemli belgesi olan “kırmızı kitap”⁷⁴ “Millî Güvenlik Siyaset Belgesi”nden bahsetmek yerinde olacaktır.

Millî Güvenlik Siyaset Belgesi, içeriği itibariyle devlete karşı içeriden ve dışarıdan gelecek tehdit algılamalarının Millî Güvenlik Kurulu’nda görüşülmesi sonucu varılan sonuç ve kararların kaydedildiği belgedir. Söz konusu belge, devletin ve milletin bekasını, birlik ve bütünlüğünü sağlamaya yönelik tedbirlerin yanı sıra, hangi şart ve durumlara hangi tepkilerin verileceğinin de bir yerde kılavuzu ya da başvuru kitapçığı niteliğindedir. Aynı zamanda Millî Güvenlik Siyaset Belgesi kanımızca, iç ve dış ortamda gelişen ve değişen durum ve muhtemel sorunlara karşı devletin “resmi duruşudur”. Millî Güvenlik Siyaset Belgesi sayesinde devletin millî güvenlik çizgileri belirlenmiş olur. Bu çizgilerin iç ve dış tehdit unsurlarınca aşılması, devletin ve milletin bekasına hanel getirmiş sayılmakta ve hem ulusal hem de uluslar arası alanda uyuşmazlık hatta bazı koşullarda savaş sebebi (casus belli)⁷⁵ sayılmaktadır.

⁷⁴ “Kırmızı Kitap” bazı kaynaklarda devletlerin gizli anayasası olarak da adlandırılmaktadır.

⁷⁵ **Casus Belli:** (Latince) Uluslararası İlişkilerde kullanılan “savaş sebebi”, “savaşı meşru kılan sebep” deyimi. (Kaynak: <https://tr.wikipedia.org>) Örneğin 08 Haziran 1995’te Türkiye Cumhuriyeti, Yunanistan’ın kendi karasularını 6 milden 12 mile çıkarması durumunda bunun “casus belli” sayılacağını dünya kamuoyuna deklare etmişti.

Millî Güvenlik Siyaset Belgesi, Millî Güvenlik Kurulu toplantılarında görüşülmekte ve ihtiyaç durumunda yine bu toplantılarda değiştirilebilmekte ya da güncellenebilmektedir. Örneğin 30 Eylül 2019 tarihinde toplanan Millî Güvenlik Kurulu toplantısında alınan kararlar ışığında açıklanan beş maddelik karar metninde şöyle denilmiştir: *“Ülkemizde, bölgemizde ve dünyada meydana gelen gelişmelerin millî güvenliğimize yönelik tesirlerinin tüm yönleriyle değerlendirilmesi suretiyle hazırlanan Millî Güvenlik Siyaseti Belgesi görüşülmüş ve uygun bulunmuştur”*

1.8. TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ VE GENELKURMAY BAŞKANLIĞI

“Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vekâleti” adıyla 1920 yılında teşkilat yapılanması kurulan ve İcra Vekilleri Heyetine⁷⁶ bağlı olarak ihdas edilen teşkilat, 03 Mart 1924 tarihli kanunla “Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti” adını almıştır. Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti adına aldıktan sonra teşkilatın bakanlık statüsü kaldırılarak ayrı ve bağımsız bir yapı haline getirilmiştir. 1935 yılından itibaren ordudaki rütbe adları bugünkü kullanılan isimlere dönüştürülmüş ve bu kapsamda “Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti”nin adı da yenileşme hareketine paralel olarak “Genelkurmay Başkanlığı” şeklinde değiştirilmiştir.⁷⁷

1982 Anayasası md.5’te *“Devletin temel amaç ve görevleri”* sayılmıştır. Madde uyarınca *“Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak”* devletin temel amaç ve görevleri arasında sayılmıştır.⁷⁸ Anayasamızın 5. maddesi ile yukarıda belirtilen görevlerin yerine getirilmesi ile ilgili olarak Anayasamız 117.maddede bu görevin nasıl icra edileceğini açıklamıştır. Madde uyarınca Başkomutanlık TBMM’nin manevi varlığına aittir. Başkomutanlık görevi TBMM adına Cumhurbaşkanı tarafından yerine getirilir. Zira millî güvenliğin sağlanmasından ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin yurt savunmasına hazırlanmasından TBMM’ye karşı Cumhurbaşkanı sorumludur. Savaş durumunda Cumhurbaşkanınca atanan ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin komutanı olan Genelkurmay Başkanı, Başkomutanlık görevini Cumhurbaşkanı adına icra eder.

⁷⁶ Yavuz Aslan, “I. Dönem TBMM’de İcra Vekilleri Heyeti Riyaseti (Hükümet Başkanlığının) Statüsü ve “TBMM Reisi”nin İcra ile İlgili Yetki ve Sorumluluğu”, s.4.

⁷⁷ <https://www.tsk.tr/>

⁷⁸ Bülent Tanör, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, 13.Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2020, s.118.

Yukarıda belirtilen düzenlemeler ışığında 15 Temmuz 2018 tarihinde çıkarılan 4 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile⁷⁹ Genelkurmay Başkanlığı ve Kuvvet Komutanlıklarının görev ve yetkileri düzenlenmiştir. Yapılan düzenlemedeki en önemli madde geçmişte tek çatı olarak Genelkurmay Başkanlığına bağlı Hava, Deniz ve Kara Kuvvetleri Komutanları ayrı ayrı şekilde Millî Savunma Bakanlığına karşı sorumlu ve bağlı hale gelmiştir.

Türk Silahlı Kuvvetleri, MSB'ye bağlı olarak Genelkurmay Başkanlığı Karargâhı bağlı birlikler ile Deniz, Kara ve Hava Kuvvetleri Komutanlığından teşkil edilmiştir. Bu ayırım, kara, hava ve denizden gelebilecek iç ve dış tehditlere göre yapılmış bir görev ayırımından ibaret olup, millî güvenlik kapsamında tek bir parça olarak değerlendirilmelidir. Önceki yıllarda Genelkurmay Başkanlığı'na bağlı olan Jandarma Genel Komutanlığı ise, 27 Temmuz 2016 tarihinde yayımlanan “668 sayılı KHK” ile İçişleri Bakanlığı'na bağlanmıştır.

1.9. İÇİŞLERİ BAKANLIĞINA BAĞLI UNSURLAR

Anayasa ve kanunlar ile güvence altına alınan temel hak ve özgürlüklerin, korku ve endişeden uzak şekilde ve güven içerisinde kullanmalarına olanak tanımak, devletin temel görevlerinin başında gelmektedir. Devlet de bunu kolluk kuvvetleri vasıtasıyla sağlar.

Kolluk faaliyetleri, kamu düzeninin sağlanması ve korunması maksadıyla icra edilir. Kamu düzeni, devlet bünyesinde hayatını sürdüren insan unsurunun kamu güvenliği ve huzuru içinde yaşamaları manasına gelir.

1.9.1. Emniyet Genel Müdürlüğü

Görev alanı bakımından silahlı bir “genel kolluk” kuvveti olan polis, Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde teşkilatlanmış olup İçişleri Bakanlığı'na bağlı olarak görev yapar.

Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu (PVSK)⁸⁰ 1.maddede, polisin varlık amacı belirtilmiştir. Buna göre polis kamu düzenini, genel asayiş, temel hak ve hürriyetleri, ve vatandaşların sahip olduğu her türlü maddi-manevi varlığı ile mesken

⁷⁹ <https://resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/201807.15.htm>

⁸⁰ Kanun No : 2559, Kabul T. : 4/7/1934, Resmi Gazete : Tarih : 14/7/1934, Sayı : 2751, Yayımlandığı Düstur : Tertip : 3, Cilt : 15, Sayfa : 575.

dokunulmazlığını korumakla vazifelidir. Ayrıca yardıma muhtaç olan yaşlılara, çocuklara, hasta ve malullere yardım eder ve kanunlar ile diğer düzenlemelerin kendisine verdiği görevleri yerine getirir.

PVSK 2.maddede belirtildiği üzere, polisin genel asayiş ve emniyetle ilgili görevleri iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümü mevzuat çerçevesinde muhtemel işlenecek suçların önlenmesine yönelik önlem almak, ikinci bölümü ise işlenmiş olan suç hakkında Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ile diğer kanunlarda kendisine tevdi edilmiş görevleri yapmaktır.

Görüldüğü gibi 2.madde kapsamındaki görevleri proaktif ve reaktif polislik olarak ikiye ayırmak mümkündür. “Proaktif polislik” kavramı, önleme aşamasında suç teşkil eden fiilin yerine getirilmeden önce müdahale ederek suçun oluşmasına engel olmak adına alınan her türlü genel emniyet tedbirleridir. “Reaktif polislik” kavramı ise, suç olarak nitelendirilen fiil işlendikten sonraki suça dönük adli faaliyetler kapsamında suç veya suçluların tespiti, fiili işleyen şüphelilerin yakalanması ve suça yönelik fiilde kanıt değeri taşıyan unsurların müsaderesi ve adli makamlara teslimini ifade etmektedir.⁸¹

Proaktif polislik kavramı daha çok suç öncesi faaliyetleri kapsarken, reaktif polislik ise suç teşkil eden fiilin işlendikten sonraki aşamadaki görevleri içermektedir.⁸²

Polisin bazı önemli yetkilerini ise konu başlığı bazında aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:

1. Durdurma ve kimlik sorma (PVSK md.4/A)
2. Parmak izi ve fotoğrafların kayda alınması (PVSK md.5)
3. Umuma açık istirahat ve eğlence yerlerinden kanunda belirtilen hususlara uymayanlara idari para cezası kesme (PVSK md.6)
4. Önleme araması (PVSK md.9)
5. Kanunda belirtilen şartlar oluştuğu takdirde ilgili davranışların engellenmesi ve yasaklanması (PVSK md.11)
6. Yakalama (PVSK md.13)
7. Kayıp çocukların araştırılması (PVSK md.13/A)

⁸¹ Karakurt ve Bal, s.88.

⁸² Nevzat Sönmez, **Emniyet Teşkilatı ve Polis Meslek Hukuku ile Polisin Görev ve Yetkileri**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2005, s.168.

8. Zor ve silah kullanma (PVSK md.16)

Yukarıda belirtilen önemli yetkiler dışında, kanun metninden kanuni şartları taşımayan işyerlerine kapatma ve faaliyetten men yetkisi, el koyma yetkisi, davet etme ve ifade alma yetkisi, bilgi ve belge toplama ve ayrıca istihbari faaliyet yetkisi de sayılabilir.⁸³

1.9.2. Jandarma Genel Komutanlığı

Bir diğer silahlı genel kolluk kuvveti olan Jandarma, 27 Temmuz 2016 tarihine kadar Genelkurmay Başkanlığına bağlı olarak görev yapmaktayken, bu tarihten itibaren 668 sayılı “KHK” ile Genelkurmay Başkanlığı bünyesinden çıkarak İçişleri Bakanlığı’na bağlanmıştır. Jandarma, teşkilat olarak Jandarma Genel Komutanlığı bünyesinde faaliyet göstermektedir. Her ne kadar Genelkurmay Başkanlığı ile organik bağı kesilmiş gibi görünse de, Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu md.5 ve md.8 gereğince, seferberlik ve savaş durumunda bazı birliklerini Kuvvet Komutanlıkları emrine vereceğinden, Genelkurmay Başkanlığı ile askeri müşterek eğitim ve tatbikat gibi konularda koordineli olarak çalışmaya devam etmektedir.

Jandarmanın görevleri JTGYK⁸⁴ md.7’de belirtilmiştir. Görev sınıflandırması bakımından mülki, adli ve askeri görevler olarak ayırmak mümkündür:

- **Mülki Görevler kapsamında;** kaçakçılığı men, suç işlenmesini önlemek için gerekli tedbirleri almak ve uygulamak, emniyet ve asayiş ile kamu düzenini sağlamak, korumak ve kollamak, takip ve tahkik etmek, ceza infaz kurumları ve tutukevlerinin dış korunmalarını yapmak,

- **Adli Görevler kapsamında;** İşlenmiş suçlarla ilgili olarak kanunlarda belirtilen işlemleri yapmak ve bunlara ilişkin adli görevleri yerine getirmek,

- **Askeri Görevler kapsamında;** Kanunlarla ve Cumhurbaşkanlığı kararnameleriyle verilen askeri hizmetleri yerine getirmek.⁸⁵

⁸³ Karakurt ve Bal, s.89.

⁸⁴ Kanun No : 2803, Kabul T.: 10/3/1983, Resmi Gazete Tarihi: 12/3/1983, Sayı : 17985, Yayımlandığı Düstur: Tertip : 5, Cilt : 22, Sayfa: 215.

⁸⁵ Karakurt ve Bal, s.94.

Şunu belirtmek gerekir ki, mülki, adli ve askeri görevlerine ek olarak diğer kanun ve nizamların kendisine tevdi ettiği görevlerin icrası da görevleri arasında sayılabilir.⁸⁶

Jandarma unsurlarının seferberlik ve savaş hallerinde de birtakım görevleri mevcuttur. Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle belirlenecek esaslar dâhilinde savaş veya seferberlik durumlarında Kuvvet Komutanlıklarının emrine girecek, kalan unsurlarıyla kanun ve nizamlarla tevdi edilmiş görevlerine devam edeceklerdir. Ayrıca, Jandarma unsurları, Millî Savunma Bakanlığının talebi üzerine İçişleri Bakanının, illerde ise garnizon komutanının talebi olması durumunda ise valinin onayıyla kendilerine tevdi edilecek askeri görevleri de yapmakla mükelleftir.

Jandarma ile Polis teşkilatı arasındaki ayrım bir görev alanı ayrımından ibarettir. Jandarma, polisin il ve ilçe belediye sınırları dışında ve polise ait olmayan yerlerde kolluk görevi ile yetkilidir. Ancak İçişleri Bakanlığı kararı ile bir il ya da ilçenin tamamının ya da uygun görülen kesiminin polis ya da jandarma sorumluluk alanı olarak tespit edilebilir.

JTGY Yönetmeliği mucibince jandarma kolluk kuvvetlerinin yetkileri aşağıda belirtildiği şekildedir:

1. Genel düzeni sağlama yetkisi, (JTGY md.43)
2. Uyarıda bulunma yetkisi, (JTGY md.44)
3. Kişiler ve kanunlar hilafına işlenen eylem ve hareketleri men etme yetkisi, (JTGY md.45)
4. Durdurma ve kimlik sorma yetkisi, (JTGY md.46)
5. Önleme araması yetkisi, (JTGY md.47)
6. Acele hallerde kapalı yerlere girme yetkisi (JTGY md.48)
7. Silah kullanma yetkisi. (JTGY md.49)

⁸⁶ Sönmez, s.169.

1.9.3. Sahil Güvenlik Komutanlığı

9 Temmuz 1982 tarihinde kabul edilen ve 13 Temmuz 1982 tarihli Resmi Gazete’de yayımlan 2692 Sayılı ⁸⁷ kanun ile Sahil Güvenlik Komutanlığı kurulmuştur.

Jandarma Genel Komutanlığı gibi, Sahil Güvenlik komutanlığı da aynı şekilde silahlı bir genel kolluk kuvveti olarak 27 Temmuz 2016 tarihine kadar Genelkurmay Başkanlığına bağlı olarak görev yapmaktayken, bu tarihten itibaren “668 sayılı KHK” ile İçişleri Bakanlığı’na bağlanmıştır.

Görev ve hizmet bakımından İçişleri Bakanlığı’na bağlı olan Sahil Güvenlik Komutanlığına verilen görev ve yetkiler, 2692 sayılı Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanununda (SGKK) belirtilmiştir. Söz konusu kanun uyarınca Sahil Güvenlik Komutanlığı yetki ve sorumlulukları itibarıyla diğer güvenlik kuvvetlerine tanınmış olan tüm hak ve yetkilere sahiptir. Polis ve Jandarma ile Sahil Güvenlik Komutanlığı arasındaki temel fark genel kolluk yetkilerinin kullanım alanı ile ilgilidir. Zira Sahil Güvenlik Komutanlığı görev alanı SGKK md.4’te: “... *Türkiye Cumhuriyetinin bütün sahillerinde, iç suları olan Marmara Denizi, İstanbul ve Çanakkale boğazlarında, liman ve körfezlerinde, karasularında, münhasır ekonomik bölgesi ile ulusal ve uluslararası hukuk kuralları uyarınca egemenlik ve denetimi altında bulunan deniz alanlarında...*” şeklinde belirtilmiştir.

Sahil Güvenlik Komutanlığının kanunda tanımlanan diğer bazı yetkilerine vurgu yapmak gerekirse;

-Liman sınırları dışında Türk Kanunlarına göre cezalandırılması gereken eylemlere, ilgili kanun ve uluslararası antlaşmalar hükümlerine göre el koymak.

-Suçun denizde başlayıp karada devam etmesi ya da suçluların karaya geçmesi hallerinde, yetkili güvenlik kuvveti olaya el koyuncaya kadar suç delillerinin kaybolmasını ve suçluların kaçmasını önlemek amacıyla yetkilerini karada da sürdürmek.

1.10. MİLLÎ İSTİHBARAT TEŞKİLATI

Her devlet, kendi sistematığı içerisinde istihbarat faaliyetlerini sürdürmek durumundadır. İçeriden ve dışarıdan gelebilecek muhtemel tehditleri önceden

⁸⁷ Kanun No : 2692, Kabul T.: 9/7/1982, Resmi Gazete Tarihi : 13/7/1982, Sayı : 17753, Yayımlandığı Düstur : Tertip : 5, Cilt : 21, Sayfa : 379.

hesaplayabilmek, sezebilmek ve çözüm getirebilmek adına, istihbarat teşkilatları millî güvenlik kapsamında tüm dünya devletlerinin kuruluşlarında en önemli yerlerden birine sahiptir.

Devletin olduğu her yerde, bekanın ve millî güvenliğin sıhhatli şekilde tesis edilmesine yönelik olarak bir istihbarat servisinden bahsedilir⁸⁸ ve bu şekilde olması da doğaldır. Devlet, millî güç unsurlarını devam ettirebilmek maksadıyla insanların⁸⁹ kamusal ve bireysel güvenliklerini korumak maksadıyla bu tür yapılanmaları teşkil etmek durumundadır.

Devlet bünyesinde millî güvenlik siyasetinin hazırlanması kapsamında, iç ve dış istihbaratın tek elde toplanabilmesi adına, millî menfaatlerini koruma görevini üstlenmek göreviyle⁹⁰ 22 Temmuz 1965 tarihinde 644 sayılı kanun ile Millî İstihbarat Teşkilatı (MİT) kurulmuştur. Söz konusu kanunda MİT'in başkanlığını “müsteşar” adı verilen bir makamın icra etmesi⁹¹ ve müsteşarlık makamının kanunda tevdi edilen görevlerin yerine getirilmesinde sadece Cumhurbaşkanına karşı sorumlu olacağı belirtilmiştir.⁹²

1 Kasım 1983 tarihinde 2937 sayılı “Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Millî İstihbarat Teşkilatı Kanunu” ile “devlet istihbaratının istihsalı⁹³ ve kullanılması ile Millî İstihbarat Teşkilatı'nın kuruluş, görev ve esaslarına ilişkin yeniden düzenleme yapılmıştır.

Millî İstihbarat Teşkilatı, doğrudan Cumhurbaşkanına bağlı olarak görev yapmakta olup, Millî İstihbarat Teşkilatı'nın en üst yetkili mercii “Müsteşar”dır. 2937 sayılı kanunun 4.maddesinde MİT'in görevleri belirtilmiş ve görevlerine paralel olarak aynı kanunda yetkiler de belirtilmiştir.

Kanunda belirtilen görev ve yetkilere bakıldığında, 1982 Anayasası ve diğer mevzuat hükümlerinde devletin farklı kurum ve kuruluşlarına tanınan görev ve yetkilerin çok üzerinde yetkiler tanındığı, tanınan yetkilerin temel hak ve

⁸⁸ Mahir Kaynak/Ömer Lütfü Mete, **Gizli Servisler**, 5.Baskı, Profil Yayınları, İstanbul, 2014, s.28.

⁸⁹ Eray Göç, “Türk İstihbaratının Tarihsel Gelişimi”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 3, Sayı:2, s.201.

⁹⁰ Aslıhan Betül Özdemir, “Türk İstihbarat Tarihi Ve Atatürk”, **Hukuk Gündemi Dergisi Atatürk Özel Sayısı**, 2013, s.16.

⁹¹ Millî İstihbarat Teşkilatı, 2017 Anayasa değişiklikleri öncesinde doğrudan Başbakan'a bağlı bir kurum iken, 2017 Anayasa değişiklikleri sonrasında Cumhurbaşkanına bağlanmıştır. Müsteşar da bu kapsamda doğrudan Cumhurbaşkanına karşı sorumlu duruma gelmiştir.

⁹² Hakan Turan, **Gizli Servisler MİT MOSSAD GLADIO KGB CIA MI5**, Kalipso Yayınları, İstanbul, 2010, s.61.

⁹³ İstihsal: Elde etme, üretim. (Kaynak: <https://www.tdk.gov.tr>)

hürriyetlerin kullanımına zarar verebileceği hatta çekirdek alana dokunma riski taşıdığı düşünülebilir. Kanımızca tanınan yetkilerin kullanımında hukuk devleti ilkeleri ile bağdaşmayan muhtemel yetki aşımından kaynaklı uygulamalara karşı olmakla beraber, millî güvenliğin sağlanmasında devlete karşı yönelen iç ve dış tehlikelerin, tehditlerin ve potansiyel düşmanlık faaliyetlerinin önceden tahmin edilebilmesi, haber alınabilmesi, tahminlerin ve haberlerin istihbarat bilgisi ile pekiştirilerek analiz edilmesi, analizler sonucunda da devletin millî güvenliği üzerinde söz sahibi olmak isteyen şer ve güç odaklarının bertaraf edilmesi gibi “vazgeçilemez, hafifletilemez ve sarfınazar edilemez” sorumluluğu bulunan bir devlet kurumunun bu tür yetkilerinin olmasını yadsımamak gerekir. Zira devletin bekası sağlanamadığı takdirde, kullanılabilecek hak ve hürriyetlerden bahsedilebilecek bir özgürlük ortamının sağlanamama tehlikesi bulunmaktadır.

BÖLÜM 2

1982 ANAYASASI VE MEVZUAT KAPSAMINDA MİLLÎ GÜVENLİK UYGULAMALARI

2.1. GENEL OLARAK

Millî güvenlik kavramının sadece devletin ve vatandaşlarının fiziki güvenliği anlamına gelmemektedir. Millî güvenlik, birbiri ile eş zamanlı ve eşgüdümlü şekilde çalışması gereken birçok fonksiyonun icra edilmesini gerektiren faaliyetler bütünüdür.

Millî güvenliğin sağlanmasında devletler, millî güvenliğin sağlanmasından sorumlu olan kişi, kurum ve kuruluşlar vasıtasıyla birçok uygulamalar yapmaktadır. Yapılan uygulamalardaki asli amaç devletin bekası, anayasal düzenin korunması ile vatandaşların huzur ve sükûnunun sağlanmasıdır.

Çalışmamızın önceki bölümünde millî güvenliğe ilişkin kavramlar ile millî güvenliğin sağlanmasında görev yapan kurum ve kuruluşlar incelenmiş olup, bu bölümde 1982 Anayasası ve mevzuat çerçevesinde millî güvenlik uygulamaları ele alınacaktır.

2.2. OLAĞANÜSTÜ HAL REJİMLERİ VE HUKUKİ BOYUTU

2.2.1. Olağanüstü Hal Rejimleri Bakımından Genel Esaslar

Olağanüstü hal rejimleri, devlet yetkilerini, otoritesinin ya da millî güvenlik unsurlarının her zamanki şekliyle kullanılabilmesinin zorlaştığı hatta bazen de insan, ülke ve egemenlik unsurlarından birinin veya bir kaçının imkânsız hale geldiği durumlarda ortaya çıkan, devletin pozitif düzeni korumak amacıyla gerekli tedbirleri alabildiği durumlardır.⁹⁴ Bu tür durumlara doktrinde “kriz” veya “aciliyet durumu”⁹⁵ da denebilmektedir.⁹⁶ Bu durumlarda yasama, yürütme ve yargı erklerinin tamamı ya da bir kısmının yetki ve sorumlulukları genişleyebilmekte veya daralabilmektedir.

Olağanüstü hal rejimlerinin ortaya çıkış kaynağı incelendiğinde, genel olarak “zaruret hakkı” ve “siyasi” teori olmak üzere iki ana teori karşımıza çıkmaktadır.⁹⁷

Zaruret teorisine göre hukuk, devletin yarattığı bir kurallar bütünüdür ve devletin sahip olduğu üstün ve bağımsız irade, başka hiçbir irade ile karşılaştırılmaz. Bu nedenle devletin kendi yarattığı bir sistemde kendisini hukuk ile sınırlama veya kısıtlama oranını yine devletin kendisi belirler.⁹⁸ Olağanüstü hal rejimlerinde ise hukuk sistemini kendisi yaratmış olan devlet, tüm sınırlamaları kaldırarak bekasını sağlamak için her türlü tedbiri alabilir.⁹⁹ Bu teorinin önde gelen savunucusu Carl Smith’tir. Smith’e göre devlet, varlığını tehlikeye düşüren bir zaruret halinde üstün yetkiler kullanabilecektir.

Olağanüstü hal rejimleri konusunda ikinci teori ise “siyasi teoridir.” Siyasi teori, doktrinde İngiliz-Alman-Fransız teorisi olarak da karşımıza çıkmaktadır.¹⁰⁰ Bu teoride, aslen zaruret teorisini tamamen reddetmemekle beraber, olağanüstü rejimlere geçişi bir zaruret haline bağlamak yerine devletin kriz hallerinde yetkilerini kullanma esaslarını siyasi durumlara bağlamaktadır.

Genel olarak denilebilir ki olağanüstü hal rejimi, anayasa veya anayasaya dayanma zorunda olan kanunlar tarafından düzenleme konusu yapılan, idareye ve

⁹⁴ Murat Özler, **1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’na göre Olağanüstünün Olağanlaşması ve Kriz Hukuku**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2016, s.5.

⁹⁵ Tolga Şirin, **1982 Anayasasına Göre Temel Hak ve Özgürlüklerin Olağanüstü Hal Rejimi: Eski Kavramlara Yeniden Bakmak**, Marmara Üniversitesi, 2015, s.4.

⁹⁶ Turgut Göksu, “Kamuda Kriz Yönetimi Ve Türkiye’de Kriz Yönetimi Teşkilatlanması”, **Türk İdare Dergisi**, Sayı:4, 2017, s. 38.

⁹⁷ Özler, s.5-6.

⁹⁸ Münici Kapani, **Kamu Hürriyetleri**, Ajans-Türk Yayınevi, 1964, s.168.

⁹⁹ Özler, s.6.

¹⁰⁰ Özler, s.6.

devlet düzenine hızlı ve pratik karar alma ve uygulama imkân ve kabiliyeti veren, bu süreçte de temel hak ve hürriyetleri sınırlandıran hatta belli şartlarda durduran otoriter bir rejim türüdür. Olağanüstü rejim türleri her ne kadar olağan dışı durumlarda ortaya çıksa da kaynağını anayasa ve diğer bağlı mevzuatlardan olması nedeniyle hukuki bir rejim türüdür.¹⁰¹

Olağanüstü hal rejimleri, yürütme organına tanınmış olan takdir yetkisi üzerinde genişletici etki yaratır. Bu etki, yürütmenin devlet işlerinde hızlı hareket edebilmesine, mevcut ya da muhtemel olan tehlikelerin farkında olunmasını, tedbir geliştirilmesini ve önlem alınmasını sağlar. Takdir yetkisinin genişletilmesinden maksat, kamu güvenliği, genel ahlak, genel sağlık, kamu yararını ve millî güvenliğinin olağan dönemlerdeki şekilde yeniden teşkil edilmesini sağlamaktır.¹⁰² Devlet iktidarı olağanüstü hal üzerinden bekasını sağlayacak tedbirlere başvuracaktır.

Aynı şekilde olağan dışı rejimler, yürütmenin düzenleme alanını genişletme etkisi de yaratmaktadır. Yürütme organı, maddi bakımdan düzenleyici tasarruflar yapabilmektedir. Süratli ve etkin kararların alınması, alınacak kararların gizlilik ve kararlılık içerisinde uygulanabilmesi, yürütme kanadının hukuka uygun düzenlemeleri inisiyatif olarak yapabilmesine bağlıdır. Bu kapsamda düzenleme yetkisinin genişletilmesi, olağan duruma dönülmesi gayesini sağlamak adına önemli bir faktördür.¹⁰³ Ancak olağanüstü hal rejimleri otoriter olmakla birlikte hiçbir zaman bir dikta rejimi niteliği almazlar.¹⁰⁴

Şunu belirtmek gerekir ki, olağan durumun dışında başvuru alan bir diğer yöntem olan “Sıkıyönetim”, 21/1/2017 tarihli ve 6771 sayılı¹⁰⁵ kanunun 16.maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır.

Kısaca değinmek gerekirse sıkıyönetim; olağanüstü dönemlerde devletin ve yönetimin bekası ile genel güvenliğin sağlanması için silahlı kuvvetlerin yardımıyla yürütülen “yönetim” veya “örfi idare” olarak tarif edilmektedir.¹⁰⁶ Sıkıyönetim, askeri otoritenin geçici süre ile belirli bölgelerde yönetimi ele aldığı, temel hak ve

¹⁰¹ Özler, s.7.

¹⁰² Yılmaz Aliefendioğlu, “Anayasa Yargısı Açısından Olağanüstü Yönetim Usulleri”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt:25, Sayı: 2, 1992, s.26

¹⁰³ Adil Özkol, “Çağdaş Parlamenter Demokrasilerde Kuvvetli İcra Eğilimi”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 16, Sayı:1, 1969, s. 50.

¹⁰⁴ Münici Kapani, **İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1987, s.104.

¹⁰⁵ Kanun Numarası: 7142, Kabul Tarihi: 10/5/2018, Yayımlandığı Resmî Gazete : Tarih : 18/5/2018, Sayı : 30425, Yayımlandığı Düstur : Tertip : 5, Cilt: 59.

¹⁰⁶ <https://www.tdk.gov.tr>

hürriyetlerin anayasal çerçevede kısıtlandığı ya da durdurulduğu sistemdir. Olağanüstü dönemlerde, sıkıyönetim uygulaması da aşağıda belirtilen diğer uygulamalar gibi bazı temel hak ve özgürlükleri belirli ölçülerde kısıtlamak durumunda kalsa da, devletin bekasına ve millî güvenlik unsurlarına yönelik yıkıcı ve bölücü faaliyetlerin bertaraf edilmesi açısından kanuni sınırlar içerisinde olağan karşılanmalıdır.¹⁰⁷

2.2.2. 1982 Anayasası’nda Olağanüstü Hal

1982 Anayasası’nın 15, 17, 18, 19, 119, 125 ve 148. maddelerinde olağanüstü hal kavramı ile ilgili çeşitli hükümlere yer verilmiştir. Bu hükümler ile olağanüstü hal durumu bir “hukuki rejim” konumuna gelmiştir.

Anayasamızın 15. maddesinde olağanüstü hal durumlarında temel hak ve hürriyetlerin kısıtlanması ve durdurulması ile ilgili, 17. maddesinde kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığına¹⁰⁸ olağanüstü hal durumlarında dokunulma şekli, 18.maddesinde olağanüstü hal durumlarında zorla çalıştırılma şekli, 19.maddede ise olağanüstü hal durumlarında yakalanan veya tutuklanan kişinin hâkim önüne çıkarılma süreleri ile ilgili uygulanacak özel düzenlemelere yer verilmiştir.

Anayasamızda yapılan olağanüstü hale yönelik düzenlemeler arasında kanaatimizce en önemli düzenleme olarak karşımıza çıkan husus ise 119.maddedir. Zira 119.maddede olağanüstü halin başta hangi durumlarda ilan edilebileceği ve süresi olmak üzere detaylı bir hüküm bulunmaktadır.

Anayasamızın 125.maddesinde olağanüstü hal durumlarında yürütmenin durdurulmasına yönelik bir hüküm bulunurken, 148.maddede ise olağanüstü hal durumlarında Anayasa Mahkemesi’ne açılacak davalar ile ilgili özel durum hakkında hüküm bulunmaktadır.

1982 Anayasası’nda olağanüstü haller ile ilgili olarak yer alan düzenlemeler hakkında çalışmamızın ilgili bölümlerinde detaylı bilgi verilecektir.

¹⁰⁷ Mustafa Salep, “Sıkıyönetim Uygulamaları Üzerine Değerlendirmeler (1971-1973)”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt:10, Sayı:52, 2017, s.422.

¹⁰⁸ Muhammed Behçet, **Olağanüstü Hal Uygulaması ve Teorik Temelleri** (İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2014, s.4-6.

Aslen Anayasamızın 119'uncu maddesinde ve 2935 sayılı ¹⁰⁹ Olağanüstü Hal Kanunu'nun 2.maddesinde olağanüstü hal olarak nitelenebilecek durumlar belirtilmiştir. Söz konusu düzenlemelere göre;

- a. Savaş,seferberlik,
- b. Savaşı gerektirecek durumun ortaya çıkması,
- c. Ayaklanma,
- d. Cumhuriyete veya Devlete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışma,
- e. Devletin ve milletin bölünmezliğini içten veya dıştan tehlikeye düşüren şiddet hareketlerinin yaygınlaşması,
- f. Anayasal düzenin ya da temel hak ve hürriyetlerin ortadan kaldırmasına yönelik şiddet hareketlerinin meydana gelmesi,
- g. Şiddet olayları nedeniyle kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması,
- h. Tabii afet veya tehlikeli salgın hastalık ya da ağır ekonomik bunalımın ortaya çıkması hallerinde olağanüstü hal ilan edilebilecektir.

2.2.3. Olağanüstü Halin İlanı

Anayasamızın 119.maddesinde olağanüstü hal olarak nitelendirilen durumlarda, Cumhurbaşkanı tarafından altı ayı geçmemek üzere olağanüstü hal ilan edilebileceği düzenlenmiştir.

Olağanüstü halin ilanına yönelik Cumhurbaşkanınca verilen kararı Resmî Gazetede yayımlanması ve yine aynı gün TBMM'nin onayına sunulması gerekmektedir. Bu kapsamda TBMM tatilde ise derhal toplantıya çağrılacak, TBMM'nin gerekli görmesi durumunda olağanüstü halin süresini kısaltabilecek, Cumhurbaşkanı'nın talebi üzerine her seferinde dört ayı geçmeyecek şekilde uzatabilecek veya olağanüstü hali kaldırabilecektir. Savaş durumunda ise söz konusu dört aylık süre aranmayacaktır.

Ayrıca olağanüstü hal kararının;¹¹⁰

- a. Hangi sebebe bağlı olarak,
- b. Hangi bölgede,

¹⁰⁹ Kanun No: 2935, Kabul T.: 25/10/1983, Resmi Gazete Tarihi : 27/10/1983, Sayı: 18204, Yayımlandığı Düstur : Tertip: 5, Cilt: 22, Sayfa: 815.

¹¹⁰ Özler, s.106.

c. Ne kadar süreyle uygulanacağına dair bilgiler, Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu ve gerekli görülen hallerde diğer araçlar ile Cumhurbaşkanlığı tarafından ilan edilir.

2.2.4. Olağanüstü Halin Uygulanması

2.2.4.1. Tabii Afet, Tehlikeli Salgın Hastalıklar Ve Ağır Ekonomik Bunalım

Anayasamızın 119.maddesi, doğal afetleri, tehlikeli salgın hastalıkları ve ağır ekonomik bunalım hallerini olağanüstü hal ilanını gerektiren bir hal olarak düzenlemiştir.

Doğal afetler, ağır ve telafi edilemez yıkımlara neden olması sebebiyle günümüzde hem insani yönden hem de devlet otoritesi¹¹¹ bakımından buhranlı bir dönemdir. Doğal afet denince anlaşılması gereken husus yıkıcı depremler, geniş çaplı ve söndürülemeyen yangınlar, sel felaketleri ve heyelan gibi, yıkım ve büyük çapta zararlara neden olan olaylardır.

Tehlikeli salgın hastalıklar kavramı ise, tek başına karar verilmesi zor bir husus olup, hangi hastalıkların salgın ve aynı zamanda tehlike¹¹² olduğu konusunda karar vermek her zaman kolay olmayacaktır. Bu hastalıkların tespiti nihayetinde devlet üzerinde yaşayan halka verdiği zarar, neden olduğu ölümler ve tedavi süreci ile imkânlarına bağlı olarak değişecek olup, olağanüstü hali gerektiren durum hastalıkların hem tehlikeli hem de salgın olanlarının ortaya çıkmasıdır.¹¹³

Olağanüstü hali gerektiren bir diğer kıstas ise ağır ekonomik bunalımlardır. Ekonomik düzenin ciddi şekilde bozulması, ekonomik bunalım haline dönüşmesi ve bu ekonomik bunalımın ağır şekilde olması, diğer hususlara nazaran tespiti daha müphem bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik bunalımı, halkın ve dolayısıyla devletin alım-satım gücündeki kayda değer seviyede azalma ya da yok olma olarak nitelemek yanlış olmaz.¹¹⁴ Ancak halkın ya da devletin yaşadığı her ekonomik sıkıntı da ağır ve bunalım olarak tanımlanmamalıdır. Ağır bir

¹¹¹ Behçet, s.8.

¹¹² Muhammed Fatih Kafadar, **Olağanüstü Hallerde Derogasyon**, 1.Baskı, Yetkin Yayınları, 2020, s.58.

¹¹³ Burhan Kuzu, **Olağanüstü Hal Kavramı ve Türk Anayasa Hukukunda Olağanüstü Hal Rejimi**, Kazancı Yayınları, İstanbul, 1993, s.201.

¹¹⁴ Özler,111.

ekonomik bunalımın tespiti için mali değerlere, para akışı ile ilgili göstergelere ve devletin mali organlarının icra ettiği faaliyetlere bakılmalıdır.

2.2.4.2. Şiddet Olaylarının Yaygınlaşması ve Kamu Düzeninin Ciddi Şekilde Bozulması

Anayasamız, olağanüstü halin ilanı konusunda bir diğer durumu ise şiddet olaylarının yaygınlaşması ve kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması olarak belirtmiştir.

Zaman zaman devlet uygulamalarında halk tarafından beğenilmeyen ya da halkın onaylamadığı durumlar ve bu durumlara bağlı olarak gösteri veya protestolar yaşanabilmektedir. Ancak bazı olaylar vardır ki yaşanan olaylar devletin ve milletin bağımsızlığını, bölünmez bütünlüğünü tehlikeye atmakta ve devletin bekasına yönelik ağır tehditler yaratmaktadır. İşte bu tür durumlarda devlet, olağan dönemin dışında tedbir almak durumundadır. Bu tür durumlarda olağan dışı alınacak tedbirlerdeki maksat, bozulan¹¹⁵ ya da muhtemel risk altında olan devlet otoritesini yeniden tesis etmektir.

Anayasamızın 119.maddesinde “devlete veya cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışma” durumunda, “devletin ve milletin bölünmez bütünlüğünü dışarıdan ve içeriden tehlikeye düşürecek şiddet hareketlerinin yaygınlaşması” durumunda veya “anayasal düzeni veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerinin ortaya çıkması” durumunda da olağanüstü halin ilan edilebileceği belirtilmiştir. Ancak 2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanunu incelendiğinde alınacak ek tedbirlerin, sınırlama ya da durdurulma konusu yapılacak temel hak ve hürriyetlerin ve diğer hususların “şiddet hareketi” kavramı içerisinde geniş kapsamda ele alındığını görmekteyiz.

Kalkışma ve ayaklanma kavramları da içlerinde şiddet hareketlerini içeren, devletin anayasa ile tayin edilmiş yapısını değiştirmeye, devlet otoritesini ve düzenini yıkmaya ya da yıpratmaya yönelik sivil ya da askeri güç kullanma veya kullanma teşebbüsü eylemleridir. Aslen bu tür durumlar, düzen içinde bir kısım unsurların değiştirilmesi veya yıkımı maksatlı olabileceği gibi devlet yönetim şeklini ve anayasal organların değiştirilmesi ya da yıkımı maksatlı da olabilecek bir

¹¹⁵ Özler, 107.

yelpazede ve çok tehlikelidir. Anayasa ile kurulmuş bir düzen içerisinde eksik ya da yanlış uygulamalar olsa bile söz konusu eksikler yine anayasa ve diğer mevzuatlarda belirlenen kural ve esaslarla giderilebileceğinden, kalkışma ya da ayaklanmayı “düzende bozukluk olduğu” ya da “sistemin doğru işlemediği” gibi mazeretlere bağlanmaya çalışarak meşrulaştırmaya çalışmak kabul edilebilir değildir. Anayasa ile kurulu demokratik bir düzen ancak yine anayasal düzen ve diğer mevzuat ışığında gelişebilir, değişebilir veya yenilenebilir. Devleti bir bina olarak düşünürsek, anayasa bu binanın kolon ve kirişleri, diğer mevzuat ise duvarları ve diğer unsurlarıdır. Bu nedenle anayasal düzene karşı yapılan her türlü hukuksuz saldırı ya da saldırı teşebbüsü, binanın yıkılmasına yol açacak telafisi zor ya da imkânsız hasarlara neden olur.

2.2.4.3. Seferberlik ve Savaş Hali

Devletlerin olağan durumlarından vazgeçerek olağandışı bir döneme girdikleri seferberlik ve savaş hali, devletler arasında gerginliğin tırmanarak kriz halini aldığı ve her devletin kendi bekaya dönük tedbirlerini almak durumunda kaldığı dönemdir.

1982 Anayasası içerisinde seferberlik ve savaş hali doğrudan olağanüstü hal rejimi olarak sayılmamış olmakla birlikte, devletin yönetim fonksiyonlarının olağan dönem dışındaki şekilde hareket etmek durumunda kalması,¹¹⁶ alışlagelen tedbirler dışında tedbirler alınması, yürütmenin düzenleme ve takdir yetkilerinde meydana gelen genişlemeler ile temel hak ve özgürlükler konusunda yapılan kısıtlamalar ya da durdurular, seferberlik ve savaş halini de zımni olarak olağanüstü hal rejimi olarak karşımıza çıkarmaktadır.

Zira Anayasamızın 15.maddesinde: “*Savaş, seferberlik veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir.*” hükmü yer almaktadır.

¹¹⁶ Rukiye Mehtap Özlü, “Yürütme Organı Tarafından olağanüstü Dönemde Yapılan Kanun Gücündeki Normların Anayasaya Uygunluk Denetimi Konusunda Anayasa Mahkemesi Kararlarının Yorumu”, **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, Sayı: 12, 2018, s.618.

Yine Anayasamızın 125.maddesinde: “...*Kanun, olağanüstü hallerde, seferberlik ve savaş halinde ayrıca millî güvenlik, kamu düzeni, genel sağlık nedenleri ile yürütmenin durdurulması kararı verilmesini sınırlayabilir.*” hükmü bulunmaktadır.

Seferberlik ve savaş halini çalışmamız içerisinde olağanüstü hal rejimi olarak kabul etmemizin en önemli sebebi ise Anayasamızın 119.maddesinde yer alan:

*“Cumhurbaşkanı; savaş, savaşı gerektirecek bir durumun baş göstermesi, seferberlik, ayaklanma, vatan veya Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışma, ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten veya dıştan tehlikeye düşüren şiddet hareketlerinin yaygınlaşması, anayasal düzeni veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerinin ortaya çıkması, şiddet olayları nedeniyle kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması, tabii afet veya tehlikeli salgın hastalık ya da ağır ekonomik bunalımın ortaya çıkması hallerinde yurdun tamamında veya bir bölgesinde, süresi altı ayı geçmemek üzere **olağanüstü hal ilan edebilir.**”* hükmüdür. Bu madde gereğince savaş ve savaşı gerektirecek durumlarda olağan dönemlerin dışına çıkıldığı zımnen kabul edilmiştir.

Olağanüstü hal rejimlerinden biri olan “seferberlik ve savaş hali” konusunda Anayasamızdan sonra başvuracağımız diğer kaynak, 2941 sayılı “Seferberlik ve Savaş Hali Kanunu”dur. Yine seferberlik ve savaş hali konusunda bir diğer asli kaynak ise 24 Mayıs 1990 tarihli ve 90/500 numaralı Seferberlik ve Savaş Hali Tüzüğü’dür.

2941 sayılı kanunun 3.maddesinde ve 90/500 numaralı Seferberlik ve Savaş Hali Tüzüğü 2.maddesinde seferberlik kavramının tanımı yapılmıştır. Buna göre seferberlik, devletin tüm kaynaklarının ve güç unsurlarının savaşın ihtiyaçlarını karşılamak üzere hazırlanmasını, toplanmasını, tertip edilmesi ve kullanılmasına ilişkin tüm faaliyetlerin uygulandığı, hak ve hürriyetlerin kanunla kısmen ya da tamamen sınırlandırıldığı haldir.

Tanımdan da anlaşılacağı üzere seferberlik, savaşa yönelik faaliyetler zinciridir. Savaş için gerekli olan ve devlet eliyle icra edilecek faaliyetlere yönelik yapılan hazırlıklar, seferberlik dönemi içerisinde gerçekleştirilecektir. Seferberlik bir nevi, savaşa hazırlık dönemidir. Bu dönemde ihtiyaçların ve kaynakların tespiti,

ihtiyaçların karşılama biçimleri, kaynakların tahsisi, halkın muhtemel savaş dönemine fiziki ve psikolojik yönden oryantasyonu gibi konularda hazırlıklar icra edilmekte ve bu kapsamda uygulamaya konmaktadır.¹¹⁷

Seferberlik sistemini şu şekilde sınıflandırmak mümkündür:

a. Uygulama alanı bakımından

Genel seferberlik: Devlete karşı yönelmiş bir tehdidin bertaraf edilmesi, tüm millî g ve kaynakların kullanılabilmesi maksadıyla ülkenin bütününde uygulanan seferberliktir. Bu tür seferberlikte savaşın devlet içindeki etkilediği alanın bir önemi bulunmamakta, devlet toprakları üzerinde nerede gerçekleşme ihtimali olursa olsun ülkenin tamamını etkileyeceği dşnlmekte ve bu nedenle tüm ülke genelinde seferberlik ilan edilmektedir.

Kısmi seferberlik: Ülkenin bir veya birden çok bölgesinde uygulanan ve bütün g ve kaynakların kullanılmasını gerektirmeyen seferberliktir. Genellikle küçük çaplı veya belirli ve sınırlı merkezli çatışmalar ya da muharebelerin gerçekleşme ihtimali olan bölgelerde ilan edilir.

b. Kapsam bakımından

Personel seferberliği: Devletin g ve kaynakları bakımından mevcut durumdan sadece ihtiyaç duyulan personel bakımından seferberliğin ilan edilmesi durumudur. Bu duruma örnek olarak, Türk silahlı Kuvvetlerinin personel kadro mevcutlarının tamamlanması gösterilebilir.

Lojistik seferberlik: Devletin sahip olduğu g ve kaynaklar bakımından mal, hizmet ve araç gibi lojistik yönden eksiklerin tamamlanmasına yönelik seferberlik türüdür.¹¹⁸

Seferberliğin ilan edilme sebebinin savaşa hazırlık dönemi içerisinde yapılacak faaliyetler ve alınacak tedbirlere yönelik olduğunu belirtmiştik. O halde savaşın tanımına yapmakta fayda olduğunu değerlendiriyoruz.

2941 sayılı kanunun 3.maddesinde savaşın tanımı yapılmıştır. Kanun lafzına göre savaş, devletin bekasını temin ve idame etmek, millî menfaatlerin sağlanabilmesi ve millî hedeflerin planlandığı şekilde elde edilmesi niyetiyle başta askeri güç olmak üzere Devletin her türlü maddi ve manevi güç kaynaklarının

¹¹⁷ Kara Kuvvetleri Komutanlığı, **KKY 82-4 Kara Kuvvetleri Seferberlik, ğretim, Eğitim ve Tatbikat Yönergesi**. (gizlilik bakımından kitaba ilişkin diğer bilgiler verilmemiştir.)

¹¹⁸ Millî Savunma Bakanlığı, **MSY 82-3 (A) Seferberlik ve Savaş Hali Erteleme Yönergesi**.

herhangi bir sınırlama ya da kısıtlamaya tabi tutulmadan kullanılmasını gerektiren silahlı mücadeledir.

Tanımdan anlaşılacağı üzere, devletin tüm kaynakları savaş durumunda herhangi bir tahdide uğramayacak şekilde, düşmanın bertaraf edilmesi için gerekli güç unsurları silahlı mücadele kapsamında kullanılacaktır. Seferberlik sürecinde yapılan maddi ve manevi tüm hazırlıklar ile sağlanan tüm kaynaklar, savaş boyunca devletin bekasını yeniden sağlamak maksadıyla icra edilecek silahlı mücadeleye harcanacaktır. Kanımızca devletin kaynaklarının savaş durumunda kısıtlamaya gidilmeden kullanılması çok yerindedir. Zira bu aşamada devlet, kaynak aktarımında öncelik sırasını değiştirecek ve devlet olmazsa milletin de olamayacağının bilincinde olarak tüm kaynakları silahlı mücadele başta olmak üzere devletin birliğini ve bütünlüğünü korumaya çalışan unsurlara aktaracaktır.

Tarihimize baktığımızda, seferber olma adına yapılan hazırlıklara 7-8 Ağustos 1921 tarihlerinde yayımlanan Tekalif-i Millîye emirlerini örnek gösterebiliriz.¹¹⁹ Tekalif-i Millîye Emirleri, Kurtuluş Savaşı döneminde ordunun erzak, giyecek ve diğer zaruri ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik çıkarılmış ve acil vergilendirme şeklinde gerçekleşen bir olaydır.¹²⁰ Milletimizin duyarlılığı ve ordusuna bağlılığı sayesinde yurt genelinde toplanan yardımlar sayesinde emperyalist devletlerin vatan toprağı üzerinde uyguladıkları tüm ambargolara rağmen ordumuzun ihtiyaçları seferberlik esaslarına göre tamamlanarak zafer kazanılmıştır.

Seferberlik ve savaş hali hazırlıkları kapsamında Cumhurbaşkanının, Millî Güvenlik Kurulu'nun, Genelkurmay Başkanının, Bakanlıkların, gerçek ve tüzel kişilerin görev, yetki ve sorumlulukları bulunmaktadır. 2941 sayılı kanun ile Seferberlik ve Savaş Hali Tüzüğünde söz konusu sorumluluklar tanımlanmıştır. Seferberlik ve savaş hali kapsamında belirtilen görev, yetki ve sorumlulukları “hazırlık aşamasında” ve “uygulama esnasında” olarak ayırmak mümkündür.

2941 sayılı kanun ve buna bağlı tüzük, seferberlik ve savaş hali durumlarında icra edilecek faaliyetler yönünden devletin kurum ve kuruluşları ile gerçek ve tüzel kişilerin görev, yetki ve sorumluluklarını detaylı olarak

¹¹⁹ M.Akif Tural, “Tekalif-i Millîye (Halka Borcu Kalmayan Devlet)”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt:11, 1995, Sayı 32, s.540.

¹²⁰ Ergun Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**, 19.Basım, Yetkin Yayınları, İstanbul, 2019, s.26.

düzenlemiştir.¹²¹ Düzenlemelere bakıldığında Türk Silahlı Kuvvetlerine yönelik düzenleme ve kaynak aktarım faaliyetinin yoğun olarak planlandığı görülmektedir. Pek tabiidir ki seferberlik savaşa hazırlık dönemini içeren tedbirleri ihtiva etmekte, savaş ise öncelikle silahlı güç ile icra edilmektedir. Bu kapsamda kaynak kullanımlarının öncelikle devletin silahlı kuvvetleri ile müdafaa görevi verilen diğer birimlerine yönlendirilmesi kanaatimizce alternatifi bulunmayacak düzeyde yerinde bir düzenlemedir.

Seferberlik ilanı:

Seferberlik ilan edilebilmesi için ortaya çıkabilecek durumlar şunlardır:

- a. Savaşı gerektirecek olayın ya da durumun ortaya çıkması.
- b. Ayaklanma olması.
- c. Vatan veya Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışma olması.

ç. Ülkenin ve milletin bölünmezliğini içeriden veya dışarıdan gelen bir tehdit ya da tehlikeye düşüren davranışların ortaya çıkması durumunda seferberlik ilan edilebilir.

Seferberlik ilan etme yetkisi Cumhurbaşkanındadır. Seferberlik ilanı yurt genelinde olabileceği gibi kısmi bir bölgede de olabilir. Seferberlik ilan kararında uygulamanın başlayacağı gün ve saat belirtilir. 2941 sayılı kanunun 10.maddesinde belirtilen söz konusu hususlara ek olarak ilanda belirtilmesi gereken hususlar tanımlanmıştır.

Ayrıca seferberlik ilanı, ilan edilir edilmez derhal ve aynı gün Resmi Gazete’de yayımlanmak durumundadır. Yine aynı gün TBMM’ye onaylanmak üzere sunulur. TBMM toplanma halinde değil ise derhal toplantıya çağrılır.

Seferberliğin uygulanması:

Seferberlikte aslolan, topyekûn savaş kavramına uygun şekilde, savaşta kullanılması planlanan ülke kaynaklarının optimal düzeyde planlanmasıdır. İcra edilecek planlamaların hazar döneminden itibaren yapılarak tatbikatlar ile denenmesi gerekir. Zira denemeler sonucunda ortaya çıkan eksikliklerin

¹²¹ Recep Narter/Semih Batur Kaya, **Olağanüstü Hal Rejimi:Alacakaranlıkta Yönetim**, 1.Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2020, s.241.

geliştirilmesi ve gerektiğinde çok kısa sürede uygulamanın başlatılabilecek hale gelmesi sağlanmalıdır.

Yapılacak planlamalarda, silahlı kuvvetlerin personel ihtiyacının karşılanması, araç görevlendirmeleri, “sefer görev emri” ile tahsis edilmiş personel ve araçların ilgili kurum ve kuruluşların kadrolarına dâhil edilmesi, malzeme, teçhizat ve diğer ihtiyaçlar ile bu ihtiyaçların temini ve karşılanması konuları başta olmak üzere çok detaylı ve ince düşünülmüş bir planlamaya ihtiyaç vardır.

Seferberliğin uygulama aşaması, planlamaya nazaran daha değişken ve durumun gereklerine göre uyarlanabilir olacaktır. Halkın psikolojik olarak hazırlanmasından,¹²² askeri birlikleri taşıyacak çekicilerin faaliyetlerini icra etmesine kadar uzanan geniş bir yelpazede, planlama yapılan hususlar ile ilgili uygulama aşamasında ortaya çıkabilecek beklenmeyen durumlara karşı tedbirler ve pratik çözümler geliştirilmesi gereken bir aşamadır.

Seferberliğin uygulama sürecinde 2941 sayılı kanun¹²³ mucibince Cumhurbaşkanına seferberlik için yapılan hazırlıkların uygulanmasına başlanması konusunda görev ve yetki verilmiştir. Yürütme organının başı olan Cumhurbaşkanı, seferberliğin uygulanmasından birinci derece sorumlu olacaktır.

Cumhurbaşkanı bu görevi icra ederken, özellikle seferberliğin devletin bekasını tehlikeye düşürecek durumlarda ilan edildiği düşünüldüğünde en büyük yardımcıları seferberlik bölgelerinde Cumhurbaşkanı tarafından görevlendirilen komutanlar olacaktır. Komutanlar, kendi sorumluluk bölgelerinde Cumhurbaşkanınca belirlenen yetkileri kullanacaklardır. Ayrıca “*genel güvenlik, asayiş ve kamu düzeninin sağlanması ve devam ettirilmesi, hava ve deniz limanları ile hudutların kontrolü, yıkıcı faaliyetlerin önlenmesi ajanların ve kaçakların aranıp bulunması için lüzumu tedbirlerin tespitiyle bu faaliyetlerin icrasında mülki makamlar ile işbirliği yapacak ve gerektiğinde kolluk kuvvetlerini emrine alacaklardır.*”

Olağan dönemlerde askeri faaliyetler ile kolluk kuvvetleri faaliyetleri arasında doğrudan bağlantı olmasa da, olağanüstü bir durum olan seferberlikte,

¹²² Yunus Karaağaç, “Sinir Savaşının Aktörleri:Psikolojik Harp, Psikolojik Harekât ve Propaganda”, **Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:6, Sayı:2, 2018, s.88.

¹²³ Kanunun 10.maddesinde yer alan “sıkıyönetimin uygulanacağı bölgeler ve görevlendirilen komutanlar” ibaresi, 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu'nun bazı maddelerinin 31 Temmuz 2018 yayımlanan Resmî Gazete'de Sıkıyönetim Kanunu yürürlükten kaldırılmasına binaen mülga edilmiştir.

topyekun mücadele gerekiyorsa tabii olarak kolluk kuvvetlerinin askeri birlik içerisinde dâhil edilmesi kanaatimizce yerinde bir düzenlemedir.

Seferberlik uygulamasına ihtiyaç kalmaması ve son bulması durumunda, ilanına ilişkin usuller uygulanacaktır. İlanında olduğu gibi kaldırma yetkisi de “usulde paralellik ilkesi” ışığında Cumhurbaşkanına aittir. Farklı nokta ise, seferberlik uygulaması, kaldırılmasına ilişkin kararın verildiği gün saat 24.00’te son bulur. Ayrıca seferberliğin kaldırılması kararın açıklanması ile beraber ilgili kararın Resmi Gazetede yayımlanmasını müteakip aynı gün TBMM onayına sunulur.

Savaş Hali:

Her seferberlik ilanı sonucunda savaş durumuna geçilmesi şartı bulunmamaktadır. Seferberlik ilanı süresince herhangi bir diplomatik, askeri ya da siyasi yollar ile bir çözüme ulaşıp savaş haline geçilmeden uyuşmazlık çözüme ulaşabilir.

2941 sayılı kanunda savaşın tanımı şu şekilde yapılmıştır: “*Devletin bekasını temin etmek, millî menfaatleri sağlamak ve millî hedefleri elde etmek amacıyla, başta askeri güç olmak üzere Devletin maddi ve manevi tüm güç ve kaynaklarının hiçbir sınırlamaya tabi tutulmadan kullanılmasını gerektiren silahlı mücadeledir.*” Silahlı güç kullanılması savaşçı diğer önlem veya tedbirlerden ayıran en önemli özelliktir.¹²⁴

Savaş haline geçilmesinde savaşçı ilan etme yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisi’ndedir. TBMM’nin tatilde ya da ara vermede olması durumundayken aniden ülkenin silahlı saldırıya uğraması sebebiyle silahlı kuvvetin derhal kullanılmasına karar verilmesi gerektiğinde Cumhurbaşkanı da Türk Silahlı Kuvvetlerinin kullanılmasına karar verebilir.

2941 sayılı kanun kapsamında yapılan bu düzenleme incelendiğinde, kanaatimizce hâkimiyet-i millîye merkezi olan ve halkın iradesini temsil eden meclisin yine halkın kaderini belirleyecek olan savaş gibi bir olgunun ilanında tek söz sahibi olması yanında yürütmenin başı olan ve seferberlik dönemi gibi savaşa hazırlık aşamalarının yaşandığı bir dönemde tüm planlama ve uygulama safhalarından sorumlu olan bir makamın, TBMM’nin karar alabilme imkân ve kabiliyetinin zor olduğu, ülkenin ani bir silahlı saldırıya uğradığı bir dönemde Türk

¹²⁴ Ali Bilgin Varlık, “Savaşçı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım”, *Avrasya Terim Dergisi*, Cilt:1, Sayı: 2, 2013, s.133.

silahlı Kuvvetlerinin kullanılmasına karar vermesi çok tabi ve yerinde bir düzenlemedir.

Savaş hali ile ilgili olarak 2941 sayılı kanun, Cumhurbaşkanı'na görev, yetki ve sorumluluklar yüklemektedir. Bu kapsamda “Cumhurbaşkanı, seferberlik ilan edilmemiş ise, seferberlik halinde uygulanacak tedbirlerden hangilerinin yürürlüğe konulacağına karar vermek ve seferberlik ilan edilmiş ise alınan tedbirlerin uygulanmasına devam etmek konularında” yetkilidir.

Seferberlik ilanına gerek görülmeden doğrudan savaşa girilmiş ya da düşmanca hareketler seferberlik ilan edilmeden fiilen başlamış ise, kanunlarda yazılı olan savaşa ve seferberliğe ait hükümler kapsamında ve yine kanunlarda “savaş hali, savaş zamanı ve savaş esnası” gibi hallerde uygulanacağı yazılı hükümlerden hangilerinin, nerelerde veya ne zaman uygulanacağı ve bunlardan ne suretle vazgeçileceği Cumhurbaşkanı kararı ile belirtilecek ve Resmi Gazete’de yayımlanacaktır. Cumhurbaşkanlığı kararı, TBMM’nin bilgisine sunulur. Bu durum da ülkenin aniden silahlı saldırıya uğraması durumuna benzer şekilde Cumhurbaşkanına ani ve yerinde karar almasına imkân sağlamaktadır.

Savaş halinin kaldırılması konusunda da “yetkide paralellik ilkesi” benimsenerek Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne yetki verilmiştir. Savaş halinin sona ermesine ilişkin kararda, sona erme günü ve saati belirtilir, ilgili gün ve saatte de son bulur.

Savaş hali ile ilgili son olarak, özellikle ceza hukuku bakımından 2941 sayılı kanun tarafından tanınmış olağanüstü yetkiden de bahsetmek yerinde olacaktır. 2941 sayılı kanuna göre seferberlik bölgelerinde Cumhurbaşkanınca görevlendirilen komutanların gerekli görmesi durumunda, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’ndaki aşağıda bazıları belirtilen suçları işleyenlerin askeri mahkemelerde yargılanması öngörülmüştür:¹²⁵

1. Md. 109 Kişiyi Hürriyetinden Yoksun Kılma.
2. Md. 124 Haberleşmenin Engellenmesi.
3. Md. 148 Yağma.

¹²⁵ 04 Mayıs 2018 tarihli ve 30411 sayılı Resmi Gazete’de yer alan “Askeri Mahkemeler, Askeri Savcılıklar Kalem Teşkilatı Ve Personelin Görev Ve Sorumlulukları Hakkında Yönetmeliğin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Yönetmelik” ile Askeri Mahkemelere İlişkin Görev Tanımları kaldırılmıştır.

4. Md. 149 Nitelikli Yağma.
5. Md. 170 Genel Güvenliğin Kasten Tehlikeye Sokulması.
6. Md. 172 Radyasyon Yayma.
7. Md. 179 Trafik Güvenliğini Tehlikeye Sokma.
8. Md. 185 Zehirli Madde Katma.
9. Md. 188 Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İmal ve Ticareti.
10. Md. 190 Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde Kullanılmasını Kolaylaştırma.
11. Md. 202 Mühürde Sahtecilik.
12. Md. 213 Halk Arasında korku ve Panik Yaratmak amacıyla Tehdit.
13. Md. 217 Kanunlara Uymamaya Tahrik.
14. Md. 220 Suç İşlemek amacıyla Örgüt Kurmak.
15. Md.223 Ulaşım Araçlarının Kaçırılması veya Alıkonulması.
16. Md. 240 Mal veya Hizmet Satımından Kaçınma.
17. Md. 299 Cumhurbaşkanı Hakaret.
18. Md.339 Devlet Güvenliği ile ilgili Belgeleri Elinde Bulundurma.

Şunu da belirtmek gerekir ki 2017 Anayasa değişiklikleri ile Askeri mahkemeler kaldırılmış olup, yukarıda belirtilen suçlara asliye ceza mahkemesi bakacaktır.¹²⁶ Ceza kovuşturması konusunda genel olarak seferberlik ve savaş halinin artırıcı neden olarak belirlendiği hem Türk Ceza Kanunu hem de Askeri Ceza Kanunu hükümlerine bakılarak söylenebilir. Örneğin 1632 sayılı¹²⁷ Askeri Ceza Kanunu’nun “Firara Kalkışanları Haber Vermeyenlerin Cezası” başlıklı 74.maddesinde : “ *Bir firar teşebbüsünü doğru olarak haber alıp da firarın önü alınabilecek bir zamanda bunu amirine haber vermekte ihmal eden askeri şahıs, eğer firar vuku bulmuş ise altı aya kadar ve firar **seferberlikte vuku bulmuş ise** iki seneye kadar hapsolunur.*” hükmü bulunmaktadır. Hükümden de anlaşılabileceği gibi seferberlik durumunda söz konusu suçun işlenmesi durumunda nitelikli hal olarak

¹²⁶ “6771 s. T.C. Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun çerçevesinde Askeri Mahkemelerin görev alanına giren uyuşmazlıklara ilişkin dosyaları Asliye Ceza Mahkemeleri devralmıştır.

¹²⁷ Kanun Numarası : 1632, Kabul Tarihi : 22/5/1930,Yayımlandığı Resmî Gazete : Tarih : 15/6/1930, Sayı : 1520, Yayımlandığı Düstur : Tertip : 3, Cilt : 11, Sayfa : 367.

ceza artırımına gidilmektedir. Kanaatimizce bu tür düzenlemeler yerindedir. Zira seferberlik gibi devletin bekasının tehlikeye girdiği durumlarda yapılacak hazırlıkların önüne geçmek isteyen iç şer odakları veya dış mihrakların yurt içinde hizmetkârlığını yapan şahıs ya da kurumlar olabileceğinden, olağan dışı dönem oluşuna bağlı olarak olağanüstü tedbirler alınması yerinde olacaktır.

2.2.5. Olağanüstü Hal Rejimlerinin Temel Hak ve Hürriyetlere Etkisi

2.2.5.1. 1982 Anayasası'nda Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlandırılması ve Durdurulması:¹²⁸

1982 Anayasası'nın başlangıç bölümünde *“Her Türk vatandaşının bu Anayasadaki temel hak ve hürriyetlerden eşitlik ve sosyal adalet gereklerince yararlanarak millî kültür, medeniyet ve hukuk düzeni içinde onurlu bir hayat sürdürme ve maddi ve manevi varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu”* belirtilmektedir.¹²⁹ Başlangıç bölümündeki bu husus, Anayasamızın temel hak ve hürriyetlere sahip olma ve yararlanma hak ve yetkisini doğuştan sahip olduğunu tanıması bakımından çok değerli ve önemlidir. Türkiye Cumhuriyetinde vatandaş olarak yaşayan herkese, cinsiyet, yaş, ırk, dil, din ve benzeri ayrıcalıklara bakılmadan tanınmış bu hak ve hürriyetler, kişilerin maddi ve manevi varlığını geliştirme imkânı da tanımaktadır.

Anayasamızın 12.maddesinde de başlangıç bölümünde belirtilen esasa uygun bir düzenleme yapılmış ve herkesin, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahip olduğu düzenlenmiştir. Bu düzenleme içerisinde temel hak ve hürriyetler ile ilgili dört temel husus bulunmaktadır:

- a. Kişiliğe bağlı,
- b. Dokunulmaz,
- c. Devredilmez,

¹²⁸ Anayasamızın düzenlenme şekli göz önüne alındığında, olağan durumlarda temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması (md.13), olağanüstü hallerde ise temel hak ve hürriyetlerin kullanımının durdurulması (md.15) gibi bir algı oluşması muhtemel ise de, kanaatimizce olağanüstü hallerde mutlaka temel hak ve hürriyetlerin durdurulacağı gibi bir sonuç çıkmamaktadır. Zira yürütme organının olağanüstü hallerde Anayasamızın 15.maddesi uyarınca temel hak ve hürriyetlerin kullanımını durdurabileceği gibi, md.13 kapsamında sınırlandırma yoluna da başvurabileceği değerlendirilmektedir.

¹²⁹ Kafadar, s.97.

ç. Vazgeçilmez olması.

Yukarıdaki hususlar göz önüne alındığında denilebilir ki temel hak ve hürriyetler herkesin uhdesinde bulunmakta ve şahsına tanınmaktadır. Kişilerin uhdesine tanınmış bu hak ve hürriyetlere belirli istisnalar dışında başta devlet olmak üzere kimse dokunamayacak, kimseye kullanma ya da yararlanma veya başka bir maksatla devredilemeyecek ve vazgeçilemeyecektir.

Aynı şekilde Anayasamızın 2.maddesinde “Cumhuriyetin Nitelikleri” belirtilmiş ve temel hak ve hürriyetler yönünden “insan haklarına saygılı devlet” prensibi kabul edilmiştir. 1982 Anayasası 14.maddede yer alan “...*insan haklarına dayanan demokratik ve laik Cumhuriyet...*” ibaresi ile birlikte değerlendirildiğinde denilebilir ki devlet hem vatandaşların temel hak ve hürriyetlerin kullanımını tanımış ve kendi garantisi altına almış hem de kendi varoluşundaki temel nedenlerden biri olarak insan haklarını görmüştür. Kanımızca bu düzenlemeler, asırlar boyu üç kıtada hüküm sürmüş, devlet kurmuş ve yaşatmış milletimizin insan unsurunu oluşturduğu Türkiye Cumhuriyeti Anayasası bakımından çok değerlidir.¹³⁰

Tanınan temel hak ve hürriyetler yönünden kullanma ya da yararlanma sadece tek taraflı değildir. Temel hak ve hürriyetler, vatandaşların toplum ve ailesi başta olmak üzere herkese karşı ödev ve sorumlulukları da ihtiva eder. Söz konusu ödev ve sorumluluklar da Anayasa ve diğer mevzuatta belirtilmiştir. Temel hak ve hürriyetlere tanınan geniş alan, sorumluluklar ve ödevler ile dengelenmeye çalışılmış, özgürlük alanlarına başka kişilerin özgürlük alanlarını kısıtlayacak şekilde müdahale edilmesinin önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Anayasamızın 13.maddesinde “*temel hak ve hürriyetlerin, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabileceği belirtilmiş, bu sınırlamaların, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamayacağı*” vurgulanmıştır. Söz konusu maddede “**sınırlamanın sınırlaması**”¹³¹ olarak çalışmamızın devamında saydığımız altı kriter bulunmakla birlikte, “**öz kriteri (çekirdek alan)**” önemli bir kriter olarak öne çıkmaktadır. Buna göre temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasının sınırlanması ya

¹³⁰ Kafadar, s.111.

¹³¹ Zafer Gören, “Temel Hakların Sınırlanması-Sınırlamanın Sınırı”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl : 6, Sayı : 12, 2007, s.52.

da durdurulması belirli şartlarda gerçekleşebilecek, ancak temel hak ve hürriyetlerin özüne dokunamayacaktır. Öz kriteri bakımından Kemal Gözler'in kanımızca haklı olarak eleştirisi şu şekildedir:

“Bir kere, ‘hakkın özü’ kriteri, belirgin bir kriter değildir. Bir hakkın özünün ne olduğu tartışmaya açıktır. Hakkın özü neresidir; “öz” olmayan ve dolayısıyla sınırlanabilecek olan kısmı neresidir? Bu iki kısım birbirinden nasıl ayrılabilir. Bunu objektif olarak tespit etmek, tanımlamak imkânsızdır.”¹³²

Gerçekten de “hakkın özü” kapsamında dokunulabileceği alanın tespiti veya dokunulduktan itibaren nereye kadar öze temas edip etmediğinin tespiti zordur. Bir taraftan öze dokunma yasağı uygulanmaya çalışılırken diğer yandan olağan dışı durumun gereklerini yerine getiremeyerek devletin bekasının tehlikeye düşürülmesi riski de doğabileceğinden, hakkın özüne dokunma çizgisinin çok iyi tespit edilmesi gerekir.

1982 Anayasası md.13'te belirtilen **“sınırlamanın sınırına”** yönelik kriterler şu şekildedir:¹³³

1. Sınırlama ancak kanunla yapılabilir. (Örneğin bir idari kolluk faaliyeti ile sınırlandırma yapılamaz.)¹³⁴
2. Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun sınırlama yapılabilir.¹³⁵
3. Sınırlama, Anayasamızda belirtilen sebepler kapsamında yapılabilir.
4. Temel hak ve hürriyetlerin özüne dokunmayacaktır. (çekirdek alan)
5. Sınırlama, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine aykırı olamaz.
6. Sınırlama “ölçülülük” ilkesine aykırı olmayacaktır. Ölçülülük ilkesinden kasıt, getirilen kısıtlamanın, amaca ulaşmak için yeterli olanından fazlasının kullanılmamasıdır.¹³⁶

¹³² Kemal Gözler, “Anayasa Değişikliğinin Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlandırılması Bakımından Getirdikleri ve Göttürdükleri: Anayasanın 13'üncü Maddesinin Yeni Şekli Hakkında Bir İnceleme” (İnceleme), **Ankara Barosu Dergisi**, Sayı 2001/4, 2016, s.54.

¹³³ Gözler, **İnceleme**, s.57

¹³⁴ Sururi Aktaş ve Sencer Abdullah Akkoyunlu, “İdari Kolluk Faaliyetlerinin Temel Anayasal Sınırları Olarak Kanunilik Ve Ölçülülük İlkeleri”, **Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:20, Sayı:1-2, 2016, s.2.

¹³⁵ Kemal Gözler, “Olağanüstü Hal Rejimlerinde Özgürlüklerin Sınırlandırılması Sistemi ve Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnameleri Rejimi”(Sınırlandırma), **Ankara Barosu Dergisi**, Sayı:4, 1990, s.563.

Anayasamızın 13.maddesinden yola çıkıldığında “genel sınırlama sebebi” kaldırılarak, yerine “özel sınırlama sebebi” düzenlemeleri yapıldığı diğer maddelerle koordineli olarak söylenebilir. Bu maddede yer alan “...**yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak...**” lafzı, anayasa hukuku literatüründe “özel sınırlama sebepleri” olarak anılmaktadır.¹³⁷ Özel sınırlama sebeplerinden maksat, geçtikleri maddede düzenlenen temel hak ve hürriyet için geçerli olmalarından, bunun dışında ise diğer hak ve özgürlükler bakımından genelleme yapılarak uygulanmasının mümkün olmamasından kaynaklanmaktadır.¹³⁸

Anayasamızın 15.maddesinde ise temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının durdurulması kapsamında şu hüküm yer almaktadır: “*Savaş, seferberlik veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen **durdurulabilir** veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir. Birinci fıkrada belirlenen durumlarda da, savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümle dışında, kişinin yaşama hakkına, maddi ve manevi varlığının bütünlüğüne dokunulamaz; kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz; suç ve cezalar geçmişe yürütülemez; suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.*”

Madde incelendiğinde temel hakların durdurulmasının şartlarını şu şekilde sıralayabiliriz:

- a. Savaş, seferberlik ya da olağanüstü halin varlığı,
- b. Milletlerarası hukuktan doğan yükümlülüklerin uyulması ve ihlal edilmemesi,
- c. Duruma uygun ölçüde olması.

Yukarıda belirtilen şartlara ek olarak, kanaatimizce kısmi olarak temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının durdurulması amacın gerçekleştirilmesine

¹³⁶ Özler, s.64.

¹³⁷ Gözler, İnceleme, s.56.

¹³⁸ Yılmaz Aliefendioğlu, **Anayasa Yargısı Açısından Olağanüstü Yönetim Usulleri**, Anayasa Mahkemesi Yayını, Ankara, 1993, s.412.

yetiyorsa kısmi olarak durdurma ya da yalnızca sınırlama tedbiri alınmalıdır. Zira bu durum hem ölçülülük ilkesi ile uyumlu hem de Anayasanın ruhuna uygundur.

İkinci fıkrada da ise temel hak ve hürriyetler konusunda “**sert çekirdek haklar**” olarak anılan bir alandan bahsedilmektedir. Bu alana, temel hak ve hürriyetlerin yukarıda belirtilen sebepler ile dahi dokunulamayacak şekilde “**durdurmanın sınırı**” oluşturulmuştur. Buna göre,

- a. Kişinin yaşama hakkına dokunulamaz.
- b. Maddi varlığının bütünlüğüne dokunulamaz.
- c. Manevi varlığının bütünlüğüne dokunulamaz.
- ç. Kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz.
- d. Suç ve cezalar geçmişe yürümez.
- e. Suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.¹³⁹

Yukarıda belirtilen temel hak ve özgürlük alanları durum ve şartlar neyi gerektirirse gerektirsin hiçbir şekilde dokunulamayacak alanlardır. Bu durumun tek istisnası, savaş hukuku içerisinde ulusal ve uluslararası hukuka uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümlerdir. Savaş hukuku içerisinde devletlerarası yükümlülükler uygun davranılmasına rağmen yaşanan ölümler savaş halindeki tabii durumlardan sayılacak ve dokunulmazlıktan söz edilemeyecektir.

Anayasamızda temel hak ve hürriyetlerin korunmasına yönelik olarak temel hak ve hürriyetlerin yürütme organına karşı korunması kapsamında düzenlenen 15.maddede, olağanüstü durumlarda dahi temel hak ve hürriyetler ile ilgili kısıtlamalara bağlı olmadan çıkarılacak kararnamelerde dahi sert çekirdek alana dokunulamayacak, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilemeyecek ve ölçülük ilkesine riayet edilecektir. Yani yürütme organını temsil eden Cumhurbaşkanı, A suçunun işlenmesi durumunda failin ölümle cezalandırılacağına dair ya da B dinine mensup kişilerin C şehrindeki marketlerden yararlanmasını yasaklayan bir kararname çıkaramayacaktır.

Olağanüstü hallerde temel hak ve hürriyetlerin kısıtlanması ya da durdurulması dışında vatandaşlar için para, mal ve çalışma yükümlülükleri

¹³⁹ **Masumiyet karinesi**, Anayasa'nın 38. maddesinde, “Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.” şeklinde düzenlenmiştir.

getirilebilecektir. Olağanüstü hallerde sadece kolluk kuvvetlerinin ya da silahlı gücün değil, diğer vatandaşların ya da üzerine seferberlik, savaş ya da olağanüstü diğer hallerde yükümlülükler yüklenmesi olağan duruma dönülmesi için gerekli olan çabaların bir ürünü olarak tabii karşılanmalıdır.

Belirtmek gerekir ki olağanüstü halin varlığına yönelik alınan olağan dışı tedbirlerin kaynağı yalnızca ulusal hukuk değildir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 15. maddesinde de devletlerin olağanüstü hallerde normal durumlardan farklı olarak tedbir alınabileceği belirtilmiştir.¹⁴⁰ Söz konusu maddeye göre: “...Savaş veya ulusun varlığını tehdit eden başka bir genel tehlike halinde her Yüksek Sözleşmecisi Taraf, durumun kesinlikle gerektirdiği ölçüde ve uluslararası hukuktan doğan başka yükümlülüklerle ters düşmemek koşuluyla, bu Sözleşme’de öngörülen yükümlülüklerle aykırı tedbirler alabilir.”

2.2.5.2.Seferberlik ve Savaş Hali Durumlarındaki Yükümlülükler ve Tedbirler

Seferberlik ve savaş halinde, insan, mal, araç ve hizmetlerin kaynak saptamaları, planlaması, tahsisi ve kullanım esaslarının belirlenmesi çok önemlidir. Öncelikle Türk Silahlı Kuvvetlerinin ihtiyacının karşılanması, devlet ve kamu gücünün doğru ve yerinde kullanımının sağlanması çok elzem bir meseledir.

2941 sayılı kanunda belirtilen tedbir ve yükümlülüklerin amacı, alınacak barışta seferberlik durumundan savaş haline geçişte devletin güç ve kaynaklarının etkin ve yerinde kullanılmasının sağlanmasıdır.

2941 sayılı Seferberlik ve Savaş Hali Kanunu, 2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanunu sistematığına benzer şekilde ve aşağıda belirtildiği üzere yükümlülük ve tedbirleri ayrı bir başlık altında incelememiştir. Genel olarak bu tedbir ve yükümlülüklerin kaynağı 2941 sayılı kanun, Seferberlik ve Savaş Hali Tüzüğü¹⁴¹ ve seferberlik faaliyetlerine ilişkin yönetmeliklerdir.

Söz konusu tedbir ve yükümlülüklerin bazıları şu şekilde sayılabilir:

¹⁴⁰ Murat Önok, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Bağlamında Olağanüstü Hal Uygulamaları”, **KHK’lar Türkiye’de Savunma Hakkı Panel Tebliği**, 2016, s.108.

¹⁴¹ 2017 Anayasa değişiklikleri öncesinde Bakanlar Kurulu yetkisinde olan Tüzük çıkarma yetkisi, 2017 Anayasa değişikliği ile kaldırılmıştır. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne geçilmesi sebebi ile tüzükler yerini yönetmeliklere bırakmaya başlamıştır. Bu kapsamda birçok konuda tüzüklerdeki düzenlemeler yönetmeliklere aktarılmış olup, Seferberlik ve Savaş Hali Tüzüğü yerine Yönetmelik çıkarılana kadar uygulamaya devam edilecektir.

1. Devletin tüm güç ve kaynaklarının savaşın ihtiyaçlarını karşılamak üzere hazırlanması, toplanması, tertiplenmesi ve kullanılmasına ilişkin faaliyetlerin icra edilmesi,
2. Devletin maddi-manevi tüm kaynaklarının sınırlama olmaksızın kullanılması,
3. Kamu kurum ve kuruluşlarına savaş veya seferberlik haline yönelik verilen yükümlülükler,
4. Gerçek kişilere savaş veya seferberlik haline yönelik verilen yükümlülükler,
5. Millî Alarm Sistemi Yönetmeliği'nde belirtilen yükümlülüklerin yerine getirilmesi,
6. Seferberlik ve Savaş Hazırlıkları Direktifi'nde ¹⁴² belirtilen yükümlülüklerin yerine getirilmesi,
7. Sefer görev emri verilen kişi ya da araçların kendilerine verilen yükümlülükleri yerine getirmeleri.

2.2.5.3. Tabii Afet, Tehlikeli Salgın Hastalıklar Ve Ağır Ekonomik Bunalım Durumlarındaki Yükümlülükler ve Tedbirler

Salgın, afet ve ağır ekonomik bunalım hallerinde 2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanunu mucibince alınacak tedbirler ve uygulanacak yükümlülükler belirtilmiştir. Söz konusu tedbirler kapsamında devlete, vatandaşlara ve kurum/kuruluşlara icra edilecek faaliyetler ile yetki-sorumluluk kapsamındaki yükümlülükleri yüklemiştir. Bu tür haller devletin olağan zaman dışındaki zorlu ve mücadele isteyen haller olması sebebiyle normale dönüş sürecinde olağan dışı tedbir ve yükümlülüklerle uyulması önem arz eder.

2019 yılının sonlarından itibaren ortaya çıkan Koronavirüs salgını nedeniyle söz konusu hastalık (COVID-19), 11 Mart 2020 tarihinden itibaren Dünya Sağlık Örgütü tarafından “küresel pandemi” olarak ilan edilmiştir.¹⁴³ Bu kapsamda

¹⁴² “Seferberlik ve Savaş Hazırlıkları Direktifi”, muhtemel bir savaş veya seferberlik durumunda devletin kurum ve kuruluşlarının plan ve program dâhilinde yaptığı bir planlamadır. Söz konusu planlama neticesinde verilen kararlar bir direktif altında toplanarak Cumhurbaşkanlığınca yayımlanır.

¹⁴³ <https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/dunya-saglik-orgutu-yeni-tip-koronavirusu-kuresel-salgini-ilan-etti/1762600>

salgın hastalıkla mücadele kapsamında devletler tarafından “acil durum” tedbirleri başta olmak üzere olağan dışı önlemler alınmaya başlanmıştır.

COVID-19 sürecinde birçok ülke (Örneğin: Fransa, Macaristan, Şili, Estonya, Ekvator, Guatemala, Honduras, Ermenistan, Moldova, Ürdün) anayasalarındaki olağanüstü hâl hükümlerini hayata geçirmiştir. Olağanüstü hal kapsamında bir çok ülke halkın sağlığının korunması temelinde temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması ve dahi durdurulması yönünde koruyucu tedbirlere başvurmuştur.¹⁴⁴

Görüldüğü üzere devletlerce olağanüstü dönemlerde alınan olağanüstü tedbirler, salgın hastalık gibi travmatik ve yüksek düzeyde riski bulunan durumlarda da temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması veya durdurulması maksadıyla alınmaktadır.

2.2.5.4. Şiddet Olaylarının Yaygınlaşması Ve Kamu Düzeninin Ciddi Şekilde Bozulması Durumlarındaki Yükümlülükler ve Tedbirler

Olağanüstü hal ilanında; genel güvenlik, asayiş ve kamu düzenini korumak, şiddet olaylarının yaygınlaşmasını önlemek amacıyla tabii afet veya tehlikeli salgın hastalık durumlarında alınacak tedbirlere ek olarak sokağa çıkma yasağı, basın-yayın faaliyetlerinin belirli seviyede tutulması, gösteri ve yürüyüşler ile toplantıların kısıtlanması gibi tedbirlere başvurulabilir.

2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanunu içerisinde şiddet olayları ve kamu düzeninin bozulması nedeniyle yaşanan olağanüstü hal durumlarında alınacak tedbirler belirtilmiş olup, diğer olağanüstü hal durumlarındaki gibi “olağan dışı zamanlar olağan dışı tedbirler gerektirir” ilkesi gereğince devletin bekasının ya da vatandaşlarının selametinin yeniden sağlanması maksadıyla alışılmış kısıtlamaların dışında tedbirler alınması kanaatimizce normal karşılanmalıdır.

¹⁴⁴ <https://verfassungsblog.de/dont-be-fooled-by-autocrats/> (Erişim tarihi: 22.06.2020)

2.2.6. Olağanüstü Hal Cumhurbaşkanı Kararnameleri ve Hukuki Statüsü

2.2.6.1. Yetki

Anayasamızın 104.maddesince Cumhurbaşkanına, yürütme yetkisine¹⁴⁵ ilişkin konularda “Cumhurbaşkanlığı kararnamesi”¹⁴⁶ çıkarma yetkisi tanımıştır. Tanınan bu yetki, yürütme organının görevini yerine getirirken idari alanda¹⁴⁷ bir takım pürüzlere takılmamak için verilmiş bir yetkidir. Ayrıca bu yetki sayesinde karar alma ve uygulama alanı genişlemektedir.¹⁴⁸ Ancak bu genel kararname çıkarma yetkisinin istisnası bulunmaktadır. Anayasada münhasıran kanunla düzenlenmesi öngörülen konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz.

Anayasamız, olağanüstü hallerde verilecek kararların pratik şekilde uygulamaya konabilmesi ve diplomasi tikanıklıklarının çözüme ulaşarak devletin bekasının sürdürülmesi bakımından özerk¹⁴⁹ bir kararname yetkisi tanımıştır. Anayasamızın 119.maddesi uyarınca olağanüstü hallerde Cumhurbaşkanı, olağanüstü halin gerekli kıldığı konularda, 104 üncü maddede belirtilen Anayasanın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleriyle dördüncü bölümde yer alan siyasi haklar ve ödevler konusunda sınırlamalara tabi olmaksızın Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilir.¹⁵⁰ Bu durum, çekirdek alan içerisinde temel hak ve özgürlüklerin korunması bakımından önemlidir. Zira temel hak ve özgürlüklerin güvencesini oluşturan devletin, olağan durumların dışındaki hallerde yine temel hak ve hürriyetleri korumak adına olağan dışı tedbirler alması doğaldır. Burada önemli olan nokta, kısıtlamalara tabi olunmadan yapılacak olan kararnamelerin sert çekirdek alana dokunmaması,

¹⁴⁵ Bülent Tanör ve Necmi Yüzbaşıoğlu, **1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku**, 10. Baskı, BetaYayınları, İstanbul, 2011, s.328.

¹⁴⁶ Gözler (2019), s.367.

¹⁴⁷ Gökhan Tuncel, “Yılmaz Demirhan, 15 Temmuz Darbe Girişimi Sonrasında Çıkarılan Kanun Hükmünde Kararnamelerinin Kamu Yönetimine Etkisi”, **Birey Ve Toplum Dergisi**, Cilt:8, Sayı:16, 2018, s. 17.

¹⁴⁸ Rukiye Mehtap Özlü, “Yürütme Organı Tarafından olağanüstü Dönemde Yapılan Kanun Gücündeki Normların Anayasaya Uygunluk Denetimi Konusunda Anayasa Mahkemesi Kararlarının Yorumu”, **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, Sayı: 12, 2018, s.615.

¹⁴⁹ Mehmet Boztepe, “2017 Yılı Anayasa Değişikliği Sonrası Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin Hukuki Rejimi”, **İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 5, Sayı:1 , 2018, s.21.

¹⁵⁰ Selin Esen, “2016 Anayasa Değişiklik Teklifinin Değerlendirilmesi”, **Ankara Barosu Dergisi**, Sayı:4, 2016, s.54

milletlerarası hukuktan doğan yükümlülüklerin ihlal edilmemesi ve ölçülülük ilkesine uyulması gerektirir.

Olağanüstü Hal Kanunu'nun 4.maddesinde: *“Olağanüstü hal süresince, Cumhurbaşkanı olağanüstü halin gerekli kıldığı konularda Anayasanın 91¹⁵¹ inci maddesindeki kısıtlamalara ve usule bağlı olmaksızın, kanun hükmünde kararnameler çıkarabilir.”* şeklinde, 10.maddesinde ise: *“Ağır ekonomik bunalım sebebiyle olağanüstü hal ilanı durumunda, ekonominin düzenlenmesi ve iyileştirilmesi amacı ile mal, sermaye ve hizmet piyasalarını yönlendirici; vergi, para, kredi, kira, ücret ve fiyat politikalarını belirleyici ve çalışmaya ilişkin her türlü tedbir ve yükümlülüklerin tespiti, tanzimi ve takibi konularında Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılabilir.”* hükmünü amirdir.

Seferberlik ve Savaş Hali Kanunu 9.maddede de benzer bir düzenleme mevcuttur. Mevcut düzenlemeye göre: *“Tüm gerçek kişilerle, kamu ve özel kurum ve kuruluşları; bu Kanun ile diğer kanunlarda, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinde ve yönetmelikte seferberlik ve savaş hazırlıklarına ilişkin olarak kendilerine verilen görev ve yükümlülükleri yerine getirmek ve yönetmelikte belirtilecek mülki ve askeri makamlar tarafından istenilen her türlü bilgileri vermek zorundadır.”* Anılan düzenleme de diğer düzenlemeler gibi olağan dışı durumlarda merkeziyetçi karar alma mekanizmasının daha hızlı çalışabilmesi adına Cumhurbaşkanı kararnamelerinin çıkarılabileceğini göstermektedir.

2.2.6.2. Usul ve Şekil

Kanun hükmündeki bu olağanüstü hal kararnameleri Resmî Gazetede yayımlanır, aynı gün Meclis onayına sunulur.

Savaş veya mücbir¹⁵² sebeplerle Türkiye Büyük Millet Meclisinin toplanamaması hâli hariç olmak üzere; olağanüstü hal sırasında çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnameleri üç ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisinde

¹⁵¹ Olağanüstü Hal Kanunu'nda “Anayasa'nın 91.maddesi” olarak belirtilen madde 2017 Anayasa değişikliği ile “Anayasa'nın 104.maddesi” olarak algılanmalıdır. Zira Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ile ilgili kısıtlama Anayasamızın 104.maddesinde düzenlenmiştir.

¹⁵² **Mücbir sebep:** Önüne geçilmesi elde olmayan, istencin dışında oluşan durumdur. (Turan Yıldırım, “Danıştay Kararlarında Mücbir Sebep Kavramı, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, Cilt:25, Sayı:2, 2019, s. 1524.)

görüŖülür ve karara bağlanır. Aksi halde olağanüstü hallerde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnamesi kendiliğinden yürürlükten kalkar.

Kanaatimizce Anayasamızın bu düzenlemesi, yürütmeye tanınan kararname çıkarma yetkisinin denetimsiz bırakılmaması ve hukuk devleti ilkesinin yerine getirilebilmesi bakımından yasama organının yürütme organının tasarrufunu denetlemesi olarak yorumlanmalıdır. Eleştirisel açıdan bakıldığında ise, olağanüstü hallerde yasama organının üç ay içinde karar vermesi amaca hizmet yönünden uzun bir süre olarak göze çarpmaktadır. Sürenin en fazla bir ay olarak belirlenmesinin denetim mekanizması ve temel hak ve hürriyetlerin olası ihlalleri durumunda çabuk müdahale edilebilmesi adına daha uygun olacağını değerlendiriyoruz.

2.2.6.3. Konu

Cumhurbaşkanı kararnamelerinin konusu genel olarak yürütmeye ilişkin konulardır. Ancak olağanüstü hallerde kararnamelerin Anayasa'nın 104.maddesindeki sınırlamalara dahi tabi tutulmadan düzenlenebileceği öngörüldüğünden, temel hak ve hürriyetler de dâhil olmak üzere kararnamelerin yürütme fonksiyonuna yönelik her konuya ilişkin çıkarılabileceği söylenebilir.

2.2.6.4. Sebep-Amaç

Olağanüstü hal Cumhurbaşkanlığı kararnameleri “sebebe bağlı işlemlerdir.”¹⁵³ Sebep unsuru açısından değerlendirildiğinde olağanüstü hal kararnamelerinin ancak usulüne uygun olarak ilan edilmiş bir olağanüstü hal olması durumunda sınırlamalara bağlı kalınmaksızın kullanılabileceği görülmektedir. Olağanüstü hal ilanının amacı, Anayasa’da düzenlenen sebeplerle bir şekilde bozulmuş olan kamu düzeninin yeniden tesis edilmesi ve olağanüstü hâlâ mahal veren sebeplerin ortadan kaldırılmasıdır.¹⁵⁴

Olağanüstü hal kararnamelerinin diğer amacı ise kamu yararıdır.¹⁵⁵ Zira kanaatimizce devletin olağanüstü haldeki durumu itibarıyla¹⁵⁶ başta halkın can

¹⁵³ Özler, s.128.

¹⁵⁴ Mehmet Ekin Vaiz, **Olağanüstü Hal Kavramı ve Denetimi** (Doğu Akdeniz Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Araştırma Enstitüsü Kamu Hukuku Yüksek Lisans Tezi), 2011, s. 84.

¹⁵⁵ Özler, s.129.

¹⁵⁶ Mithat Konuk, “Olağanüstü Hal Kapsamında Yayımlanan Kanun Hükmünde Kararnamelerin Özellikleri”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 65, Sayı: 4, 2016, s.2181.

ve mal güvenliğinin sağlanması olmak üzere olağan dışı tedbirler de dâhil uygulanmasının ve bu yönde uygulamaya yönelik idari kararlar alınmasının veya kararname düzenlenmesinin amacının kamu yararından başka bir şey olduğu düşünülemez.

2.2.7. Olağanüstü Hal Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin Yargısal Denetimi

Anayasamızın 148. maddesinde kanunların, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün Anayasaya şekil ve esas bakımlarından uygunluğunun Anayasa Mahkemesi tarafından denetleneceğini belirtmiştir. Bu durum, hukuk devleti ilkesi ile uyumlu olup, yargı denetiminin idari ve yasama tasarruflarında da sürdürülmesini amaçlamakta, idarenin olası keyfi işlem ve eylemlerine karşı hâlihazırda 125. maddede açık olan yargı yolunun alanını genişletmiştir.

Ancak, yine Anayasamızın 148.maddesinde, olağanüstü hallerde ve savaş hallerinde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla, Anayasa Mahkemesinde dava açılmayacağı belirtilmiştir. Bu durum ilk bakışta hukuk devleti ilkesi ile çelişmekte gibi görünmekle beraber, olağanüstü hal uygulanması gereken durumların vahameti, idarenin olağan duruma dönebilmesi maksadıyla alacağı tedbirlerin süratle uygulanabilmesi ve izleyeceği yoldaki tıkanıklıkların aşılabilmesi yönünden kanaatimizce yerinde bir uygulamadır.

Anayasa Mahkemesinin önüne gelen bir iptal davasında, olağanüstü hal kararnamesi olup olmadığının ve yargı denetimi dışında kalıp kalmadığının tespiti önem taşımaktadır.¹⁵⁷ Zira Cumhurbaşkanlığı kararnamesinin olağanüstü hal kararnamesi olmadığının tespit edilmesi durumunda uygunluk denetiminin yapılması zorunludur.¹⁵⁸

Anayasa Mahkemesi'nin 12.10.2016 tarih ve 2016/166 E. ve 2016/159 K. sayılı güncel içtihadında: *“Anayasa Mahkemesinin önüne getirilen kuralın niteliğini belirleme konusunda takdir yetkisine sahip olduğu kuşkusuzdur. Bu çerçevede bir*

¹⁵⁷ Yılmaz Aliefendioğlu, “Olağanüstü Kanun Hükmünde Kararname”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Cilt:16, Sayı: 144, 1992, ss.16-18.

¹⁵⁸ Özler, s.157.

*işlemin muhtevası esas alınarak maddi kritere veya işlemi tesis eden organ ve başvuru usuller esas alınarak şekli-organik kritere göre niteleme yapılabilir. Hangi kriter esas alınır alınsın yapılan nitelemenin Anayasa'nın çizdiği çerçevenin dışına çıkılması, başka bir ifadeyle olağanüstü hâl KHK'larının şekil ve esas bakımından anayasaya uygunluk denetiminin yapılması sonucunu doğurmaması gerekir” gerekçesiyle OHAL KHK'larını denetleyemeyeceğine hükmetmiştir.*¹⁵⁹

Anayasa Mahkemesi Başkanı Arslan, olağanüstü hallerde Anayasa Mahkemesinin önemini şu şekilde ifade etmektedir:¹⁶⁰

“Anayasa mahkemeleri bireylerin temel hak ve özgürlüklerine devlet kurumlarının olası ölçüsüz müdahalelerine karşı onları korumak amacıyla anayasal sınırları güvenceye almak için vardır. Anayasa mahkemelerinin bu rolü, yürütmenin artan yetkilerinden dolayı anayasal hakların daha kırılgan ve hassas olduğu olağanüstü hallerde çok daha önemlidir (...) Mahkemelerin görevi ise devlet kurumlarının “olağanüstü hal anayasası” ve kanunlar dairesinde hareket etmelerini sağlamaktır (...) Sonuç olarak, anayasa mahkemeleri olağanüstü hallerde çok zor, bir o kadar da kritik roller üstlenmektedirler. Böyle zamanlarda, anayasa mahkemelerine düşen görev, “olağanüstü hal anayasası” altında yürütmenin genişletilmiş yetkilerine saygı duyarken temel hakları korumaya çaba göstermektir.”

Anayasa Mahkemesi 1991 yılında verdiği kararda,¹⁶¹ Anayasa Mahkemesi denetimi dışında bırakılmış olan kararnamelerin bazı özellikleri taşıması gerektiğini belirtmiştir. Mahkemeye göre olağanüstü hal Cumhurbaşkanlığı kararnameleri yer ve zaman bakımından sınırlıdır. Yer bakımından sınırlılıktan maksat, kararnamede belirtilen kısıtlama ya da yükümlülüklerin, olağanüstü halin ilan edildiği bölge veya bölgelerde, sadece bu bölgeleri kapsayacak şekilde geçerli olması anlamına gelmektedir. Olağanüstü halin ilan edildiği bölgedeki hususlara yönelik çıkarılmış olan bir Cumhurbaşkanlığı kararnamesindeki durumların ya da konuların, olağanüstü hal ilan edilmemiş bölgede yaşayan şahısların hak ya da hürriyetleri üzerinde tesirde bulunması mümkün değildir. Alınacak tedbirler ancak olağanüstü hal ilan edilen

¹⁵⁹ Taylan Barın, “Temel Hak ve Hürriyetlerin Kullanılmasının Durdurulması ve Sınırlanması Arasında: Kanunlaşan Ohal KHK'larının Yargısal Denetimi”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Erken Görünüm, 2019, s.17.

¹⁶⁰ Şafak Evran Topuzkanamış, “1982 Anayasası'nda Temel Hak ve Özgürlükler”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Huk.Fak.Dergisi**, Prof.Dr.Durmuş TEZCAN'a Armağan, Cilt: 21, 2019, s. 1781.

¹⁶¹ Anayasa Mahkemesinin 03.07.1991 tarihli ve E:1991/6, K:1991/20 sayılı kararı, **Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi**, Cilt:1, Sayı: 27, s.398.

bölge ya da bölgeler ile sınırlıdır. Anayasamızın yargı denetimi kapsamı dışına aldığı kararnamelerin uygulama yerinin olağanüstü hal ilan edilen bölgelerle sınırlı olması, temel hak ve hürriyetlerin kısıtlanması veya durdurulmasında gözetilen ilkelerin ihlal edilmemesi yönünden çok önemlidir. Kamu düzeninin olağan haline geri döndürülebilmesi kadar, olağanüstü halden etkilenen kişilerin temel hak ve hürriyetlerinin korunması da önem taşımaktadır.¹⁶²

Zaman bakımından sınırlama ise, olağanüstü hal Cumhurbaşkanlığı kararnamesinin olağanüstü hal süresince uygulanabilirliğini ifade etmektedir. Olağanüstü hal Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin, olağanüstü halin süresi dışında bir zamanı kapsayacak şekilde yükümlülükler getirmesi ya da temel hak ve hürriyetleri etkilemesi mümkün değildir. Zira kararnamede belirtilen hususların zaman bakımından aşarak olağanüstü halin kaldırılmasından sonraki zaman dilimine de etki edecek şekilde genişletilmesi, olağanüstü hal rejimlerinin uygulanma maksadını aşmakla beraber, olağan dönemde temel hak ve hürriyetlerin korunmasına yönelik alınması gereken tedbirleri de engellemek suretiyle giderilemez zararlar oluşturabilecek ve ihlaller yaratabilecektir. Bu da hem hukuk devleti ilkesi hem de ölçülülük ilkesi ile ters düşecektir.

Bu kapsamda Anayasa Mahkemesi, yer ve zaman bakımından getirdiği kısıtlamalar yönünden, önüne gelen davayı inceleyerek iptal davasına konu olan Cumhurbaşkanlığı kararnamesinin bir olağanüstü hal kararnamesi olup olmadığını inceleyecek, olağanüstü hal kararnamesi olması durumunda Anayasamız tarafından yargı yetkisinin dışında bırakıldığından yetkisizlik kararı verilecektir.¹⁶³

2.2.8. Uluslararası Alanda Mukayeseli Hukuk Açısından Olağanüstü Hal Yaklaşımı

Olağanüstü hallerde alınan tedbirler ile temel hak ve hürriyetler konusundaki yükümlülükler 1982 Anayasası'na benzer şekilde birçok devlet tarafından uygulanmaktadır. Zira olağanüstü hallerde çalışmamızın daha önceki kısımlarında açıkladığımız şekilde devletin ilk gayesi yeniden kamu düzeni ve

¹⁶² Merih Öden, “Anayasa Mahkemesi Ve Olağanüstü Hal Ve Sıkıyönetim Kanun Hükmünde Kararnamelerinin Anayasaya Uygunluğunun Yargısal Denetimi”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:58, Sayı:3, s.661.

¹⁶³ İnsan Hakları Ortak Platformu, **Olağanüstü Hal Uygulamaları Şubat Raporu**, Ankara, 2017, s.37.

otoritesini sağlamaktır. Bu noktada kişilerin temel hak ve hürriyetleri ile devletin bekasına yönelik tedbirler arasında kalındığında doğaldır ki devlet, üzerinde yaşayan halkın hak ve hürriyetlerini yaşayacağı yer olan ülke toprakları üzerindeki huzur ve sükûnu sağlamaya öncelik verecektir. Aksi takdirde temel hak ve özgürlüklerin bulunacağı bir ortam tesis edilemeyeceğinden, meydana gelebilecek kaos ortamında olağanüstü hallerde alınan tedbirlerden çok daha fazla sert ve acımasız koşulların yaşanması muhtemeldir.

Amerika Birleşik Devletleri Anayasası'nda da olağanüstü durumlarda bir takım olağan dışı tedbirlerin alınması öngörülmüştür.¹⁶⁴ ABD Anayasası'nın 2.maddesinin 3.bölümünde başkanlık makamına olağanüstü durumlarda gerekli tedbirlerin alınması yönünde yetki verilmiş, alınan tedbirlerin Amerikan Kongresine bildirilmesi istenmiştir.¹⁶⁵ Aynı şekilde ABD Anayasasında, ülkemiz 1982 Anayasası'ndaki Cumhurbaşkanlığı Kararnamesine benzer şekilde kamu kurum ve daireleri üzerinde kanun gücünde etkisi olan bir kararname çıkarma yetkisi tanınmıştır. Amerikan Anayasası'nda buna “uygulama emri (executive order)” denmektedir.

Yine Amerika Birleşik Devletleri yapısında bulunan Federal Olağanüstü Durum Yönetim Ajansı (FEMA), federal hükümet, eyalet ve bölge düzeyindeki kuruluşların sel, kasırga, deprem ve diğer doğal felaketler karşısındaki ortak çalışmalarını düzenler. FEMA, konut, işyeri ve kamu tesislerinin yeniden yapımı için bireylere ve hükümetlere mali yardım sağlar; itfaiyecileri ve olağanüstü durum sağlık görevlilerini eğitir; Amerika Birleşik Devletleri ve ona bağlı topraklardaki olağanüstü durum planlamalarına parasal destek verir.¹⁶⁶

Anglo-sakson hukukunda, yazılı bir anayasa ya da temel insan hak ve özgürlüklerini gösteren “haklar yasası” bulunmamakta, insan hakları ve özgürlükleri bakımından temel yasa olarak 1215 tarihli Magna Carta Libertatum kabul edilmektedir. 19.yy sonlarında başlayan kalsifikasyon hareketleri kapsamında parça parça yazılı hale getirilmiştir. İngiliz Anayasası'nın büyük bir bölümü

¹⁶⁴ Veysel Başpınar, “Mukayeseli Hukuk Ve Türk Hukuku Açısından Olağanüstü Hallerde Mülkiyet Hakkı Sınırlamasının Fikrî Ve Hukukî Temelleri”, **Erzurum Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:11, Sayı:1, 2016, s.4.

¹⁶⁵ <https://tr.usembassy.gov/tr>

¹⁶⁶ About America: The Constitution Of The United States Of America With Explanatory Notes Adapted From **The World Book Encyclopedia**, s.42.

kanunlar, mahkeme kararları, uzman çalışmaları ve antlaşmalar gibi yazı metinler doğrultusunda şekillenmiştir.

Bu bağlamda her ne kadar 1982 Anayasası'na benzer bir anayasa kavramı bulunmasa da, İngiliz 1998 İnsan Hakları Yasası'nda düzenlenen temel haklar ve özgürlükler arasında yer alan, yaşama hakkı, işkence yasağı, özgürlük ve güvenlik hakkı, adil yargılama hakkı, kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesi Anayasamızda anlaşılan şekline benzer şekilde düzenlenmiştir.¹⁶⁷

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları incelendiğinde ise, çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde daha detaylı olarak inceleneceği üzere olağanüstü hallere yönelik görüşü idareden yana olmakla birlikte, alınacak tedbirlerin yasal sınırları çiğnemenin ve kötüye kullanacak şekilde yorumlanmadan icra edilmesi gerektiği; ancak alınacak tedbirler bakımından devletlerin bir “takdir marjı” bulunduğunu belirtmektedir.¹⁶⁸ Takdir marjı, devletin girdiği olağan dışı durumdan olağan duruma geçmek için alacağı tedbirlerin yasal sınırlarda kalmak şartıyla inisiyatif içerebileceğini ifade eden bir tanımlamadır.

Örneğin, AİHM'in Brannigan ve McBride davası¹⁶⁹ ve İrlanda / Birleşik Krallık¹⁷⁰ davasında Mahkeme, olağan dışı durumlarda alınacak tedbirler bakımından “ulusal makamların mevcut ve acil ihtiyaçlarla doğrudan ve sürekli temasta olması nedeniyle, uluslararası yargıçtan daha iyi bir konumda olmasına bağlı olarak olayların niteliğine göre karar verebileceğini” belirtmiştir. Bu konuda, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi md.15/(1), ulusal karar mekanizmalarına geniş bir takdir payı bırakmaktadır.¹⁷¹ Bu takdir payının nedeni, olağan dışı bir durum yaşayan devletin, normalleşme yolunda gerekli olan ihtiyaçlara yargıçlardan daha hâkim olacağı görüşüdür. Bu görüşe göre devletin tedbirlerdeki amacı temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanması ya da durdurulması değil, bekaya yönelik normalleşmenin sağlanmasıdır.

Anılan kararda dikkat çeken hususlardan biri de “Mahkemenin görevinin olağanüstü halden etkilenen hakların niteliği, buna yol açan koşullar ve bu tür ilgili

¹⁶⁷ Özden Sav, “İngiliz Anayasa Reformu”, **Ankara Barosu Dergisi**, Sayı: 4, 2009, s.21.

¹⁶⁸ Derya Doğru, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Yargılamasında Takdir Marjı**, 1.Baskı, Turhan Yayınevi, Ankara, 2019, s.222.

¹⁶⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 26.05.1993 tarihli kararı.

¹⁷⁰ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 18.01.1978 tarihli kararı.

¹⁷¹ Mehmet Hanifi Bayram, “AİHS'in 15. Maddesi Çerçevesinde Türkiye'deki Son OHAL İlanı”, **Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 1, 2018, Sayfa: 17.

faktörlere uygun ağırlık vererek, krize ilişkin tedbirlerin gerektirdiği kapsamın ötesine geçip geçmediğini belirleme yetkisi” olduğudur.¹⁷² Burada da vurgulanmak istenen konu, olağanüstü durumların her birinin kendisine özgü şartlar ve gereksinimler içerisinde değerlendirilmesi gerektiği ve alınan tedbirler kapsamında devletlerin takdir marjı olabileceğidir.

2.3. TERÖRLE MÜCADELE

2.3.1. Terör ve Terörizm

2.3.1.1. Terörizmin Ortaya Çıkışı

Tarihteki ilk terör hareketlerinin M.Ö 66-73 yılları arasında yaşayan ve radikal bir Yahudi grup olan Sicariler¹⁷³ (Zeolotlar)’ın yaptıkları eylemler olduğu değerlendirilir. Sicarilerin yaptıkları eylemler o dönem için toplum içerisinde infial uyandırdığı için ilk terörist grup olarak değerlendirilmektedir.

Tarihin ilerleyen dönemlerinde, M.S 1050 yıllarında ortaya çıkan ve Hasan Sabbah liderliğindeki Haşhaşiler de bu sınıflandırma öncesindeki önemli terör gruplarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.. Bulunduğu dönem içerisinde başta Selçuklu Devleti olmak üzere bölgedeki birçok siyasi otorite için problem haline gelen Haşhaşilerin, İslam dininin batıl bir yorumuna inandıkları kabul edilir. Yaptıkları trör eylemleri arasında en önemlisi Selçuklu veziri Nizamül’mülk’e düzenlenen suikasttır.

Günümüze uyarlı terör kelimesi ilk olarak 1789 Fransız Devrimi’nde, Jakobenlerin aşırıya giden davranışlarını tanımlamak için kullanılmıştır. Fransız Devrimi terörizmi günümüz terörizmiyle en az iki yönüyle paydaştır. Birincisi, terör rejimi tesadüfî olmayıp örgütlü, kasıtlı ve planlı olması, ikincisi ise günümüz terörizmindeki gibi, terörizmin amacı ve gerekçesi olarak halen uygulanan sistemin demokratik olmadığı ve yozlaşmasının yerine “yeni ve daha iyi bir toplum”un oluşturulacağı söylemleridir.

¹⁷²https://www.coe.int/t/dghl/cooperation/lisbonnetwork/themis/echr/paper2_en.asp#P271_37395

¹⁷³ Atahan Birol Kartal, “Uluslararası Terörizmin Değişen Yapısı ve Terör Örgütlerinin Sosyal Medyayı Kullanması: Suriye’de DAEŞ ve YPG Örneği”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Sayı:27, 2018, s.43.

Günümüz manasıyla terörizm ise David RAPOPORT tarafından tanımlanmış olup, tarihsel süreçte dört döneme ayrılmaktadır:¹⁷⁴

1. Anarşist Dalga(1880-1920).
2. Anti-Kolonial Dalga(1920-1960).
3. Yeni Sol Dalga (1960-1979).
4. Dini Dalga (1979-).

Öte yandan, Rapoport'un önerdiği yaklaşıma bazı eleştiriler getirilmiştir. Bunlardan biri, günümüzde karşılaşılan terörizmin yeni bir dalga oluşturduğu ve bunun 'terörist yarı devletler' olarak adlandırılabilceği iddiasıdır.¹⁷⁵

Bahse konu terör örgütleri zayıf ya da başarısız devlet yapılarından faydalanarak yönetilemeyen bölgeler oluşturabilmekte ve buralarda kendi otoritelerini kurmakta hatta özerk yönetim modeline geçiş için mücadele edebilmektedir. Örnek olarak IŞİD ve El-Kaide gibi bazı örgütlerin yönetilemeyen bölgeleri ele geçirerek devlet-benzeri yapılar oluşturdukları ve halkı yönetmeye kalkıştıkları görülmektedir. Ayrıca, içinde bulunduğumuz dönemdeki terörizm dalgası her ne kadar dini motivasyonlu örgütlere tanıklık etse de, 'yalnız kurt' ve 'radikal sağ ideoloji temelli' terör örnekleri de ABD gibi batılı ülkelerde karşımıza çıkmaktadır.¹⁷⁶

Yeni dönem terör örgütlerinin eylemlerinde geçmişteki uygulamalardan farklı olarak şiddetin çok yoğun olarak kullanıldığı söylenebilir. Ayrıca sivillerin öldürülmesini, onların köleleşmiş düzenin parçası ve destekçisi olduklarını iddia ederek meşrulaştırmaya çalışarak yapılan katliamlar da geçmiş dönemlere göre farklı bir düzen ve durum yaratmaktadır. Günümüzdeki farklılık, bunların öldürülmesiyle verilen mesajın devletlerden çok uluslararası düzene ve onun temsilcisi olarak görülenlere yönelmesi olarak değerlendirilmektedir.

Teknolojiye bağlı olarak düzene tepkili, küskün ya da maceraperest kişilerin terör örgütlerinin ilgisini çekmeye başlaması ve militan arayışı için önemli bir hammadde yatağı olarak görülmesi sonucu özellikle sosyal medya vasıtasıyla

¹⁷⁴ Ertan Efegil, **Terörizm ve Terörle Mücadele Yöntemleri**, 1.Baskı, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2018, s.14.

¹⁷⁵ Or Honig/Ido Yahel, "A Fifth Wave of Terrorism? The Emergence of Terrorist Semi-States", **Terrorism and Political Violence**, Cilt 31, Sayı:6, 2019, s.1224.

¹⁷⁶ Vera Bergengruen ve W. J. Hennigan, "We Are Being Eaten From Within; Why America Is Losing the Battle Against White Nationalist Terrorism", **Time**, 2019. <https://time.com/5647304/white-nationalist-terrorism-united-states/> (Erişim Tarihi: 28 Ağustos 2019)

ulusal sınırları aşarak kendilerini duyurabilecek imkâna kavuşmuşlardır. Bu sayede örgütler farklı milletlerden insanların ilgisini çekmeye başlamışlar, bu da ‘yabancı terörist savaşçılar’ kavramının gündemimize girmesine neden olmuştur.¹⁷⁷

2.3.1.2. Terör, Terörizm ve Terörist Kavramları

Latince “terrere” kelimesinden türeyen terör kelimesinin Türkçe’deki karşılığı “yıldırma/korkutma”dır.

Türkçe sözlüklerde “yıldırma, korkutma, tedhiş” gibi ifadelerle karşılık bulmaktadır.¹⁷⁸

Çoğu zaman terör ile terörizm aynı anlamlarda kullanılmakla beraber, terör bir durumu ifade ederken, terörizm bu durumun ortaya çıkmasını sağlayan taktik ve stratejik bütünlüğü ifade eder.¹⁷⁹

Terörizm, bireyler ve/veya gruplar tarafından¹⁸⁰, otoriteye karşı, eylemin yöneltildiği mağdurlardan çok daha geniş bir hedef kitle üzerinde, azami seviyede endişe ve korku yaratmak suretiyle, siyasi, ideolojik ya da politik taleplerini kabul ettirmeye yönelik şiddet kullanımı ya da şiddet kullanma tehdididir.¹⁸¹

Terör, “şiddet kullanma ya da şiddet tehdidi içeren normal dışı yollarla siyasal davranışları etkilemek üzere tasarlanmış sembolik bir fiil” olarak da tanımlanabilir.¹⁸²

Prof. Dr. Sulhi Dönmezer’e göre “...şiddetin, sosyal, ulusal, irki, dinsel, fesat çıkarıcı ve diğer maksatlarla ve sosyal sınıflar arasında çatışma ve savası tahrik etmek üzere planlı ve hukuk dışı olarak kullanılmasıdır.”

Paul Wilkinson'a göre terörizm; “Bireyleri, grupları, toplulukları ya da hükümetleri, teröristlerin siyasal amaçlarına hak versinler diye düzenli olarak

¹⁷⁷ Cenker Korhan Demir, “Terörizm ve Terörizmle Mücadele”, **Güvenlik Yazıları Serisi**, No.26, 2019, s.4.

¹⁷⁸ <https://www.tdk.gov.tr>

¹⁷⁹ Erkan Çapar, **İç Güvenlik Yönetimi ve Terörle Mücadele**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2013, s.55.

¹⁸⁰ Paul Wilkinson, “Political Terrorism”, **The Macmillan Press**, Londra, 1974, s.42.

¹⁸¹ Wardlaw Grant, “Political Terrorism: Theory, Tactics and Counter-Measures”, **Second Edition, Cambridge University Press**, Cambridge, 1989, s.16.

¹⁸² Thomas Perry Thornton, “Terror as a Weapon of Political Agitation, Internal War: Problems and Approaches.”, **The Free Press**, New York, 1964, ss.24-25.

yıldırmaya dönük öldürme ve yok etme eylemleri ya da öldürme ve yok etme tehdidine başvurulmasıdır.”¹⁸³

Milletler Cemiyeti tarafından yapılan 1937 tarihli *Terörizmin Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesinin* md. 1/2’de ise terörizm “*Bireylerin ya da bir bireyler grubunun ya da umumi halkın zihninde bir terör hali yaratmak için tasarlanmış ya da planlanmış, bir devlete karşı yöneltilen kriminal eylemler*” olarak tanımlanmaktadır.¹⁸⁴

Avrupa Birliği ise terörizmi şu şekilde tanımlamıştır:

“*Her Üye Devlet, kendi ulusal hukukuna göre tanımlanmış olan doğaları ve bağlamları gereği halkı ciddi şekilde sindirme veya bir devleti veya uluslararası örgütü bir eylemi işlemeye veya işlemekten kaçınmaya gayri meşru olarak zorlama veya bir ülkenin veya uluslararası örgütün temel siyasi, anayasal, ekonomik veya sosyal yapılarını ciddi şekilde istikrarsızlaştırma veya yıkma amacıyla işlenen bir ülkeye veya uluslararası örgüte ciddi şekilde zarar verebilecek olan kasti eylemlerin terörist suçlar olarak sayılmasının sağlanması için gereken önlemleri alacaktır...*”

ABD Federal Ceza Kanunu ise terörizmi bazı suçlar ile ilişkilendirerek tanımlamaktadır. Söz konusu maddeye göre terörizm, “*şiddet içeren aktiviteler... yaşamı tehdit eden eylemler... Birleşik Devletler ya da herhangi bir eyaletin ceza yasalarının ihlal edilmesi... Sivil halkın tehdit edilmesi ve korkutulması, baskı ve tehdit ile hükümet politikalarını etkileme, kitle imha, adam kaçırmaya ve suikast yolu ile yönetimi etkileme... maksatları ile ortaya çıkma olarak*” tanımlamıştır.

Terörizm bir devletle değil, sistemle mücadele etmektedir.¹⁸⁵ Zira globalleşen dünya üzerinde devletler arasındaki sınırlar kaldırılmakta, aynı görüşteki devletler bakımından ortak ittifaklar kurularak vatandaşlıklar dahi

¹⁸³ Türkiye Barolar Birliği, **Türkiye ve Terörizm**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2006, s.7.

¹⁸⁴ Murat Saraçlıoğlu, “Uluslararası Hukukta Terörizm”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:11, Sayı:1-2, 2007, s. 1056.

¹⁸⁵ Mesut Hakkı Caşın, **Uluslararası Terörizm**, Nobel Yayınları, Ankara, 2008, s. 593.

birleştirilebilmektedir. O nedenle terör, devletlerin ortak noktalarda müttefik olmalarına karşı çıkar.¹⁸⁶

Yukarıdaki tanımlamalar ışığında, terörizm ile ilgili olarak aşağıdaki sonuçlara ulaşmak mümkündür:

- Terörizm yıpratıcı bir stratejidir.¹⁸⁷
- Eylem ve sabotajlarını meşrulaştırmaya yarayacak çeşitli senaryolar üzerinden halk ikna edilmeye çalışılır.
- Mevcut şekilde işlemediği iddia edilen bir düzen varmış gibi yepyeni ve demokratik bir düzenin geleceğini vaad eder.
- Zarar vermek istediği devletten destek alamayacağından, çevre düşman devletlerden beslenmeye çalışır.
- Devletlerin diğer hasım devletlere doğrudan veremediği zararları terör yapılanmaları üzerinden vermeye çalışır.
- Propaganda en önemli silahıdır.
- Örgütlü bir harekettir.
- Yasal yoldan kazanç elde etmeleri mümkün olamayacağından uyuşturucu, fuhuş ya da insan ticareti yoluyla kazanç elde etmeye çalışırlar.
- Ana faaliyet alanı şiddet olduğundan baskı, istibdat ve korku iklimini hâkim kılmaya çalışır.

- Genellikle siyasetten beslenir, siyasi ve örgütlü çabalar sayesinde bireysel olmaktan çok, bir grubun katılımıyla hedeflerini gerçekleştirmeye çalışır.¹⁸⁸

Terörizm ve terörist yapılanmalar ulusal ve uluslararası güvenliğe kasteden en büyük tehditlerden birisidir. Küreselleşen dünya üzerinde asimetrik bir tehdit olarak bilinen yöntemler dışında haince, hak ve özgürlükleri hiçe sayarak sadece kendi emelleri çerçevesinde hareket eden bencil bir yapılanmadır. Bu tarzı ile de uluslararası barışın ve güvenliğin özellikle soğuş savaş dönemi sonrasındaki en büyük düşmanı olmuştur.¹⁸⁹

¹⁸⁶ Faik Çelik ve Deniz Dağeviren, “Küreselleşme, Küresel Terörizm ve Özel Güvenliğin Artan Önemi”, **Polis Dergisi Terörle Mücadele Özel Sayısı**, Yıl:10, Sayı:40, EGM Yayınları, Ankara, 2004, s. 43.

¹⁸⁷ Zülfiye Zeynep Bakır, **Batı'nın Terörle Mücadele Konsepti ve İnsani Yardım**, İnsamer Yayınları, İstanbul, 2016, s.2.

¹⁸⁸ Necati Alkan, **Gençlik ve Terörizm**, Temüh Yayınları, Ankara, 2002, s.18.

¹⁸⁹ Selim Kanat, “Terörizmin Dünü Bugünü Yarını: Siyasal Gerçekçi Bir Değerlendirme”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt: 19, Sayı: 3, 2014 s. 198.

Türk Hukuku'na baktığımızda 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu md. 1'de terörün tanımı yapılmıştır. Maddeye göre: *Terör; cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasî, hukukî, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir.*

Terörle Mücadele Kanunu'nda yapılan tanımlama, kanaatimizce yukarıda belirtilen hususların analiz edilmiş ve bir araya getirilerek ortak yönleri bulunmuş hali gibi şekillendirilmiştir.¹⁹⁰ Kanuna göre bir eylemin terör olarak adlandırılabilmesi için;

1. Baskı, şiddet ve cebir kullanarak yıldırma, sindirme, tehdit ya da korkutma taktiklerinden birini kullanması,
2. Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak veya Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasî, hukukî, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirme gayesi,¹⁹¹
3. Türkiye Cumhuriyeti Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek,
4. Devlet otoritesini zaafa uğratmak, yıpratmak, yıkmak veya ele geçirmek,¹⁹²
5. Temel hak ve hürriyetleri yok etmek, durdurmaya veya kısıtlamaya çalışmak,
6. Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacı gütmek,
7. Bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından yukarıdaki şekilde fiiller işleyerek suç teşkil etmesi.

¹⁹⁰ Kanat, s.201.

¹⁹¹ Alkan, s.22.

¹⁹² Bakır, s.4.

2.3.2. Terörün Unsurları

Terör eylemlerinin temelinde terörü meydana getiren birtakım unsurlar bulunmaktadır. Bu unsurlar ideolojik, örgütlülük ve şiddettir. Terör söz konusu unsurlardan beslenerek amaçlarına ulaşmaya çalışır.

İdeoloji unsuru, terör örgütü içerisinde yer alan militanları bir arada tutmak için tasarlanmış hayali felsefe ve ideallerden oluşur. Bir fikir etrafında birleşen örgüt, ideolojik görüş sayesinde militan-örgüt birleşimini bir arada tutmaya çalışır. Bu yüzden ki terör örgütleri sözde “siyasi eğitim” adını verdikleri ideoloji eğitiminde örgütün yatkın olduğu düşünce sistemini saptamaya ve örgüt propagandası ile benimsetmeye çalışır.¹⁹³

20.yüzyılda terör ideolojileri kapsamında etnik köken milliyetçiliği, komünizm, Marksizm gibi fikirler kullanılmakta, sözde özgürlük adı altında militanlara dikte ettirilmektedir.

Terörle bağlantılı kişilerin yaptığı fikir birliği dışında diğer bir önemli unsur ise örgüt unsurudur. Şiddet ve yıldırma temelindeki çağ dışı düşüncelerin ortaya çıkmasını engellemek isteyen terör odakları, örgüt ve sözde birliktelik kavramını kullanarak militanlarını bir arada tutmaya çalışmaktadır.

Terörü besleyen en önemli unsur ise şiddet unsurudur. Silahlı propaganda, yol kesme, adam kaçırma gibi infial yaratan, halkı panik ve korkuya sevk eden her türlü yöntem ve eylem terörün beslenme kaynağıdır. Yaratılan kaos ve kargaşa sayesinde terör örgütü rant elde etmekte ve kendi amaçlarını devletlere dayatma gayreti içine girmektedirler.¹⁹⁴

2.3 3. Terör Çeşitleri

Terörizmin ne olduğunu açıkladıktan sonra, terörizmin türlerine değinmek uygun olacaktır. Terör örgütlerinin politik etki elde etmek için teröre başvurmakla beraber tüm örgütlerin aynı amaca hizmet ettiği söylenemez. Terörist etkinlikler farklı biçimlerde çeşitliliğine sahiptir ve bazıları birbirine bağlıdır.

¹⁹³ Fahrettin Altun ve Hasan Basri Yalçın, **Terörün Kökenleri ve Terörle Mücadele Stratejisi**, 1.Baskı, Seta Yayınları, İstanbul, 2018, ss.21-24.

¹⁹⁴ Kader Asan, **Avrupa Birliğinin Terörizmle Mücadele Politikası**, Ankara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s.16.

Terör örgütleri genellikle kendilerine gizli destek sağlayan yabancı yönetimlerden farklı amaçlara sahiptir.¹⁹⁵

Terörü genel olarak;

1.Etnik-Ayrılkçı Terör

2. Köktenci Terör

3. Narko Terör

4. İdeolojik Terör

5. Bireysel Terör

6. Uluslararası Terör şeklinde sınıflandırmak mümkündür.¹⁹⁶

Etnik-Ayrılkçı Terör: Devlet bütünlüğü içerisinde kurumsal yapıyı ve üniter yapıyı tehdit eden, bir etnik grubun devlet bünyesinden koparak özerk ya da tam bağımsız olmasını hedefleyen terör çeşididir.¹⁹⁷

Etnik hareketlerin ayrılkçılık tabanda ortaya çıkması, öncelikle devletin bütünlüyci yapısı içerisinde ayrılkçı fikre sahip olan bir etnisite bulunmasına bağlıdır. Zira azınlık bir halk desteğini arkasına alamayan ayrılkçı terör örgütünün başarı şansı çok kısıtlıdır. Bünyesinde birden fazla etnik grup barındıran devletler, ayrılkçı terör örgütleri için mevcut düzene zarar verme alternatifinin daha çok olması nedeniyle ilgi çekicidir.

Etnik-ayrılkçı terör örgütleri genellikle halkların kendi kaderlerini belirleme hakkı olan “self determinasyon” hakkına atıf yaparak kendi lehine sözde yasal zemin oluşturmaya çalışmaktadırlar. Oysa self-determinasyon hakkı, Birleşmiş Milletler Ekonomik, Kültürel ve Sosyal Haklar Sözleşmesi’nde tanımlanmış olup, vesayet altında bulunan ve henüz bağımsızlığını kazanamamış milletler için geçerli bir kavramdır.

Köktenci Terör: Genellikle dini kaynaklı terörü tanımlamak için kullanılan b terör çeşidi, terörist eylemler sayesinde dini-politik hedeflerini elde etmeye çalışır. Ayrımcılık ve dışlama yollarıyla kendi görüşleri dışındakileri saf dışı bırakarak kendi dini görüş ve inançları doğrultusunda bir yönetim kurmaya çalışırlar. Bu tip terörist

¹⁹⁵ Mehmet Murat Gürel, **Küresellesen Dünya Ve Terörizm**, Kadir Has Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 2008, s.29.

¹⁹⁶ Çapar, s.81.

¹⁹⁷ Volkan Vamık, **Kanbağı Etnik Gururdan Etnik Teröre**, Bağlam Yayınları, İstanbul, s.186.

hareketlerde genellikle “Allah adına”¹⁹⁸ hareket edildiği savunularak din tabanında meşrulaştırma hareketlerine ağırlık verilir.

İsrail’e karşı Filistin topraklarında başlatılan direniş hareketleri ve Sovyetler Birliği tarafından Afganistan’ın işgali sırasında ortaya çıktığı kabul edilmekle birlikte, en üst noktada 11 Eylül 2001’de ABD’deki ikiz kulelere yapılan saldırı radikal din hareketlerinin tehlike boyutunu göstermiştir.¹⁹⁹

Narko Terör: Son yıllarda özellikle terörün uyuşturucuyu finans kaynağı olarak kullanması ve uyuşturucu tacirlerinin de karşılıklı olarak yasa dışı işlerini terör sayesinde korumaya çalışmalarının ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Terörün diğer mali kaynaklarına yönelik yapılan dünya genelindeki operasyonlar sayesinde oluşan kısıtlamalar ve para desteğinin kaybolmaya başlamasına bağlı olarak yasa dışı karlı bir ticaret olan uyuşturucu ticaretine yönelmişlerdir.²⁰⁰

Ancak terör örgütleri, sözde haklı davalarını uyuşturucu gibi bir konuya kurban vermemek için uyuşturucu ticaretinin içinde doğrudan yer almak istemezler. Bu nedenle terör örgütleri kendi mensuplarının uyuşturucu ticaretinde fiilen görev almalarını engellemekte, bunun yerine aracı olarak para akışına dolaylı müdahale edecek kademelerde kullanmaktadır.

İdeolojik Terör: Özellikle soğuk savaş döneminde ortaya çıkan bu terör yaklaşımı, ağırlıklı olarak siyasal bir görüş etrafında toplanan kişilerin oluşturduğu ideolojik eksenli bir yapılanmadır. Gayesi mevcut siyasal düzenin yıkılması ve ideoloji merkezli yeni bir düzenin kurulması olup bu düzeni sağlamak adına mevcut düzende devletin ileri gelenleri de dâhil olmak üzere silahlı eylemlerde bulunmaktan çekinmemektedirler. İdeolojiyi benimsetmek maksadıyla zor kullanmak bu tür terör örgütlerinin genel prensiplerinden biridir. Dünyada en bilinen örneği soğuk savaş yıllarında ortaya çıkan Marksist-Kapitalist rekabetin ürünü olan terör örgütleri örnek gösterilebilir.

Bireysel Terör: Herhangi bir terör örgütü ya da yapılanmaya ait olmayan, bireysel maksatlı olarak bir takım şahsi sorunlarını terörü kullanarak çözme gayesinde olan terör şeklidir. Genellikle sistem içerisinde küskünler olarak tabir

¹⁹⁸ Ferit Kesimhasanoğlu, **Uluslararası Terör Taktiklerinden Bölgesel Farklılıklar**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007, s.34.

¹⁹⁹ Çapar, s.82.

²⁰⁰ Emin Gürses, **Millîyetçi Hareketler ve Uluslararası Sistem**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 53.

edilebilen insan tipinde, psikolojik problemlili kişilerdir. Söz konusu kişiler terör örgütleri içerisinde yer almadıklarından dolayı herhangi bir adli ize sahip değillerdir. Bu nedenle bireysel terör eylemi yapan kişi hakkında önceden istihbarati bilgi elde edilebilmesi güçtür. Bu nedenle eylemi gerçekleştirdikten sonra da topluma karışarak kimi zaman yakalanmayı da zorlaştırmaktadırlar.²⁰¹

Uluslar arası Terör: Uluslar arası terör, yabancı unsurları hedef alan, hükümetler ve birden fazla devlet tarafından bir maddi ya da manevi olarak beslenen unsurlar tarafından gerçekleştirilen ve yabancı hükümet ya da uluslar arası örgütlerin siyasi mekanizmalarını olumsuz yönde etkilemek için yapılan eylemlerdir.

Günümüzde yeni bir terör tipi gibi görünmesine karşın, devletlerce kullanılan bir yapı haline dönüşmüştür. Olağan şartlarda bir devletle mücadele imkânı olmayan diğer devlet, resmi kişiliğinden sıyrılarak maddi ya da maddi yönden terör örgütünü destekleyerek hem düşman devlete zarar vermekte hem de kendi politikalarını diğer devlet ve bulunduğu coğrafyaya zorla kabul ettirebilme gücünü kendinde hissetmeye çalışmaktadır. Kanaatimizce devletlerin bu tür yaklaşımı neticesinde, hem öz silahlı gücünü kullanmaması hem de olası bir ifşada devletin bu suçtan kolayca sıyrılabilmesini sağlaması nedeniyle devletlerin maşa olarak kullandığı terör örgütlerini “küçük bölgesel silahlı kuvvet” olarak gördüğünü söylemek yanlış olmaz.

2.3.4. Terörün Amaçları

Bugün küresel bir problem halini alan terör, iki anlamda sınır tanımamaktadır: eylemde ve coğrafyada.²⁰²

Terörizmin birçok amacı olabilir. Çünkü terör örgütlerinin devletlerle silahlı gücünün eşdeğer olmaması nedeniyle mücadele kazanması mümkün değildir. Terör ile yaratılan asimetrik tehdidi kullanmak ve simetrik tehdide karşı boyun eğmek zorunda bırakmaya çalışmak belirgin bir amaç olarak ortaya çıksa da bu konuda yapılan çalışmalara bakıldığında zaman terör ve terörizmin amaçları ile ilgili farklı yaklaşımlar olduğu görülmektedir. Çünkü terörün kapsam ve etki alanı bakımından

²⁰¹ Selma Ulutürk, **PKK Terör Örgütünün Siyasallaşma Girişimi ve Türkiye**, Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi, İstanbul, 2007, ss.28-44.

²⁰² Ergin Ergül, “Özgürlük Ve Güvenlik Dengesi Bağlamında Uluslararası Terörle Mücadele Stratejileri”, **EÜ Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 18, Sayı: 1-2, 2014, s.64.

standart amaçları yoktur. Ancak terör eylemlerinin işleniş biçimi ve sonuçları bakımından amaçlarını şu şekilde belirtmek mümkündür:

- Halkı veya hedef bir topluluğu korkutmak, yıldırım, sindirmek,²⁰³
- Şiddet uygulayarak propaganda yapmak
- Halk desteği sağlamak,
- Mevcut otoriteyi yıkmak ya da güçlerini ve kurumlarını etkisizleştirmek, işleme kılmak,
- Kamuoyunu kendi lehinde veya düzene karşı olacak şekilde etkilemek, yönlendirmek,
- Mevcut otoritenin terörist ile masum kitle arasında ayırım yapmadan baskı yöntemlerine başvurmalarını sağlayarak kendisini haklı göstermeye çalışmak,
- Otoriteye veya düzene karşı olan diğer terör merkezli güçleri harekete geçirmek,
- Mevcut yönetimi devirmeye çalışmak ya da güç dinamiklerini ele geçirerek amaçlarını gerçekleştirecek farklı yollar bulmak.

Terörizmin genel hedefleri zamanla değişmesine rağmen, rejim değişikliği, coğrafi alanda değişiklik, politika değişikliği, sosyal kontrol ve statükonun devamı ya da değişimi gibi ilkeleri değişmemektedir.

2.3.5. Terörü Meydana Getiren Faktörler

2.3.5.1. Dini faktörler

Dini faktörler terör örgütlerinin taraftar bulmada en kolay ve en pratik olarak kullandığı yollardan birisidir. Kişilerin inançlarını sorgulatarak ve kendi düşünceleri istikametinde görüşe kaydırarak dini faktörleri kullanmaktadırlar. Dini görüş ayrılıkları, devlet düzeni içerisinde bir dini görüşün diğerine üstün tutulduğu iddiaları gibi birçok faktör terör oluşumlarını meydana getirmekte ya da mevcut oluşumu güçlendirmektedir. Dinsel gerçeklerin terör örgütü tarafından kendi görüşü doğrultusunda empoze edilmeye çalışılması neticesinde örgüt daha rahat taraftar bulmakta ve kendi inancına yakın mensuplar elde edebilmektedir.

²⁰³ David Tucker, "What Is New About The New Terrorism And How Dangerous Is It?", **Terrorism and Political Violence**, Cilt:13, Sayı:3, 2001, s.4.

2.3.5.2 Sosyo-ekonomik Faktörler

Yoksulluk, nüfus yapısı, eğitim eksikliği, kentleşme, işsizlik gibi birçok unsur sosyoekonomik faktörleri oluşturan etkenlerdir. Her ne kadar terörizm genellikle politik problem gibi görünse de, başta açlık, yoksulluk ya da alım gücünün çok düşük olması gibi ekonomik unsurların terörü destekleme ya da örgüte üye olma gibi durumları artırdığı bir gerçektir. Ekonomi ile terörizm arasında gözle görülmeyen ancak dolaylı bir ilişki vardır. Somali, Afganistan, Nijerya gibi fakir ülkelerde açlık veya yoksulluk durumu fazla olduğu için terörist oluşumlar kendilerine yer bulabilmekte ya da destek görebilmektedir.

2.3.5.3 İdeolojik ve Psikolojik Faktörler

Terörizm, ideolojik temelde politik hedeflerini başka gruplara dayatmak amacıyla psikolojik faktörleri kullanan gruplardır.²⁰⁴

Toplumda azınlık durumunda oldukları inancı, kendilerine bilerek ve istenerek devlet tarafından sistemli olarak farklı davranıldığı düşüncesi gibi psikolojik ve ideolojik yönden istenmemeye düşüncesini uyandıran ve güvensizlik temeline dayanan etkenler de terör yapılanmasına farkında olunan ya da olunmayan şekilde destek sağlamaktadır. Zira terör eylemleri insanlara zarar vermekle beraber, ironik şekilde zarar gören insanlar tarafından kurtarıcı olarak benimsenebilmektedir. Sözde haksızlıkların mücadelesini kalkışma ya da eylemli hareketler ile devlete bedel ödettirecek şekilde verme amacına yönelik düşünceleri oluşmakta ve bu da onları güdülemektedir. Özellikle kişilik gelişimi döneminde kendisini tanımaya ve tanımlamaya çalışan çocukların ya da gençlerin psikolojilerinin etkilenecek taraftar ya da örgüt mensubu haline getirilebilmeleri terörün acımasızlığını gösterdiği kadar psikolojik etkenlerin de terörü besleyen bir olgu olduğunu kanıtlamaktadır.

2.3.5.4. Politik Faktörler

Devlet içerisinde mevcut sistemin tam olarak uygulanamaması, bilerek ya da bilmeden yanlış politikalar uygulanması, eski rejimin özleminin çekilmesi, hükümet otoritesinin bazı grupların çıkarları için kullanılması, mevcut siyasal partilerin görüşleri arasındaki farklılıkların çatışma ortamına dönüştürülmesi,

²⁰⁴ David Sadoff, **Bringing International Fugitives to Justice: Extradition and Alternatives**. Cambridge University Press, Cambridge, 2016, s.21-24.

devlet erkleri arasındaki fikir ayrılıklarının iktidar mücadelesine dönüşmesi, hükümet bunalımlarının kronik hale gelmesi, devlet kurumlarının yozlaşması ve yolsuzlukların çoğalması, devlet kurumlarının çağın gereklerine göre kendisini yenilememesi ve devletin liyakatten uzak yöneticiler tarafından yönetilmesi terörizme başvurulmasını kolaylaştıran nedenler olarak saptanmaktadır.²⁰⁵

2.3.5.5. Etnik Faktörler

Etnik yönden azınlık gruplar tarafından amaçlarına ulaşmak için kasıtlı olarak yapılmış şiddet eylemleri, ya farklı bir devlet kurma amacı ile ya da ülke içindeki diğer azınlıklardan daha farklı ve üstün bir statüye kavuşmak için yapılmaktadır. Azınlık grupların devlet içerisinde ötekileştirildiğine inanması veya diğer siyasi amaçla dışlanmaları düşüncesinin yanı sıra bir kimlik inşasına teşvik etmek için, etnik teröristler genellikle sembolik hedeflere yönelirler.²⁰⁶

Etnik faktörler, başkalaşmalar ve etnik köken ayrımcılığı temeline dayandırılarak, terörist unsurlarca muhalif grupları ve düşman yönetimi etkileme konusunda kullanılmaktadır. Diğer terör nedenlerinin aksine, etnik terörizm farklı bir etnik kimlik oluşturmaya ve etnik bir hareketliliği teşvik etmeye odaklanmaktadır. Devlet tarafından sunulan bir kimliğin tersine, toplumsal bir kimlik inşa etmek için mücadele etmektedirler. Bu kimliğin inşası için de terörizme başvurulmaktadır.²⁰⁷

2.3.6. Terörle Mücadelenin Hukuki Dayanakları

1960'lerden itibaren terörle mücadele eden Türkiye Cumhuriyeti, PKK terör örgütünün 1984'teki eylemleri ile mücadeleyi yeni bir boyutta sürdürmeye başlamıştır. Yıllar boyu süren kararlı mücadelenin sonucunda yüksek seviyede başarı sağlanmış olup, teknolojik gelişmeler, “yerli ve millî” teknolojinin hız kazanması ile de terör unsurlarının taktik alanda bertaraf edilmesi konusunda dünya genelinde örnek seviyede başarılı faaliyetler icra edilmiş ve halen edilmeye devam etmektedir.

Terörle mücadele hukuku bakımından Avrupa Birliği uyum sürecinde özellikle 2002 yılından itibaren düşünce ve ifade özgürlüğü konusunda faydalı

²⁰⁵ Türkiye Barolar Birliği, ss.142-143.

²⁰⁶ Engin Avcı, “Yeni Sol Dalgadan Küresel Dalgaya Türkiye’de Terörizm”, **Kara Harp Okulu Bilim Dergisi**, Cilt:29, Sayı:1, 2019, s. 141.

²⁰⁷ Edward Newman, “Exploring the “Root Causes” of Terrorism”, **Studies in Conflict & Terrorism**, Cilt:29, Sayı:8, 2006, ss.754-755.

değişiklikler yapılmış, yerel dillerde yapılan yayınların önü açılmış ve idam cezası kaldırılmıştır. Bu gelişmeler başta olmak üzere yasal ve teknolojik gelişmeler ile kararlı mücadeleler sonucunda terörle mücadele konusunda olumlu sonuçlar alınmaya başlamış ve terör örgütlerinin çözülme süreçlerine şahit olunmuştur.

2.3.6.1.1982 Anayasasına Göre Terörle Mücadele

Anayasamız genel olarak millî güvenliği, önceki bölümlerde anlatıldığı şekilde temel hak ve hürriyetler bakımından özel sınırlama sebebi olarak saymıştır. Terörle mücadelenin de millî güvenlik uygulaması olarak kabul edilmesi nedeniyle temel hak ve özgürlükler konusunda terör eylemlerinin millî güvenliği ve kamu güvenliğini tehdit ettiği noktalarda özel sınırlama nedenleri uygulanabilecektir.²⁰⁸ Terörün şiddet ve cebir kullanmayı, baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdidi yöntem olarak kullandığı düşünüldüğünde, Anayasamızın 119.maddesinde : *“Cumhurbaşkanı; savaş, savaş gerektirecek bir durumun baş göstermesi, seferberlik, ayaklanma, vatan veya Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışma, ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten veya dıştan tehlikeye düşüren şiddet hareketlerinin yaygınlaşması, anayasal düzeni veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerinin ortaya çıkması, şiddet olayları nedeniyle kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması, tabii afet veya tehlikeli salgın hastalık ya da ağır ekonomik bunalımın ortaya çıkması hallerinde yurdun tamamında veya bir bölgesinde, süresi altı ayı geçmemek üzere olağanüstü hal ilan edebilir.”* hükmünü amirdir. Bu kapsamda şiddet eylemlerinin yüksek seviyede tedbir alınmasını gerektirdiği, olağan çözümlerin yetersiz kalabileceği dönemlerde olağanüstü hal ilanı ile gerekli tedbirlerin alınmasına Anayasamızca cevaz verilmiştir. Anayasal düzeni korumak adına devlete yüklenen sorumluluklar göz önüne alındığında şiddet hareketlerinin yayılması, terör eylemlerinin kamu düzenini ve güvenliğini yüksek seviyede tehdit ettiği ya da herhangi bir bölge ya da yurdun tamamında büyük kitleler halinde yaşanan eylemlerde olağan dışı tedbirlerin alınması kanaatimizce doğal karşılanmalıdır.

²⁰⁸ Önok, s.109.

2.3.6.2.Olağanüstü Hal Kanunu

Olağanüstü hal ile ilgili önceki bölümlerde detaylı açıklama yapılmış olmakla beraber, terörle mücadele konusunda şiddet hareketlerinin yaygınlaşması durumunda ilan edilecek olağanüstü hal ile ilgili alınacak tedbirler ve temel hak ve hürriyetlerde meydana gelecek sınırlamalar belirtilmiştir.

Türkiye’de olağanüstü halin uygulanması bakımından 2935 sayılı kanuna dayanılarak 14 Temmuz 1987 tarihinde Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Hakkari, Mardin, Siirt, Tunceli ve Van illerinde PKK terör örgütünün kanlı eylemleri neticesinde olağanüstü hal ilan edilmiş olup, OHAL Bölge Valiliği ihdas edilmiştir.²⁰⁹

OHAL Bölge Valiliğine üstün yetkiler tanınması, tanınan yetkilerin uygulamaya geçmesi bakımından birçok eleştiriye neden olmuş, köylerin boşaltılması da dâhil olmak üzere alınan tedbirlere tepki gösterilmiştir.²¹⁰ Ancak unutmamak gerekir ki bin yıllardır coğrafyanın bedelini ödeyen ve ödemeye devam eden Türkiye Cumhuriyeti’nin 1987’den başlayarak artan şekilde devam eden terör saldırıları neticesinde katledilen kadın, çocuk ve mazlumlar ile şehit edilen sivil, asker ve diğer güvenlik güçlerimize seyirci kalmak yerine aktif mücadele tedbirleri almak için mücadele eden devletimizin bu tutumu dönemin kritik gelişmeleri ve hassasiyetleri göz önüne alındığında kanaatimizce gereklidir. Zira devletin bekasını sağlamak, kamu düzenini tesis ve idame etmek için olağanüstü tedbirlerin alınması şarttır. Ayrıca sadece ülkemizde değil, dünyanın en gelişmiş sayılan ülkelerinde dahi olağanüstü hallerde olağanüstü tedbirler alınmaktadır. “7 Temmuz Londra saldırıları” sonrasında İngiltere’de gözaltı süresini 14 günden 90 güne çıkarmaya çalışan kanun önerisi parlamentodan dönmüştür.

Fransa’da 130 kişinin öldüğü 13 Kasım 2015 tarihli terör saldırı sonrasında ilan edilen OHAL 1 Kasım 2017’de sona ermiştir. Bu dönemde Fransa ev aramaları, ibadet yerlerinin kapatılması, ikamet kısıtlaması gibi radikal tedbirler almıştır. Bu örneklerle bakıldığında olağan dışı durumlarda yine olağan dışı tedbirler alınması tüm dünya coğrafyası için uygulanabilir bir durumdur.

²⁰⁹ Berivan Tapan, **Terörün Bekçileri Hamidiye Alaylarından Günümüze Koruculuk**, Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.145.

²¹⁰ Hasan Kundakçı, **Güneydoğu’da Unutulmayanlar**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004, s.189.

2.3.6.3.3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu

Terörle mücadele konusunda yapılan özel düzenleme olarak karşımıza 12 Nisan 1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu çıkmaktadır. Kanun genel olarak dönemin zorlu şartlarında terörle mücadele konsepti oluşturulmaya yönelik atılmış bir adım olmakla birlikte günümüze kadar özellikle 15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrasında değişikliklere uğramıştır.

3713 sayılı kanun terör kavramını şöyle tanımlamıştır:²¹¹

“Terör; cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasi, hukukî, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir.”

İlgili madde incelendiğinde, kanunun terörün uyguladığı yöntemleri;

- Cebir,
- Şiddet,
- Baskı,
- Korkutma,
- Yıldırma,
- Sindirme²¹²
- Tehdit olarak belirlemiştir.

Terörle Mücadele Kanunu’na göre yukarıda belirtilen amaçlara ulaşmak için meydana getirilmiş örgütlere “terör örgütü” denilmektedir. Terör örgütü mensubu olup ya da terör örgütüne mensup olmasa dahi örgüt adına suç işleyenler bu amaçlar doğrultusunda diğerleri ile beraber veya tek başına suç işleyen veya amaçlanan suçu işlemese dahi örgütlerin mensubu olan kişi terör suçlusudur. Bu

²¹¹ Ahmet Ulutaş ve Ömer Serdar Atabey, **Terörle Mücadele Mevzuatı**, Seçkin Yayınları, Ankara, 2011, s.5.

²¹² Atahan Birol Kartal, “Uluslararası Terörizmin Değişen Yapısı ve Terör Örgütlerinin Sosyal Medyayı Kullanması: Suriye’de DAESH ve YPG Örneği”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Sayı: 27 2017, s.59.

noktada kişinin terör suçlusu sayılması için tek başına veya birden fazla kişi şeklinde suçu işlemiş olmasının bir önemi olmadığı gibi, örgüte mensup olan kişi suç işlememiş olsa da terör suçlusu konumundadır.

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda (TCK) teröre ilişkin suçlar belirtilmiş ise de 3713 sayılı Terörle Mücadele kanunu içerisinde ve diğer kanunlarda özel olarak tespit edilmiş olan terör suçları da bulunmaktadır.

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda belirtilen ve doğrudan terör suçları sayılan suçlar şunlardır:

- 1.Md.302-Devlerin birliği ve ülke bütünlüğünü bozmak.
- 2.Md.307-Askeri tesisleri tahrip ve düşman askeri hareketleri yararına anlaşma.
- 3.Md.309-Anayasayı ihlal.
- 4.Md.311-Yasama organına karşı suç.
- 5.Md.312-hükümete karşı suç.
- 6.Md.313-Türkiye Cumhuriyeti hükümetine karşı silahlı isyan.
- 7.Md.134-Silahlı örgüt.
- 8.Md. 315-Silah sağlama.
- 9.Md.320-Yabancı hizmetine asker yazma, yazılma.
- 10.Md.310/1-Cumhurbaşkanına suikast.

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda belirtilen ve yukarıda belirtilen amaçlara yönelik işlenmesi durumunda (terör amacı) terör suçları sayılan suçlar şunlardır:

- 1.Md.79-Göçmen kaçakçılığı.
- 2.Md.80-İnsan ticareti.
- 3.Md.81-Kasten öldürme.
- 4.Md.82-Kasten öldürmenin nitelikli halleri.
- 5.Md.84-İntihara yönlendirme.
- 6.Md.86-Kasten yaralama.
- 7.Md.87-Neticesi sebebiyle ağırlaşmış yaralama.
- 8.Md.96-Eziyet.
- 9.Md.106-Tehdit.
- 10.Md.107-Şantaj.

- 11.Md.108-Cebir.
- 12.Md.109-Kişiyi hürriyetinden yoksun kılma.
- 13.Md.112-Eğitim ve öğretim hakkının engellenmesi.
- 14.Md.113-Kamu hizmetlerinden yararlanma hakkının engellenmesi.
- 15.Md.114-siyasi hakların kullanılmasının engellenmesi.
- 16.Md.115-İnanç, düşünce ve kanaat hürriyetinin kullanılmasını engelleme.
- 17.Md.116-Konut dokunulmazlığının ihlali.
- 18.Md.117-İş ve çalışma hürriyetinin ihlali.
- 19.Md.118-Sendikal hakların kullanılmasının engellenmesi.
- 20.Md.142-Nitelikli hırsızlık.
- 21.Md.148-Yağma.
- 22.Md.149-Nitelikli yağma.
- 23.Md.151-Mala zarar verme.
- 24.Md.152-Mala zarar vermenin nitelikli hali.
- 25.Md.170-Genel güvenliğin kasten tehlikeye sokulması.
- 26.Md.172-Radyasyon yayma.
- 27.Md.173-Atom enerjisi ile patlamaya sebebiyet verme.
- 28.Md.174-Tehlikeli maddelerin izinsiz olarak bulundurulması veya el değiştirmesi.
- 29.Md.185-Zehirli madde katma.
- 30.Md.188-Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti.
- 31.Md.199-Kıymetli damgada sahtecilik.
- 32.Md.200-para veya kıymetli damgaları yapmaya yarayan araçlar.
- 33.Md.202-Mühürde sahtecilik.
- 34.Md.204-Resmi belgede sahtecilik.
- 35.Md.210-Resmi belge hükmünde belgeler.
- 36.Md.213-Halk arasında korku ve panik yaratmak amacıyla tehdit
- 37.Md.214-suç işlemeye tahrik
- 38.Md.215-suçu ve suçluyu övme
- 39.Md.223-Ulaşım araçlarının kaçırılması veya alıkonulması

40.Md.224-Kıta sahanlığında veya münhasır ekonomik bölgedeki sabit platformların işgali

41.Md.243-Bilişim sistemine girme

42.Md.244-Sistemi engelleme, bozma, verileri yok etme veya değiştirme

43.Md.265-Görevi yaptırmamak için direnme

44.Md.294-Kaçmaya imkân sağlama

45.Md.300-Devletin egemenlik alametlerini aşagılama

46.Md.316-suç için anlaşma

47.Md.317-Askeri komutanlıkların gaspı

48.Md.318-Halkı askerlikten soğutma

49.Md.319-Askerleri itaatsizliğe teşvik

50.Md.310/2-Cumhurbaşkanına fiili saldırı

Diğer kanunlarda terör amacıyla işlenmesi halinde terör suçu olarak tanımlanmış suçlar şunlardır:

1.10/07/1953 tarihli 6136 sayılı²¹³ Ateşli silahlar ve Bıçaklar ile Diğer aletler Hakkında Kanun’da belirtilen suçlar.

2. 31/8/1956 tarihli ve 6831²¹⁴ sayılı Orman Kanununun 110. maddesinin dördüncü ve beşinci fıkralarında tanımlanan kasten orman yakma suçları.

ç) 10/7/2003 tarihli ve 4926 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanununda tanımlanan ve hapis cezasını gerektiren suçlar.

d) 1982 Anayasası md.119 kapsamında OHAL ilan edilen bölgelerde OHAL sebebine ilişkin suçlar.

e) 21/7/1983 tarihli ve 2863²¹⁵ sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 68. maddesinde tanımlanan “Yurtdışına çıkarma yasağına aykırı hareket” suçu.

Yukarıda belirtilen suçlar dışında 3713 sayılı kanunda²¹⁶ özel olarak tanımlanmış suçlar da bulunmaktadır. Bu suçlar:

²¹³ Kanun Numarası : 6136, Kabul Tarihi : 10/7/1953, Yayımlandığı Resmî Gazete : Tarih : 5/7/1953, Sayı : 8458, Yayımlandığı Düstur : Tertip : 3, Cilt : 34, Sayfa : 1542.

²¹⁴ Kanun Numarası : 6831, Kabul Tarihi : 31/8/1956, Yayımlandığı R.Gazete : Tarih : 8/9/1956, Sayı : 9402, Yayımlandığı Düstur : Tertip : 3, Cilt : 37, Sayfa : 2457.

²¹⁵ Kanun Numarası : 2863, Kabul Tarihi : 21/7/1983, Yayımlandığı R.Gazete : Tarih : 23/7/1983, Sayı : 18113, Yayımlandığı Düstur : Tertip : 5, Cilt : 22, Sayfa : 444.

a) İsim ve kimlik belirterek veya belirtmeyerek kime yönelik olduğunun anlaşılmasını sağlayacak surette kişilere karşı terör örgütleri tarafından suç işleneceğini veya terörle mücadelede görev almış kamu görevlilerinin hüviyetlerini açıklamak veya yayınlamak ya da bu yolla kişileri hedef göstermek.

b) Terör örgütlerinin; cebir, şiddet veya tehdit içeren yöntemlerini meşru gösteren veya öven ya da bu yöntemlere başvurmayı teşvik eden bildiri veya açıklamalarını basmak veya yayınlamak.

c) Şiddet, baskı, cebir, veya tehdit içeren yöntemlerini meşru gösterecek veya övecek ya da bu yöntemlere başvurmayı teşvik edecek şekilde propagandasını yapmak.

ç) Toplantı ve gösteri yürüyüşü sırasında gerçekleşmese dahi, terör örgütünün üyesi veya destekçisi olduğunu belli edecek şekilde;

(1) Örgüte ait amblem, resim veya işaretlerin asılması ya da taşınması.

(2) Slogan atılması.

(3) Ses cihazları ile yayın yapılması.

(4) Terör örgütüne ait amblem, resim veya işaretlerin üzerinde bulunduğu üniformanın giyilmesi.

d) Terör örgütünün propagandasına dönüştürülen toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde, kimliklerini gizlemek amacıyla yüzünü tamamen veya kısmen kapatmak.

Terörle mücadele yoğun bir çaba harcanan ve mücadele verilen bir millî güvenlik uygulamasıdır.²¹⁶ Başta askeri ve idari yöntemler kullanılarak²¹⁸ icra edilen bu uygulama, devletin mücadele unsurlarını dış etkiler, ifşa olma ya da yakınlarının güvenlik kaygılarını önleyecek şekilde koruması gereğini ortaya çıkarmıştır. 3713 sayılı kanunun 20.maddesinde terörle mücadele kapsamında bazı kişilere koruma tedbirinin uygulanmasını öngörmüştür. Terörle mücadelede görevi ifa eden kişiler şunlardır:

²¹⁶ Kanun Numarası: 3713, Kabul Tarihi: 12/4/1991, Yayımlandığı Resmî Gazete: Tarih: 12/4/1991, Sayı : 20843 Mükerrer, Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5, Cilt : 30, Sayfa: 125.

²¹⁷ İhsan Bal, **Terörizm: Terör, Terörizm ve Küresel Terörle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyimler**, USAK Yayınları, Ankara, 2006, s.8

²¹⁸ Stephen Salzburg / Daniel Capra, **American Criminal Procedure Cases and Commentary**, Ninth Edition, West Publishing Co., American Casebook Series, Thomson Reuters, 2010, s.56.

1. Adlî görevliler.
2. İstihbarî görevler.
3. İdarî görevliler.
4. Askerî görevliler.
5. Kolluk görevlileri.
6. Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürü ve Genel Müdür Yardımcıları.
7. Terör suçlularının muhafaza edildiği ceza ve tutukevlerinin savcılar ve müdürleri.

8. Devlet Güvenlik Mahkemelerinde görev yapmış hâkim ve savcılar.

9. Ceza Muhakemesi Kanununun 250 nci maddesiyle yetkili kılınmış ağır ceza mahkemelerinde görev yapan hâkim ve savcılar ile bu görevlerinden ayrılmış olanlar.

10. Terör örgütlerinin açık hedefi haline gelen veya getirilenler,

11. Suçların aydınlatılmasında yardımcı olanlar.

Yukarıda belirtilen koruma tedbiri alınacak kişilere uygulanabilecek tedbirler şu şekildedir:

1. Talep halinde estetik cerrahi yoluyla fizyolojik görünümün değiştirilmesi,

2. Nüfus kaydı, ehliyet, evlenme cüzdanı, diploma ve benzeri belgelerin değiştirilmesi,

3. Askerlik işleminin düzenlenmesi, menkul ve gayrimenkul mal varlıklarıyla ilgili hakları, sosyal güvenlik ve diğer hakların korunması gibi hususlarda düzenleme,

4. Korumaya alınmış emekli personelden, meskende korunmaları mutlak surette zorunlu bulunanların Cumhurbaşkanlığınca belirlenecek konutlardan yararlandırılması.

Terörle mücadele devletlerin bağımsız alanlarında icra ettikleri faaliyetler olarak algılanmamalıdır.²¹⁹ Devletin terörle mücadeledeki sınırı insan haklarıdır. İnsan haklarının korunması, sivillerin ve diğer masum insanların hakları

²¹⁹ Aysun Dalkılıç , ‘Terorizmle Mucadele ve İnsan Hakları İkilemi’, **Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Sayı:2007/1, 2007, s.207-211.

korunmak durumundadır.²²⁰ Ancak terörle mücadelede milletin ve devletin bekasına yönelik olarak icra edilen operasyonlarda, bir takım maddi ya da manevi zararlar oluşabilmektedir. 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu’nun 1.maddesindeki terör tanımına giren, 3.maddesindeki terör suçları ile 4.maddesindeki terör amacıyla işlenen suçlar kapsamında zarar gören gerçek ya da özel hukuk tüzel kişilerinin zararlarının tazmini 5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun hükümlerince oluşturulacak zarar tespit komisyonları ile uğranılan zararların tespiti ve devamında tazmin edilmesi sağlanmaktadır.

Uğranılan zararların tazminine ek olarak, terörle mücadele kapsamında yaralanma ya da vefat durumunda 2330 sayılı Nakdi Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanun hükümlerince nakdi tazminat ve aylık bağlanma uygulaması da yapılmaktadır.

Mukayeseli hukuk açısından ele alındığında, terör suçları ile ilgili farklı uygulamalara rastlamak mümkündür. İngiltere, Avustralya ve Kanada’da ülkemizdeki gibi bir “terörle mücadeleye” ilişkin ayrı bir kanun bulunurken, Fransa’da, Almanya’da ve İtalya’da terör suçları ve terörle mücadele konusunda mevcut ceza kanununda ayrı bir bölüm olarak bulunmaktadır. Dünya geneline bakıldığında, terör faaliyetlerinin eski İngiliz sömürgesi olan common law ülkelerinde özel kanunlarla, Kıta Avrupası’nda ise genel ceza kanunlarıyla düzenleme eğiliminin ağır bastığı söylenebilir.²²¹ Örneğin Amerika Birleşik Devletleri Ceza Kanununda savcının sonuç alınması muhtemel olaylarda suçlu ile pazarlık hakkı bulunmaktadır. Kanaatimizce terör suçlarında pazarlık etme yetkisi şebekenin çökertilmesi yönünde olumlu etki sağlayabileceği değerlendirilmektedir.

2.3.6.4. AİHM Kararları Işığında Devletlerin Takdir Marjı

Takdir marjı, (takdir alanı/takdir payı) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 15.maddesine dayanarak AİHM kararları ile geliştirilen, her devletin, bireylerin hakları ile ulusal menfaatlerin ya da farklı uyumsuzluklarının çözümünde belirli bir kapsamda takdir hakkına sahip olacağı prensibine dayanan ve AİHM

²²⁰ Yılmaz Ensaroğlu, **İnsan Hakları Ve Güvenlik: Türkiye, İngiltere ve Fransa Örneği**, TESEV Yayınları, İstanbul, 2008, s.7

²²¹ Faruk Turinay, “Ceza Hukunda Terör Örgütü Kavramı”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı:116, 2016, s.43.

tarafından ilk kez Handyside/Birleşik Krallık kararında kullanılan doktrine verilen addır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin “Olağanüstü Hallerde Yükümlülükleri Askıya Alma” başlıklı 15.maddesinde “Savaş veya ulusun varlığını tehdit eden başka bir genel tehlike halinde her Yüksek Sözleşmeci Taraf, durumun kesinlikle gerektirdiği ölçüde ve uluslararası hukuktan doğan başka yükümlülüklerle ters düşmemek koşuluyla, bu Sözleşme’de öngörülen yükümlülüklerle aykırı tedbirler alabilir.” hükmü bulunmaktadır.²²²

Takdir marjı ilk olarak AİHM’in “Handyside/Birleşik Krallık” kararında net olarak vurgulanmıştır. Söz konusu kararda, “yasakların ve cezaların, 'ahlakı korumak için', 'demokratik bir toplumda gerekli' olup olmadığının nasıl belirleneceğine dair bir sorun üzerinde bazı görüş farklılıklarının ortaya çıktığı, bu kapsamda yapılacak belirlemelerde Sözleşmeci Devletlere bırakılan bir takdir alanı (margin of appreciation) bulunduğu, Mahkemenin söz konusu takdir alanı içerisinde verilen kararların uygunluğu konusunda denetim yapabileceği, takdir hakkının da devletler için sınırsız olmadığı vurgulanmıştır.²²³

Başka bir deyişle takdir marjı, AİHS’in çizdiği çerçeve içerisinde kalmak şartıyla devletlere bırakılan hareket alanı anlamına gelmektedir. Sözleşmenin tümüne egemen bir genel kural sıfatıyla, Sözleşme hükümleri bakımından devletin pozitif yükümlülüğü de dâhil olmak üzere tüm hükümler için uygulandığı kabul edilmektedir.²²⁴ Takdir marjı doktrininde, AİHS kapsamında olan bir hak ile ilgili olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin denetim yetkisi saklı kalmak şartıyla belli bir ölçüde devletlerin takdir yetkisinden yararlanmasına ve bu kapsamda devletlerin iç otoritelerine ve alınacak kararlara yönelik yaptığı tercihlere saygı duyulmasını da sağlamaktadır.²²⁵

Takdir marjı özellikle devletlerin millî güvenliklerini sağlama konusunda önemli bir yere sahiptir. Kısıtlamalara harfiyen bağlı kalmak veya

²²² Tolga Şirin, “Takdir Marjı Doktrini ve Türkiye Anayasa Mahkemesi Açısından Anlamı”, **Anayasa Hukuku Dergisi**, C.2, S.4, 2013, s.378.

²²³ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin 07.12.1976 tarihli, 5493/72 Başvuru Numaralı ve E: 196/25 sayılı kararı.

²²⁴ Arda Atakan, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Takdir Yetkisi Doktrinine İlişkin Bir İnceleme”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 16, Sayı:3-4, 2016, s.32.

²²⁵ Ali Bal, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Avrupa Konsensüsüne Başvurması, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 21, Sayı: 1, 2019, s. 34.

inisiyatif kullanmadan salt kurallar çerçevesinde sıkışmak özellikle olağanüstü durumlarda normale dönüş için atılacak adımların engellenmesi anlamına gelir. Kanaatimizce takdir marjı “hukukilik çerçevesindeki hareket serbesti alanı” olarak tanımlanabilir.

Terörle mücadelenin günümüzde sadece bir devletin değil, küresel anlamda tüm devletlerin ortak sorunu halini aldığı düşünüldüğünde, terörle mücadelede takdir marjının önemli bir yer tuttuğunu söylenebilir. Özellikle terörün müstakil bir tehlike yerine şebeke ile hareket eden bir tehlike olduğu düşünüldüğünde devletlerin bu mücadelede takdir marjına ihtiyaç duyacağı açıktır.

Ülkemiz 1984 yılından itibaren²²⁶ PKK terör örgütü ile mücadelesini kararlılıkla sürdürmekle birlikte, bazı zamanlarda takdir marjına dayanan ve uluslararası yükümlülükler kapsamında ilgili mercilere bildirimlerde bulunarak tedbirler almıştır. Zaman zaman bu tedbirler Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine intikal etmiş ise de, AİHM yerleşik içtihatlarındaki takdir marjı konusundaki kararlı tutumunu sürdürmüştür.

AİHM’in 18.12.1996 tarihli “Aksoy/Türkiye” kararında belirttiği üzere; 1984 yılından beri terör örgütü PKK ile mücadele eden Türkiye’nin güneydoğusunda ilan edilen olağanüstü halin devlet ve vatandaşların bekasına yönelik ciddi bir tehdidin bertaraf edilmesi adına alınan bir tedbir olması sebebiyle takdir marjını kullanabileceğini belirtmiştir.

AİHM kararı incelendiğinde, takdir marjı konusunun öneminin vurgulandığı görülmektedir. Söz konusu kararda PKK terör örgütünün yaptığı eylemler ve yarattığı tehlike bakımından, devlet organlarının gelişen anlık tehdit ve tehlikeler bakımından mahkemeye oranla konuya daha fazla hâkim olmasından kaynaklı olarak alınan tedbirlerde temel hak ve hürriyetlerin çekirdek alanı ihlal edilmedikçe takdir marjı kapsamında ölçülü olarak problemi ortadan kaldıracabilecek tedbirleri alabileceğine hükmetmiştir.²²⁷

Aynı şekilde 17 Haziran 2003 tarihli Nuray Şen/Türkiye kararı ve 21 Şubat 2006 tarihli Bilen/Türkiye kararında da mevcut durumda içinde bulunulan

²²⁶ Terör örgütü PKK, 15 Ağustos 1984 akşamı saat 21.30’da Erzurum ve Şemdinli ilçesinde gerçekleştirdiği ilk silahlı saldırılar ile sözde kuruluşunu ilan etmiştir.

²²⁷ T.C. Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü İnsan Hakları Daire Başkanlığı, “Olağanüstü Hallerde Yükümlülükleri Askıya Alma”, **Tematik Bilgi Notu**, 2015, s. 16.

şartlara göre devletlerin takdir marjının olduğu, bu kapsamda Türkiye'nin terör tehdidi kapsamında aldığı bir takım tedbirlerin takdir marjı içerisinde değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Zana/Türkiye Davasında 25.11.1997 tarihli AİHM kararında, haksız bir tutuklama ve terör suçu kapsamında ceza verildiğine dair iddiaya yönelik Mahkeme; devletin bekasına hâlel getirme amacı taşıyan terörizme karşı alınan tedbirlerin halkın mal ve can güvenliği açısından alındığını, güvenliğin ve kamu otoritesinin sağlanması maksadıyla alınan tedbirlerin mevcut zamandaki olaylar göz önünde tutularak araştırılması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca aynı kararda millî güvenlik adına alınan tedbirlerin terörizmle mücadelede de alınabileceğini vurgulamıştır. Ayrıca Mahkeme kararında: *“..Bütün bu etkenleri ve böyle bir davada ulusal makamların sahip olduğu takdir yetkisinin sınırlarını göz önünde tutarak Divan, incelenen müdahalenin izlenen meşru amaçlarla orantılı olduğunu düşünülmektedir.”* şeklindeki açıklama Sözleşmenin 10. maddesinin ihlâl edilmediğini belirtmiştir.²²⁸

2.3.7. Terörle Mücadele Harekâtı Örneği: Zeytin Dalı Harekâtı

Suriye’de başlayan iç savaş durumundan faydalanarak terörist eylemler ile halkı sindiren ve baskı altında tutan DEAŞ ve PKK/PYD/YPG gibi terör örgütlerinin faaliyetleri, sınırlarımızda oluşturulmak istenen terör koridorunun bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti’nin sınırlarında gerçekleştirilen eylemler, meydana gelen tehdit ve terör koridorunun ve Suriye’nin kuzeyinde millî güvenliğe yönelmiş tehdit ve terör odaklarının bertaraf edilmesi maksadıyla, 20 Ocak 2018 tarihinde Afrin bölgesine operasyon başlatılmıştır. Operasyonun temel amacı terör örgütlerinin millî güvenliğe karşı oluşturdukları tehdidi ortadan kaldırmak olduğundan, hem ulusal hem de uluslararası hukuk kurallarını ihlâl etmeden, tüm dünyaya örnek olacak bir dikkat, azim ve başarıyla operasyonu icra etmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti’nin Zeytin Dalı Harekâtı’nda meşru tabanda ve millî güvenliğinin sağlanması kapsamında icra ettiği terörle mücadele harekâtının başarıyla sonuçlanması Türkiye Cumhuriyeti’nin millî güvenliği kapsamında sınır ve yurt güvenliğini sağladığı gibi stratejik, diplomatik, askeri, demografik, psikolojik ve

²²⁸ Özcan Özbey, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında İfade Özgürlüğü Kısıtlamaları”, **TBB Dergisi**, Sayı: 106, 2013, s.54.

tarihi açıdan büyük tecrübeler elde etmeyi başarmıştır.²²⁹ Konu ile ilgili çalışmamızın son bölümünde detaylı incelemesi yapılmıştır.

2.4. HUDUT GÜVENLİĞİ

2.4.1. Hudut Kavramı ve Kapsamı

Hudut kelimesi “sınır, uç, son” anlamlarına gelmektedir.²³⁰ Devletler hukukunda ise bu kavram, devletlerin ülkesinin vardığı çizgiyi belirtmektedir.²³¹ Günümüzde sınır kavramı çoğunlukla kara sınırlarını belirtmek için kullanılmakla beraber, devletlerin kara hududu olduğu kadar hava ve deniz hududu da bulunmaktadır.

Sınırlar sadece ülkeler arasındaki egemenlik alanlarını belirlemezler. Buna ek olarak devletin egemenliğin sınırını hudutların sınırı belirlediğinden askeri tabirde “hudut namustur” anlayışı ile başta kaçakçılık olmak üzere bir çok yasa dışı faaliyeti ve dolayısı ile millî güvenliği sağlayabilmek adına hudutların korunması önem arz eder. Sınırlar devletlerin açık kapıları olduğundan, başta terör örgütleri olmak üzere birçok kötü niyetli hasmın hudutlardan geçiş yolu ile devlet topraklarına sızmak isteyeceklerdir. Bu noktada A sınır kapısından giren bir teröristin H şehrinde onlarca vatandaşın hayatını kaybetmesine neden olacağı bir infial yaratabileceği unutulmamalıdır. Bu nedenle sınırlar devlet güvenliğinin ayrılmaz parçasıdır.²³²

Günümüzde hudut güvenliği, klasik şekliyle bir hattı bekleme ya da girmeye çalışan kaçakları engelleme görünümünden çıkmıştır. Artık yeni dönemde hududun bir tarafında gelişen olaylar küreselleşmenin de etkisi ile hududun diğer tarafındaki devleti de doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemekte ve muhtemel problemlere dâhil edilmek durumunda kalınmaktadır. Göç dalgaları, mülteciler ve savaşın yıkımından kaçan diğer insanlara karşı hudut komşuları tepkisiz kalamamakta, devletlerin iç işleri olarak addettikleri meseleler, temel hak ve hürriyetlerin ihlal edilmeye

²²⁹ Enes Demir, **Zeytin Dalı Harekâtı**, 1.Baskı, Flipper Yayınları, İstanbul, 2018, s.241.

²³⁰ TDK, Güncel Türkçe Sözlük, www.sozluk.gov.tr (Erişim Tarihi: 03.03.2020)

²³¹ Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk**, 12.Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, 2013, s. 237.

²³² Kari Laitinen, “Geopolitics of the Northern Dimension: A Critical View on Security Borders”, **Geopolitics**, Cilt: 8, Sayı:1, 2003, s.24.

başlaması durumunda diğer ülkeler tarafından müdahale sebebi olarak ortaya çıkabilmektedir.²³³

Küreselleşmenin ve buna bağlı olarak savaşlar ya da bölgesel çatışmaların getirdiği göç dalgaları, devletleri her zamankinden daha fazla sınır kontrolüne, sınırdan yasal ya da kaçak geçişlerin kimler tarafından ve nasıl yapıldığına dair bilgilere ulaşmaya zorlamaktadır.

2.4.2. Hudut Güvenliğinin Gerekliliği

Hudut güvenliği, millî güvenlik ile doğrudan ilgilidir. Millî güvenliğin sağlanmasında en büyük pay sahibi olan kısım hudutların kontrolü ve hudut güvenliğinin sağlanmasıdır. Geçişlerin kontrol altında tutulmadığı, düzensiz göçmenlerin veya mültecilerin rahatlıkla devlet topraklarına ayak basabildikleri bir ortamda devletin üniter yapısını, anayasal düzenini ve işleyişini sekteye uğratma niyetinde olan şer odaklarının ve unsurlarının da hudutlardan kolaylıkla geçebileceği unutulmamalıdır.

Hudut kavramının önemini anlamak adına önce “jeopolitik” kavramını açıklamakta yarar bulunmaktadır. Jeopolitik, “karar almak”, “irade ortaya koymak” anlamına gelmektedir.²³⁴

Kjellén, “Devlet” adlı eserinde jeopolitiği “somut bir mekânda yerleşen, sürekli genişleyen ve gelişen, coğrafi ve biyolojik bünyelerin bir karışımı olan devlet hakkında bilim” şeklinde, Ratzel ise jeopolitiği “coğrafi açıdan izah edilen siyaset” ve bağımsız bir araştırma konusuna sahip bulunmayan “ara disiplin” olarak değerlendirmekte ve daha fazla siyasete yakın bulunan, siyasi şartlara ve bunların coğrafi bakış açısıyla analizine yoğunlaşan bir alan gibi tanımlamaktadır.

Günümüzde jeopolitik kavramı sadece dünya düzeninin şekillendirilmesinde araç konumunda değil, devletlerin millî stratejine ve bekasına yönelik amaçların belirlenmesinde de kilit rol konumundadır.²³⁵

²³³ Murat Yeşiltaş, “İç Savaşa Komşu Olmak Türkiye’nin Suriye Sınır Güvenliği Siyaseti”, **Analiz Dergisi**, Sayı: 136, 2015, s. 14.

²³⁴ Ali Hasanov, **Jeopolitik**, 1.Baskı, Babıali Yayınları, İstanbul, 2012, s.199.

²³⁵ Hasanov, s.215.

Jeopolitik terimi bir devlete kendine ait alanı ve bu alan üzerinde yaşayan nüfusu olası iç ve dış tehlikelerden koruma yöntemleri konusunda ışıktan önemli bir unsurdur.²³⁶

Yukarıdaki açıklamalara baktığımızda, jeopolitik konunun, devletin var olduğu coğrafyada muhatap kalacağı muhtemel tehlikeler ile bu tehlikelere karşı kullanacağı yol ve yöntemler ile millî güvenliğin millî güç unsurları ile nasıl sağlanacağını tespitinde aktif rol oynadığı görülmektedir.

Sonuçta jeopolitik düzen, devletlerin millî güvenlik kapsamında oluşturacakları millî güvenlik siyasetini ve icra edecekleri millî güvenlik uygulamalarına etki eden en önemli etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.4.3. Hudut Güvenliğinin Sağlanması Yasal Dayanakları

Hudut güvenliği Anayasamızda bir başlık altında düzenlenmemiş olsa da, Anayasamızın mili güvenlik ile ilgili olan ve önceki bölümlerde bahsi geçen konularda, millî güvenlik kavramına dâhil olarak hudut güvenliğini de ele almak gerekir. Temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması ve durdurulması başta olmak üzere millî güvenlik nedeni ile uygulanacağı belirtilen hususların da kanaatimizce hudut güvenliği çerçevesinde kıyasen uygulanması gerekir.

Diğer mevzuat açısından incelediğimizde ise:

1. 3497 sayılı Kara Sınırlarının Korunması ve Güvenliği Hakkında Kanun.
2. Kara Sınırlarının Korunması ve Güvenliği Hakkında Yönetmelik.
3. 2565 sayılı Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Kanunu.
4. 3621 sayılı Kıyı Kanunu.²³⁷
5. 2674 sayılı Karasuları Kanunu²³⁸ başta olmak üzere, hudut güvenliğine dair aşağıda detaylı şekilde ele alınacak olan birçok mevzuat bulunmaktadır.

²³⁶ Hasanov, s.213.

²³⁷ Kanun Numarası : 3621, Kabul Tarihi : 4/4/1990, Yayımlandığı Resmî Gazete : Tarih : 17/4/1990, Sayı : 20495, Yayımlandığı Düstur : Tertip : 5, Cilt : 29, Sayfa : 76.

²³⁸ Kanun Numarası : 2674, Kabul Tarihi : 20/5/1982, Yayımlandığı Resmî Gazete : Tarih : 29/5/1982, Sayı : 17708, Yayımlandığı Düstur : Tertip : 5, Cilt : 21, Sayfa : 338.

2.4.4. Kara Hudutları

Kara sınırı, devletin ülkesine ait olan arzın, diğer ülke ile kesiştiği ve devletin ülke içinde egemenlik hakkını kullanabildiği son nokta olarak tanımlanabilir.

Kara Sınırlarının Korunması ve Güvenliği Hakkında Yönetmeliğin 4.maddesinde ise “Sınır Hattı” şu şekilde tanımlanmıştır: *“Komşu iki devletin ülkelerini birbirinden ayıran, antlaşmalarla tespit ve icap eden yerleri özel işaretlerle belli edilmiş siyasî bir hattır.”*

Kara sınırlarının belirlenmesinde başlıca iki yöntem bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, daha önceden bir şekilde devletler tarafından başka bir amaçla sınır olarak kullanılan yerin siyasi ya da fiziki olarak sınıra dönüştürülmesi, ikinci yöntem ise yeni bir sınırın çizilmesidir.²³⁹ Eğer devletler yeni bir sınır çizmek isterlerse, genellikle ya yapay öğelerden ya da doğal öğelerden yararlanabilmektedirler. Yapay öğelerden kasıt enlem ve boylam çizgileri iken, doğal öğelerden kasıt bir dağın zirvelerinden geçen tepe noktaları ya da akarsuların “thalweg” çizgileri olabilmektedir.²⁴⁰

Türkiye Cumhuriyeti kara sınırları anlaşmalara dayalı olarak yeni bir sınır belirlenmek suretiyle çizilmiştir. Kara sınırlarının çizilmesine yönelik olarak yapılan antlaşmalar ise şu şekildedir:

1. Ermenistan ve Gürcistan ile sınır : 16 Mart 1921 tarihinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ile yapılan Moskova Antlaşması sınırı oluşturmuş, sonrasında 13 Ekim 1921 yılında Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan ile imzalanan Kars Antlaşması ile mevcut bugünkü sınırlar çizilmiştir.²⁴¹ 1991 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin dağılmasından sonra mevcut sınırlar geçerliliğini korumuştur.

2. Suriye sınırı: Suriye devleti ile ilgili sınır antlaşmalarını iki dönemde ele almak daha faydalı olacaktır. Birinci dönem, 20 Ekim 1921 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi ve sözde vasi konumunda olan Fransa arasında

²³⁹ Pazarcı, s. 238.

²⁴⁰ **Thalweg Çizgisi:** Özellikle ulaşım imkân veren akarsuların en derin noktalarının birleştirilmesi ile oluşan çizgidir. (Pazarcı, s.238.)

²⁴¹ Ermenistan ile yapılan antlaşma sonucunda 328 km. sınır hattı çizilmiştir. Sakarya Muharebesinin Ankara Hükümetinin zaferiyle sonuçlanmasından sonra Sovyet Rusya’nın aracılığıyla üç Sovyet Cumhuriyeti Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan ile Kâzım Karabekir’in temsil ettiği TBMM Hükümeti arasında 13 Ekim 1921’de Kars Antlaşması imzalanmıştır.

imzalanan Ankara Antlaşması²⁴² ile belirlenen sınırdır. Bu dönemde Hatay'ın siyasi ve hukuki niteliğinin tam olarak yapılamaması nedeniyle bugünkü sınırimız tam olarak oluşturulamamıştır. 23 Haziran 1939 tarihinde Fransa ile Ankara'da imzalanan “Türkiye ile Suriye Arasındaki Arazi Mesailinin Kat'i Surette Hallini Mutazammın Anlaşma” ile ve müteakibinde Hatay Meclisi'nin 29 Haziran 1939 tarihinde Türkiye'ye katılma kararı ile Suriye sınırı bugünkü şeklini almıştır.

3. Irak sınırı: 5 Haziran 1926 yılında İngiltere ile Türkiye Cumhuriyeti arasında Ankara'da imzalanan “ Türkiye-İngiltere ve Irak Hükümetleri Beyninde Ankara'da Münakit Hudut ve Münasebatı Hasenei Hemcivarı Muahedenamesi”²⁴³ ile bugünkü sınır çizilmiştir.

4. İran sınırı: 17 Mayıs 1639 tarihinde aynı zamanda Osmanlı-Safevi Savaşı'nı da sona erdiren Kasr-ı Şirin ²⁴⁴antlaşması ile bugünkü sınır çizilmiş olup, Türkiye Cumhuriyeti sınırları arasındaki en eski antlaşmaya dayalı sınırdır.

5. Yunanistan ve Bulgaristan sınırı: 24 Temmuz 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması ile belirlenmiştir.

Kara hududunun millî güvenliğinin sağlanmasına yönelik korunmasında en önemli iki mevzuat 3497 sayılı Kara Sınırlarının Korunması ve Güvenliği Hakkında Kanun ile Kara Sınırlarının Korunması ve Güvenliği Hakkında Yönetmeliktir.

3497 sayılı Kara Sınırlarının Korunması ve Güvenliği Hakkında Kanunu'nun 1.maddesinde kanunun amacının Türkiye Cumhuriyeti Devleti kara sınırlarının korunması ve güvenliğinin sağlanması ile ilgili esas ve usulleri düzenlemek olduğunu belirtmiştir.

Kara hududunun korunmasına yönelik olarak yasa koyucu asli görevi Millî Savunma Bakanlığı Genelkurmay Başkanlığı bünyesindeki Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na tevcih etmiştir. Bu görevi yerine getirmek maksadıyla Kara Kuvvetleri Komutanlığı bünyesinde hudut birlikleri teşkilatlandırılmıştır. Sınır birliklerinin teşkilat ve kuruluşu Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nın teklifi üzerine Genelkurmay Başkanlığı'nın onayı ile düzenlenir. Sınır birliklerinin görev, yetki ve sorumlulukları 3497 sayılı Kara Sınırlarının Korunması ve Güvenliği Hakkında

²⁴² Ankara Antlaşması ile Türk halkının millî misakının haklılığı ilk defa İtilaf devletlerinden birisi tarafından da resmen haklı görülmüş ve onaylanmıştır. Antlaşmanın imzalanmasını müteakip iki ülke aynı düzeyde temsilcilerini karşılıklı göndererek siyasi ilişkilerine süreklilik kazandırmışlardır.

²⁴³ www.tr.wikipedia.net (Erişim Tarihi: 04 Mart 2020)

²⁴⁴ Türkiye Cumhuriyeti'nin en eski sınır antlaşmasıdır.

Kanun'un 2.maddesinde ve Kara Sınırlarının Korunması ve Güvenliği Hakkında Kanun ile Kara Sınırlarının Korunması ve Güvenliği Hakkında Yönetmeliğin 9.maddesinde açıkça belirtilmiştir.

Söz konusu görevlerin yerine getirilmesinde, sınır korumasında görevli mensuplar, silah kullanma yetkisi de dâhil olmak üzere, diğer kanunların güvenlik kuvvetlerine tanıdığı tüm hak ve yetkilere sahiptir. Örneğin Hatay sınırındaki hudut birliğinde ve hudut hattının savunmasında ve korunmasında görevli personel, yasa dışı sınır geçişlerinin önlenmesi ya da ülke topraklarına karşı gerçekleştirilen tecavüzlerde, yasal şartlar olduğu takdirde Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu²⁴⁵ md.86 vd. belirtilen “Askerin Silah Kullanma Yetkileri”ni kullanabilecek ve tehlikeyi orantılı ve ölçülü şekilde bertaraf edebilecektir.

Kara hudutlarının korunması maksadıyla sorumluluk verilen sınır bölgeleri “askeri yasak bölgeler” olarak tasnif edilmiş olup, “birinci derece kara askeri yasak bölgeler” ve “ikinci derece kara askeri yasak bölgeler” olarak ayrılmaktadır. Sınır birliklerinin sorumluluk bölgeleri Tümen ve Tugay Komutanlıklarınca belirlenir ve üst komutanlığa bildirilir. Tümen ve Tugay Komutanlıkları, Kara Kuvvetleri Komutanlığınca kendilerine verilen sorumluluk sahası içerisinde kendi ast birliklerine verilecek sorumluluk sahalarını kendileri belirlerler. Sınır birlikleri de daha ast kademede sınır karakolları olarak tertiplenirler. Kara askeri yasak bölgeler ile ilgili detaylı bilgi aşağıdaki bölümlerde verilecektir.

2.4.4.1. Kara Askeri Yasak Bölgeler

Kara askeri yasak bölgeler, kara hudutlarının korunması ve sınır güvenliğinin sağlıklı olarak idame ettirilebilmesi maksadıyla, bunlara ilave olarak askeri tesis ya da yapıların güvenliği bakımından ön alınmasına yönelik teşkil edilmiş bölgelerdir.²⁴⁶

Askeri yasak bölgelerin teşkil edilme sebepleri bakımından 2565 sayılı Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Kanunu'na göre;

²⁴⁵ Kanun Numarası : 211, Kabul Tarihi : 4/1/1961, Yayımlandığı R.Gazete : Tarih : 9/1/1961, Sayı : 10702, Yayımlandığı Düstur : Tertip : 4, Cilt : 1, Sayfa : 1008.

²⁴⁶ Askeri yasak bölgelerin önemini vurgulamak bakımından, bu bölgelere izinsiz girmek 5237 sayılı TCK'nın 332. maddesinde “Devlet Sırlarına Karşı Suçlar ve Casusluk” bölümünde düzenlenmiştir.

“1. Yurt savunması bakımından hayati önemi haiz askeri tesisler ve bölgeler ile sınırların, güvenlik ve gizliliğini sağlamak için bunların çevrelerinde, kıyılarında ve havalarında; kara, deniz ve hava askeri yasak bölgelerin,

2. Yurt savunması veya yurt ekonomisine önemli ölçüde katkıda bulunan veya kısmen dahi tahripleri veya devamlı olarak ya da geçici bir zaman için faaliyetten alıkonulmaları halinde millî güvenlik veya toplum hayatı bakımından olumsuz sonuçlar doğurabilecek; diğer askeri tesis ve bölgeler ile kamu veya özel kuruluşlara ait her türlü yer ve tesislerin etrafında güvenlik bölgelerinin oluşturulması mümkündür.”

Madde metninden de anlaşılabileceği gibi, askeri yasak bölgelerin kurulma amacı güvenlik ve gizlilik iken, güvenlik bölgelerinin kurulma amacı daha çok millî güvenlik için risk oluşturabilecek durumlara yöneliktir. Askeri yasak bölgeler, güvenlik bölgelerine göre daha geniş tedbirler alınması gerektiren, bir takım hak ve hürriyetlerin kullanımının daha geniş kapsamda kısıtlandığı ya da durdurulduğu alanlardır.

2565 sayılı Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Kanunu’nun 2.maddesinde, askeri yasak bölgelerin 1 inci ve 2 nci derece askeri yasak bölge olmak üzere ikiye ayrıldığı ve bu bölgelerin Cumhurbaşkanı kararı ile askeri yasak bölgelerin kurulabileceği veya kaldırılabilceği belirtilmiştir.

Aynı kanunun 3.maddesinde ise, askeri güvenlik bölgelerinin Genelkurmay Başkanlığınca, kamu ve özel kuruluşların çevresindeki özel güvenlik bölgelerinin ise Cumhurbaşkanınca kurulabileceği ya da kaldırılabilceği belirtilmiştir.²⁴⁷

2.4.4.2. Özel ve Askeri Güvenlik Bölgeleri

Güvenlik bölgeleri, kara askeri yasak bölgeler dışında ihtiyaç duyulan hallerde ve tesis ya da bölgelere yönelik olarak kurulan alanlardır. Bu alanların kurulmasının maksadı kritik tesis ve bölgelerin korunmasına yönelik tedbir alınmasıdır. Güvenlik Bölgeleri; özel güvenlik bölgeleri ve askeri güvenlik bölgeleri olmak üzere ikiye ayrılır. Kamu veya özel kuruluşlara ait stratejik değeri haiz her

²⁴⁷ Örneğin 27.05.2020 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 2574 sayılı Cumhurbaşkanı kararına göre, Kırklareli’nin Karadeniz kıyısında, Limanköy ile Beğendik köyleri arasındaki bölge, ikinci derece kara ve deniz askeri yasak bölge ilan edilmiştir.

türlü yer ve tesislerin çevresinde 2565 sayılı Kanun hükümlerine göre özel güvenlik bölgeleri kurulabilir.

Birinci derece kara ve deniz askeri yasak bölgesi olarak ilan edilmeyen Türk Silahlı Kuvvetlerine ait;

-kışla,

-kita,

-karargâh,

-kurum,

-ordugah ve tesisler,

-su altı ve su üstü tesislerini,

-her türlü patlayıcı, yanıcı, akaryakıt ve gizlilik dereceli maddelerin konmasına tahsis edilmiş sabit ve seyyar depo ve cephanelikler,

-bu gibi maddeleri dolduran, boşaltan tesisler ve atış poligonlarının çevresi, bu yerlerin dış sınırlarından itibaren en fazla dört yüz metreye kadar geçen noktaların birleştirilmesi ile tespit edilecek askeri güvenlik bölgeleri Genelkurmay Başkanlığınca tesis edilebilir.

2.4.5. Hava Hududu ve Hava Askeri Yasak Bölgeler

Bir devletin sınırları sadece kara hududunu oluşturan topraklardan ibaret değildir. Hava sahası yer yüzeyinden başlayarak uzaya doğru hava katmanlarından oluşan sahadır.²⁴⁸ , Türk Hukukunda bu terim “hava sahası” şeklinde kullanılmaktadır. Bu durumda “hava sahası”, yeryüzünden itibaren uzaya kadar uzanan kütlenin içinde yapılan bir faaliyet veya gerçekleşen bir olay olarak anlaşılmalıdır.²⁴⁹

Hava sahasını ulusal ve uluslararası hava sahası olarak ayırmak mümkündür.²⁵⁰

Ulusal hava sahası, devletin ülkesi üstünde kalan hava alanını belirtmektedir. Uygulanan uluslararası hukuka göre devletlerin hava sahası, bu devletlerin egemenliği altında bulunan kara ülkesi ile buna bitişik iç suların ve kara sularının

²⁴⁸ Ayşe Öz, **Hava ve Uzay Hukukunda Tahkimin Gelişimi**, Başkent Üniversitesi Kamu Hukuku Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2015, s.6.

²⁴⁹ Eser Gemici ve Mehmet Yeşiller, “Hava Hukukunun Hukuk Düzeni İçerisindeki Yeri, Yapısı ve Özellikleri”, **Journal of Aviation**, Cilt:1, Sayı:2, 2017, s. 142.

²⁵⁰ Pazarcı, s.298.

üstünde bulunan hava sahasıdır. Bu durumda, bir devletin ulusal hava sahasının sınırı kara sularının bittiği çizgidir.

1944'te Chicago'da imzalanan Uluslararası Sivil Havacılık Konvansiyonu'na (Chicago Konvansiyonu) göre her devlet kendi ülkesi/bölgesi üzerindeki hava sahasında mutlak egemenlik hakkına sahiptir²⁵¹.

Uluslararası hava hukukunun ise günümüzde daha çok sivil havacılık faaliyetlerini ilgilendirmesi sebebiyle çalışmamızda millî güvenlik kapsamında ulusal hava hukuku üzerinde durulması tercih edilmiştir.

Devlet, ülkesine dâhil olduğu için hava sahasında egemendir. Kendi hava sahasında geçerli olacak kuralları da devlet belirler.²⁵² Bu kurallar içerisinde millî güvenliğin sağlanmasına yönelik egemenliği altında bulun hava sahası içerisinde bir takım tedbirler alabilmektedir.

Hukukumuzda hava sahası içerisinde egemenlik sahibi olmakla birlikte, silahlı gücümüz olan Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bir parçası olan Hava Kuvvetleri Komutanlığı'nın hava güvenliğini sağlayan unsurlarının hareket kabiliyetini kolaylaştırmak amacıyla hava askeri yasak bölgeler oluşturulabilecektir. Hava askeri yasak bölgelerin amacı, devletin ülkesi içerisinde millî güvenlik kapsamında koruma altında tutulan kara sınırlarının arzdan ayrı olarak hava alanında da koruma sağlamaktır. Hava askeri yasak bölgeler de kara askeri yasak bölgeler gibi birinci ve ikinci derece olarak ayrılmıştır. Her biri için Kanun'da belirtilen ayrı yetki ve sorumluluklar tanımlanmış, ilgili bölgelerde bir takım temel hak ve hürriyetlerin kısıtlanma sebepleri belirtilmiştir.

2.4.6. Deniz Hududu

Kara ve hava hududunun yanı sıra, devletin millî güvenliğin sağlanmasında göz önünde bulundurması gereken bir diğer konu ise deniz hudududur. Deniz hudutları ülkelerin kara sınırlarının bitişi ile başlayan, kıyı, kıta sahanlığı, münhasır ekonomik bölge ve kara suları gibi çeşitli tanımlamalar altında bulunan alanlardır. Söz konusu alanların güvenliği doğrudan millî güvenliği ilgilendirmekle beraber,

²⁵¹ Öz, s.12.

²⁵² Tefik Can İnan, **Hava ve Uzak Uygulamalarına Hukuki Rejim**, Uluslararası Vizyon Üniversitesi, Makedonya, 2019, s.4.

tarikh boyunca devletlerin kara sınırlarından sonra 6nem verdikleri ikinci 6nemli sınır hatları olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.4.6.1. Karasuları

1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku S6zleşmesinde²⁵³ yapılan tanımlama ışığında “denize kıyısı olan devletlerin kara 6lkesinin bittiği noktadan veya i suların veya takımada devleti s6z konusu olduğunda takımada sularının dış sınırından başlayan ve bitişik b6lgeye, münhasır ekonomik b6lgeye veya doğrudan doğruya açık denize kadar uzayan veya bir başka devletin karasuları ile sınırlanan, genişliği uluslararası hukuka g6re her devletin i mevzuatı ile tespit edilen deniz kuşağı” olarak tanımlamak m6mk6nd6r.²⁵⁴

Karasularının belirlenmesinde uluslararası hukukta “esas çizgi” kavramı yer almaktadır. Esas izgi genellikle suların en alçak olduğu zamandaki coğrafi kıyı çizgisidir.²⁵⁵

1982 tarihli BMDHS md.3 kapsamında her devlet karasularının genişliğini “esas çizgilerden başlayarak 12 deniz milini geçmeyecek bir sınıra kadar saptamak hakkına” sahiptir.

2674 sayılı Karasuları Kanunu’nda T6rk karasularının T6rkiye 6lkesine dâhil olduğu açıkça belirtilmiş olup, altı deniz mili olarak tespit edilmiştir. Cumhurbaşkanı hakkaniyet ilkesi uyarınca altı milin 6zerinde tespit etme hakkına sahiptir. T6rk karasularının genişliğinin 6l6m6 için esas hattın tespiti Cumhurbaşkanı tarafından yapılacaktır.

2.4.6.2. Kıyı

3621 sayılı Kıyı Kanunu’nun 4.maddesinde “deniz, tabii ve suni g6l ve akarsularda, taşkın durumları dışında suyun karaya değdiği noktaların birleşmesinden oluşan” çizgiye “kıyı çizgisi” denmiştir. Kıyı çizgisinden sonraki kara y6n6nde su hareketlerinin oluşturduğu kumluk, çakıllık, kayalık, taşlık, sazlık, bataklık ve benzeri alanların doğal sınırına da “kıyı kenar çizgisi” adı verilmektedir.

²⁵³ **Orijinal Adı:** United Nations Convention On The Law Of The Sea.

²⁵⁴ İnan, s.24.

²⁵⁵ Uluslararası Adalet Divanı’nın 18.12.1951 tarihli İngiltere ve Norveç arasındaki Balıkçılık Davası’nda esas çizgi kavramı tanımlanarak vurgu yapılmıştır. (Anglo-Norwegian Fisheries Case [U.K. v. Nor.], 1951 i.c.j. 117, order of jan. 18)

Bu tanımlamalar ışığında aynı maddede yer alan tanım uyarınca “kıyı çizgisi ile kıyı kenar çizgisi arasında kalan alana” kıyı denmektedir.

2.4.6.3.Kıta Sahanlığı

Basit anlamıyla karanın uzantısı şeklinde devam eden alan olarak tanımlanan kıta sahanlığı, üzerinde herhangi bir ilan ya da bildirimde bulunmadan hak sahibi olduğu alandır. “Şelf” olarak da belirtilen bu alan, karanın deniz altında uzadığı alanın kısa ya da uzun olması ile doğru orantılıdır. Bu orantıya göre şelf alanının dar ya da geniş olduğunun tespiti yapılır.²⁵⁶

Bu alan, “kıyı çizgisinden 200 deniz mili uzaklığa ve hatta tabii kıta sahanlığı daha ileriye gidiyorsa deniz derinliğinin 2500 metreyi bulduğu izobet çizgisinin 150 deniz mili açığına kadar gidebilen ve üst sınırı her durumda 350 deniz mili olabilen” bölgedir.²⁵⁷

2.4.6.4.Münhasır Ekonomik Bölge

Münhasır ekonomik bölge (MEB), Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesinin 55-75.maddeleri arasında düzenlenmiş olan ve “karasularının ölçülmeye başlandığı esas hattın itibaren 200 deniz milinin ötesine uzanmayan ve kıyı devlete, deniz yatağı üzerindeki sulara, deniz yataklarında ve bunların toprak altındaki alanlarında birtakım hak ve yetkiler tanıyan deniz alanına, münhasır ekonomik bölge” olarak tanımlanmaktadır.²⁵⁸

MEB, bir ülkenin kıyı başlangıcından itibaren denize doğru ikiyüz deniz mili kadar uzanan bölgedir. Deniz kaynaklarının (deni üstü ve deniz altı) araştırılması ve kullanılmasında su ve rüzgar enerjisi de dâhil olmak üzere özel statülere sahip olan alanlardır. Genellikle devletlerin on iki mile kadar olan karasularının bittiği bölgeden itibaren iki yüz mile kadar MEB ilan etme yetkisi vardır.

²⁵⁶ Mehmet Akif Kütükçü ve İslam Safa Kaya, “Uluslararası Deniz Hukuku Kapsamında Doğu Akdeniz’deki Petrol ve Doğalgaz Kaynakları ile Türkiye’nin Hukuki Durumu”, **Yaşam Bilimleri Dergisi**; Cilt 6, Sayı 2/1, 2016, s.84.

²⁵⁷ Selami Kuran, **Uluslararası Deniz Hukuku**, Beşinci Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2016, s.56.

²⁵⁸ Soyalp Tamçelik ve Emre Kurt, “Türkiye’nin Münhasır Ekonomik Bölge Algısı Ve Yakın Tehdit Alanı: Kıbrıs”, **Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı (Cilt 3)**, Editör: Hasret Çomak, Kocaeli Üniversitesi Yayınları 1. Baskı, 2014, Kocaeli, s.884.

Devletlerin söz konusu deniz alanları üzerinde hâkimiyeti bulunmakta olup, millî güvenlik açısından bu bölgelerin kullanılması ya da korunması maksadıyla herhangi bir izin ya da icazet alınmasına gerek bulunmamaktadır. Çünkü bu alanlar devletlerin deniz ülkesini oluşturmaktadır.²⁵⁹

Devletin hâkim olduğu bu alanlarda karasularının üzerinde bulunan hava bölgesi, deniz alanı ve yer altında da devletin mutlak şekilde hâkimiyet alanı bulunmaktadır. Bu kapsamda devletin egemenlik alanı içerisinde millî güvenliğin sağlanması maksadıyla bu alanları ilgilendiren önlemler alması ya da bir takım tedbirler uygulaması doğaldır.

2.4.6.5. Deniz Askeri Yasak Bölgeler

Millî güvenliğin sağlanmasında kara ve hava askeri yasak bölgelerin dışında deniz askeri yasak bölgeler de bulunmaktadır. Deniz askeri yasak bölgeler de kara ve hava askeri yasak bölgeler gibi birinci ve ikinci derece olarak belirlenmiştir. Söz konusu bölgelerde görev yapan askeri birliklere ve diğer kamu görevlilerine tanınan yetki ve sorumluluklar ile bu bölgelerin önemine binaen bazı temel hak ve özgürlükler konusunda yapılacak kısıtlamalar belirtilmiştir.

2.5. SİBER GÜVENLİK

2.5.1. Siber Güvenlik Kavramı

Türkçe sözlükte doğrudan yer almayan “*siber*” kelimesi, sibernetik kavramından türetilmiş bir kelime olup, “güdüm bilimi” olarak tanımlanmıştır.²⁶⁰

Sibernetik, ilk olarak Norbert Wiener’in “*Sibernetik*” isimli kitabında, “*hayvanlarda ve makinelerde kontrol ve iletişim*” olarak tanımlanmaya çalışılmıştır.²⁶¹

İngilizcede “cyberspace” olarak anılan bu kavram dilimizde siber uzay, siber alan, siber ortam olarak kullanılmaktadır.²⁶²

²⁵⁹ Pazarcı, s.265.

²⁶⁰ Türk Dil Kurumu, Türkçe Genel Sözlük, www.sozluk.gov.tr (Erişim tarihi: 23.03.2020)

²⁶¹ Norbert Wiener, **Cybernetics: or Control and Communication in the Animal and the Machine. Paris, (Hermann & Cie) & Camb. Mass., 1948, s.4.**

²⁶² Bülent Çalışkan, **Siber Güvenliğin Önemi Ve Alınabilecek Tedbirler**, Ahmet Yesevi Üniversitesi, Yönetim Bilişim Sistemleri Yüksek Lisans Dönem Ödevi, 2018, s.4.

Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi yayınlarına göre siber uzay²⁶³, tüm dünyaya ve uzaya yayılmış durumda bulunan bilgi ve iletişim teknolojilerini ve bunları birbirine bağlayan ağlardan oluşan veya bağımsız bilgi sistemlerinden oluşan sayısal bir ortamdır.²⁶⁴ Siber uzay fiziksel ve sanal alanın etkileşiminden oluşan bir alandır.²⁶⁵

Siber alan kelimesi de birbiriyle bağlantılı sistem, yazılım, donanım ve insanların iletişim ve/veya etkileşimde bulundukları soyut veya somut alanı tarif etmek için kullanılmaktadır. “Siber” kavramının karşılığı olarak “bilişim” kelimesinin kullanıldığı görülmektedir.²⁶⁶

Siber ortam içerisinde devletlerin gelişen teknoloji ve değişen çatışma ortamında konvansiyonel güvenlik algısının yanı sıra uzaktan müdahaleler, engellemeler²⁶⁷ ve siber tecrit yolları ile diğer devletlere üstünlük kurma çabalarının sonucunda “siber güvenlik” kavramı doğmuş, kritik tesisler, altyapılar, siber uzay ve kurumsal/kişisel verilerin korunması da bu kavrama dâhil olmuştur.

Zamanla bu terim sadece bilişim sektöründe değil, devletlerin millî ve milletlerarası projelerinde, politikalarında ve başta askeri olmak üzere millî güç unsurlarının kullanılmasında büyük bir pay sahibi olmaya başlamıştır.²⁶⁸

Siber güvenlik kavramı için bir çok tanımlama yapılmış olmakla birlikte, T.C.Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı’nın 2016-2019 Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi kitabında “siber güvenlik” tanımı yapılmıştır. Buna göre: “*Siber güvenlik: Siber uzayı oluşturan bilişim sistemlerinin saldırılardan korunmasını, bu ortamda işlenen bilgi/verinin gizlilik, bütünlük ve erişilebilirliğinin güvence altına alınmasını, saldırıların ve siber güvenlik olaylarının tespit edilmesini, bu tespitlere karşı tepki mekanizmalarının devreye alınmasını ve sonrasında ise sistemlerin yaşanan siber güvenlik olayı öncesi durumlarına geri döndürülmesini*” tanımlamaktadır.

²⁶³ Mehmet Yayla, “Hukuki Bir Terim Olarak Siber Savaş”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı:104, 2013, s.179.

²⁶⁴ Barış Çeliktaş, **Siber Güvenlik Kavramının Gelişimi Ve Türkiye Özelinde Bir Değerlendirme**, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2016, s.5.

²⁶⁵ Salih Bıçakçı, “Siber Güvenlik Ve Savunma”, **Güvenlik Yazıları Dergisi**, Sayı:42, 2019, s.1

²⁶⁶ Ali Kurtul, Fatih Zeyveli, Yusuf İnce, Kadir Yıldız, Hüseyin Yüce ve Faruk Yakaryılmaz, **Siber Güvenlik Raporu**, Bilişim İnovasyon Derneği, 2016, s.13.

²⁶⁷, Reese Nguyen, “Navigating Jus Ad Bellum In The Age Of CyberWarfare”, **California Law Review**, Cilt:1010, 2013, s.1089.

²⁶⁸ İbrahim Kurnaz, “Siber Güvenlik İle İlgili Kavramsal Çerçeve”, **Cyberpolitik Journal Dergisi**, Sayı:1, 2016, s.65.

Ayrıca siber güvenlik, siber ortamda kuruluş ve kullanıcıların varlıklarını, bilgi işlem donanımlarını, personelini, altyapılarını, uygulamalarını, hizmetlerini, elektronik haberleşme sistemlerini ve siber ortamda iletilen veya saklanan bilgilerin tümünü kapsayan araçlar, politikalar, güvenlik kavramları, güvenlik teminatları, kılavuzlar, risk yönetimi yaklaşımları, faaliyetler, eğitimler de dâhil olmak üzere en iyi uygulamalar ve teknolojiler bütünü olarak tanımlanmaktadır.²⁶⁹

Bu kavram içerisinde önemli bir yeri ise “dijital güvenlik” kaplamaktadır. Dijital güvenlik, internet ve bilgisayarlar programları ile kurulmuş bir ağdaki sağlık bilgileri, banka bilgileri, kişisel veriler, ulaşım ve lokasyon bilgilerinin korunmasında yönelik alınan önlemleri ifade etmektedir. Daha net ifade ile dijital güvenlik, siber güvenliğin sayısal program teknolojisi yönünü ifade etmektedir.²⁷⁰

2.5.2. Ulusal Siber Güvenliğin Millî Güvenlik Kavramına Dâhil Edilmesi

Millî güvenliğin sağlanmasında siber güvenlik, yeni yüzyılda gelişen ve değişen teknoloji nedeniyle çok önemli hale gelmiştir.²⁷¹ Zira günümüzde devletler, internet ya da diğer bilişim ağlarını kullanarak bir başka devletin tüm enerji ağını çökertebilmekte, elektronik dalgalar ile birçok sistemi kullanılmaz hale getirebilmekte ve tek kurşun atmadan düşman araç ve teçhizatını işlevsiz hale getirebilmektedirler.

Bir devletin istihbarat toplamada kullandığı uydunun faaliyetinin durdurulması, askeri elektronik bir radarın gayri faal duruma getirilmesi, çevrimiçi çalışan kamusal sistemlerin “hack” edilmesi, kozmik bilgilerin kaydedildiği sunuculardan harekât planları veya devlet arşiv belgelerinin çalınması siber saldırılara örnek verilebilir.

Millî güvenlik bakımından siber güvenliğe yönelen tehditleri dört grupta toplamak mümkündür:

1. Siber savaş
2. Ekonomik casusluk

²⁶⁹ Meltem Turhan, **Siber Güvenliğin Sağlanması, Dünya Uygulamaları Ve Ülkemiz İçin Çözüm Önerileri**, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu Uzmanlık Tezi, Ankara, 2010, s.5.

²⁷⁰ <https://www.cybermagonline.com/2020nin-6-temel-dijital-guvenlik-trendi>

²⁷¹ Dijital Türkiye Platformu, **Türkiye’nin Siber Güvenlik Stratejisine Yönelik Değerlendirmeler**, Ankara, 2017, s.2.

3. Siber suçlar

4. Siber terörizm

Yukarıdaki gruplandırmaya baktığımızda siber savaş ile ekonomik casusluk kavramlarını devlet kaynaklı, siber suçlar ile siber terörizmi ise devlet dışı aktörler kaynaklı olarak sınıflandırabiliriz.

Genel olarak Türkçeleştirebilmek adına “siber güvenlik” kavramı yerine “bilgi sistemleri güvenliği” kavramını kullanmak yerinde olacaktır.

Bilgi sistemleri güvenliğinin sağlanması, çok fonksiyonlu ve geniş kapsamlı bir alandır. Bilgi sistemlerinin güvenilir olması devletlerin dijital kalbinin korunması anlamına gelmektedir.²⁷² Bu kapsamda bilgi sistemli güvenliği kapsamında korunması gereken unsurları şu şekilde sıralamak mümkündür:²⁷³

1. Fiziksel güvenlik.
2. Haberleşme güvenliği.
3. Yayılım güvenliği.
4. Bilgisayar güvenliği.
5. Ağ güvenliği.
6. Bilgi güvenliği.

Millî güvenliği tehdit eden siber saldırılardan korunmak için yukarıda belirtilen ulusal bilgi sistemlerinin güvenliğinin yüksek seviyede sağlanması gerekmektedir.

2.5.2.1. Fiziksel Güvenlik

Fiziksel güvenlik aslen tarih öncesi çağlardan bu yana en çok korunma gereksinimi duyulmuş olan unsurdur. İlk çağlardan beri önemli bilgiler, kimi zaman taşlara kazılarak, kimi zaman da hayvan derilerine doğal boya malzemeleri ile yazılmıştır. Yazılan bilgiler zamanla gelişen kağıt teknolojisi ile fiziksel alanda saklanmaya başlanmıştır.

Fiziksel güvenlik, en yalın anlamı ile verinin kasa gibi elle tutulur, gözle görülür bir yapı içerisinde saklanmasıdır. Fiziksel güvenliğin sağlanabilmesi

²⁷² Aşır Sertçelik, “Siber Olaylar Ekseninde Siber Güvenliği Anlamak”, **Medeniyet Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 2 Sayı: 3, 2015, s.28.

²⁷³ Mehmet Nesip Ögün ve Adem Kaya, “Siber Güvenliğin Millî Güvenlik Açısından Önemi ve Alınabilecek Tedbirler”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Sayı: 18, 2013, s.165.

amacıyla önceleri duvarlar örülmüş, heybetli kaleler inşa edilmiş, giriş çıkışı kontrol eden gardiyanlar ve korumalar görev yapmıştır. Ne var ki bilgi güvenliğini sağlamaya yönelik fiziksel önlemler alınmasına rağmen genellikle büyük emek ve insan gücü harcanmış fiziksel korumalar yeterli olmamış, bilgilerin çalınması veya istenmeyen kişilerin eline geçmesi engellenememiştir.

2.5.2.2. Haberleşme Güvenliği

Bilgi alışverişinin çift taraflı yani karşılıklı olarak güvenli bir şekilde yapılması maksadıyla karşılıklı mesaj aktarımını sağlayan faaliyetlerin ortak tanımlaması haberleşmedir.

Haberleşme süresince fiziksel bilgilerin güvenliğinin sağlanması, güvenliğin sağlandığı anlamına gelmez. İletişim sırasında bilginin ya da iletinin hedefe ulaşmadan önce üçüncü ilgisiz kişiler tarafından ele geçirilmesi ve içeriğin öğrenilmesi riski haberleşme güvenliğini zorunlu kılmaktadır.

Haberleşme güvenliğinin sağlanmasında tarih boyunca kriptolama yani gizli şifrelemelere yönelik önlemler alınmıştır.²⁷⁴ Günümüzde de şifreleme yöntemi ile haberleşmenin korunması usulü esas itibarıyla değişmemiş olup yalnızca şifrelemedeki yöntem ve teknikler gelişmiştir. Örneğin 1900’lü yıllarda mors alfabesi gibi²⁷⁵ şifrelemeler manüel şekilde cihazların yardımıyla iletmeye çalışılırken hâlihazırda dijital yöntemler ile şifreleme metotları kullanılmaktadır.

2.5.2.3. Elektromanyetik Yayılm Güvenliği

Elektronik cihazlar aktif veya pasif haldeyken elektromanyetik sinyal yayarlar. Bu elektromanyetik sinyaller, havadan radyoelektrik dalgaları şeklinde iletilerek elektromanyetik dalgalar oluşturarak dağılırlar.²⁷⁶

Her türlü yayılımın, yayan kaynağın farkında olmadan kaydedilerek bilgi ya da veri analizi yapılması ve bilgi elde etmeye bağlı yayılım güvenliğine karşı ihtiyaç duyulan korumayı sağlamak için TEMPEST (Transient Electro Magnetic

²⁷⁴ Şeref Sağıroğlu ve Mehmet Tunçkanat, “Gizli Bilgilerin İnternet Ortamında Güvenli Olarak Aktarımı İçin Yeni Bir Yaklaşım”, **Popüler Bilim Dergisi**, Cilt:9, Sayı:105, 2002, s.22.

²⁷⁵ Mors alfabesi: Kısa ve uzun işaretler kullanarak (. veya -) bunlara karşılık gelen ışık ya da sesleri kullanarak bilgi aktarılmasını sağlayan yöntem. (<https://tr.wikipedia.org/wiki/mors-alfabesi>)

²⁷⁶ Nazife Baykal, **Bilgi Teknolojisinin, Ulusal Güvenlik ve Ulusal Güvenlik Stratejisi ile İlgili Boyutu**, Hava Harp Akademileri Sempozyumu, 2005, s.12.

Pulse Emanation Standard)²⁷⁷ adı altında bir standart geliştirilmiştir. Bu standart, gizlilik dereceli bilgileri işleyen ve iletişim teknolojileri ile işlem yapan kurum veya şahısların çalışmalar veya işlemler esnasında istem dışı yayılan elektromanyetik dalgaların yakalanmasını, analizini ve çalınmasını kontrol altına almaya yönelik tedbirlerdir.²⁷⁸ Halihazırda Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde görev yapan Bilgi Sistemleri Dairesi Siber Savunma Şube Müdürlüğü tarafından bu sistemler devletimiz ve milletimizin güvenliği maksadıyla kullanılmaktadır.

Elektromanyetik yayılım güvenliği için TEMPEST sertifikalı cihazlar kullanılmalı, elektromanyetik dalgalara gürültü adı verilen anlamsız dalgalar ve değersiz bilgiler katılmalı, yapılar inşa edilirken TEMPEST kurallarına göre binaların dış yüzeyleri özel koruma katmanları ile kaplanmalı, dışa bakan pencere sayıları sınırlı ve korumalı olmalı, kabloların geçtiği kanallar yine özel zıhlarla kaplanarak korunmalıdır.

2.5.2.4. Bilgisayar Güvenliği

Bilgisayarların icadı, gelişimi ve kullanımının yaygınlaşmasıyla çok sayıda bilgi/veri küçük alanlar içerisinde bilgisayar ortamlarında tutulmaya başlanmıştır. Fiziksel güvenlik, yayılım güvenliği ve haberleşme güvenliğinden sonra bilgisayar güvenliği, bilgi sistemlerinin güvenliğinin sağlanması açısından önem kazanmıştır.

Bilgisayar güvenliğinin sağlanması maksadıyla ilk çalışmalar 1970’li yılların başında David Bell ve Leonard La Padula tarafından geliştirilen bir model ile başlamıştır. Bu model sayesinde başlayan standartlaşma girişimleri sonucunda 1983 yılında ABD Savunma Departmanı tarafından 5200.28 nolu standart geliştirilerek kabul edilmiş²⁷⁹ ve bilgisayar sistemlerinin güvenliğini test etmek için oluşturulan güvenlik seviyelerinin vurgulandığı Güvenli Bilgisayar Sistemi Değerlendirme

²⁷⁷ Barış Çeliktaş, **Siber Güvenlik Kavramının Gelişimi ve Türkiye Özelinde bir Değerlendirme**, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2016, s.44.

²⁷⁸ Hasan Çiftçi, **Her Yönüyle Siber Savaş**, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, İstanbul, 2013, s.221.

²⁷⁹ David Bell ve Leonard La Padula, **Secure Computer System: Unified Exposition and Multics Interpretation**, The MITRE Corporation Technical Report ESD-TR-75-306, Bedford, 1975, s.5.

Kriterleri (TCSEC-Trusted Computer System Evaluation Criteria) adlı kitabın (Turuncu Kitap-Orange Book) oluşmasını sağlamıştır.²⁸⁰

2.5.2.5. Ağ Güvenliği

Güvenli Bilgisayar Sistemi Değerlendirme Kriterleri (TCSEC-DoD Trusted Computer System Evaluation Criteria) teorik olarak ağ sistemlerinin güvenliği için geliştirilmediğinden dolayı ortaya çıkan ihtiyaç nedeniyle 1987 yılında TCSEC'in güvenilir ağ yorumlaması (Trusted Network Interpretation) adını verdiği Kırmızı Kitap (Red Book) yayımlanmıştır.

Bilgisayarların güvenliğinin sağlanması kapsamında kablolu ve kablosuz ağ ortamlarının güvenliğinin tesis edilmesinde günümüzde firewall, güvenli ağ bağdaştırıcıları, anti-virüs programları vb. sistemler kullanılmakta ve hatta bu sistemler internet gibi genel ağdan ziyade kapalı devre sistemleri içerisinde bilgi çıkışlarını önleyecek şekilde kullanılmaktadır.

2.5.2.6. Bilgi Sistemleri Güvenliğinde Farkındalık

Devletler bakımından son teknolojiye sahip olmak siber güvenlik açısından yeterli değildir.²⁸¹ Sistemlerin kullanıcıların farkındalığı ve bilinçli davranması için eğitim verilmesi ve periyodik uyarıların yapılması da çok önemlidir.²⁸² Bilgi sistem güvenliğiyle ilgili olarak birçok etkenin eşgüdümlü olarak bir araya gelmesi suretiyle genel koruma sağlanması gerektiği düşünülse de korumadaki en önemli unsur insandır. Bilgi sistem güvenliği içerisinde sistem komutlarıyla yönetilemeyecek durumda olan ve ne yazık ki bu sistemlere hem komuta eden hem de farkında olmadan komuta edilen olarak hizmet eden “en zayıf halkanın” insan olduğu düşüncesiyle, eğitim ve geliştirme faaliyetlerinde mutlaka insan unsurunun yer alması gerekir. Verilecek farkındalık eğitimi kapsamında da özellikle bilginin bütünlük, gizlilik ve kullanılabilirlik özelliklerine karşı yapılabilecek saldırıların önlenmesine yönelik tedbirler üzerinde durulması gerekir. Örneğin, nöbet kulübesinde görevli bir erin, ailesi ile telefonda konuşması esnasında

²⁸⁰ Marshall Abrams ve Michael Joyce, “Trusted System Concepts”, **Computers & Security**, Cilt:14, Sayı:1, 1995, s.45-46

²⁸¹ Presidencia Del Gobierno, **National Cyber Security Strategy**, İspanya, 2013, s.13.

²⁸² Ümit Özdağ, **Millî Güvenlik Teorisi**, Kripto Basım Yayın, Ankara, 2015, s.444.

farkında olmadan bulunduğu yeri, yanında kimin olduğunu ya da kışlanın mesai çizelgesi ya da görevi ile ilgili bilgi vermesinin sonucunda alınacak bilgiler kötü niyetli kişiler için bir anlam ifade edebilir. Bu nedenle “gafil muhbir” olmamak adına ketumiyetin önemini idrak ederek farkındalık yaratmak çok önemli bir meseledir.

2.5.3. Siber Güvenlik Hukuku

2000’li yılların başından itibaren başladığı varsayılan “teknoloji çağı” kapsamında siber dünyanın ortaya çıkması ve bu dünyanın önlenemez bir hızla genişlemesinin sonucu olarak devletler arasında siber üstünlük mücadelesi başlamıştır.²⁸³ Ancak hem bireyler arasında hem de devletlerin birbirine karşı olan mücadelesinde siber gücü hem kamu hem de özel hukuk kurallarına bağlı olmadan sınırsız şekilde kullanarak icra edilen faaliyetler ve saldırılar ile başta kişisel bilgilerin çalınması olmak üzere devlet sırları, geçmişe ilişkin özel bilgiler, ekonomik ve stratejik planlamalar ile savaş harekât planlarının güvenliği yüksek seviyede tehlikeye girmeye başlamıştır. Bu durum, devletlerin siber gücün kullanılmasını ve maruz kalınan tehditler konusunda hukuki düzenleme yapma isteğini ortaya çıkarmıştır. Çünkü bir devletin diğer devlete başlattığı siber taarruzun bir benzeri başka bir zaman diliminde kendisine de dönebilmektedir.

Uluslararası alanda, devletlerin siber güç konusunda birçok farklı tanımlamaları bulunmakla birlikte ortak ve net olarak üzerinde uzlaştıkları bir tanım olmadığından, milletlerarası hukuk kurallarının nasıl uygulanacağına dair bir sorun alanı baş göstermiştir.

Birleşmiş Milletler 1998 yılından itibaren siber dünya ve bilgi teknolojileri ile ilgili çeşitli kararlar almaya çalışmıştır. Genel olarak bu süreçteki BM kararlarında siber güvenliğin tüm devletlerarası ilişkilerin ve toplumun önemsemesi gerektiği bir olgu olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca devletlerarası hukuk kapsamında, başta BM Şartı olmak üzere, alınan kararların eksiksi uygulanması gerektiğini belirtmiştir.²⁸⁴

²⁸³ Celil Balkan, *Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye’nin Ulusal Güvenlik Sorunları*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2006, s.31.

²⁸⁴ Merve Erdem ve Gürkan Özocak, “Siber Güvenliğin Sağlanmasında Uluslararası Hukukun Ve Türk Hukukunun Rolü”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 68 Sayı:1, 2019, s.133.

BM bünyesinde teşkil edilen ve belirli konularda karar alma yetkisi tanınmış Uzmanlar Heyeti tarafından özellikle 2013²⁸⁵ ve 2015²⁸⁶ yılında yazılmış olan siber güvenlik raporlarında, devletlerarası hukukun başta BM Şartı olmak üzere siber uzay kavramına da uygulanabileceğinin belirtmiştir.

Siber alanın kullanılmasını kapsamında uygulanacak hukukun tespitine yönelik, NATO Siber Savunma Mükemmeliyet Merkezi koordinatörlüğünde ve Uluslararası Bağımsız Uzmanlar Grubu'nun katılımıyla, siber harekâtın karmaşık hukuk problemlerinden “savaşa girmenin haklı nedenleri” ve “savaş sırasında uyulması gereken kurallar” konularında açıklık getirmek amacıyla 2009 yılında başlatılan proje çalışmalarının sonucunda “Siber Savaşta Uygulanacak Hukuk Hakkında Tallinn El Kitabı” adıyla hazırlanan söz konusu doküman 2013 yılının Mart ayında Cambridge Üniversitesi tarafından yayımlanmıştır.²⁸⁷

Tallinn El Kitabı; “Uluslararası Siber Güvenlik Hukuku” ve “Siber silahlı Çatışma Hukuku” başlıklı iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde “Devletler ve siber Uzak” alt konusu, ikinci bölümde ise “Genel Siber silahlı Çatışma Hukuku”, “Düşmanca Davranışlar”, “Belirli Kişiler, Nesneler ve Faaliyetler”, “İşgal” ve “Tarafsızlık” alt konularına açıklık getirilmiştir. Söz konusu kitapta 95 adet kural tanımlanmış ve detaylı açıklamaları yapılmıştır.

Siber güvenliğe yönelik kuralları da ihtiva eden Tallinn El Kitabı dışında uluslararası boyutta doğrudan mevzuat olarak adlandırılacak bir çalışma olmamakla birlikte Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği ve diğer uluslararası hükümetler arası organizasyonlarda bir takım kanun, antlaşma, karar ve tavsiyeler de oluşturulmuştur.²⁸⁸

Hâlihazırda uluslararası hukuk anlamında siber alan için kullanılabilen düzenleme Birleşmiş Milletler Şartıdır. BM Şartı'nın 2/IV maddesinde düzenlenen kuvvet kullanma yasağına²⁸⁹ bağlı olarak devletlerin uluslararası ilişkilerinde

²⁸⁵ **Group of Governmental Experts on Developments in the Field of Information and Telecommunicatipns in the Context of International Security**, A/68/98, 24 June 2013.

²⁸⁶ ²⁸⁶ **Group of Governmental Experts on Developments in the Field of Information and Telecommunicatipns in the Context of International Security**, A/70/174, 22 July 2015.

²⁸⁷ K.K.K.lığı MEBS Başkanlığı Bilgi Sistemleri Dairesi Siber Savunma Şube Müdürlüğü, **Siber Savaşta Uygulanacak Hukuk Hakkında Tallinn El Kitabı**, Karaağı, 2019, s.21.

²⁸⁸ Cambridge University, **Tallinn Manual On The Internetal Law Applicable To Cyber Warfare**, England, 2013, s.9.

²⁸⁹ Fatma Taşdemir, **Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi**, 1. Baskı, USAK Yayınları, Ankara, 2006, s.100.

herhangi bir devletin toprak bütünlüğüne veya siyasal bağımsızlığa karşı, Birleşmiş Milletler'in amaçlarıyla bağdaşmayacak biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurulması yasaklanmıştır. Bu noktada tespit edilmesi gereken konu, devletlerin siber faaliyetlerinin kuvvet kullanma yasağına aykırılık yaratıp yaratmadığıdır. Bu hususun tespiti için iki farklı yaklaşımdan bahsedilmektedir. Birinci yaklaşım saldırıda kullanılan vasıtanın niteliğini esas alan yaklaşım, diğeri ise yaratılan etkiyi esas alan yaklaşımdır. Vasıtayı esasa alan yaklaşım, kuvvet kullanma ve kuvvet kullanma tehdidi yasağının ihlali için, başta silah olmak üzere belli araçların kullanılması gerektiğini ileri sürmektedir. Etkiyi esas alan yaklaşımda ise kullanılan aracın yıkıcı ve zarar verici etkisi göz önüne alınarak yasağın ihlal edilip edilmediğinin tespitinin esas alınması gerektiği ileri sürülmektedir.

Bu konudaki yaklaşımlar konusunda yorumda bulunmadan önce Uluslararası Adalet Divanı'nın Nükleer Silah Kullanma veya Tehdidinin Hukukiliği'ne ilişkin danışma görüşünde belirttiği konuya göz atmakta fayda bulunmaktadır. Söz konusu görüşe göre, Birleşmiş Milletler Şartı 2/IV, 51 ve 42. maddelerinde özellikli bir silaha atıf yapılmadığı gerekçesiyle, kuvvet kullanma için özellikli bir silah kullanılıp kullanılmadığı konusunun bir önem taşımadığı belirtilmiştir. Kanaatimizce söz konusu görüşte belirtilen hususlar yerindedir. Zira devletlerin tarih boyunca savaş ya da savaş dışı üstünlük mücadeleleri kapsamında birbirlerine karşı birçok yöntem kullandıkları göz önüne alındığında, siber saldırı imkânı tanıyan tüm unsurların, silah kapsamında girmese dahi kuvvet kullanma yasağı kapsamında değerlendirilmesi gerekir. Söz konusu yasağa uyulmaması ya da kuvvet kullanma yasağı kapsamına alınmaması halinde günümüz teknolojisinde bir devletin örneğin tüm elektrik hatlarının faaliyetlerini, bilgisayarlara bağlı su arıtım sistemlerini veya askeri araçların hareket kabiliyetini durdurabilir ya da sınırlandırılabilir. Bu da beraberinde silahlı çatışmaları doğuracağından sadece silah olmadığından bahisle kuvvet kullanma yasağına tabi olmamak teknoloji çağının gereklerini göz ardı etmek demektir ve değişime ayak uyduramayan bir hukuk yorumu zamanın sorunlarına çözüm üretmez.

Kaldı ki, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1974 Saldırının Tanımı Kararı'nda *“bir devletin ülkesinin işgal edilmesi yanında, bir devletin*

bombardımanına maruz bırakılması, liman ve kıyıların abluka altına alınması, kara, deniz ve kuvvetleri ile hava ve deniz filolarına saldırıda bulunulması, bir antlaşma sonucu ülkede bulunan silahlı kuvvetlerin antlaşmanın amacını aşması ya da antlaşmada öngörülenden daha uzun sürede ülkede kalması, bir devletin kendi ülkesini başka bir devlete saldırı için kullandırması ve başka bir devlete silahlı saldırı yoğunluğunda güç kullanabilecek silahlı gruplar, düzensiz birlikler ya da lejyonerler gönderme faaliyetleri de silahlı saldırı kabul edilebileceği” belirtilmiştir. Bu kapsamda siber saldırı doğrudan silah olmasa dahi silahlı çatışmaya vesile olabilecek bir unsur olarak kuvvet kullanma yasağına tabi olmalıdır.

Ulusal hukukumuzda ise siber güvenlik kavramının millî güvenliğin sağlanmasında bir unsur olarak kabul edilmesi Bakanlar Kurulu’nun 2012/3842 sayılı “Ulusal Siber Güvenlik Çalışmalarının Yürütülmesi, Yönetilmesi ve Koordinasyonuna İlişkin Karar” 20 Ekim 2012 tarihinde yürürlüğe girmesi ile olmuştur²⁹⁰. Söz konusu karar uyarınca;

“Siber güvenlikle ilgili olarak alınacak önlemleri belirlemek, hazırlanan plan, program, rapor, usul, esas ve standartları onaylamak ve bunların uygulanmasını ve koordinasyonunu sağlamak amacıyla; Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanının başkanlığında, Dışişleri, İçişleri, Millî Savunma, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme bakanlıkları müsteşarları, Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarı, Millî İstihbarat Teşkilatı Müsteşarı, Genelkurmay Başkanlığı Muhabere Elektronik ve Bilgi Sistemleri Başkanı, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu Başkanı, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu Başkanı, Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanı, Telekomünikasyon İletişim Başkanı ile Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanınca belirlenecek bakanlık ve kamu kurumlarının üst düzey yöneticilerinden oluşan Siber Güvenlik Kurulu kurulmuştur.”

Ulusal siber güvenliğin sağlanmasına ilişkin politika, strateji ve eylem planlarını hazırlama görevi “Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığına” verilmiştir. Tüm kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek ve tüzel kişiler Siber Güvenlik Kurulu tarafından belirlenen politika, strateji ve eylem planları

²⁹⁰ 28447 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

çerçevesinde kendilerine verilen görevleri yerine getirmek ve belirlenen usul, esas ve standartlara uymakla yükümlü kılınmıştır.²⁹¹

Söz konusu Bakanlar Kurulu kararına binaen 2016 yılında konu ile ilgili ilkeler²⁹² belirlenmiştir:

“1. Siber güvenlik, risk yönetimini esas alan etkin ve sürekli değerlendirmeye ve iyileştirmeye dayalı yöntemler aracılığıyla sağlanır. Oluşturulan risk yönetimi metotlarının tehdit ve açıklıkları ele alarak bunlardan dolayı ortaya çıkacak riskleri belirlemesi, bu riskleri kabul edilebilir düzeye indirmek için yöntemler sunması hedeflenir.

2. Siber güvenliğin sağlanması için tüm paydaşların siber güvenlik risklerini bilmeleri, bu risklerin yönetilmesine ilişkin yaklaşımlarının kendileri kadar başkalarını da etkileyebileceğinin bilincinde olmaları gerekir. Bu farkındalık ve yetkinliğin sağlanması için tüm paydaşların gerekli eğitim ve deneyimi kazanmaları sağlanır. Teknik boyutun yanı sıra; hukuki, idari, ekonomik, politik ve sosyal boyutları da içeren bütüncül bir yaklaşım benimsenir.

3. Risk yönetimi, teknik zaafıların hızla giderilmesini, saldırı ve tehditlerin önlenmesini, fark edilmesini, yanıtlanmasını ve muhtemel zararın en aza indirgenmesini içerir. Zararların asgari düzeyde tutulması için siber olaylara karşı bir hazırlık ve süreklilik planının bulunmasına ve uygulanmasına önem verilir.

4. Siber uzay güvenliğinin sağlanması ve sürdürülmesinde; kamu, özel sektör, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve bireyler dâhil tüm paydaşlar arasında işbirliğinin yanı sıra uluslararası işbirliği ve bilgi paylaşımı esas kabul edilir ve güven inşa edilir.

5. Tüm paydaşlar, siber uzay güvenliğinin sağlanması için çalışırken, hukukun üstünlüğü, ifade özgürlüğü, temel insan hak ve hürriyetleri ile mahremiyetin korunması ilkelerini gözetir.

6. Paydaşlar siber uzaydaki risklerin yönetimi ile ilgili sorumluluklarını yerine getirirken şeffaflık, hesap verilebilirlik ve etik değerleri göz önünde bulundurur.

²⁹¹ T.C.Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Ulusal **Siber Güvenlik Stratejisi ve 2013-2014 Eylem Planı**, Ankara, 2013, s.9.

²⁹² T.C.Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, s.15.

7. Alınan siber güvenlik önlemlerinin ilgili risklerle orantılı olması, olumlu ve olumsuz etkilerinin değerlendirilmesi ve dengelenmesi sağlanır.

8. Siber güvenlik gereksinimlerinin karşılanmasında yerli ürün ve hizmet kullanımı teşvik edilir, bunların geliştirilmesi için araştırma ve geliştirme projeleri desteklenir, yenilikçilik anlayış esas kabul edilir.”

Bakanlar Kurulu’nun 2012/3842 sayılı “Ulusal Siber Güvenlik Çalışmalarının Yürütülmesi, Yönetilmesi ve Koordinasyonuna İlişkin Karar” dışında ulusal mevzuatımızda doğrudan siber güvenliğin sağlanmasına yönelik özellikli bir düzenleme olmamakla birlikte siber alana yönelik kanun, yönetmelik, karar ve tebliğler bulunmaktadır. Siber güvenlik mevzuatı kapsamında yapılan düzenlemelerden bazıları şu şekildedir:

1. 5809 sayılı Elektronik Haberleşme Kanunu:²⁹³ Elektronik haberleşme sektöründe düzenleme ve denetleme yoluyla etkin rekabetin tesisi, tüketici haklarının gözetilmesi, ülke genelinde hizmetlerin yaygınlaştırılması, kaynakların etkin ve verimli kullanılması, haberleşme alt yapı, şebeke ve hizmet alanında teknolojik gelişimin ve yeni yatırımların teşvik edilmesi ve bunlara ilişkin usul ve esasların belirlenmesi amacıyla hazırlanmıştır. Kanun’un kapsamı elektronik haberleşme hizmetlerinin yürütülmesi ve elektronik haberleşme alt yapı ve şebekesinin tesisi ve işletilmesi ile her türlü elektronik haberleşme cihaz ve sistemlerinin imali, ithali, satışı, kurulması, işletilmesi, frekans dâhil kıt kaynakların planlaması ve tahsisi ile bu konulara ilişkin düzenleme, yetkilendirme, denetleme ve uzlaştırma faaliyetlerinin yürütülmesine yöneliktir.

Ayrıca, Bakanlar Kurulunca alınan 11/6/2012 tarihli ve 2012/3842 sayılı Ulusal Siber Güvenlik Çalışmalarının Yürütülmesi, Yönetilmesi ve Koordinasyonuna İlişkin Karar gereğince Siber Güvenlik Kurulu oluşturulmuştur. Ulusal Siber Güvenlik Çalışmalarının Yürütülmesi, Yönetilmesi ve Koordinasyonuna İlişkin Karar, 06/02/2014 tarihinde yayımlanan 6518 sayılı kanun ile 5/11/2008 tarihli ve 5809 sayılı Elektronik Haberleşme Kanunu’na bazı maddeler eklenerek ilgili Bakanlar Kurulu kararı güncellenmiş, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu halini almıştır.

²⁹³ Kanun Numarası : 5809, Kabul Tarihi : 5/11/2008, Yayımlandığı Resmî Gazete : Tarih : 10/11/2008, Sayı: 27050 (Mükerrer), Yayımlandığı Düstur : Tertip : 5, Cilt : 48.

2. 5369 sayılı Evrensel Hizmet²⁹⁴ Kanunu: kamu hizmeti niteliğini haiz, ancak işletmeciler tarafından karşılanmasında mali güçlük bulunan evrensel hizmetin sağlanması, yürütülmesi ve elektronik haberleşme sektörü ile bu Kanun kapsamında belirlenen diğer alanlarda evrensel hizmet yükümlülüğünün yerine getirilmesine ilişkin usul ve esasları belirlemek amacıyla hazırlanmıştır.

Kanunda evrensel hizmetin verilmesine ilişkin ilkeler de yer almaktadır. Bu ilkeler:

- a) Evrensel hizmetten, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yaşayan herkes, bölge ve yaşadığı yer ayırımı gözetilmeksizin yararlanır.
- b) Evrensel hizmet, fert başına gayrisafı yurt içi hasıla tutarı da göz önünde bulundurularak karşılanabilir ve makul fiyat seviyesinde sunulur.
- c) Düşük gelirli, engelliler ve sosyal desteğe ihtiyacı olan grupların da evrensel hizmetten yararlanabilmesi için uygun fiyatlandırma ve teknoloji seçeneklerinin uygulanabilmesine yönelik tedbirler alınır.
- ç) Evrensel hizmet, önceden belirlenmiş hizmet kalitesi standartlarında sunulur.
- d) Evrensel hizmetin sunulmasında ve ulaşılmasında devamlılık esastır.

3. 5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi Ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun: İçerik sağlayıcı, yer sağlayıcı, erişim sağlayıcı ve toplu kullanım sağlayıcıların yükümlülük ve sorumlulukları ile internet ortamında işlenen belirli suçlarla içerik, yer ve erişim sağlayıcıları üzerinden mücadeleye ilişkin esas ve usulleri düzenlemek amacıyla hazırlanmıştır.

4. 5070 sayılı²⁹⁵ Elektronik İmza Kanunu: elektronik imzanın hukukî ve teknik yönleri ile kullanımına ilişkin esasları düzenlemek amacıyla, elektronik imzanın hukukî yapısını, elektronik sertifika hizmet sağlayıcılarının faaliyetlerini ve

²⁹⁴ Evrensel Hizmet Kanunu md.2’de “Evrensel Hizmet” tanımlanmıştır. Buna göre; “Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde coğrafi konumlarından bağımsız olarak herkes tarafından erişilebilir, önceden belirlenmiş kalitede ve herkesin karşılayabileceği makul bir bedel karşılığında asgari standartlarda sunulacak olan, internet erişimi de dâhil elektronik haberleşme hizmetleri ile bu Kanun kapsamında belirlenecek olan diğer hizmetleri” evrensel hizmet olarak tanımlanmaktadır.

²⁹⁵ Kanun Numarası: 5070, Kabul Tarihi : 15/1/2004, Yayımlandığı R.Gazete: Tarih :23/1/2004, Sayı:25355, Yayımlandığı Düstur :Tertip : 5, Cilt : 43.

her alanda elektronik imzanın kullanımına ilişkin işlemleri kapsayacak şekilde düzenlenmiştir.

5. 6563 sayılı²⁹⁶ Elektronik Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanun:

Elektronik ticarete ilişkin esas ve usulleri düzenlemek amacıyla, ticari iletişimi, hizmet sağlayıcı ve aracı hizmet sağlayıcıların sorumluluklarını, elektronik iletişim araçlarıyla yapılan sözleşmeler ile elektronik ticarete ilişkin bilgi verme yükümlülüklerini ve uygulanacak yaptırımları kapsayacak şekilde düzenlenmiştir.

Yukarıda belirtilen mevzuata ek olarak siber güvenlik kapsamında spesifik konuları içeren birçok kanun, yönetmelik ve tebliğ bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:

1. 5746 sayılı Araştırma, Geliştirme Ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun.
2. Bilgi Teknolojileri Ve İletişim Kurumunun Denetim Çalışmalarına İlişkin Yönetmelik.²⁹⁷
3. Bilgi Toplumunun Geliştirilmesine Katkı Sağlamak Amacıyla Bilgisayar Okur Yazarlığı da Dâhil Olmak Üzere Bilgi Teknolojilerinin Yaygınlaştırılmasına Yönelik Hizmetlerin, Evrensel Hizmet Kapsamına Dâhil Edilmesi Hakkında Karar (2006/10038).
4. Elektronik Haberleşme Güvenliği Yönetmeliği.²⁹⁸
5. Elektronik Haberleşme Cihazlarına Güvenlik Sertifikası Düzenlenmesine İlişkin Yönetmelik.²⁹⁹
6. Elektronik Haberleşme Sektöründe Tüketici Hakları Yönetmeliği.³⁰⁰
7. Kamu Kurum ve Kuruluşları İle Gerçek ve Tüzel Kişilerin Elektronik Haberleşme Hizmeti İçinde Kodlu veya Kriptolu Haberleşme Yapma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik.³⁰¹
8. İnternet Alan Adları Yönetmeliği.
9. İnternet Servis Sağlayıcılığı Hizmeti Sunan İşletmecilere İlişkin Hizmet Kalitesi Tebliği.

²⁹⁶ Kanun Numarası : 6563, Kabul Tarihi : 23/10/2014, Yayımlandığı R.Gazete : Tarih: 5/11/2014, Sayı : 29166, Yayımlandığı Düstur : Tertip : 5, Cilt : 55.

²⁹⁷ Resmî Gazete Tarihi: 14.12.2011, Resmî Gazete Sayısı: 28142.

²⁹⁸ Resmî Gazete Tarihi: 20.07.2008, Resmî Gazete Sayısı: 26942.

²⁹⁹ Resmî Gazete Tarihi: 21.04.2011, Resmî Gazete Sayısı: 27912.

³⁰⁰ Resmî Gazete Tarihi: 28.10.2017, Resmî Gazete Sayısı: 30224.

³⁰¹ Resmî Gazete Tarihi: 23.10.2010, Resmî Gazete Sayısı: 27738.

10. Veri Depolama Kuruluşunun Faaliyet, Çalışma ve Denetim Esasları Hakkında Yönetmelik.

2.5.4.Siber Güvenliğin Sağlanmasında Anayasa ve Mevzuat Açısından Kurumsal Yapı ve Temel Hak ve Hürriyetlerin Korunması

Devletler açısından siber güvenliğin sağlanması yüksek seviyede maddi külfet getirmekle beraber, siber alanın korunmasına yönelik alınan tedbirler kimi zaman temel hak ve özgürlüklerin dokunulmaması gereken alanlarına müdahale sonucunu doğurabilmektedir.

Örneğin telekomünikasyon alanında alınması gereken tedbirlerin makul sınırları aşması sonucunda telefonların ve diğer iletişim vasıtalarının dinlenmesi nedeniyle mağduriyet yaşanabilmektedir. Aynı şekilde millî güvenliğin sağlanması bakımından siber alan içerisinde tutulan kayıtların aslında ihtiyaç duyulmayan bilgileri de içermeye başlaması durumunda kişisel bilgilerin güvenliğinin ihlali ortaya çıkabilmektedir.

Özellikle 20.yüzyılda bilişim teknolojilerinin gelişmesi nedeniyle hayatın siber alan içerisinde kolaylaşması sonucunda, alışverişin çevrimiçi (online) olarak internet siteleri üzerinden yapılması ya da devletler arasındaki toplantı veya buluşmaların video konferans görüşmeler şeklinde yapılması gibi pratik yöntemler ortaya çıkmıştır. Ancak bu yöntemler kullanılırken üçüncü kötü niyetli kişilerin bilişim alanına izinsiz ve hatta çoğu zaman fark edilmeden girerek bir takım bilgilere erişmesi devletlerin ve vatandaşların kurumsal ve bireysel güvenliklerini tehlikeye atabilmektedir.

Aşağıdaki bölümde, siber alanın ve bilişim güvenliğinin sağlanmasına yönelik kurumsal yapının ve vatandaşların temel hak ve hürriyetlerin korunması kapsamında alınması gereken tedbirler incelenecektir.

2.5.4.1. Özel Hayatın Gizliliğinin Sağlanması

1982 Anayasası md.20’de “Özel hayatın gizliliği ve korunması” düzenlenmiştir. Buna göre bu başlık altında yapılan düzenlemede, herkesin kendi

özel hayatına ve ailesi ile yaşadığı hayata³⁰² saygı gösterilmesini isteme hakkı bulunduğu belirtilmiştir. Millî güvenliğin her alanında olduğu gibi siber alanın güvenliğinin sağlanması kapsamında da alınacak tedbirler kişinin kendisinin ve ailesinin özel hayatının gizliliğine dokunmamalı ve bu alanın kendi içerisinde serbestçe yaşanabilmesine imkân tanımalıdır.³⁰³ Alınacak tedbirlerde ölçülülük ve gereklilik³⁰⁴ ilkelerinin uygulanmasına hassasiyet gösterilmelidir. Çünkü siber alan kişiler için soyut bir kavram gibi algılanmasına rağmen, gözle görülemeyecek şekilde somut veri akışı sayesinde kişilere ve özel hayatlarına fiziki güçten daha fazla tahribat gerçekleştirmektedir.³⁰⁵

Diğer millî güvenlik uygulamalarında da olduğu gibi siber güvenliğin sağlanmasında da özel hayatın gizliliği konusunda birtakım sınırlamalara gidilmiştir..

Yine Anayasamızın 22.maddesinde herkesin haberleşme hürriyetine sahip olduğu ve haberleşmenin gizliliğinin esas olduğu hüküm atına alınmıştır. Siber alan içindeki bilişim uygulamalarından en çok kullanılanı haberleşmedir. Gerek sosyal medya gerekse sesli ve görüntülü görüşme imkânları, haberleşmenin bilişim alanı içerisindeki en yoğun kullanım alanı olan uygulama olduğunu göstermektedir. Siber alan içerisinde haberleşmenin sağlıklı şekilde ve temel hak ve hürriyetlerin korunmasına yönelik tedbirler ışığında gerçekleştirilmesini sağlamak adına alınan tedbirler esnasında kimi zaman ölçülülüğün aşılabildiği ve farkında olmadan kişinin haberleşme hürriyetinin kısıtlanması ya da durdurulması sonucunu doğuran durumlar ortaya çıkabilmektedir.

Oysa Anayasamız 22.maddenin 2.fıkrasında “*millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâkın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden biri veya birkaçına bağlı olarak usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça ve yine bu sebeplere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınmış*

³⁰² Zeki Hafizoğulları/Muharrem Özen, “Özel Hayata ve Hayatın Gizli Alanına Karşı Suçlar”, **Ankara Barosu Dergisi**, Cilt:67, Sayı: 4 , 2009, s.14.

³⁰³ Ali Korkmaz, “İnsan Hakları Bağlamında Özel Hayatın Gizliliği Ve Korunması”, **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Özel Sayı-1, 2014, s.101.

³⁰⁴ Güçlü Akyürek, **Özel Hayatın Gizliliğini İhlal Suçları, Çeşitli Hukuk Dallarında Özel Hayatın Gizliliğinin Korunması**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2011, s.28.

³⁰⁵ Akın Ünver, “Dijital Gözetleme, Millî Güvenlik ve Özel Hayatın Gizliliği Siyaseti”, **EDAM Siber Politikalar ve Dijital Demokrasi Dergisi**, Kadir Has Üniversitesi, 2018, s.14.

merciin yazılı emri bulunmadıkça haberleşmenin engellenemeyeceğini ve gizliliğine dokunulamayacağını” hüküm altına almıştır.

Bu kapsamda kanaatimizce millî güvenliğin ayrılmaz bir parçası olan siber güvenliğin sağlanması maksadıyla yapılacak uygulamalar ve alınacak tedbirlerin özel hayatın gizliliğini ve haberleşme hürriyetini Anayasamızda belirtilen sebepler dışında sınırlandırmamasına dikkat etmek gerekir.

2.5.4.2. Kişisel Verilerin Korunması

Gelişen bilgisayar teknolojisi, toplumun hızla gelişen bilgisayar merkezli yapısı ve devletlerin vatandaşlara ait bilgileri millî güvenliğin sağlanmasına yönelik bir veri tabanında tutma konusundaki girişimleri neticesinde kişisel verilerin korunması sorunu ortaya çıkmıştır.³⁰⁶

Kişisel verilerin korunması sadece ulusal açıdan değil aynı zamanda uluslararası açıdan da geleceğe ilişkin önemli bir problem sahasıdır. Siber güvenlik kapsamında devletlerin vatandaşların ait kişisel verileri koruma zorunluluğu bulunmaktadır.³⁰⁷ Bu koruma hem dışarıdan gelebilecek tehditlere karşı hem de devlet kurumlarının kendisinin sebepsiz yere işlenmesini engellemeye yöneliktir.

Kişisel verilerin korunması siber güvenlik açısından oldukça önemlidir. Zira devlet içinde yaşayan vatandaşların bilgilerinin kontrolsüz şekilde kaydedilmesi, kullanılması ya da işlenmesi nedeniyle yasa dışı faaliyetlerin artması, suç takibinin sağlıklı yapılamaması, kamu işlemlerinin sağlıklı şekilde yapılamaması ve dolaylı olarak devlet otoritesinin sarsılması konuları ortaya çıkabilir.

Örneğin kredi kartı bilgilerinin çalınması neticesinde bir vatandaşın yasa dışı bir sitede kumar oynaması sonucunda yüklü miktarda borca sürüklenebileceği gibi, üst düzey bir devlet yetkilisinin kişisel bilgilerinin gereksiz şekilde işlenmesi nedeniyle kötü niyetli kişiler tarafından ele geçirilerek devlete ait bilgilere erişilebilir.

³⁰⁶ Murat Volkan Dülger, **AB Genel Veri Koruma Tüzüğü ve KVKK’da Rıza Kavramı**, 2019,s.22.

³⁰⁷ Şeref Sağıroğlu ve Mustafa Alkan, **Siber Güvenlik ve Savunma (Farkındalık ve Caydırıcılık)**, Grafiker Yayınları, Ankara, 2018, s.285.

Kişisel verilerin korunması kapsamında, Anayasamızın 20.maddesinin 3.fıkrasında herkesin, kendisiyle ilgili kişisel verilerin korunmasını isteme hakkına sahip olduğu belirtilmiştir.³⁰⁸ Söz konusu hakkın içeriğine anılan fıkra gereğince;

1. Kişinin kendisiyle ilgili kişisel veriler hakkında bilgilendirilme,
2. Bu verilere erişme, bunların düzeltilmesini veya silinmesini talep etme,³⁰⁹

3. Amaçları doğrultusunda kullanılıp kullanılmadığını öğrenmeyi de kapsadığı belirtilmiştir.

Şunu da belirtmek gerekir ki kişisel veriler ancak kanunda öngörülen hallerde veya kişinin açık rızasıyla işlenebilir.

Anayasamızın kişisel verilerin korunmasına yönelik bakış açısına ek olarak 24 Mart 2016 tarihinde 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK) kabul edilmiş ve 07 Nisan 2016’da yürürlüğe girmiştir.

6698 sayılı kanunun amacı, kişisel verilerin işlenmesinde başta özel hayatın gizliliği olmak üzere kişilerin temel hak ve özgürlüklerini korumak ve kişisel verileri işleyen gerçek ve tüzel kişilerin yükümlülükleri ile uyacakları usul ve esasları düzenlemektir.

Kişisel Verilerin Korunması Kanunu “kişisel veri” kavramını, kimliği belirli veya belirlenebilir gerçek kişiye ilişkin her türlü bilgi şeklinde tanımlamaktadır. *“Siber güvenlik alanı içerisindeki asıl problem sahasını oluşturan “kişisel verilerin işlenmesi” kavramını ise, “kişisel verilerin tamamen veya kısmen otomatik olan ya da herhangi bir veri kayıt sisteminin parçası olmak kaydıyla otomatik olmayan yollarla elde edilmesi, kaydedilmesi, depolanması, muhafaza edilmesi, değiştirilmesi, yeniden düzenlenmesi, açıklanması, aktarılması, devralınması, elde edilebilir hâle getirilmesi, sınıflandırılması ya da kullanılmasının engellenmesi gibi veriler üzerinde gerçekleştirilen her türlü işlem olarak”* tanımlamaktadır. Tanımlama, kişisel verilerin işlenmesinde tüm işlem türleri şeklinde belirtmek suretiyle çok geniş bir alanı işaret etmektedir.

³⁰⁸ Oğuz Şimşek, **Anayasa Hukukunda Kişisel Verilerin Korunması**, Beta Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 4

³⁰⁹ Cihan Avcı Raun, “Kişisel Verilerin İşlenmesinde Rıza Kavramı”, **Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:15, Sayı:1, 2018, s.16.

Kanun uyarınca kişisel verilerin korunmasına yönelik bir takım önemli ilkeler mevcuttur. “Genel İlkeler” başlığı altında düzenlenmiş olan 4.maddede sayılan ilkelerin amacı, kişisel verinin işlenmesinde uygulanacak çerçeveyi çizmektir. İlkeleri tanımlamadan önce belirtmek gerekir ki kişisel veriler ancak 6698 sayılı kanun ve diğer kişisel verilerin korunmasına yönelik tedbirleri içeren kanunlarda öngörülen usul ve esaslara uygun olarak işlenebilir.

Kanunda belirtilen genel ilkeler şu şekildedir:

1. Hukuka ve Dürüstlük Kuralına Uygun Olma İlkesi ³¹⁰
2. Doğru ve Gerektiğinde Güncel Olma İlkesi
3. Belirli, Açık ve Meşru Amaçlar³¹¹ İçin İşlenme İlkesi
4. Kişisel Verilerin İşlendikleri Amaçla Bağlantılı, Sınırlı ve Ölçülü Olması İlkesi
5. İlgili Mevzuatta Öngörülen veya İşlendikleri Amaç İçin Gerekli Olan Süre Kadar Muhafaza Edilme İlkesi

Kişisel verilerin işlenme amaçlarının belirli, meşru ve açık olması ilkesi aynı zamanda kişisel veri işleme faaliyetlerinin, işlemeyle ilgili kişi tarafından açık bir şekilde anlaşılabilir olmasını, kişisel veri işleme faaliyetlerinin hukuki temelde hangi işleme şartına dayalı olarak gerçekleştirildiğinin tespit edilmesini, kişisel veri işleme faaliyetinin gerçekleştirilme amacının belirliliğini sağlayacak şekilde düzenlenmesini gerektirir. ³¹²

Söz konusu ilkeler gereğince veri sorumlusunun, veri işleme amacını açık ve kesin olarak belirlemesini³¹³ ve bu amacın meşru olması zorunludur.³¹⁴ Veri sorumlularının, ilgili kişiye belirttikleri amaçlar dışında, başka amaçlarla veri işlemleri halinde, bu fiillerinden dolayı sorumlu tutulması mümkündür. Amacın meşru olması demek, veri sorumlusu tarafından işlenen verilerin, yapılan iş ya da sunulan hizmet türüne göre ve bununla ilgili aynı zamanda da gerekli olması demektir. A ayakkabı firmasının alınan mal sonucunda bir sonraki alışverişlerde

³¹⁰ Hilal Tuğba Öksüzoğlu, “6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu Ve Avrupa Birliği Hukukunda Kişisel Verilerin Silinmesi Ve Düzeltilmesi”, **Bilişim Hukuku Dergisi**, Sayı:2, 2019, s.211.

³¹¹ Şimşek, s.36-37.

³¹² Doğa Kılınç, “Anayasal Bir Hak Olarak Kişisel Verilerin Korunması”, **AÜHF Dergisi**, Cilt:61, Sayı:3, 2012, s.1121.

³¹³ Robert Kazemi, **General Data Protection Regulation (GDPR)**, Hamburg: Tredition, 2018, s.56.

³¹⁴ Hale Akdağ, “Türk Ceza Hukukunda Kişisel Verilerin Korunması İlkeleri”, **Prof. Dr. Nevzat Toroslu’ya Armağan Dergisi**, Cilt:1, 2015, s.27.

kolaylık olması bakımından isim ve fatura için adres bilgilerini kaydetme talebi makul karşılanabilirken, fotoğraf talep etmesi ya da anne kızlık soyadını işlemek istemesi bu kapsamda kabul edilemez.

Kişisel verilerin, belirlenen amaçla bağlantılı olarak işlenmesi gerekir. İşleme amacının gerçekleştirilmesine yönelik ve işlemeye ilgili olmayan veya ihtiyaç duyulmayan durumlarda kişisel verinin işlenmemesi esastır. Muhtemel ihtiyaçlara yönelik veri işlenmesi, kişisel verilerin işlenme mantığına aykırıdır. Muhakkak bir ihtiyaç hasıl olmuş ise, bu ihtiyaca yönelik işlenecek veriler yeni bir veri işleme faaliyeti anlamına gelecektir. Bu yeni veri işleme durumunda, Kişisel Veriler Kanununun 5.maddesinde düzenlenmiş olan kişisel verilerin işlenme şartlarından birinin gerçekleşmesi gerekecektir.

Veri sorumluları, kişisel verilerin işlenmesi ve işlenen verilerin muhafaza edilmesine yönelik süreyi saptarken öncelikle işlemeye yönelik ilgili mevzuata bakacak, eğer mevzuatta bir süre öngörülmemiş ise, işlenme amacına uygun olacak süre kadar muhafaza edebilecektir. Mevzuatta belirtilen ya da mevzuatta belirtilmemiş ise amacın gerçekleşmesine yönelik oluşacak makul sürenin sonunda kişisel veriler silinecek veya anonim hale getirileceklerdir.³¹⁵ Kişisel verilerin gelecekte ihtiyaç olabileceği ihtimaline karşılık saklanması bu ilkenin ihlali anlamına gelecektir.

Kişisel verilerin işlenmesinin amaçla sınırlandırılması ilkesinin bir gereği olarak, veri sorumlusu, mevzuatta yer alan ya da yer almıyorsa makul süreye uygun olarak idari ve teknik tedbirleri almakla yükümlüdür. 6698 sayılı kişisel Verilerin Korunması Kanununun 12.maddesinde de belirtildiği gibi: “*veri sorumlusu kişisel verilerin hukuka aykırı olarak işlenmesini önlemek, kişisel verilere hukuka aykırı olarak erişilmesini önlemek ve kişisel verilerin muhafazasını sağlamak amacıyla uygun güvenlik düzeyini temin etmeye yönelik gerekli her türlü teknik ve idari tedbirleri almak zorundadır.*”

Ayrıca verilerin işlenmesine yönelik olarak “veri sorumlusu, kişisel veri saklama ve imha politikası ve esaslarını oluşturmak, saklama süreleri ve muhafazada uygulamaya alınacak teknik ve idari tedbirleri belirlemek ve kişisel verilerin bu esaslara uygun olarak muhafazasını sağlamakla yükümlüdür.”

³¹⁵ Murat Volkan Dülger, **Kişisel Verilerin Korunması Hukuku**, Hukuk Akademisi, İstanbul, 2019, s.153.

Kişisel verilerin işlenmesi ve muhafazası için, ilgili mevzuat kapsamında da belirlenmiş saklama süreleri dışında veri sorumlusunun tabi olduğu “amaçla sınırlılık ilkesi” kapsamında belirlenen saklama süreleri mevcuttur. Buna göre, veri sorumluları, ilgili kişisel veriler için mevzuatta öngörülmüş bir süre varsa bu süreye riayet edecek, eğer böyle bir süre öngörülmemişse verileri ancak işlendikleri amaç için gerekli olan süre kadar saklayabilecektir. Bir verinin daha fazla saklanması için geçerli bir sebep bulunmaması halinde, o veri silinecek, yok edilecek ya da anonim hale getirilecektir.³¹⁶

Kişisel verilerin korunması kapsamında uluslararası düzenlemelere baktığımızda, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 8. Maddesiyle koruma altına alınan özel hayatın gizliliği ve ailenin korunması hakkı ile AB Temel Haklar Şartı’nda yer alan özel hayat ve aile hayatına saygı hakkı (madde 7) ve ayrıca açıkça düzenlenen kişisel verilerin korunması hakkını (madde 8) temel alan ve Avrupa Bakanlar Konseyi tarafından 20 Şubat 1995 tarihinde kabul edilen “*Kişisel Verilerin İşlenmesi ve Serbest Dolaşımı Bakımından Bireylerin Korunmasına İlişkin 95/46/AT sayılı Direktif*” adı altında bu amacın en önemli parçalarından³¹⁷ birini oluşturmaktaydı.

Ancak ekonomik faaliyetler içerisinde verinin kullanımı ve rolünün hızla değişmesi öncelikle düzenleyici çerçevede bir değişimi, yani 95/46 sayılı Direktif’in güncellenmesi ihtiyacını doğurmuştur.

Söz konusu düzenlemede yapılacak güncelleme, çok daha yüksek düzeyli bir gizlilik korunmasının sağlanması için gerekli görülmüştür.³¹⁸

Çağın gerekleri ve gelişen teknolojiye ayak uydurabilmek için yeni bir düzenleme ihtiyacı belirmiş ve bu kapsamda General Data Protection Regulation (GDPR) 25.05.2018 tarihinde yürürlüğe girerek veri koruması hakkında 1995 yılından beri yürürlükte olan 95/46/AT direktifinin yerini almıştır.

Avrupa Birliği 95/46/AT sayılı Kişisel Verilerin İşlenmesi Ve Serbest Dolaşımı Bakımından Bireylerin Korunmasına İlişkin Avrupa Parlamentosu Ve

³¹⁶ **Kişisel Verileri Koruma Kurulu, Kişisel Verilerin Silinmesi, Yok Edilmesi Veya Anonim Hale Getirilmesi Rehberi**, Ankara, 2017, s.6.

³¹⁷ Kişisel Verilerin Korunması Kurumu, **Kişisel Verilerin Korunması Kanunu ve Uygulaması**, Ankara, 2017, s.14.

³¹⁸ Ayşe Nur Akıncı, **Avrupa Birliği Genel Veri Koruma Tüzüğü’nün Getirdiği Yenilikler Ve Türk Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi**, T.C. Kalkınma Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2017, s.6.

Avrupa Konseyi Direktifi ile Avrupa Genel Veri Koruma Tüzüğü arasındaki en önemli fark, direktifin uygulanabilmesi için bir iç hukuk düzenlemesine ihtiyaç varken, Veri Koruma Tüzüğü ise doğrudan uygulanabilirlik imkân ve kabiliyetine sahiptir.

Avrupa Genel Veri Koruma Tüzüğü'nün (GDPR), kişisel verilerin korunması kapsamında belirlediği temel hedefe ulaşılması amacıyla bir dizi temel prensibe yer verilmiştir. GDPR'nin ilkeler başlıklı ikinci bölümünde yer alan 5. maddesinde verinin işlenmesi sırasında uyulması gereken temel prensipler ifade edilmektedir.

GDPR'nin 5.maddesinde belirtilenlerin dışında, düzenlemenin diğer maddelerinden yola çıkarak tespit edilebilecek nitelikte ilkeler de şu şekilde sayılabilir:

- Veri sahibinin işlemeye onay vermesi: Verinin işlenebilmesinin aşağıdaki maddelerde de anlatılacağı üzere rızası ve onayı alınmalıdır.
- İşleme faaliyetinin gerekli olması: İşleme faaliyetinin yasal bir yükümlülükten, sözleşmeden, veri sahibinin hayatı menfaatlerinden, çocuğun üstün menfaatinden, kamu yararı sebebinden veya bir görevin ya da yetkinin yerine getirilmesinden kaynaklanmalıdır.

Kanaatimizce, 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu ile Avrupa Genel Veri Koruma Tüzüğü (GDPR) arasında uyum olduğu söylenebilir. Özellikle kişisel verilerin korunmasına yönelik belirlenen ilkelerde belirli ve meşru amacın ve açık rızanın gözetilmesi, güncel olma, hukuka ve dürüstlük kurallarına uygun olma, ölçülü, orantılı ve amaçla bağlı olma gibi önemli ve temel hak ve hürriyetlerin korunmasına yönelik tedbirler alınması, özellikle siber güvenliğin önce ulusal sonra uluslararası düzeyde korunması kapsamında çok önemli bir gelişmedir.

2.5.4.3. Bilişim Alanının Türk Ceza Kanunu Kapsamında Korunması

Gelişen ve değişen teknoloji,³¹⁹ bilişim alanının iyi yönde olduğu kadar kötü yönde kullanımına da imkân yaratmıştır.³²⁰ Bu nedenle bilişim alanını her zaman bireylerin yararına olacak şekilde düzenlemek adil sonuçlar doğuramayabilecektir. Çünkü bilişim alanına kazandırılan her türlü yeni araç ve teknoloji iyi niyetli kişiler tarafından yönetilmemektedir.³²¹

Bilişim alanının güvenli olabilmesi için öncelikle bilginin gizliliğin, bütünlüğün ve erişilebilirliğin sağlanması gerektiğini daha önce belirtmiştik.

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu bu kapsamda bilişim alanı ve dolayısı ile siber güvenliğin ulusal düzeyde sağlanmasına yönelik olarak bir takım fiilleri cezalandırmaktadır.³²² Türk Ceza Kanunu kapsamında siber güvenliği yakından ilgilendiren bilişim alanına ilişkin suçların düzenlenmesini iki grupta toplamak mümkündür. Birinci grupta doğrudan bilişim alanının korunmasına yönelik suç teşkil eden fiiller, ikinci grupta ise bilişim alanına karşı icra edilen fiillerin nitelikli hal oluşturduğu suçlar incelenecektir.

Bilişim suçları, Türk Ceza Kanunu’nun 2.Kitap 3.Kısım 10.Bölümü “Bilişim Alanında Suçlar” başlığı ile düzenlenmiştir.

“Bilişim sistemine girme” başlıklı 243.maddede “Bir bilişim sisteminin bütününe veya bir kısmına, hukuka aykırı olarak giren veya orada kalmaya devam eden kimsenin” ve “Bir bilişim sisteminin kendi içinde veya bilişim sistemleri arasında gerçekleşen veri nakillerini, sisteme girmeksizin teknik araçlarla hukuka aykırı olarak izleyen kişinin” cezalandırılacağı belirtilmiştir.

“Sistemi engelleme, bozma, verileri yok etme veya değiştirme” başlıklı 244.maddede “Bir bilişim sisteminin işleyişini engelleyen veya bozan kişinin”, “Bir bilişim sistemindeki verileri bozan, yok eden, değiştiren veya erişilmez kılan, sisteme veri yerleştiren, var olan verileri başka bir yere gönderen kişinin”,

³¹⁹ Yasin Aslan, “Siber Suçlar ve Siber Savaşta Uygulanacak Temel Hukuk Kuralları”, **İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 16, Sayı: 2, 2017, s.198.

³²⁰ Nezir Akyeşilmen, **Siber Güvenlik ve Siber Politika**, Orion Kitabevi, 2018, s.86.

³²¹ Mesih Gözüşirin, **5237 Sayılı Türk Ceza Kanununda Bilişim Suçları ve Bilişim Suçları İle Mücadeleye İlişkin Model Önerisi**, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Güvenlik Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2011, s.24.

³²² Şeref Sağıroğlu ve Mustafa Şenol, **Siber Güvenlik ve Savunma (Problem ve Çözümler)**, Grafiker Yayınları, Ankara, 2019, s.238.

*“Bu fiillerin bir banka veya kredi kurumuna ya da bir kamu kurum veya kuruluşuna ait bilişim sistemi üzerinde işlenmesi halinde” ve “ tanımlanan fiillerin işlenmesi suretiyle kişinin kendisinin veya başkasının yararına haksız bir çıkar sağlamasının başka bir suç oluşturmaması halinde kişinin” cezalandırılacağı belirtilmiştir.*³²³

“Banka veya kredi kartlarının kötüye kullanılması” başlıklı 245.maddede “Başkasına ait bir banka veya kredi kartını, her ne suretle olursa olsun ele geçiren veya elinde bulunduran kimse, kart sahibinin veya kartın kendisine verilmesi gereken kişinin rızası olmaksızın bunu kullanarak veya kullandırarak kendisine veya başkasına yarar sağlayan kişinin”, “Başkalarına ait banka hesaplarıyla ilişkilendirilerek sahte banka veya kredi kartı üreten, satan, devreden, satın alan veya kabul eden kişinin”, “Sahte oluşturulan veya üzerinde sahtecilik yapılan bir banka veya kredi kartını kullanmak suretiyle kendisine veya başkasına yarar sağlayan kişinin” cezalandırılacağı belirtilmiştir.

“Yasak cihaz veya programlar” başlıklı 245.maddede “Bir cihazın, bilgisayar programının, şifrenin veya sair güvenlik kodunun; münhasıran bu Bölümde yer alan suçlar ile bilişim sistemlerinin araç olarak kullanılması suretiyle işlenebilen diğer suçların işlenmesi için yapılması veya oluşturulması durumunda, bunları imal eden, ithal eden, sevk eden, nakleden, depolayan, kabul eden, satan, satışa arz eden, satın alan, başkalarına veren veya bulunduran kişinin” cezalandırılacağı belirtilmiştir.

“Tüzel Kişiler Hakkında Güvenlik Tedbiri Uygulanması” başlıklı 246.maddesinde “Yukarıda belirtilen suçların işlenmesi suretiyle yararına haksız menfaat sağlanan tüzel kişinin” cezalandırılacağı belirtilmiştir.

TCK. 142.maddede belirtilen *“Nitelikli Hırsızlık”* başlıklı maddede hırsızlık suçunun bilişim sistemlerinin kullanılması suretiyle işlenmesi durumunda nitelikli hal olarak düzenlenmiştir.

TCK. 158.maddede *“Nitelikli Dolandırıcılık”* başlıklı maddede dolandırıcılık suçunun bilişim sistemlerinin, banka veya kredi kurumlarının araç olarak kullanılması suretiyle işlenmesi durumunda nitelikli hal olarak düzenlenmiştir.

³²³ Salih Bıçakçı, Doruk Ergun ve Mitat Çelikpala, “Türkiye’de Siber Güvenlik”, **Türkiye’de Siber Güvenlik ve Nükleer Enerji Dergisi**, 2013, s.4.

TCK. 228.maddede “*Kumar Oynanması İçin Yer Ve İmkân Sağlama*” başlıklı maddede bilişim sistemlerinin kullanılarak işlenmesi durumunda nitelikli hal olarak düzenlenmiştir.

BÖLÜM 3

ULUSLARARASI HUKUK BOYUTUYLA MİLLÎ GÜVENLİK

3.1. ULUSLARARASI HUKUK ALANINDA MİLLÎ GÜVENLİK

3.1.1. Uluslararası Hukuk Alanında Kuvvet Kullanma ve Meşru Müdafaa

Millî güvenlik kavramı önceki bölümlerde detaylıca anlatılmıştı. Bu kapsamda millî güvenliği “bir milletin iç (millî) değerlerini dış tehditlere karşı koruma yeteneği”³²⁴ şeklinde tanımladığımızda, toplumsal barışın korunması, toplumun kendisini güven içerisinde geliştirmesi, başta askeri olmak üzere dışarıdan ya da içeriden herhangi bir tehdit ya da saldırıya karşı korunması, bir devletin en öncelikli görevleri arasına giren millî güvenlik kavramının alanlarını kapsamaktadır. Bir devlet, kendisini var eden çekirdek değerlerini kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalmadığı veya tehditle karşılaşması ya da savaşa girmesi durumunda hayati değerlerini koruma yeteneğine sahip olduğu oranda güvenli demektir.³²⁵

Küreselleşen dünyada başta askeri, ticari ve siyasi ilişkiler olmak üzere devletler arasında çok fonksiyonlu ve geniş alanlı ilişkiler yaşanmaktadır. Bu ilişkiler esnasında devletler arasında bir takım uyuşmazlıklar ya da problem sahaları oluşabilmektedir. Devletler arasında meydana gelen problemler kimi zaman diplomasi ile çözülebilirken kimi zaman da küçük çatışmalardan büyük çapta konvansiyonel savaşlara varan çözümsüzlükler ortaya çıkabilmektedir.

Devletler arasındaki sorunlar yüzyıllardır farklı çözüm yolları ile giderilmeye çalışılmıştır. Eski çağlarda askeri güç anlamında en kuvvetli devlet, istediklerini hasım tarafa kabul ettirebilirken, günümüzde uluslararası hukuk kavramının

³²⁴ T.C. Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı, **Türkiye Cumhuriyeti’nin Ulusal Güvenlik Politikaları ve Güvenlik Stratejilerinin Gelişimi**, Ankara, 2018, s.25.

³²⁵ Dieter Dettke, **Militärpolitik/Sicherheitspolitik**, (Editör: Wichard Woyke), **Handwörterbuch Internationale Politik**, Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn, 5. Auflage, 1993, s.294.

gelişmesi ve iki dünya savaşı sonrasında oluşan yıkımların ve acıların tekerrür etmemesi için devletler daha insancıl ve çözüm odaklı davranmaya başlamışlardır.

Ancak ne var ki, başta Birleşmiş Milletler gibi küresel ya da NATO gibi bölgeler kuruluşlar olmasına rağmen, dünya üzerinde devletler arasında meydana gelen çatışmalar ya da ihlaller engellenememiştir. Zira devletler arasındaki menfaat çatışmalarının bitmesi mümkün görünmediğinden kanaatimizce küresel barışı tamamen sağlayabilecek bir kuruluşun oluşturulmasının da imkânı bulunmamaktadır.

Bir devlete karşı müdahale denince ilk akla gelen kuvvet kullanımıdır. Müdahale, uluslararası hukukta normatif bir ilke olan devletlerin egemenliği ilkesini ihlal eden ve müdahalede bulunulan devletin rızası olmadan gerçekleşen her türlü eylemdir.³²⁶ Müdahale ve kuvvet kullanımı bakımından düzenlemeler incelendiğinde, genel bir düzenleme olarak Birleşmiş Milletler Antlaşması (Şartı da denmektedir) göze çarpmaktadır.

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 2.maddesi, devletlerin toprak bütünlüklerine ve siyasi bağımsızlıklarına karşı kuvvet kullanma veya kuvvet kullanma tehdidinde bulunma tehdidi yasaklanmış ve içişlerine karışmama ilkesi kabul edilmiştir. Söz konusu maddeler uyarınca “Egemenlik ve egemen eşitlik” temel ilke, “kuvvet kullanma” ise istisnai yetki olarak kabul edilmiştir.³²⁷

BM Antlaşması'nın 2.maddesinde kuvvet kullanma yasağı açıkça belirtilmiştir. Maddeye göre:

“Tüm üyeler, uluslararası nitelikteki uyuşmazlıklarını, uluslararası barış ve güvenliği ve adaleti tehlikeye düşürmeyecek biçimde, barışçı yollarla çözerler.”

“Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığa karşı, gerek Birleşmiş Milletlerin Amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınırlar.”

“Kuvvet kullanma yasağı” kural olmakla birlikte, düşmanca davranışlar sergileyen diğer devletlere karşı her devlet kendi varlığını, ülkesini, vatandaşlarını ve egemenliğini korumak zorundadır. Kanaatimizce her devletin uluslararası barışa

³²⁶ Martha Finnemore, **The Purpose of Intervention**, New York, Cornell University Press, 2003, s.20.

³²⁷ Gürcan Balık, “Anayasa’da “Milletlerarası Hukukun Meşru Saydığı Haller” Sorunu”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 12, Sayı 47, s.54.

uymak zorunluluğu olması ve askeri gerekliliği³²⁸ dışında öncelikle kendi varlığını korumaya yönelik tedbir alma hakkı bulunmaktadır. Bu kapsamda da kuvvet kullanma yasağının istisnasını oluşturan meşru müdafaa hakkından söz etmek gerekir.

Her devletin müdahalelere karşı “meşru müdafaa” hakkı bulunmaktadır. Meşru müdafaa hakkı Birleşmiş Milletler Antlaşması’nın 51.maddesinde açıklanmıştır. Birleşmiş Milletler Antlaşması’nın 51. maddesinde üye devletlerin olası saldırı durumlarında kendilerini savunma hakları olduğu belirtilmiştir. Zira nasıl ceza kanunlarında kişiler için tanınmış meşru savunma hakkı varsa, devletler de aynı şekilde kendi varlıklarına ya da vatandaşlarına yapılan saldırı durumlarında savunma hakkına sahiptirler. Bu noktada önemli olan husus alınan önlemlerin BM Güvenlik Konseyi’ne bildirilmesidir.

Yukarıdaki maddeden meşru müdafaa hakkının Birleşmiş Milletlerin müdahale yetkilerini tamamen saf dışı bırakan ve uluslararası hukuk kurallarının barışçıl tutumunun aksine savaşı veya çatışmayı meşru kılan bir hak değil, Birleşmiş Milletler nezdinde bir çözüm yolu bulunana yaşanacak mağduriyetlerin önüne geçmeye yönelik bir haktır.

Meşru müdafaa hakkının ne şekilde kullanılacağı, somut kıstaslara bağlanmıştır. Buna göre, meşru müdafaa’nın ilk koşulu, “silahlı saldırı”nın mevcudiyeti³²⁹, ikinci koşulu ise “gereklilik” ve “orantısallıktır.”

Meşru müdafaa hakkının ilk ön şartı, ortada meşru müdafaa hakkının kullandığını iddia eden devlete yönelmiş bir “silahlı saldırının” varlığıdır.³³⁰ Meşru müdafaa ile saldırıya karşı savunma hakkını kullanan devlete karşı, meşru müdafaa hakkını kullanan devlete karşı bu eylemini meşrulaştıracak silahlı bir saldırının olması gerekmektedir. Ön şart olan “silahlı saldırı” kavramının açıkça tanımlanmasının bu hakkın kullanılmasında öneminin çok yüksek olduğunu belirtmek gerekir. Ancak doktrinde silahlı saldırının kapsamını net olarak belirten bir

³²⁸ Durmuş Tezcan ve diğerleri, **Uluslararası Ceza Hukuku**, 5.Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2019, s.444.

³²⁹ Cem Ümit Beyoğlu, **Devletlerin Bireysel Meşru Müdafaa Hakkı**, 1.Baskı, Seçkin Yayıncılık, 2018, s.63.

³³⁰ Ulaş Karadağ, “Birleşmiş Milletler Antlaşması’na Göre Meşru Müdafaa Hakkı”, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi** , Cilt:7, Sayı:2, 2011, s. 181.

tanımlama bulunmamakla birlikte, hangi eylemlerin silahlı saldırı olarak değerlendirilecekleri noktasında belirsizlik bulunmaktadır.

Silahlı saldırı konusunda yapılması gereken tanıma ilişkin unsurlar konusunda BM Genel Kurulu'nun 14 Aralık 1974 tarih ve A/3314 sayılı "Saldırının Tanımı" kararında yer alan hükmü kaynak olarak görebilmekteyiz.

Söz konusu karara göre aşağıda sayılan fiiller saldırı niteliğinde olan fiillerdir:

"1. Bir devletin silahlı kuvvetlerinin diğer bir devleti istila etmesi veya ona hücum etmesi veya ne kadar geçici olursa olsun, böyle bir istiladan veya hücumdan ileri gelen herhangi bir askeri işgal veya kuvvet yoluyla başka bir devletin ülkesinin veya bir bölümünün ilhaki,

2. Bir devletin silahlı kuvvetlerinin, başka bir devletin ülkesini bombardıman etmesi veya bir devletin diğer bir devletin ülkesine karşı herhangi bir şekilde silah kullanması,

3. Bir devletin liman veya kıyılarının diğer bir devletin silahlı kuvvetleri tarafından abluka altına alınması,

4. Bir devletin silahlı kuvvetleriyle başka bir devletin kara, deniz veya hava kuvvetlerine veya deniz veya hava filolarına saldırması,

5. Bir devletin başka bir devlette sonuncusuyla yapılan bir anlaşmaya göre bulunan silahlı kuvvetlerinin o anlaşmada öngörülen hükümlere aykırı bir şekilde kullanılması veya bu silahlı kuvvetlerinin varlığının bu ülkede anlaşmanın sona ermesinden sonra da sürdürülmesi,

6. Ülkesini başka bir devletin emrine veren bir devletin, ülkesinin o devlet tarafından üçüncü bir devlete karşı saldırı amacıyla kullanılmasına izin vermesi,

7. Bir devlet tarafından veya bir devlet adına diğer bir devlete karşı yukarıda listesi verilen fiillere varan veya o ölçekte olan silahlı kuvvet fiillerini icra eden silahlı çetelerin, grupların, gayri nizami askerlerin veya paralı askerlerin gönderilmesi veya bu gibi fiillere önemli ölçüde müdâhil olunması."

Bu saldırı biçimlerinden ilk beşi doğrudan kuvvet kullanımının, son ikisi ise dolaylı saldırının örneklerini oluşturmaktadır³³¹.

³³¹ Taşdemir, s. 144.

Birleşmiş Milletler Antlaşması uyarınca meşru müdafaa şartlarından ikincisi ise “oranlılık” ilkesidir. Söz konusu ilke bağlamında “*sadece gerektiği kadar ve oranlı güç kullanımı*” unsurundan söz edilse de,³³² saldırıya uğrayan devletin meşru müdafaa fiili ile silahlı saldırı arasında bir orantı bulunmalıdır. Bu noktadaki asıl amaç saldırıyı gerçekleştiren hasım unsuru durdurmak olduğu için, oranlılığın tespiti büyük önem taşımaktadır. Oranlılık ilkesi³³³ altında ifade edilen koruma, sivil halkın esirgenmesi için sürekli olarak dikkat ve özen gösterilmesidir.³³⁴ Oranlılık ilkesine örnek olarak, A Devletinin sınır hattındaki bir tankının B Devleti tarafından vurulması nedeniyle ortaya çıkan uyuşmazlıkta, A Devletinin meşru müdafaa kapsamında B Devletinin bir şehrine hedef gözetmeksizin füze saldırısında bulunması oransallık kapsamında açıklanamaz. Günümüzde devletlerarası çatışmalarda karşılaşılan en büyük sorun oransallık ilkesine hilaf hareket edilmesinden kaynaklanmaktadır.

3.1.2. Meşru Müdafaa Şekilleri

3.1.2.1. Önalcı Meşru Müdafaa Hakkı

Önalcı meşru müdafaa yakın, ezici ve makul³³⁵ başka hiçbir seçeneğin bulunmadığı bir tehdit durumunda kuvvet kullanılması olup, bir devletin kendisine karşı gerçekleşme ihtimali çok yüksek olan bir tehdide karşı göstermiş olduğu tepkidir. Bu tepki meşru müdafaanın doğası hakkında önemli sorular ortaya çıkarmaktadır.³³⁶

Doktrinde Walzer bu kavramı “Önleyici Şiddet” olarak tanımlamaktadır. Önalcı meşru müdafaa kavramı anlamı ilk bakışta makul olarak karşılanmasa da Walzer’ın dediği gibi kaza anında kolunu refleks sonucu kurtarması hareketine benzettiği düşünülürse farklı bir görüntü ortaya çıkabilecektir.³³⁷

³³² Ulaş Can Değdaş, “Uluslararası Hukukta Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı”, **Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:1, Sayı:6, 2017, s.29.

³³³ Değdaş, s.24.

³³⁴ Özden Sav, **Uluslararası İnsancıl Hukuk Açısından Savaş Ve Barış Hukuku**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2015, s.88.

³³⁵ Umut Kedikli, **BM Antlaşmasında Meşru Müdafaa Hakkı**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Yüksek Lisans Tezi, 2005, s.32.

³³⁶ Değdaş, s.25.

³³⁷ Michael Walzer, “**Haklı Savaş Haksız Savaş:Tarihten Örneklerle Desteklenmiş Ahlaki Bir Tez**”(Çeviren: Mehmet Doğan), Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2010, s.114.

Walzer'e göre gözden kaçırılmaması gereken nokta ise önleyici savaş kavramının devlet adamları için ulusal çıkarları korumak ve uluslararası toplum nezdinde güç kaybı ve imaj yaralanmasını engellemek veya geciktirmek amaçlı başvurulabilecek son çare olduğudur.

Önalıcı meşru müdafaa hakkı, fiilen gerçekleşmemiş ancak gerçekleşmesinin yakın ya da muhakkak olduğuna inanılan bir saldırıyı engellemek amacıyla kuvvet kullanılmasıdır. Önalıcı meşru müdafaa hakkının kullanılması için fiilin orantılı ve meşru olması gerekmektedir. Bunun için de saldırının başlamış olması veyahut çok yakın zamanda başlayacak olması gözetilmelidir. Bu kapsamda önalıcı meşru müdafaa hakkı Dinstein tarafından "başlangıç aşamasında olan meşru müdafaa hakkı" olarak tanımlanmıştır.

Ön alıcı saldırı, bir hasım tarafından yapılmakta olan saldırı hazırlığına karşı onun saldırısının dengesini bozmak, saldırıyı etkisiz hale getirmek ya da hasıma göre daha avantajlı duruma geçip inisiyatifi ele geçirme amacıyla yapılan saldırıdır. Burada belirleyici olan husus, hasmın saldırısının çok yakın ve kaçınılmaz olmasıdır. Hasmın saldırıp saldırmayacağı artık hiçbir kuşkuyla mahal bırakmayacak kadar açıktır. Burada saldırının çok yakın ve kaçınılmaz olduğu aslında bir algılama meselesidir. Ancak, bu algılama yine de birtakım somut göstergelere dayanmalıdır. Bir devletin diğer devlet sınırına doğru askeri kuvvetlerini kaydırması, lojistik ve destek unsurları dâhil sınıra doğru harekete geçmesi geçmişten beri hep silahlı saldırı açma ve savaş niyeti olarak algılanmış ve böyle kabul edilmiştir.

Caroline olayı³³⁸ ile meşruiyet kazandırılmaya çalışılan önalıcı meşru müdafaa hakkına göre devletin hayatî önem taşıyan ulusal çıkarlarına yönelik ağır

³³⁸ Caroline olayı, 1837'de Kanada'nın İngiltere'ye karşı verdiği bağımsızlık savaşı sırasında yaşanmıştır. Savaş sırasında Kanadalılar ihtiyaç hissettikçe yakındaki ABD eyaletlerine sığınmakta ve onlardan yardım almaktadırlar. ABD Hükümeti ise tarafsızlık politikası izlemektedir. Kanadalılar, Kanada'daki Navy adasından İngiliz gemilerine saldırmakta ve ihtiyaç duydukları silah yardımını Caroline adlı bir Amerikan bandıralı gemi vasıtasıyla temin etmektedirler. Ancak İngilizler Caroline gemisini bir Amerikan limanı olan Schlosser'de ele geçirmiş, ders olsun diye de Niagara Şelalesinden aşağı atmıştır. Bu olayda bazı ABD vatandaşları yaşamını yitirmiş, bunun üzerine sorumlu görülen bir İngiliz tutuklanmıştır. Olay sonrasında İngiliz Dışişleri Bakanı, İngiltere'nin meşru müdafaa ve kendini koruma hakkına dayanarak bu eylemi gerçekleştirdiğini ifade etmiştir. İngiltere'ye göre Caroline korsan bir gemisidir ve ABD kendi sınır hattında kendi yasasını uygulayamadığına göre İngiltere meşru savunma için gerekli önlemleri almaktadır. ABD, İngiltere'nin bu görüşünü reddetmiş ve sorun hakemliğe götürülmüştür. Hakemlik kararına göre meşru müdafaa hakkının kullanılması için tehlikenin o an ortaya çıkmış, ani, başa çıkılmaz ve başka hiç bir korunma yoluna başvurmaya imkân

sonuçlar doğurabilecek pek yakın saldırı tehdidine karşı, barışçı çözüm yollarının işletilebilmesi ya da saldırıyı başka yollarla defetme imkânının bulunmaması şartıyla, meşru müdafaa çerçevesinde kuvvet kullanılabilmesi mümkündür.³³⁹

Uluslararası hukukta önalcı meşru müdafaa hakkına izin verilip verilmediğine ilişkin tartışmalar hâlihazırda devam etmektedir. Tartışmaların ana sebebi BM Antlaşması m.2/4'ün sadece kuvvet kullanmayı değil kuvvet kullanma tehdidinde bulunmasını da yasaklamış olmasıdır. Dolayısıyla m.51'de kuvvet kullanma yasağının silahlı saldırı ile sınırlı kalıp kalmadığı açıklanmadığından özellikle ABD'nin 2003'te Irak'a yapmış olduğu müdahale başta olmak üzere tarihte meydana gelen birçok olayın meşruluğunu gündeme getirmiştir.

1967 Arap-İsrail Altı Gün Savaşları ön alıcı müdahale konusuna uygun bir tarihi örnektir. Bir süredir Suriye ile küçük çatışmalar yaşayan ve bu gerginliğin büyük bir çatışmaya dönüşme olasılığına yönelik hazırlık yapan İsrail, Mısır kuvvetlerinin Süveyş Kanalı'nı geçerek bir saldırı hazırlığı içine girmesiyle birlikte bunun kendisi açısından savaş sebebi (casus belli) olduğunu ilan etmiştir. Diplomatik yönden çabalarını sürdüren İsrail durumun uygun olduğunu hissettiğinde ön almak maksadıyla ilk vuran olmaya karar vermiş ve saldırı hazırlığı içindeki Mısır kuvvetlerine karşı aniden saldırıya geçmiştir. Mısır kuvvetleri karşısında büyük bir üstünlük sağlayan İsrail, hemen ardından saldırıya hazırlanan Suriye kuvvetlerine saldırmıştır. Bu saldırıların neticesinde İsrail; Golan Tepeleri, Batı Şeria, Gaza Şeridi ve Sina Yarımadasını ele geçirmiştir.³⁴⁰

3.1.2.2. Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı

Önleyici meşru müdafaa hakkı ilk olarak Bush Yönetimi'nin Irak politikası 11 Eylül saldırılarından sonra büyük bir değişiklik göstermesi ile ortaya çıkmıştır. Bu değişimin ilk önemli göstergesi George Bush'un imzası ile 20 Eylül 2002 tarihinde yürürlüğe konan “Yeni Amerikan Ulusal Güvenlik Stratejisi” belgesidir. Bu belgeye göre, potansiyel tehdit oluşturduğu ve ileride problem

bırakmayacak nitelikte olması gerektiği belirtilmiş ve bu olayda İngiltere'nin meşru müdafaa boyutlarını aştığı ortaya çıkmıştır.

³³⁹ Enver Bozkurt, **Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanma**, Nobel Yayınları, Ankara, 2003, s.59.

³⁴⁰ Turan Çiçek, **Altı Gün Savaşı-Tarihe Geçen Hava Harekâtı**, Hava Harp Okulu Komutanlığı, İstanbul, 2014, s. 6.

çıkarması muhtemel olan her oluşum ya da ülkeye karşı nerde olursa olsun “vurulmadan önce vurma” felsefesi ile karşılık verilmeli ve gerekirse düşman devletlerdeki rejimler değiştirilmelidir.

11 Eylül 2001’de ABD’ye yapılan terör saldırılarından bir yıl sonra Bush yönetimi tarafından ilan edilen Ulusal Güvenlik Stratejisi,³⁴¹ ABD’nin uluslararası politikasında bir dönüm noktasını temsil etmektedir³⁴² ve uluslararası hukukta önleyiciliğe dayanan güç kullanımı tartışmalarını yoğunlaştırmıştır.

Ulusal Güvenlik Stratejisi’nin en önemli boyutu ABD’nin belirli ve muhtemel tehditlere karşı önleyici askeri hareketlere girişeceğini duyurması olmuştur. Bu doktrinin esasını oluşturan önleyici meşru müdafaa hakkına göre eğer tehdit yakınsa devlet, silahlı saldırı gerçekleşmeden önce savunma hareketine başlayabilme hakkına sahiptir.

Doktrinin temelini oluşturan konu, tehlikenin büyüklüğü ve tehlike karşısında hareketsiz kalmanın yaratacağı risktir. Örneğin A devletinin kitle imha silahlarını ne zaman kullanacağı bilinemeyeceğinden, ilgili devletlere karşı herhangi bir silahlı saldırı ya da kuvvet kullanımı gerçekleşmeden önce de önleyici meşru müdafaa hakkı çerçevesinde kuvvete başvurulabileceği iddia edilmektedir.

Bush doktrininin temel alan “önleyici savaş”, gelecekte gerçekleşmesi muhtemel bir saldırının, herhangi bir emare olmasa dahi önlenmesi ve bu ihtimalin ortadan kaldırılması amacıyla kuvvet kullanımı ifade eder. ABD’nin uluslararası hukuka bakışını da belirleyen Ulusal Güvenlik Stratejisi’nin bu perspektifi, BM Antlaşması’nın 51. Madde kapsamıyla çelişmektedir. Zira BM Antlaşmasındaki düzenlemenin lâfzî yorumu yapıldığında göre meşru müdafaa hakkı, daha önce de belirtildiği gibi, gerçekleşmiş bir silahlı saldırı unsurunu gerektirmektedir. Bu kapsamda kanaatimizce muhtemel durumlar üzerinden saldırganlığa yer açan bu yeni doktrinin uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanımını yasaklayan BM Antlaşmasına aykırı düşmektedir.

Bush doktrinin, Caroline olayı ile ortaya çıkan önalıcı meşru müdafaa şartlarından gereklilik ve orantılılık unsurlarına esneklik getirdiği söylenebilse de

³⁴¹ The White House, National Security Council, **The National Security Strategy Of The United States**, 2002.

³⁴² Halis Ayhan, Terör Kavramı, “Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul Özelinde Birleşmiş Milletler’in 2001 Sonrası Terör Yaklaşımı”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Sayı: 21, 2015, s.122-124.

uluslararası hukuk tarafından bunun kabul görmediği ifade edilmelidir. Genel kabul gören anlayışa göre burada da bir hasım tarafından tehdit oluşturulması söz konusudur. Ancak buradaki tehdit çok yakın, kaçınılmaz ve çok belirgin değildir. Önleyici saldırıda, ön alıcı saldırıda olduğu gibi çok yakın ve kaçınılmaz olan bir çatışma öncesinde ilk vuran olma amacı bulunmamaktadır.³⁴³

Örneğin A ve B ülkeleri birbiri ile anlaşmazlık halindedir. A ülkesi güçlü olması nedeniyle nispeten daha zayıf olan B ülkesine karşı baskı kurmaktadır. A ülkesinin silahlı gücü yüksek seviyede olmakla birlikte, B ülkesi sanayi gücü bakımından üstün seviyededir. B ülkesi A ülkesine karşı tehdit oluşturamamakla beraber, A ülkesine herhangi bir saldırı planlamamaktadır. A ülkesi mevcut durumda B ülkesinin yakın ya da muhtemel herhangi bir tehdidine maruz kalmamakta ancak gerekli şartları sağlayabildiği takdirde B ülkesinin kendisine saldırabileceğini düşünmektedir. Ayrıca B ülkesinin giderek güçlenmesi de A ülkesini geleceğe yönelik olarak tedirgin etmektedir. B ülkesinin toprakları üzerinde X madenini keşfettiğini açıklaması ve artık enerji yönünden dünya genelinde klasik enerji sistemleri yerine daha doğal olan bu madenden üretilen enerjinin kullanılabileceğini belirtmesi üzerine A ülkesi bu enerji şeklinin üretilmesinin kendisinin ürettiği enerji türünün dünyada bitirilmesine yönelik bilerek ve isteyerek yapılmış bir girişim olarak algılamıştır. Bu durumda A ülkesi B'nin gelişip güçlendiğinde şuan için geçerli olan caydırma stratejisinin işe yaramayacağı ve hatta B'nin A için ciddi bir tehdit olabileceği varsayımından hareketle B'ye saldırıp onu şimdiden tamamen güçsüz kılmak isteyebilir. Böylece B ülkesinin A ülkesi için uzun bir süre risk ya da tehdit olma olasılığı ortadan kaldırılmış olacaktır. B ülkesini henüz güçsüzken etkisiz hale getirmek, ilerde güçlenip ciddi bir rakip olması haline göre daha kolay ve düşük maliyetli olacaktır. Böylece muhtemel bir problem önlenmiş olacak ve hatta kendince beka sorununa kadar varabilecek bir tehlike şimdiden önlenmiştir.

Önleyici meşru müdafaa hakkını bir “hak” olarak gören devletler, sadece devletlerin doğrudan davranışlarını değil, bir devletin kendilerine karşı faaliyet gösteren terör örgütlerini idari, mali ya da lojistik yönden desteklemesini ya da desteklediği düşüncesini de bu kapsamda değerlendirmektedir.

³⁴³ Suat Dönmez, “Kuvvet Kullanma Kapsamında Önalcı ve Önleyici Saldırı Kavramları”, **Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:3, Sayı:3, 2017, s.9.

Uluslararası Adalet Divanı'nın Nikaragua davası³⁴⁴ sonucu verdiği kararında bir devletin başka bir devlette eylem gerçekleştiren silahlı gruplara silah, lojistik veya başka türlü destekler sağlanmasının silahlı saldırıyla eş değer olmayacağı belirtilmiştir. Divan gerekçesinde *“her devletin, bir başka devletin içindeki sivil mücadele hareketleri ya da terörist hareketleri örgütlemek, kışkırtmak, bunlara yardımda bulunmak ya da bunların içinde yer almaktan ya da bu tür hareketlerin yürütülmesine yönelik olarak kendi toprakları içinde yürütülen örgütlü etkinliklere rıza göstermekten, bu paragrafta sözü edilen hareketler güç tehdidi ya da güç kullanımı içerdiği zaman, kaçınmakla yükümlü”* olduğunu belirtmiştir.³⁴⁵

Literatürde “Bush Doktrini” olarak adlandırılan bu anlayışın kanaatimizce en büyük tehlikesi, “önleme” amacını aşan meşru müdafaa anlayışının zihinlerde şekillenmesine sebep olabileceğidir. Zira muhtemel tehlikenin kime ya da neye göre tehlike olduğu, aciliyetin, zorunluluğun ve orantının nasıl sağlanacağı ve icra edilecek önlemenin denetiminin nasıl olacağının tespiti çok mümkün görünmemektedir. Bu nedenle önleyici meşru müdafaa konseptinin güçlü devletin daha zayıf devlete karşı kendi kudretini sürekli olarak üst seviyede korumaya yönelik bir olgu olduğunu söylemek mümkündür.

3.1.2.3. Önleyici ve Önalıcı Meşru Müdafaa Hakkının Karşılaştırılması Ve Meşruluk Sorunu

Uluslararası hukukta önalma ve önleme kavramları arasında farklılıklar bulunmaktadır. Önalma, yakın, ezici ve makul başka hiçbir seçeneğin bulunmadığı bir tehdit durumunda kuvvet kullanılmasıdır. Önleyici saldırı ise yakın bir tehdit olmasa bile kuvvete başvurulmasıdır. Önleyici saldırı, hem önleyici meşru müdafaa stratejilerini (*anticipatory self-defense*) hem de önalıcı eylemleri (*preemptive*) kapsamaktadır. Önalıcı müdahale genellikle sadece askeri yöntemleri,

³⁴⁴ Nikaragua'da 1979 yılında solcu Sandinista devrimcileri tarafından sağ tabanlı Somoza rejimi yıkılarak yeni bir koalisyon kurulmuş, bunun sonucunda iktidara gelen Sandinista hükümeti, askeri gücünü ivedilikle artırarak dönemin sosyalist ülkeleri Sovyetler Birliği ve Küba ile yakın ilişki kurmaya başlamıştır. Bu durum sosyalist dünya ile mücadele içerisinde olan ABD'nin çıkarlarına ters düşmüş, ABD hükümeti Sandinista rejimine muhalif olan silahlı gruplara askeri ve lojistik yardımların yanı sıra taktik ve istihbarat eğitimi vermiştir. Nikaragua hükümeti, ABD'nin desteklediği kontralarla mücadelede başarısız olunca, Uluslararası Adalet Divanı'na ABD aleyhine, iç işlerine karıştığı ve kuvvet kullandığı gerekçesiyle askeri veya yarı askeri faaliyetleri üzerinden tazminat talebiyle başvurmuştur.

³⁴⁵ Eren Alper Yılmaz ve Orhan İrk, “Nikaragua Divan Kararları Işığında Kuvvet Kullanma Ve Meşru Müdafaa Sorunu”, **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:13, Sayı:2, s.159.

önleyici müdahaleler ise ekonomik, siyasi, diplomatik ve askeri dâhil tüm tedbirleri içerir³⁴⁶

Örfi meşru müdafaa hakkı, kullanılan kuvvetin tehdide oranlı olması gerektiği ilkesine dayanır. Önleyici faaliyetlerin genel olarak oranlılık ilkesine ters olduğu söylenebilir. Çünkü meşru müdafaa hakkının dar yorumu, saldırgan devletin ilk vuruş hakkını korur. BM Antlaşmasının 51.maddesini geniş yorumlayanlar ise, bir saldırı gerçekleşmeden, o saldırının durdurulması için önleyici olarak muhatapların kendilerini müdafaa hakkına sahip olduklarını vurgulamaktadır. 51.maddeyi geniş yorumlayanlar arasında da farklı görüşler mevcuttur. Geniş yorumculardan Stephen Schwebel, Nikaragua Davası'nda 51. Madde hükmünün, metinde “eğer ve sadece, eğer silahlı bir saldırının vukuunda” kelimeleri varmışçasına yorumlanmaması gerektiğini; bu hükmü hazırlayanların uluslararası örf ve âdetten kaynaklanan kendini koruma hakkını bertaraf etme veya 51.Madde'yi sınırlama niyetinde oldukları görüşünün kabul edilemez olduğunu ileri sürmektedir.³⁴⁷ Diğer bir görüş ise Yoram Dinstein'in yaptığı önleyici/anticipatory meşru müdafaa hakkı ile başlangıç halinde olan/incipient meşru müdafaa hakkı arasındaki farktır. Dinstein bu görüşünü Caroline Olayı'na dayandırarak bu doktrini baz almıştır.

Bu bağlamda, Dinstein “vukuu muhakkak” bir saldırı tehdidine karşı kendini müdafaa eden savunmacı bir kuvvet kullanılmasının 51.Madde'ye ters düşmeyeceğini ve bu hakkın meşru olduğunu vurgulamaktadır. Bu noktada karşımıza iki farklı terim çıkmaktadır. Dinstein'in vurguladığı ve meşruluğunu savunduğu “vukuu muhakkak” teriminin yanında bir de “vukuu muhtemel” terimi yer almaktadır. Bu terimler “pre-emptive” ve “preventive” ayrımını temel almaktadır. Pre-emptive kuvvet kullanma, tahrik edilmemiş “vukuu muhakkak” bir tehdide karşı kuvvet kullanılmasını öngörmekte olup “meşru” kabul edilmektedir. Preventive kuvvet kullanma ise, “vukuu muhakkak” bir tehditten ziyade “vukuu muhtemel” yani varsayılan potansiyel tehditlere ve risklere karşı kuvvet kullanmayı ifade etmektedir fakat uluslararası hukukta bir meşruluğu bulunmamaktadır. Preventive kuvvet kullanma, devletlerin saldırgan bir eylemden hareket etmesi anlamına gelir ki, bu tam

³⁴⁶ Erhan Canikoğlu, “Uluslararası Politika Ve Birleşmiş Milletler Sisteminde Önalcı Kuvvet Kullanma”, **Güvenlik Bilimleri Dergisi**, Cilt:4, Sayı:2, 2015, s.134.

³⁴⁷ Taşdemir, s.82.

olarak niyet okumadır. Bir saldırı olmadan önce o saldırının ne zaman ve ne boyutta olacağı bilinmeden yapılacak bir meşru müdafaa aciliyet, orantılılık ve gereklilik durumunu tespit etmek imkânsızdır. Bu durumda, uluslararası sistemin güvenliğini ve barışını temin etmeye çalışan uluslararası hukuku içinden çıkılmaz bir hale sokacaktır.³⁴⁸

Önalıcı meşru müdafaa kavramının önleyici meşru müdafaa kavramından temel farkı, önleyici meşru müdafaa kavramının “vukuu muhakkak” bir tehdit karşısında, öngörücü veya sezgisel meşru müdafaa ise “vukuu muhtemel” tehditler karşısında söz konusu olabilmesidir. Vukuu muhakkak tehlike kavramının dahi öznel bir yoruma açık olduğu bir dünyada, vukuu muhtemel gibi tamamen kavramı kullanan tarafın tehdit algısına dayanan bir kavramın uluslararası savaş hukukunda telaffuz edilmesinin ne denli sakıncalı olduğu açıktır. Zira su götürmez delillerin varlığında dahi “önleyici” meşru müdafaa bile hukuka uygunluğunun sonradan tespit edilebildiği tek taraflı bir eylemdir.

Önleyici meşru müdafaa ancak ve ancak elde su götürmez delillerin varlığı hâlinde söz konusu olabilecektir. İspat şartı önleyici meşru müdafaa ile öngörücü meşru müdafayı birbirinden ayıran en önemli unsurlardan birisidir.³⁴⁹

Ön alıcı ve önleyici müdahale yöntemleri gelecekte uluslararası anlaşmazlıkların çözümünde sıkça kullanılmaya başlayan pratikler haline dönüşmesi durumunda, Birleşmiş Milletler Antlaşması md.51’de açıklanan meşru savunma hali ve BM Güvenlik Konseyi kararları ile kuvvet kullanımı hali dışında geçerli olan kuvvet kullanma yasağının aşındırılmasına ve hatta ortadan kaldırılmasına yol açabilecektir. Ayrıca uluslararası anlaşmazlıkların çözümünde giderek etkisiz hale geldiği iddia edilmeye başlanan Birleşmiş Milletler örgütünün uluslararası anlaşmazlıklarda Güvenlik Konseyi aracılığıyla kuvvet kullanımına başvuru yetkisi tekeli de ortadan kaldırılmış olacak, bununla birlikte uluslararası hukukun da saygınlığı ve güvenilirliği ciddi biçimde zedelemiş olacaktır. Uygulamanın yaygınlaşması halinde, devletler, uluslararası ortamda kendilerince tehdit olarak

³⁴⁸ Aksoy, s.5.

³⁴⁹ Ahmet Buğra Aydın, “Uluslararası Hukukta Önleyici ve Öngörücü Meşru Müdafaa Hakkı”, **Genç Hukukçular Hukuk Okumaları**, 2012. s.56.

algıladıkları diğer devlet ya da devletlere karşı önleyici ya da ön alıcı doktrin gerekçesiyle kuvvete başvurmaktan çekinmeyeceklerdir.³⁵⁰

Taşdemir'e göre "...Pre-emptive [öngörücü] kuvvet kullanma, tahrik edilmemiş "vukuu muhakkak" bir tehdide karşı kuvvet kullanılmasını öngörmekte olup "meşru" kabul edilmektedir. Preventive [önleyici] kuvvet kullanma ise, "vukuu muhakkak" bir tehditten ziyade, "vukuu muhtemel" yani varsayılan potansiyel tehditlere ve risklere karşı kuvvet kullanmayı ifade etmekte olup meşru kabul edilmemektedir. Bu görüşe göre, devletler, potansiyel tehditlere; kuvvet kullanma yanında, kuvvet kullanmasını gerektirmeyen alternatif tedbirlerle de yanıt verme imkânına sahiptirler."

Kanaatimizce, Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 51.maddesinde tanınan meşru müdafaa hakkı "silahlı bir saldırı olması durumunda" devreye girecek bir olgu gibi algılansa da, bir saldırının başlayacağını objektif olarak tespit edilebildiği durumlarda da ön alıcı meşru müdafaa hakkının kullanılması meşru görülmelidir. Elbette ki bir saldırının başlayacağını objektif olarak tespiti kolay değildir. Ancak devletler arasında imzalanan antlaşmalar, uluslararası örfler ve hükümetler arası kuruluşlar başta olmak üzere diğer uluslararası kuruluşların deklare ettiği hususlar ile akdedilen diğer sözleşmeler göz önüne alındığında, bir devletin icra ettiği faaliyetin devamında icra edeceği faaliyetin tahmin edilebilmesi muhtemeldir. Örneğin bir devletin, bir süredir gerginlik içerisinde olduğu diğer bir devlet ile ilişkisinde, karşı devletin sınıra yakın bölgelere piyade ve tank gibi manevra gücü yüksek birlikleri yerleştirmeye başlaması, zaman zaman sonu personel veya malzeme zayıfatı ile sonuçlanan taciz ateşlerine başlanması artık diğer devlet için hem politik hem de askeri anlamda tolare edilmez hale geldiyse ön alıcı meşru müdafaa hakkından söz edilmeye başlanabilir. Zira hiçbir devlet, diğer devletin bu davranışlarına katlanmak yükümlülüğünde değildir. Ayrıca diğer devletin davranışları karşı devletin bekasına yöneltilen bir takım somut tehditler içermekte olduğundan diğer devlet uluslararası hukuk bakımından mukabele-i bilmisilden öteye geçerek meşru müdafaa hakkını kullanabilmelidir. Ancak önleyici meşru müdafaa hakkı bakımından aynı durum geçerli olmayacaktır. Kanaatimizce herhangi bir

³⁵⁰ Edwart Carr, *The Twenty Years' Crisis, 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations*, Perennial, 2001, s.101.

devletin iç işleri ya da genel politikası içerisinde icra ettiği ekonomik, sosyal ya da askeri faaliyetlerin diğer devletlere tehdit oluşturup oluşturmadığı konusunun objektif olarak tespit edilemediği durumlarda bu hakkın kullanılmasının aciliyet, gereklilik ve orantısallık ilkeleri ile açıklanamayacağı açıktır. Örneğin bir devletin hudut hattı boyunca bulunan gözetleme mevzilerini kurşun geçirmez beton sistemler ile kaplaması ya da hava savunma sistemleri ile birliklerini güçlendirmesi bir saldırı emaresi taşımayacağından önleyici meşru müdafaa hakkının kullanılması adil olmayan sonuçlar doğuracaktır.

Önleyici meşru müdafaa, saldırı başlangıcının ya da başlamak üzere olduğunun tespiti bakımından ispatı zor bir durum olmakla birlikte önalıcı meşru müdafaa ise saldırının başlamak üzere olduğunun ya da başlangıcının ispatı daha somut veriler ve objektif vasıtalar ile mümkün bir durumdur. Bu nedenle önalıcı meşru müdafaa meşru sayılabilecekken önleyici meşru müdafaa kavramı meşru sayılamayacaktır.

3.1.2.4. Zarar Gören Devletin Meşru Müdafaa Hakkı

Önalıcı ve önleyici meşru müdafaa hakkının mevcut olup olmadığı ya da hangi koşullarda kullanılabileceği hakkında oluşan belirsizlik ve fikir ayrılığı BM antlaşmasının kabulünden bu yana on yıllar geçmesine rağmen tam olarak netliğe kavuşturulamadığı gibi, tartışmaların ve düzenlemenin aksi yönündeki fikirlerin sayısının arttığı gözlemlenmektedir.³⁵¹

Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 51.maddesinin lâfzî yorumu ve uygulamalar kapsamında en net anlaşılır olan konu, zarar gören devletin meşru müdafaa hakkıdır. Söz konusu maddeye göre: “Bu Antlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına halel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyi’ne bildirilir ve Konsey’in işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez.”

³⁵¹ Sertaç Başeren, **Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları**, Ankara Üniversitesi Basım Evi, Ankara, 2003, s. 1.

Zarar gören devletin meşru müdafaa hakkını kullanabilmesi için silahlı saldırı olması gerektiğini daha önce belirtmiştik. Saldırının hedefi olan devlet, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya kadarki sürede pek tabii meşru savunma hakkını kullanabilecektir. Meşru müdafaa hakkını kullanan devlet gereklilik ve orantılılık ilkelerine riayet edecek ve aldığı tedbirler ile meşru müdafaa kapsamında kullandığı hakka yönelik önlemleri Güvenlik Konseyi'ne bildirecektir.

Şunu da eklemek gerekir ki meşru müdafaa hakkının yalnızca devletlerden kaynaklanan saldırılar karşısında değil, terörist saldırılar karşısında da kullanılabileceği BM Güvenlik Konseyi'nin 12 Eylül 2001 tarih ve 1368 numaralı kararıyla teyit edilmiştir.³⁵²

3.1.2.5 Kolektif Meşru Müdafaa

Birleşmiş Milletler Antlaşması md.51'de yer alan ““Bu Antlaşmasının hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına hâlel getirmez.” lafzından hareket edildiğinde, meşru müdafaanın sadece bireysel değil ortak yani bir diğer deyişle kolektif olarak da kullanılabilecek bir hak olduğu anlaşılmaktadır.

Önceki bölümde de vurgulandığı gibi BM Antlaşması'nın 2/4. Maddesi, kuvvet kullanmayı açık olarak yasaklamıştır. Bu yasağın tek istisnası, aynı Antlaşmanın 51. Maddesinde hükmünü bulan meşru müdafaa hakkıdır. Meşru müdafaa hakkının kullanılması için ise silahlı bir saldırının varlığından söz etmek gerekir.

Birleşmiş Milletler Antlaşması, uluslararası alanda barış ve güvenliğin korunmasına yönelik bir “Kolektif Güvenlik Sistemine” sahiptir.³⁵³ Antlaşmanın, VII. Bölümü kolektif güvenlik sistemini düzenlemektedir. Bu sistemin işletilebilmesi için Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin, Antlaşma'nın 39. Maddesinde

³⁵² Haluk Özdemir ve Gökhan Sarı, “Uluslararası Güvenliğe Yönelik Yeni Tehditler Bağlamında Önleyici Meşru Müdafaa”, **Savunma Bilimleri Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 2, s.29-30.

³⁵³ Ahmet Çevikbaş, “Müttefik Güç Harekâtı İnsani Müdahalelerin Bir İstisnası mıdır? NATO'nun Kosova'ya Yönelik Harekâtının Uluslararası Hukuk ve Askeri Bakış Açılarından Değerlendirilmesi”, **Savunma Bilimleri Dergisi**, Cilt 10, Sayı 2, 2011, s.44.

belirtilen şekilde tespit yapması gerekmektedir. Madde hükmü şu şekildedir: *“Güvenlik Konseyi, barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu ya da bir saldırı eylemi olduğunu saptar ve uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için tavsiyelerde bulunur veya 41. ve 42. Maddeler uyarınca hangi önlemler alınacağını kararlaştırır.”* BMGK, gelişen bir durumun, barışı tehdit ettiğini, bozulduğunu ya da bir saldırı eyleminin varlığını tespit etmesi durumunda, uluslararası barış ve güvenliğin yeniden kurulması için 7. bölümün 41. Maddesi kapsamında silahlı kuvvet kullanılmasını içermeyen ekonomik ve diplomatik yaptırımlar uygulanmasına ya da 42. Maddesi kapsamında silahlı kuvvetler kullanımını içeren askeri yaptırımlar uygulanmasına karar verebilecektir. Görüldüğü üzere, Birleşmiş Milletler Antlaşması’nın ruhunda bireysellikten çok kolektif müdahale anlayışı yatmaktadır. Bu nedenledir ki 51.maddede de meşru müdafaa hakkı belirtilirken “bireysel ya da ortak” şeklinde düzenleme yapılmıştır. Yani silahlı bir saldırı durumunda meşru müdafaa hakkı bireysel ya da birden fazla devlet tarafından ortak olarak kullanılabilir.

Birleşmiş Milletler Antlaşması kolektif meşru müdafaa anlayışını düzenlerken üye devletler için daha 42. maddeyle bir takım yükümlülükler getirmektedir: *“Güvenlik Konseyi, 41. maddede öngörülen önlemlerin yetersiz kalacağı ya da kaldığı kanısına varırsa, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için, hava, deniz ya da kara kuvvetleri aracılığıyla gerekli saydığı her türlü girişimde bulunabilir. Bu girişimler gösterileri, ablukayı ve Birleşmiş Milletler üyelerinin hava, deniz ya da kara kuvvetlerince yapılacak başka operasyonları içerebilir.”* 42.madde hükmü 43. Madde ile birlikte yorumlandığında, üye devletlerin uluslararası barış ve güvenlik adına sahip oldukları tüm imkânları Güvenlik Konseyi’nin kararları doğrultusunda seferber etmekle yükümlü olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu durum barışın tesisinin ve sürdürülebilirliğinin, devletlerin tek taraflı iradelerinden ziyade bir kolektif güvenlik anlayışı ile sağlanabileceğini ortaya çıkarmaktadır.³⁵⁴

Kolektif Güvenlik anlayışını destekleyen diğer bir önemli madde ise Birleşmiş Milletler Antlaşması’nın 43. maddesinin 1. Fıkrasıdır. Madde hükmünce: *“Birleşmiş Milletler’in tüm üyeleri uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına*

³⁵⁴ Çevikbaş, s.46.

katkıda bulunmak üzere, Güvenlik Konseyi'nin çağrısı ile güvenliğin korunması için gerekli silahlı kuvvetleri ve geçit hakkını da içine almak üzere her türlü yardım ve kolaylığı Konsey'in hizmetine sunmakla yükümlüdür". Bu kapsamda ilgili madde hükmünde de açıkça belirttiği gibi kolektif meşru müdafaa kapsamında üye devletler gerekli yardım ve desteği Birleşmiş Milletler nezdinde sunmakla mükelleftir.

Meşru müdafaa kapsamında Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 51.maddesinde cevaz verilen kolektif meşru müdafaa yetkisine dayanarak devletler bir takım bölgesel hükümetler arası örgütler sayesinde ortak hareket edebilmektedirler. Bu kapsamda kolektif müdafaa anlayışının en görünür örneklerinden birisi de Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'dür (NATO). Kuzey Atlantik Antlaşması'nın (NATO) 5.maddesindeki hükme göre: *"Taraflar, Kuzey Amerika'da veya Avrupa'da içlerinden bir veya daha çoğuna yöneltilecek silahlı bir saldırının hepsine yöneltilmiş bir saldırı olarak değerlendirileceği ve eğer böyle bir saldırı olursa BM Yasası'nın 51. Maddesinde tanınan bireysel ya da toplu öz savunma hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliğini sağlamak ve korumak için bireysel olarak ve diğerleri ile birlikte, silahlı kuvvet kullanımı da dâhil olmak üzere gerekli görülen eylemlerde bulunarak saldırıya uğrayan Taraf ya da Taraflara yardımcı olacakları konusunda anlaşmışlardır. Böylesi herhangi bir saldırı ve bunun sonucu olarak alınan bütün önlemler derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirilecektir. Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliğini sağlamak ve korumak için gerekli önlemleri aldığı zaman, bu önlemlere son verilecektir."*

Söz konusu madde incelendiğinde, NATO Antlaşmasının 5.maddesindeki kolektif anlayışın Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 51.maddesine dayandırıldığı açıkça görülmektedir. Yine 51.maddeye uygun olarak alınan tedbirlerin Güvenlik Konseyi'ne bildirileceği ve Güvenlik Konseyi'nin gerekli tedbirleri almasını müteakip kolektif meşru müdafaa yetkisine dayanan önlemlere son verileceği belirtilmektedir.

Kolektif meşru müdafaa ve kolektif müdahaleye örnek olarak 1999 yılında NATO'nun "Müttefik Güç Harekâtı" müdahalesi ile başlayan ve sonradan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 12 Haziran 1999 tarihinde 1244 sayılı Kosova'daki Birleşmiş Milletler Geçici Yönetim Misyonu kararı ile Kosova-Forces

(KFOR) oluşmuş olup hâlihazırda Kosova'nın dışarıdan gelebilecek müdahalelere karşı korunmasında etkin rol oynamaktadır.³⁵⁵

3.1.2.6. Angajman Kuralları

Angajman kelime itibariyle “*bağlantı*”³⁵⁶ anlamına gelmekle birlikte, aslen orijinal dilindeki ve uluslararası kullanımda da olduğu üzere “*engagement*”³⁵⁷ şeklinde kullanılmaktadır. İngilizce dilinden ise Türkçe'ye “çarpışma, devreye girme” olarak çevrilebilir

Pierini'nin tanımlamasına göre angajman kuralları, askeri komutanlarına ve birliklere, uygulanacak olan müdahalenin hangi şartlarda gerçekleşeceğini veya kullanılamayacağını ve bu müdahaleyi icra edecek kuvvetin derecesinin ne olacağı yönünde talimat ya da direktif vermektedir.

Fournier'in tanımlamasına göre ise “angajman kuralları”, kuvvet kullanacak askeri unsurların bu faaliyetlerinde tabi olduğu kısıtlamalar ve şartları tarif etmek için vardır.³⁵⁸

Birleşmiş Milletler ise angajman kurallarını “kendi karargahı tarafından, askerî unsur için yayımlanan ve bu unsurlardaki bireyler tarafından, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin kendilerine tevdi etmiş olduğu görevin başarıyla icrası maksadıyla, gerektiğinde silahlı veya silahsız kuvvete başvurma konusunda özel yetki veren teknik bir direktiftir” şeklinde tanımlamaktadır.

Angajman kuralları terimi ilk kez Amerika Birleşik Devletleri Genelkurmay Başkanlığınca 23 Kasım 1954 tarihli ABD Donanması ve Hava Kuvvetleri için yayımlanan “Önleme ve Angajman Talimatları (*Intercept and Engagement Instructions*)” ile oluşmuş³⁵⁹ ve bu kavram bu iki kuvvet karargahlarının mensuplarınca da angajman kuralları olarak adlandırılmıştır. Kavramın ilk resmi kullanımı ise 1958 yılında ABD Genelkurmay Başkanlığının JP 1-02 kodlu yayının öncüsü olan ve aynı adı taşıyan “Askeri ve Ortak Terimler Sözlüğü” içerisinde

³⁵⁵ https://tr.wikipedia.org/wiki/Kosova_G%C3%BCvenlik_G%C3%BCc%C3%BC (Erişim tarihi: 28.04.2020)

³⁵⁶ <http://www.tdk.gov.tr/angajman> (Erişim Tarihi: 25.04.2020)

³⁵⁷ <https://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/engagement>

³⁵⁸ Sylvain Fournier, **NATO Military Interventions Abroad: How ROE Adopted and Jurisdictional Rights Negotiated**, Criminal Law between War and Peace, Ediciones de La Universidad de Castilla-La Mancha, Cuenca, 2009, s.115.

³⁵⁹ İsmail Pamuk, “Angajman Kuralları: Tanımı, Kapsamı Ve Uygulanmasına İlişkin Bir İnceleme”, **MHB Dergisi**, Cilt: 32, Sayı: 2, 2010, s.109.

tanımına yer verilmesi ile olmuştur. Söz konusu sözlük angajman kurallarını “Yetkin askeri makamlar tarafından yayımlanan ve Birleşik Devletler silahlı kuvvetlerinin (deniz, kara ve hava) karşılaşılan karşıt kuvvetler ile ne şekilde çatışmaya gireceğinin ve çatışmayı sürdüreceğinin şartları ile sınırlamalarını belirleyen direktifler” şeklinde tanımlamaktadır.³⁶⁰

Angajman kuralları konusunda uluslararası alanda mutabık olunmuş bit tanımlama olmamakla birlikte, birçok farklı ülke birimlerinden oluşan Uluslararası İnsancıl Hukuk Enstitüsü’nün 2009 yılında yayımladığı Sanremo El Kitabı’nda genel bir tanımlama yapılmıştır. Tanıma göre: “Angajman kuralları, yetkili makamlar tarafından hedeflerine ulaşmak için askeri güçlerin kullanılabileceği koşulların ve sınırlamaların belirlenmesine yardımcı olmak üzere verilen, yürütme emirleri, dağıtım emirleri, operasyonel planlar veya daimi direktifler dâhil olmak üzere ulusal askeri doktrinlerde çeşitli şekillerde ortaya çıkan talimat veya direktiflerdir.” Veriliş şekli ne olursa olsun, diğer emirlerin yanı sıra, kuvvet kullanımı, kuvvetlerin konumlandırılması ve belirli özel yeteneklerin kullanılabilmesi için izin ve/veya sınırlamalar sağlarlar. Bazı ülkelerde angajman kuralları askeri güçlere rehberlik statüsüne sahipken diğer ülkelerde yasal komutlar olabilmektedir.³⁶¹

Angajman kuralları, belirlenen askeri ve siyasi hedeflerin elde edilmesini sağlamak ve millî güvenlik ile buna bağlı millî çıkarların korunması maksadıyla belirlenir. Aynı zamanda bu kurallar, askeri ve siyasi hedeflerin elde edilmesinde silahlı kuvvetlerin verilen görevi başarıyla tamamlamasını ve operasyonu yapan askeri kuvvetlerin ve komutanın faaliyetlerinin uluslararası hukuk kurallarına ve millî çıkarlara uygun olarak hareket etmesini de kapsamaktadır. Bu kurallar bütünü bir kanun sayılmamakla birlikte, kaynağını ulusal ve uluslararası hukuk kurallarından almakta ve silahlı çatışmalar hukukuna uygun bir şekilde oluşturulması gerekmektedir.

Bir başka deyişle angajman kuralları, yetkili bir otorite tarafından çıkarılan ve askeri kuvvetlerin hedeflerini yerine getirirken tabi olacakları kuralları ve sınırları çizen direktiflerdir. Daha geniş anlamda diplomaside tarafların ilişkilerini

³⁶⁰ Department of Defence, **Dictionary of Military and Associated Terms**, USA, s. 270.

³⁶¹ International Humanitarian Institute, **Sanremo Handbook On Rules Of Engagement**, Sanremo, 2009, s.4.

yürütürken kullandıkları prosedürleri ifade ederken, askeri anlamda ise bir ülkenin başka bir ülkenin hava sahasını ihlal etme veya ülke topraklarında oluşacak bir tehdide karşı yapılacak askeri tepkinin şartlarını belirlemektedir.³⁶²

Yukarıda belirtilen tanımlamalar göz önüne alındığında çekirdek tanım olarak Sanremo El Kitabı'nın yaptığı tanımlama ve angajman kuralları çerçevesinde belirlediği kurallar çok önemli bir yer tutmaktadır. Ancak uluslararası hukukta ortak bir angajman kuralı bulunmaması nedeniyle net bir tanımın ortaya çıkabilmesi için ortak noktaların tespit edilmesi gereklidir.

Tanınımlardan yola çıkarak tespit edilen ortak noktaları şöyle sıralayabiliriz:

- Angajman kuralları yetkili merciilerce onaylanmış ve yayımlanmış direktif veya emirlerdir.

- Angajman kuralları söz konusu sınırlamaları silahlı kuvvet kullanabilecek (veya bazen karşı tarafça kışkırtma/tahrik olarak algılanabilecek hareketlerin yapılabileceği) durumları, kullanılacak kuvvetin şartlarını, derecesini ve usulünü belirlemek suretiyle yapar.

-Angajman kuralları meşru müdafaa hakkının kullanımına sınırlama getirmezler.

Yukarıda belirtilen ortak özellikler göz önüne alındığında kanaatimizce angajman kuralları şöyle tanımlanmalıdır:

“Ulusal ve uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde ve meşru müdafaa hakkı saklı kalmak kaydıyla, mevcut bir tehlikeyi bertaraf etmek maksadıyla yetkili makamlar tarafından verilen ve icra edilecek kuvvet kullanımının sınırlarını, şartlarını, derecesini belirten direktif veya emirlerdir.”

Amerika Birleşik Devletleri askeri talimnamelerine göre angajman kurallarının uygulanmasında ölçülü, mantıklı bir güç kullanımı gereklidir. Aşırı güç operasyonun meşruiyetini zayıflatır ve siyasi hedefleri tehlikeye atar. Angajman kuralları komuta kademesinin niyet ve maksadını, kuvvet korumasını ve masum siviller veya askeri olmayan bölgeler dışındaki bölgelere zarar vermeyi içerebilir, ancak bunun yanında;

- tahliyeleri korumak,

³⁶² Yasin Aslan, **Savaş Hukuku ve Angajman Kuralları**, Bilge Yayınevi, Ankara, 2016, s.103.

- proaktif askeri tedbirlerle düşman eylemlerini önleme yetkisine sahip olmak,
- komutanların inisiyatif ve kısıtlamayı uygun şekilde dengelemelerini sağlamak,
- birliklerin ev sahibi ülkeyi veya üçüncü devlet vatandaşlarını ne ölçüde koruyabileceğini belirlemek,
- isyan durumlarında kontrol ajanlarını kullanmak gibi amaçları da içerebilir.³⁶³

Birleşmiş Milletler'in Carana'da icra ettiği görevlere yönelik olarak yayımladığı belgede angajman kuralların şartları sayılmıştır. Buna göre angajman kurallarının devreye girebilmesi için aşağıdaki şartlar oluşmalıdır.³⁶⁴

1. Öz savunma ihtiyacının belirlenmesi,
2. Askeri yönden güç kullanmanın gerekli olması,
3. Operasyonun elverdiği ölçüde güç kullanma dışında her yolun denenmiş olması,
4. Güç kullanımından önce caydırıcılığı sağlamak için güç kullanılacağına yönelik ihtarlar ve ikazların yapılmış olması,
5. Hedeflerin makul şekilde ve gerektiği kadar tespit edilmesi,
6. Amacı gerçekleştirecek ölçüde ve orantısız güç kullanımı,
7. Amaç dışı tesadüf oluşabilecek zayıatlardan kaçınma.

Yukarıda belirtilen şartlardan kanaatimizce en önemlisi angajman kurallarının kullanılmasında tesadüf oluşabilecek zayıatlardan kaçınmadır. Zira günümüzde operasyon ve yerel çatışmalarda en büyük zararı masum siviller görmektedir. Bu nedenle angajman kuralları uygulanırken devletler azami dikkatle hareket etmelidir. Cenevre Uluslararası İnsancıl Hukuk Akademisi'nin³⁶⁵ yaptığı

³⁶³ FM 27-100 Legal of Operations, U.S.A., s.6-11.

³⁶⁴ United Nations HQ, Rules of Engagement for the Military Component of the United Nations Assistance Mission in Carana (UNAC), s.6.

³⁶⁵ Cenevre İnsan Hakları Akademisi, insan hakları alanındaki uzmanlar, uygulayıcılar, diplomatlar ve sivil toplum örgütlerine insan hakları sorunlarına çözüm aramak için dinamik bir forum sağlamakta, akademik araştırmalara ve bulgulara dayanarak, çeşitli insan hakları aktörlerinin birbiri ile daha iyi bağlantı kurmasını, ve dolayısıyla insan haklarının dünya genelindeki durumunu iletmesini sağlamak amacıyla kurulmuştur. (<https://www.geneva-academy.ch/geneva-humanrights-platform>)

alışmalar sonucunda hazırladığı raporlarda da sivillerin korunması konusuna ağırlık verdiği açıkça görülmektedir.³⁶⁶

Angajman kurallarının ilk şartı olan öz savunma hakkı dört düzeyde ele alınmaktadır.³⁶⁷

- * Bireysel düzeyde öz savunma
- * Birlik düzeyinde öz savunma
- * Başkalarının korunması
- * Ulusal düzeyde öz savunma

Sanremo El Kitabı da, Birleşmiş Milletlere paralel şekilde angajman kurallarının şart ve ilkelerini belirtmiştir.³⁶⁸

1. Askeri gereklilik,
2. Sivil-askeri hedef ayrımı,
3. Orantılı güç kullanımı,
4. Tesadüfi zayıatlardan kaçınma,
5. Gerekli olanın dışında g kullanmayarak gereksiz acıların insanlara yaşatılmaması,
6. Azami derecede sivilleri koruma önlemlerine riayet,
7. Angajman kurallarının uygulanmasında gereksiz olan silahların kullanımının yasaklanması.

Angajman kuralları çeşitli muharebe emirleri gibi rutin ya da sabit değildir. Angajman kuralları genellikle hem devreye girme zamanının belirlenmesi hem de kullanılacak gn dozajı konusunda inisiyatif kullanımına imkân veren direktif veya emirlerdir.

Pamuk’a göre angajman kurallarının özellikleri şu şekildedir:³⁶⁹

- a. Angajman kurallarının bilinmesi ve anlaşılması sağlanmalıdır
- b. Angajman kurallarının onaylanmış olması sınırlamasız olarak uygulanacağı anlamına gelmez
- . Angajman kuralları değişmez kurallar değildirler
- d. Angajman kurallarına aykırı davranışlar yaptırımla karşılaşabilir

³⁶⁶ Geneva Academy of International Humanitarian Law and Human Rights, **Rules of Engagement Protecting Civilians Through Dialogue With Armed Non-State Actors**, 2011, s.23.

³⁶⁷ Sanremo El Kitabı, s.6.

³⁶⁸ Sanremo El Kitabı, s.5.

³⁶⁹ Pamuk, ss.132-136.

Angajman kuralları, hasmane hareket (düşmanca niyet) devam ettiği sürece uygulanmaya devam edebilir. Çünkü her devletin kendisine yönelmiş tehlikeleri bertaraf etme hakkı vardır. Bu noktada önemli olan hasmane hareketin yani düşmanca niyetin tespit edilmesidir.

NATO doktrininde düşmanca niyet “muhtemel ve saptanabilir tehdit” olarak tanımlanmaktadır. Düşmanca niyetin ayırımına varılabilmesi için iki hususa dikkat edilmesi gerekir. Bunlardan birincisi düşmanca niyet teşkil edebilecek durumun zarar verebilme hazırlık seviyesine ve zarar verebilme kapasitesine sahip olması, ikincisi ise ortada zarar verme niyetini ortaya koyan bir delil bulunmasıdır.³⁷⁰

“Hasmane hareket”, uluslararası hukukta kuvvet kullanımı konusunda önemli parametrelerden biridir. Kavram, bir devlete, bir ulusa, kişilere veya mallara karşı kullanılan kuvvet veya saldırıları içeren fiiller olarak tanımlanabilmektedir. Hasmane hareket, uluslararası hukuk sisteminde kuvvet kullanma yasağının istisnai hallerinden biri olan meşru müdafaa hakkının işletilmesi noktasında önemli bir argümandır. Hasmane hareket fiilleri, meşru müdafaa hakkının söz konusu olmadığı durumlarda da kuvvet kullanımı için belirleyici olabilmektedir. Bu noktada, kuvvet kullanmanın koşullarını belirleyen araçlar olarak askeri angajman kurallarının devreye girmeleri aşamasında, hasmane hareketin tetikleyici bir unsur olduğundan bahsedilebilir.³⁷¹

NATO, konuyu bir adım daha öteye götürmüş ve hasmane hareket olarak nitelenebilecek fiilleri örnekleme olarak saymıştır:

- NATO kuvvetlerine karşı mayın döşemek, NATO hava sahasına izinsiz girilmesi,
- NATO operasyonlarının bilinçli bir şekilde engellenmesi ,
- NATO’nun güvenli bölgelerinin ihlal edilmesi.

Uluslararası İnsancıl Hukuk Enstitüsü tarafından hazırlanan Sanremo Angajman Kuralları El Kitabı da benzer şekilde hasmane hareket kavramını ele almıştır. Sanremo El Kitabına göre hasmane hareket: “bir millete, kuvvete veya diğer

³⁷⁰ NATO Legal Deskbook, 2. Edition, 2010, s.255.

³⁷¹ Sezai Çağlayan, **Ulusal Güvenlik Bağlamında “Hasmane Hareket”**, 2. Uluslararası 19 Mayıs Yenilikçi Bilimsel Yaklaşımlar Kongresi, s.489.

belirlenmiş kişilere veya mallara yönelik bir saldırı veya başka bir güç kullanımıdır.”³⁷²

Ülkemizde angajman kuralları (*rules of engagement*) kavramı Türk keşif uçağının uluslararası hava sahasında Suriye tarafından düşürülmesinin ardından “angajman kurallarının değiştirildiği” açıklaması ile ülkemizin gündemine girmiştir.

Malatya Erhaç üssünden 22 Haziran 2012’de kalkan RF-4 Türk askeri keşif uçağı, Lazkiye’nin 13 mil açığında uluslararası hava sahasında test ve eğitim görevini sürdürürken, Suriye tarafından uyarı yapılmadan vurulmuş ve uçak Suriye karasularına düşürülmüştür.

1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi’nin 87/1.maddesi (b) bendi ve 1958 Cenevre Açık Deniz Sözleşmesi 2.maddesi uyarınca bütün devletlerin sahili bulunsun veya bulunmasın açık denizlerde uçma serbestisi bulunmaktadır. Suriye, jetin Türkiye’ye ait olduğundan habersiz ve başka bilinmeyen bir saldırgan olduğunu iddia etmişse de, Türkiye bu iddiayı, Suriye birimlerinin jetin hangi ülkeye ait olduğunu bildiğini, dinlediği radyo iletişiminden tespit ederek çürütmüştür.³⁷³

Yeni angajman kuralları çerçevesinde Türkiye’nin uyguladığı “sıfır tolerans” politikası gereğince, 16 Eylül 2013 tarihinde Suriye’ye ait Mi-17 askeri helikopterin Türkiye sınırını ihlal ettiği, 23 Mart 2014 tarihinde Mig-23 Suriye’ye ait savaş uçağının Türk hava sahasını 1 km kadar ihlal ettiği ve 16 Ekim 2015 tarihinde tabiiyeti belirsiz bir insansız hava aracı (İHA) ikazlara rağmen Türk hava sahasını ihlal ettiği gerekçesiyle vurulmuştur.³⁷⁴

Yapılan bu müdahaleler, 1947 Chicago Konvansiyonu 1.maddesi: “Akit Devletler, devletlerin ülkeleri üstündeki hava sahası üzerinde tam ve münhasır hâkimiyeti haiz olduklarını kabul ederler” ve 2.maddesi: “...bir devletin ülkesinden maksat o devletin hâkimiyeti, hükümranlığı, himayesi veya mandası altında bulunan arazi ile ona bitişik bulunan karasularıdır” hükümleriyle uyuşmakta olup, devletin egemenlik alanının kasti ve hasmane niyetle ihlalinin haklı bir sonucudur.

³⁷² Sanremo El Kitabı, ss.22-24.

³⁷³ Funda Ata Keskin, “Uluslararası Hukuk Açısından Türk Askeri Uçağının Suriye Tarafından Düşürülmesinin Bir Değerlendirmesi”, **Ortadoğu Analiz**, Cilt:4, Sayı:44, 2012, s.27.

³⁷⁴ Ezgi Erten, “Türkiye-Suriye Sınırı Hava Sahasında Türkiye’nin Uyguladığı Angajman Kuralları”, **Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 12, Sayı:1, 2017, s.99.

3.1.3. Uluslararası Hukuk Bağlamında Millî Güvenliğin Sağlanması Bakımından Bir Değerlendirme: Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Harekâtı

Suriye’de devam eden iç savaş nedeniyle birçok insani, hukuki ve devletsel sorun ortaya çıkmıştır. Suriye İnsan Hakları İzleme Örgütü verilerine göre yarım milyondan fazla³⁷⁵ insanın ölümüne ve yaklaşık 8 milyonun bulunduğu yerden göç etmek zorunda kalmasına ve 15 milyona yakın Suriyelinin insani yardıma muhtaç olmasına³⁷⁶ sebep olan iç savaş, Suriye topraklarında terör örgütleri başta olmak üzere hükümet dışı uluslararası aktörlerin de yer alması ile ulusal mesele olmaktan çıkarak uluslararası boyutta bir mesele haline gelmiştir. 2011 yılında başlayan ve halen devam eden iç savaş, Türkiye açısından sınır hattı başta olmak üzere millî güvenliğin sağlanmasına tehdit oluşturmaktadır.

3.1.3.1. Fırat Kalkanı Harekâtı (FKH) Hakkında Özet Bilgi

Güvenlik tehditleri ve sınır ötesinde kurulmaya çalışılan sistematik terör koridoru nedeniyle Türkiye devletinin varlığına doğrudan kast eden başta IŞİD ve PYD/YPG olmak üzere tüm yapılanmaları bertaraf etmek ve sürdürülebilir bekayı tesis etmek her devletin olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin de meşru hakkıdır. Ayrıca terör örgütü PKK’nın, Suriye’deki uzantısı olan PYD/YPG unsurları ile beraber hareket etmesi büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Tüm bunlara ek olarak, terörle mücadele adı altında bölgede yer almaya çalışan aktörler, Türkiye Cumhuriyeti sınır hattında terör bölgeleri ve hatta terör devleti kurmaya yeltenmiş ve bu kapsamda özerk yönetimler-kantonlar-teşkil etmeye başlamışlardır.³⁷⁷

Bütün bu gelişmeler Türkiye’nin bekası için bölgeye askeri bir operasyon düzenlemesini zorunlu kılmış ve Türkiye varlığını tehdit eden bu gelişmeler karşısında son çare olarak bir askeri harekât seçeneğini uygulamaya geçirmiştir.³⁷⁸

Fırat Kalkanı Harekâtı’nın amaçlarını şu şekilde sayabiliriz:³⁷⁹

³⁷⁵ Gül Seda Acet İnce, “Uluslararası Hukuk Bağlamında Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı Ve Barış Pınarı Harekâtları”, *İşletme Ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, 2020, s.71.

³⁷⁶ <https://www.cfr.org/interactive/global-conflict-tracker/conflict/civil-war-syria>. (Erişim Tarihi: 04.01.2020)

³⁷⁷ <https://www.newsdeeply.com/syria/articles/2014/02/18/how-the-kurdish-pyd-operates-its-own-autonomous-government>. (Erişim Tarihi: 04.01.2020)

³⁷⁸ Acet İnce, ss.74-76.

³⁷⁹ Acet İnce, s.73.

-Türkiye'nin toprak bütünlüğünü ve egemenliğini garanti altına almak,
-Sınır bölgesindeki terör unsurlarını bertaraf etmek ve vatandaşların güvenliğini sağlamak,

-PYD/YPG-PKK'nın Suriye'nin Kuzeyinde bir terör devleti kurmasını engellemek,

-Türkiye'ye yeni sığınmacı gelişini önlemek ve Türkiye'deki bulunan Suriyelileri bu güvenli bölgelere geri dönüşünü sağlamak.

-Suriye'nin kuzeyinde güvenli bölge oluşturmak.³⁸⁰

Yukarıda belirtilen amaçlar doğrultusunda 24 Ağustos 2016 tarihinde ve Türk Silahlı Kuvvetleri destekli Özgür Suriye Ordusu tarafından yürütülen Fırat Kalkanı Harekâtı başlatılmıştır.

Güvenli bölge yaratma amacıyla başlanan harekâtta, Cerablus bölgesi IŞİD ve PYD'den tamamen temizlenmiş ve Azez-Cerablus hattında kontrol sağlanmıştır. Ayrıca Cerablus ve Azez'in yanı sıra Mare, Çobanbey, Dabık Köyü gibi önemli merkezlerin de kontrolünün sağlanmış ve El-Bab terörist yapılanmalardan temizlenmiştir.

Fırat Kalkanı Harekâtı'nın bittiği ise 29 Mart 2017 tarihli Millî Güvenlik Kurulu toplantısı sonucunda, "Ülkemizin sınır güvenliğini sağlamak, DEAŞ terör örgütünün ülkemize yönelik tehdit ve saldırılarını önlemek, yerinden edilmiş Suriyeli kardeşlerimizin ülkelerine dönüşlerine imkân vermek ve Fırat Kalkanı Harekâtı bölgesinde huzur ve güven içerisinde yaşamlarını sürdürmelerini sağlamak maksadıyla yürütülen harekâtın başarıyla sonuçlandığı ifade edilmiştir." açıklamasıyla ilan edilmiştir.³⁸¹

Fırat Kalkanı Harekâtı mazisi şan ve şeref dolu Türk Silahlı Kuvvetleri ve Özgür Suriye Ordusu'nun başarılı operasyonu ile mutlak şekilde başarı ile tamamlanmıştır. Ancak Suriye'de iç savaş sona ermemiş, Türkiye sınırındaki diğer bölgelerde terör yapılanmaları devam etmiştir. Suriye Devleti'nin egemenliğinin bu topraklar üzerindeki geçici kaybı nedeniyle oluşan boşluğu terör odakları ve destekçileri doldurmaya devam etmiştir.

³⁸⁰ <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2016/08/24/turkeys-syria-offensive-is-as-much-about-the-kurds-as-isis/>. Erişim Tarihi: 05.01.2020

³⁸¹ 29 Mart 2017 Tarihli Toplantı, MGK Genel Sekreterliği, <https://www.mgk.gov.tr/index.php/29-mart-2017-tarihli-toplanti>, (Erişim Tarihi: 01.05.2020)

3.1.3.2. Zeytin Dalı Harekâtı (ZDH) Hakkında Özet Bilgi

Fırat Kalkanı Harekâtı ile terör unsurlarından temizlenen Cerablus, Azez ve El-Bab'da yaşam normale dönmeye başlamış sınır güvenliği sektör bazında sağlanmıştır. Ancak güney sınırimıza komşu olan Afrin'de PYD/YPG unsurlarının IŞİD'den boşalan alanlara yerleşmesi ile başlayan terör faaliyetleri ciddi boyutlara ulaşmış, dahası bölgede PYD/YPG-PKK bir "Afrin Kantonu" oluşturulmaya çalışılmış, Lazkiye limanına yakınlığı nedeniyle Akdeniz'e açılma hayalleri içerisine girilmiştir.³⁸² Bu nedenle Afrin'de 2012'den beri var olan PYD/YPG-PKK tehdidini ortadan kaldırmak ve bölgeyi güvenli hale getirmek için öncelikle müzakere yöntemine başvurulmuş³⁸³ ancak Türkiye'nin müzakere çabaları uluslararası toplumda bir karşılık bulmamıştır. Bu sorunların müzakere yoluyla da çözülemediği olması Türkiye'yi son çare olan askeri müdahale kullanmaya mecbur bırakmıştır.

Bu bağlamda harekâtın amacı resmi olarak Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü'nün tarafından şu şekilde açıklanmıştır:

- Terör tehdidinde olan alanın ÖSO güçlerine geçmesini sağlamak,
- Akdeniz'e ulaşmaya çalışan terör örgütlerini engellemek,
- Suriye sınır hattının tamamının güvenliğini sağlamak,
- PYD/YPG-PKK'nın birlikte hareket ederek Türkiye'ye sızmalarını önlemek,
- Fırat Kalkanı Harekâtı ile oluşan ortamın devamını sağlamak,
- Afrin ve Tel Rıfat bölgesinin kontrolünü ele geçirerek Suriyelilerin dönmelerini sağlamak,
- "Terör koridoru" projesini ortadan kaldırmak.

Yukarıda belirtilen nedenler ışığında Harekât Türk Silahlı Kuvvetleri'nin resmi sitesinde "TSK tarafından sınırlarımızda ve bölgede güvenlik ve istikrarı sağlamak amacıyla, Suriye'nin kuzeybatısında Afrin bölgesinde, PYD/YPG-PKK ve IŞİD'e mensup teröristleri etkisiz hale getirmek, dost ve kardeş bölge halkını bunların baskı ve zulmünden kurtarmak üzere, 20 Ocak 2018 saat 17.00'den itibaren "Zeytin Dalı Harekâtı" başlatılmıştır" açıklamasıyla harekâtın başladığı resmen ilan edilmiştir.

³⁸² Necdet Özçelik ve Can Acun, **Terörle Mücadelede Yeni Safha Zeytin Dalı Harekâtı**, SETA, Rapor No:105, 2018, s.12.

³⁸³ Acet İnce, s.71.

Harekât Afrin'in terör unsurlarından temizlenmesinin ardından Çanakkale Şehitlerine ithafen 18 Mart 2018 tarihinde mutlak bir zaferle sonuçlandırılmıştır.

3.1.3.3. Fırat Kalkanı Ve Zeytin Dalı Harekâtlarının Hukuki Dayanakları

Türk Silahlı Kuvvetlerinin 24 Ağustos 2016 tarihinde başlattığı Fırat Kalkanı Harekâtı'na yönelik resmi internet sitesinde su açıklamaya yer verilmiştir:³⁸⁴

“Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından, DEAŞ başta olmak üzere terör örgütlerinin yarattığı tehdidi bertaraf ederek hudut güvenliğini artırmak ve Koalisyon Güçlerine destek vermek maksadıyla; 24 Ağustos 2016 tarihinde başlatılan “Fırat Kalkanı Harekâtı” ülkemizin uluslararası hukuktan kaynaklanan hakları ve BM Sözleşmesinin 51'inci maddesinde yer alan Meşru Müdafaa Hakkı ile BM'nin DEAŞ'la mücadeleye yönelik almış olduğu kararlar çerçevesinde sürdürülmektedir.”

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin 20 Ocak 2018 tarihinde başlattığı Zeytin Dalı Harekâtı'na yönelik olarak ise resmi internet sitesinde şu açıklamaya yer verilmiştir:

“Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından, hudutlarımızda ve bölgede güvenlik ve istikrarı sağlamak maksadıyla, Suriye'nin kuzeybatısında Afrin bölgesinde, PKK/KCK/PYD-YPG ve DEAŞ'a mensup teröristleri etkisiz hale getirmek ve dost ve kardeş bölge halkını bunların baskı ve zulmünden kurtarmak üzere, 20 Ocak 2018 saat 17:00'dan itibaren “Zeytin Dalı Harekâtı” başlatılmıştır. Harekât, ülkemizin uluslararası hukuktan kaynaklanan hakları, BMGK'nin terörle mücadeleye yönelik özellikle 1624 (2005), 2170 (2014) ve 2178 (2014) sayılı kararları ve BM sözleşmesinin 51'inci maddesinde yer alan Meşru Müdafaa Hakkı çerçevesinde, Suriye'nin toprak bütünlüğüne saygı duyularak icra edilmektedir.”³⁸⁵

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin silahlı gücü olan ve harekâtları fiilen icra eden Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından yapılan harekât açıklamalarında sürekli olarak “uluslararası hukuka uygunluk” vurgusu yapılmaktadır. Bu durum icra edilen harekât ve

³⁸⁴ <https://www.defenceturk.net/24-agustos-2016-firat-kalkani-harekati>

³⁸⁵ <https://www.haberler.com/hatay-tsk-dan-aciklama-kara-harekati-basladi-10478548-haberi/>

operasyonların amacının meşru müdafaa kapsamında ve hiçbir devletin toprak bütünlüğüne yönelik bir tehdit oluşturmayacak şekilde, sınırlı-amaçlı bir yapıda olduğunu göstermektedir.

Çalışmamızın devamında Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı örneklemede, icra edilen harekâtların ulusal ve uluslararası hukuk anlamında altyapıları ve meşruluğu incelenecektir.

Birleşmiş Milletler nezdinde terörizm uluslararası ortama ilk olarak 1934 yılından itibaren girmiştir. 1937 yılında Milletler Cemiyeti tarafından hazırlanan “Terörizmi Önleme ve Cezalandırma Sözleşmesi”, terörizmle ilgili uluslararası düzeyde ele alınan ve terörizmin uluslararası olma özelliğinin tanımlandığı ilk anlaşma olarak ele alınabilir.³⁸⁶ Sözleşme içerik olarak terörün tanımını, terörizmin hukuksuz olduğunu ve mücadele edilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır.

Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 51. maddesinin meşru müdafaaı tanıyan maddesi çalışmamamızın önceki bölümlerinde ayrıntılı olarak incelenmiş olmakla birlikte hatırlatma amacıyla tekrar belirtilmektedir. Söz konusu maddeye göre: *"Bu Antlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına halel getirmez."*

Birleşmiş Milletler'in kuruluşundan sonra ilk olarak, 1999 yılında aldığı 1189 sayılı kararda, Kenya ve Tanzanya'daki terör saldırıları üzerinden terörizmi kınamış ve “uluslararası terörizmi ortadan kaldırmaya yönelik mücadele” vurgusu yapmıştır.³⁸⁷

1999 yılındaki diğer karar olan 1269 sayılı kararda ise, terörle mücadele için kolektif şekilde hareket etmek gerektiği, artan terör nedeniyle kaygı duyulduğu, terörün finans, silahlı eylem ve militan sağlama konuları da dâhil olmak üzere tüm devletlerin işbirliği içerisinde mücadele etmesi gerektiği vurgulanmıştır.

³⁸⁶ Suna Tekel, **Birleşmiş Milletler Ve Uluslararası Terörizm**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 2007, s.1356. 1352-1368 (Erişim:<https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads>, Erişim Tarihi: 04.05.2020)

³⁸⁷ [https://undocs.org/S/RES/1189\(1999\)](https://undocs.org/S/RES/1189(1999))

Bu noktada 1999 yılı kararları, terörizmle uluslararası anlamda ortak mücadelenin adımlarının atıldığı kararlar olarak tarihteki yerini almıştır.³⁸⁸

2001 yılına gelindiğinde Birleşmiş Milletler “BM Antlaşması’nın ilke ve amaçları doğrultusunda “meşru müdafaa” hakkına vurgu yapan 1368 sayılı karar karşımıza çıkmaktadır. Karar, “*Genel Kurulun, Güvenlik Konseyi’nin 13 Ağustos 1998 gün ve 1189 (1998) sayılı kararı ile de tekrar edilen, Ekim 1970 tarih ve 2625 (XXV) sayılı kararındaki, "her Devletin kendi ülkesinde, bir başka Devletin topraklarındaki terörist faaliyetleri organize etmek, kışkırtmak, yardımcı olmak ve yer almaktan kaçınma görevi olduğu"* konusu üzerinde özellikle durmuş ve devletleri işbirliğinin artırılması ve terörizmle ilgili uluslararası sözleşmelerin tam olarak ifası yoluyla terörist eylemleri önlemek ve bastırmak için ortak çalışmaya davet etmiştir.³⁸⁹

Kanaatimizce Birleşmiş Milletler kararları arasında mihenk taşı olarak kabul edilebilecek olan ve 2001 yılında alınan 1373 sayılı kararın üzerinde önemle durmakta fayda bulunmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri’nde yaşanan 11 Eylül 2001 tarihli saldırılardan sonra küresel anlamda terörizmle mücadelenin tanımının değişmeye başladığını daha önce vurgulamıştık.

1373 sayılı kararda, her Devletin örgütlenmekten başka bir Devletteki terörist eylemleri kışkırtmak, onlara yardım etmek veya bunlara katılmak veya bu tür eylemlerin uygulanmasına yönelik kendi bölgesinde organize faaliyetlerde bulunmak gibi eylemlerden kaçınma yükümlülüğü olduğu tekrar belirtilmiştir. Ayrıca devletlerin;

1. Terörist eylemlerin finansmanını önlemek ve bastırmak;
2. Doğrudan veya dolaylı olarak, kendi vatandaşları tarafından bölgelerinde yapılabilecek terör eylemlerine maddi desteklerin önüne geçmek,
3. Terörist eylemlere destek veren ya da eylemlerini kolaylaştıran gerçek ve tüzel kişiler hakkında tedbir almak,
4. Terörist grupların finanse edilmesini engellemek ve teröristlere silah tedarikini ortadan kaldırmak da dâhil olmak üzere, terörist eylemlere karışan

³⁸⁸ [https://undocs.org/S/RES/1269\(1999\)](https://undocs.org/S/RES/1269(1999))

³⁸⁹ [https://undocs.org/S/RES/1368\(2001\)](https://undocs.org/S/RES/1368(2001))

tüzel kişilere veya kişilere aktif veya pasif herhangi bir destek sağlamaktan kaçınmak,

5. Bilgi alışverişi yoluyla diğer Devletlere erken uyarı verilmesi de dâhil olmak üzere, terör eylemlerini önlemek için gerekli önlemleri almak,

6. Terörist eylemleri finanse eden, planlayan, destekleyen veya yürüten veya sağlayanları barındırmamak,

7. Terörist eylemleri finanse eden, planlayan, kolaylaştıran veya yapanlar bakımından, terörist eylemlerini kendi topraklarını kullanacak şekilde diğer Devletlere veya vatandaşlarına karşı kullanmasını önlemek,

8. Terörist eylemlerin finansmanına, planlamasına, hazırlanmasına veya sürdürülmesine veya terörist eylemlerin desteklenmesine katılan herhangi bir kişinin adalete teslim edilmesini ve bu tür terör eylemlerinin gerçekleştirilmesini önlemek için iç hukuk ve mevzuattaki suç ve cezaları uygun şekilde tesis etmek,

9. Terör eylemlerinin finansmanı ya da desteklenmesi ile ilgili cezai soruşturmalar ya da cezai kovuşturmalar ile ilgili olarak, davalar için gerekli kanıtların elde edilmesine yardım da dâhil olmak üzere diğer devletlere gerekli yardımı yapmak,

10. Kimlik belgelerinin ve seyahat belgelerinin düzenlenmesi konusunda etkili sınır kontrolleri ile ve kimlik belgelerinin ve seyahat belgelerinin sahtecilik veya hileli kullanımını önlemeye yönelik tedbirler yoluyla teröristlerin veya terörist grupların hareketini önlemek konularında yükümlü olduklarını ve bu yükümlülükleri yerine getirmeleri gerektiğini belirtmiştir.³⁹⁰

1373 sayılı kararın getirdiği yeniliklerden biri de Terörle Mücadele Komitesi kurulmasıdır. Söz konusu komite devletlerin kolektif terörle mücadele işbirliğine yön vermek ve gerekli koordinasyonu yapmaktır.

Yukarıdaki kararlara ek olarak 1373 sayılı karar meşru müdafaa hakkını teyit etmiş ve kararlar ışığında terörle mücadele konseptinde yeni bir

³⁹⁰ [https://undocs.org/S/RES/1373\(2001\)](https://undocs.org/S/RES/1373(2001))

anlayış olan önleyici meşru müdafaa kavramını öne çıkarak bir anlayış hâkim olmaya başlamıştır.

Görüldüğü üzere 1373 sayılı karar ile terörün sadece eylemlerine karşı değil, altyapısı, finans kaynakları, milis sağlama mücadelesi de dâhil olmak üzere “eylem öncesi hazırlık” aşamalarından itibaren müdahale öngörülmektedir. 1373 sayılı karardaki bir diğer önemli husus, terörle mücadele konusunda devletlerin koordinasyonu artırmaları ve tüm devletlere uluslararası aşağıdaki antlaşmalara taraf olma yükümlülüğü getirmesidir. Terörle mücadelenin etkin şekilde sürdürülmesi maksadıyla Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararında bu husus vurgulanmıştır.

391

Yukarıda belirttiğimiz hususlar ışığında bir kez daha tekrar etmek gerekir ki 1373 sayılı karar, terörle mücadele konusunda Birleşmiş Milletler ve üye devletlere yeni bir konsept oluşturmuş, bu kapsamda bireysel ve kolektif yükümlülükler getirmiştir.

Birleşmiş Milletler kararları kapsamında 1377 sayılı karar³⁹², 1373 sayılı kararda belirtilen önlemlerin bir an önce alınmasını, terörün masum insanların hayatlarını elinden aldığını,

1456 sayılı kararda³⁹³ terör eylemlerinin haksız olduğunu, meşru sayılamayacağını, 1373 sayılı kararda yer alan hususların uygulanmasını, terör örgütlerinin finans, uyuşturucu kaçakçılığı ve diğer ticari eylemlerinin önlenmesi konusunda tedbirler alınmasını,

1530 sayılı kararda İspanya’da gerçekleştirilen terör eylemlerini kınayarak 1373 sayılı kararın teyit edildiğini,

1535 sayılı kararında terörizm ile ilgili uluslararası sözleşmeler ve protokollere destek ve bu amaçla alınan tüm uluslararası inisiyatifler ve şu anda mevcut olan yardım ve rehberlik konularında devletlerin işbirliği yapması gerektiğini, bölgesel ve kolektif terörle mücadele çabalarının devam ettirilmesi gerektiğini,

³⁹¹ Kartal, s. 53-56.

³⁹² [https://undocs.org/S/RES/1377\(2001\)](https://undocs.org/S/RES/1377(2001))

³⁹³ [https://undocs.org/S/RES/1456\(2003\)](https://undocs.org/S/RES/1456(2003))

1566 sayılı kararında³⁹⁴, 1373 sayılı karar ile kurulan Terörle Mücadele Komitesi ile Analitik Destek ve Yaptırımları İzleme Ekibi gibi diğer terörle mücadele unsurları arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi gerektiğini, gerektiğinde alt ve bölgesel komiteler oluşturulabileceğini, tüm devletlerin ırk, renk, etnik köken ayırmadan terörle mücadele ve terör eylemi gerçekleştirenlerin cezalandırılması gerektiğini,

1611 sayılı kararında, Londra'daki terör eylemini kınayarak sorumluların tüm devletler tarafından ortak çalışma ile bulunarak cezalandırılması gerektiğini,

1624 sayılı kararında, özellikle uluslararası insan hakları hukuku, mülteci hukuku ve insancıl hukuk kapsamında ülkelerin terörle mücadele etmesi gerektiğini, terörün tüm Devletlerin küresel istikrar ve refah ile sosyal ve ekonomik kalkınmasını tehdit eden bir olgu olduğunu, proaktif olarak Birleşmiş Milletler ve tüm Devletlerin uluslararası düzeyde yaşam hakkını korumak için gerekli tüm ve ulusal ve uluslararası hukuk uyarınca uygun önlemleri almak yükümlülüğünde olduğunu, devletlerin teröristlerin sığınma girişimlerini ve taleplerini engellemek durumunda olduklarını,³⁹⁵

1631 sayılı kararda, kapasite geliştirme ve işbirliğini destekleme gerekliliği kapsamında alt terörle mücadele komitelerinin önemini, bölgesel kurulacak örgütlerin işbirliği içinde olmaları ve terörle mücadelenin kararlılık içinde sürdürülmesi gerektiğini,

1805 sayılı kararda³⁹⁶ terörle mücadelede işbirliği, şeffaflık ve eşitlik ve daha proaktif iletişim stratejisi ile hareket edilmesi, diyalog, teknik destek ve işbirliğinin artarak devam etmesi gerektiğini ve Birleşmiş Milletlerin küresel terörle mücadele içerisindeki yerinin önemini,

1963 sayılı kararında³⁹⁷, terörün sadece askeri güç ile yenilemeyeceğini, hukuki, keşfi ve istihbaratı faaliyetlerin önemli olduğunu, devletlerin terörü önleme ve bastırma yükümlülüklerinin olduğunu, teknik veya

³⁹⁴ [https://undocs.org/S/RES/1566\(2004\)](https://undocs.org/S/RES/1566(2004))

³⁹⁵ <https://www.un.org/counterterrorism/un-documents>

³⁹⁶ [https://undocs.org/S/RES/1805\(2008\)](https://undocs.org/S/RES/1805(2008))

³⁹⁷ [https://undocs.org/S/RES/1963\(2010\)](https://undocs.org/S/RES/1963(2010))

finansal destek verilemeyeceğini, işbirliği, şeffaflık ve eşitlik ilkelerinin önemli olduğunu,

2129 sayılı kararında, terörün herhangi bir din, millîyet, medeniyet veya grupla ilişkilendirilemeyeceğini ve ilişkilendirilmemesi gerektiğini, terör tarafından farklı dinlerin ve kültürlerin gelişigüzel hedeflenmesini önlemek amacıyla medeniyetler arasındaki diyalog ve anlayışı geliştirmek için çabalara devam edilmesi gerektiği,

2133 sayılı kararında, terör konusunda fidye ve adam kaçırmaya gibi eylemlerin arttığını ve gerekli tedbirlerin alınması gerektiğini,

2170 sayılı kararında, Irak ve Suriye Arap Cumhuriyeti toprak bütünlüklerini teyit ederek IŞİD, El Nusra ve El Kaide bağlantılı terör örgütleri ile mücadelenin devam etmesi gerektiğini, terörizmin herhangi bir din, millîyet veya medeniyetle ilişkilendirilemeyeceğini ve ilişkilendirilmemesi gerektiğini, terörle mücadelede insan haklarına ve temel hak ve özgürlükler ile hukukun üstünlüğüne saygı gösterilmesi gerektiğini, terör örgütleri içindeki yabancı savaşçılara dikkat çekerek engellenmesi gerektiğini, devletlerin kendi topraklarında terör yapılanmasına izin vermemesini, finansmanın ve teknik ya da silah/mühimmat desteğin sağlanmaması gerektiğini,³⁹⁸

2178 sayılı kararında³⁹⁹, teröristlerin güvenli sığınma alanları inşa etmesinin önüne geçilmesi gerektiği, radikalleşmenin engellenmesinin önemi, terörü yenmek için askeri gücün yeterli olmadığını, terörü yaratan nedenlerin ortaya çıkarılması gerektiğini, terörist eylemlerin yol açtığı uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehditlerle mücadele etmek gerektiğini,

2185 sayılı kararda⁴⁰⁰, yoksulluğun ortadan kaldırılması, sosyal kalkınma, sürdürülebilir kalkınma, ulusal uzlaşma, iyi yönetim, demokrasi, cinsiyet eşitliği ve insan haklarına saygı ve bu hakların korunmasını, barışı koruma operasyonlarının BM ilkeleri kapsamında devam etmesini, polis yapıların barışı koruma ve destekleme faaliyetlerindeki önemini,

³⁹⁸ <https://www.un.org/counterterrorism/un-documents>

³⁹⁹ [https://undocs.org/S/RES/2178\(2014\)](https://undocs.org/S/RES/2178(2014))

⁴⁰⁰ [https://undocs.org/S/RES/2185\(2014\)](https://undocs.org/S/RES/2185(2014))

2195 sayılı kararında,⁴⁰¹ uluslararası insan hakları, mülteci ve insancıl hukuk da dâhil olmak üzere uluslararası hukuk uyarınca, terörist eylemlerin yol açtığı uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehditleri bertaraf etmek için terörle mücadelenin sürdürülmesinin önemini, terörün finans kaynaklarının kesilmesinin gerekliliğini, terörü destekleyen suç örgütleri ile mücadelenin önemini,

2249 sayılı kararında⁴⁰² Tunus, Türkiye, Rusya Federasyonu, Lübnan ve Fransa'da meydana gelen saldırıları kınayarak özellikle yabancı uyrukçu savaşçıların engellenmesi gerektiğini,

2250 sayılı kararında⁴⁰³ terörle mücadelede gençlik yapılanmalarının ve bu yapılanmalardaki aşırıcılıkların engellenmesi ve gençliğin verdiği enerji ile maceraperest gençlerin terör örgütlerine katılım yapabileceği, bu kapsamda Dünya Gençlik Eylem Planı çerçevesinde bu aşırı görüşlerin gençler üzerindeki tesirinin engellenmesinin önemini,

2253 sayılı kararında⁴⁰⁴ terörün ancak aktif ve katılımcı mücadele ile bertaraf edilebileceğini, El-Kaide ve IŞİD terör örgütleri ile mücadele stratejisinde neler yapılacağını ve yöntemlerini,

2255 sayılı kararında⁴⁰⁵, Anayasa, Tüzük ve diğer mevzuat düzenlemelerinin terörle mücadelede çok önemli olduğunu, devletlerin kendi topraklarındaki yasa dışı terörist geçişlerine dikkat etmeleri gerektiğini, terörün başta Suriye ve Irak olmak üzere kültürel miraslara saldırmasını kınayarak kadın ve çocukların kaçırmalarının önüne geçilmesi gerektiğini,

2309 sayılı kararında, bir devletin toprakları üzerindeki hava sahası üzerindeki egemenlik, Birleşmiş Milletler Şartı uyarınca tüm devletlerin siyasi bağımsızlığı ve egemenliği ne saygı duyulmasını, Şikago Konvasyonu gereğince terörün muhtemel hedef alabileceği sivil havacılık konusunda tedbirler geliştirilmesini,⁴⁰⁶

⁴⁰¹ [https://undocs.org/S/RES/2195\(2014\)](https://undocs.org/S/RES/2195(2014))

⁴⁰² [https://undocs.org/S/RES/2249\(2015\)](https://undocs.org/S/RES/2249(2015))

⁴⁰³ [https://undocs.org/S/RES/2250\(2015\)](https://undocs.org/S/RES/2250(2015))

⁴⁰⁴ [https://undocs.org/S/RES/2253\(2015\)](https://undocs.org/S/RES/2253(2015))

⁴⁰⁵ [https://undocs.org/S/RES/2255\(2015\)](https://undocs.org/S/RES/2255(2015))

⁴⁰⁶ <https://www.un.org/counterterrorism/un-documents>

2322 sayılı kararında ⁴⁰⁷ terör örgütlerine finans kaynağı oluşturabilecek faaliyetlerin engellenmesinin önemini, silah tedarikinin ve teröristlerin hareketlerinin tüm devletlerce engellenmesinin gerekliliğini,

2331 sayılı kararında, ⁴⁰⁸ dini ve politik liderlerin terörle mücadeleye destek vermeleri gerektiğini, silahlı çatışma bağlamında, özellikle de kadın ve çocuk ticaretinin herhangi bir din, millîyet veya medeniyetle ilişkilendirilemeyeceğini ve ilişkilendirilmemesi gerektiğini belirterek sömürü, istismar, şiddet ve cinsel saldırıların engellenmesi gerektiğini,

2341 sayılı kararında, ⁴⁰⁹ Birleşmiş Milletler Küresel Terörle Mücadele Stratejisini (GCTS) uygulamanın önemi,

2354 sayılı kararında ⁴¹⁰ sivil, dini toplum ve medyanın önemi, ifade özgürlüğünün korunması, kamuoyu oluşturma ve terör örgütlerinin anlatımlarının karşı anlatımlar sayesinde bertaraf edilmesinin gerekliliğini,

2368 sayılı kararında, ⁴¹¹ üye ülkelerin üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmesinin önemini, işbirliği ve koordinasyonun gerekliliğini, terör örgütleriyle irtibatlı gruplar, bireyler ve diğer yapıların engellenmesi gerekliliğini,

2370 sayılı kararında ⁴¹² silah tedariki, yasa dışı para transferleri, el yapımı patlayıcı konularında tedbirler alınmasını, izolasyon ve mücadeleye bilgi paylaşımı ile katkı sağlanmasının önemini, devletlerin aktif ya da pasif şekilde terörle bağlantılı tüzel kişilere destek vermekten kaçınmasını, IŞİD ile aktif mücadele edilmesinin gerekliliğini,

2379 sayılı kararında ⁴¹³, başta IŞİD olmak üzere terör örgütlerinin adam kaçırma, rehin alma, intihar eylemleri, kölelik, satış veya başka şekilde zorla evlilik, insan ticareti, tecavüz, cinsel kölelik ve diğer cinsel şiddet türleri, çocukların işe alınması ve kullanımı, kritik altyapı saldırıları arkeolojik alanlar da dâhil olmak üzere kültürel mirasın yok edilmesi ve kültürel mülkiyet kaçakçılığı konularında

⁴⁰⁷ [https://undocs.org/S/RES/2322\(2016\)](https://undocs.org/S/RES/2322(2016))

⁴⁰⁸ [https://undocs.org/S/RES/2331\(2016\)](https://undocs.org/S/RES/2331(2016))

⁴⁰⁹ [https://undocs.org/S/RES/2341\(2017\)](https://undocs.org/S/RES/2341(2017))

⁴¹⁰ [https://undocs.org/S/RES/2354\(2017\)](https://undocs.org/S/RES/2354(2017))

⁴¹¹ [https://undocs.org/S/RES/2368\(2017\)](https://undocs.org/S/RES/2368(2017))

⁴¹² [https://undocs.org/S/RES/2370\(2017\)](https://undocs.org/S/RES/2370(2017))

⁴¹³ [https://undocs.org/S/RES/2378\(2017\)](https://undocs.org/S/RES/2378(2017))

yarattığı zararların önüne geçilmesi için gerekli çabaların gösterilmesi gerektiğini, soykırım ve savaş suçlarının hesabının suçu işleyenlerce verilmesinin önemini,⁴¹⁴

2395 sayılı kararında, terörün barış ve güvenliğe kesin olarak bir tehdit olduğu teyit edilerek insan haklarının geliştirilmesi ve korunmasının ve hukukun üstünlüğünün terörle mücadelenin temel bileşenleri olduğunu ve etkili terörle mücadele önlemleri ve insan haklarının korunması konularında aktif tedbirler alınmasının önemini, devletlerin terör eylemlerini önleme ve bastırma yükümlülüklerinin önemini,

2396 sayılı kararında terörizmin hiçbir sınıf, zümre, din, ırk ya da etnik kökenle bağdaştırılamayacağı, devletlerin toprak bütünlüklerine saygı duyulduğunu, teröristlerin devletlerden transit geçişlerinin, finans kaynaklarının ve yabancı uyruklu teröristlerin devlet içerisinde faaliyet göstermesinin engellenmesi gerektiğini, Terörle Mücadele Komitesi Yürütme Direktörlüğü (CTED), Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (ICAO) , Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (UNODC) , diğer tüm BM organları ve INTERPOL'ün güçlü işbirliğine ve koordinasyona devam etmesinin önemini,

2482 sayılı kararında⁴¹⁵ ise, terör örgütlerinin ayrıca organize suç örgütleri kurduklarını, Uluslararası Örgütlü Suçlara Karşı BM Konvansiyonu, Taraf Devletler Konferansı BM Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi, BM Suç Önleme Komisyonu ve Ceza Adaleti ve BM Narkotik Uyuşturucular Komisyonu 'nun etkin olarak çalışmaya devam etmesinin önemini, silah, uyuşturucu, eşya ticareti gibi yasa dışı yolların engellenmesinin gerekliliğini, silah tedariki, lojistik desteğin engellenmesini, devletlerin terör eylemlerine karşı koymak için tüm önlemleri alma yükümlülüğünün bulunduğunu, terörle mücadelede kamu ve özel sektör alanlarının desteğinin önemli olduğunu, uyuşturucu ticareti, yasadışı imalat, bulundurma, stoklama ve askeri veya sivil diğer patlayıcılar ile diğer askeri veya sivil malzemelerin ticaretinin engellenmesinin gerekliliğini, devletlerin terörle ilgili farkındalık eğitimlerinin devam etmesinin sağlanması konusunu vurgulamaktadır.

Görüldüğü üzere Birleşmiş Milletler nezdindeki uluslararası sözleşmelerde ve özellikle Güvenlik Konseyi kararlarında terörle mücadelenin

⁴¹⁴ <https://www.un.org/counterterrorism/un-documents>

⁴¹⁴ [https://undocs.org/S/RES/2396\(2017\)](https://undocs.org/S/RES/2396(2017))

⁴¹⁵ [https://undocs.org/S/RES/2482\(2019\)](https://undocs.org/S/RES/2482(2019))

kaynakların, mücadele yöntemlerine, devletlerin terör faaliyetlerini doğrudan ya da dolaylı olarak desteklenmesinden kaçınılmasına kadar birçok unsur yer almaktadır.

Birleşmiş Milletler Antlaşmasının yanı sıra, NATO Antlaşmasının 5.maddesinde yer alan “‘‘*Taraflar, Kuzey Amerika'da veya Avrupa'da kendilerinden birine ya da daha fazlasına yöneltilecek silahlı bir saldırının, hepsine yönelmiş bir saldırı olarak değerlendirileceği ve eğer böyle bir saldırı olursa, BM Yasası'nın 51'inci Maddesi'nde tanınan bireysel ya da kolektif öz savunma hakkını kullanarak her birinin, Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği sağlamak ve korumak için bireysel olarak ve diğerleri ile uyum içinde, silahlı güç kullanımı da dâhil olmak üzere gerekli görülen eylemlerde bulunarak, saldırıya uğrayan Taraf ya da Taraflara yardımcı olacakları konusunda anlaşmışlardır. Böylesi herhangi bir saldırı ve bunun sonucu olarak alınan bütün önlemler derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirilecektir. Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak ve korumak için gerekli önlemleri aldığı zaman, bu önlemlere son verilecektir.*’’

 ibaresinin meşru müdafaa hakkı bakımından meşruluk tabanında büyük önemi bulunmaktadır.

Fırat Kalkanı Harekâtına zemin hazırlayan ortam itibariyle, Suriye topraklarında 2014 yılından bu yana faaliyet gösteren Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) terör örgütünün İŞİD terör örgütünün isminde yer alan “İslam” kelimesinin Müslümanlığı çağrıştırmaması nedeniyle bir dini teröre alet etmemek adına Arapça kelimelerin baş harfi olan DEAŞ kelimesi kullanılmaya başlamıştır) Türkiye üzerinde yaratmaya çalıştığı kaos ortamı ve terör eylemleri nedeniyle millî güvenliğe bir tehdit haline gelmiştir. 2016 yılının ilk aylarından itibaren DEAŞ'ın Kilis'e yoğun saldırılarda bulunması örgütün Türkiye stratejisinde ciddi bir değişikliğe gittiğinin somut bir kanıtıdır.⁴¹⁶ Zira önceki DEAŞ 2015 yılından itibaren Türkiye'de belirli hedefler doğrultusunda eylemler gerçekleştirmiştir. Örneğin;

- 1 Mayıs 2015 Gaziantep Emniyet Müdürlüğüne,
- 5 Haziran 2015 Diyarbakır,
- 20 Temmuz 2015 Suruç,
- 10 Ekim 2015 Ulus,
- 12 Ocak 2016 Sultanahmet,

⁴¹⁶ Murat Yeşiltaş, Merve Seren ve Necdet Özçelik, **Fırat Kalkanı Harekâtı Harekâtın İcrası, İstikrarın Tesisi Ve Alınan Dersler**, SETA Yayınları, Sayı:91, 2017, s.13.

- 19 Mart 2016 İstiklal Caddesine yapılan saldırılarda görüldüğü üzere DEAŞ'ın söz konusu eylemlerinin temel amacı dinsel olguları kullanarak PKK ve uzantısı olan terör örgütleri ile olan savaş ortamını ülkemiz topraklarına kaydırarak yeni bir cephe oluşturma girişimidir.

Türkiye'nin millî güvenliğine kastedilen etkenler sadece DEAŞ saldırıları değildir. 2015 yılının sonlarına doğru artan PKK'nın Suriye kolu YPG/PYD'nin DEAŞ'tan bir takım bölgeleri geri alarak terör koridoru ve sözde kantonlar oluşturma çabaları, Türkiye'nin Suriye sınırında birden fazla terör örgütü yapılanması ve güvenlik tehditlerine neden olmuştur.

Yukarıda belirtilen veriler ve güvenlik ortamı değerlendirildiğinde, Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 51. Maddesinde yer alan ve md.2/4'teki kuvvet kullanma yasağının istisnasını oluşturan “meşru müdafaa” hakkının unsurlarına göz atmakta fayda vardır. Fırat Kalkanı Harekâtı incelendiğinde meşru müdafaa şartları olan;

1. Silahlı bir saldırı mevcut olması, (Gaziantep, Ulus, Suruç, Sultanahmet, İstiklal Caddesi Kilis saldırıları)
- 2- Saldırının Birleşmiş Milletler üyesi bir devlete yapılmış olması,
- 3- Saldırının uluslararası hukuka aykırı olması şartlarının tamamı gerçekleşmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti, Birleşmiş Milletler Antlaşması ve diğer ikili güvenlik antlaşmalarına bağlılığını sonuna kadar sürdürmeye devam ederken, vatandaşlarına ve toprak bütünlüğüne yapılan saldırıları sineye çekmesi ya da katlanmak zorunda bırakılması kabul edilemez.

Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 33.maddesinde “uluslararası güvenliği tehlikeye düşürecek uyuşmazlıkların tarafları olan devletleri, bu uyuşmazlıkların çözümü için kuvvet kullanmaya varmayan tedbirleri (görüşme, soruşturma, arabuluculuk, uzlaşma, hakemlik ve yargısal çözüm yolları) uygulamaya teşvik etmektedir.” hükmü yer almakla birlikte, Türkiye Cumhuriyeti'nin karşısında bir devleti devlet yapan insan, ülke ve egemenlik unsurlarından egemenlik kavramını kısmi olarak kaybetmiş bir devlet yer aldığından, kuvvet kullanma dışında terör örgütlerini durdurabilecek başka bir güç bulunmamaktadır.

Yine Birleşmiş Milletler Antlaşması md.2/7 gereğince: “Devletlerin iç işlerine karışmama ilkesini yani bir devletin, başka bir devletin toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına karşı herhangi bir müdahaleden kaçınması gerektiğini” belirtmektedir. Türkiye Cumhuriyeti’nin Fırat Kalkanı harekât planı tamamen noktasal/bölgesel ve sınırlı-amaçlı olmakla birlikte, her fırsatta Suriye Arap Cumhuriyeti’nin toprak bütünlüğüne saygı duyulduğunu ve hedefin terör yapılanmalarını bertaraf etmek olduğunu hem Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyine hem de NATO’ya bildirmiştir.

Bu kapsamda yukarıda belirtilen hukuki zemin incelendiğinde Fırat Kalkanı Operasyonu’nun kalbini “meşru müdafaa” hakkı oluşturmaktadır.⁴¹⁷ Fırat Kalkanı Harekâtı’nın konusu Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin Suriye ülkesinden yapılan saldırılara karşı koymak maksadıyla meşru müdafaa hakkını kullanmasıdır. Saldırının sınır ötesinden gelmiş olması meşru müdafaa hakkına halele getirmemektedir.⁴¹⁸ Zira ülke toprakları üzerinde devam eden iç savaşın yükünü Türkiye Cumhuriyeti’nin çekmesi beklenemez

Kanaatimizce çıkarılan sonuca göre Fırat Kalkanı Harekâtını hukuki zeminde şu şekilde tanımlamak mümkündür: “Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Suriye topraklarında faaliyet gösteren terör örgütlerinin, kendi devlet topraklarına ve vatandaşlarının can ve mal güvenliği ile millî güvenliğe yöneltilen tehditleri bertaraf ederek yeniden huzur ve sükunu tesis etmek maksadıyla, Birleşmiş Milletler Antlaşması’nın 51.maddesinde tanınmış olan meşru müdafaa hakkı kapsamında Fırat Kalkanı Harekâtını sınırlı bir bölgede, Suriye’nin toprak bütünlüğüne saygılı olarak ve uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde icra etmiş ve mutlak bir zaferle sonuçlandırmıştır.”

Fırat Kalkanı Harekâtı’nın başarı ile sonuçlandırılmasını müteakip güvenlik ortamı kısmen sağlanmış, DEAŞ terör örgütünün faaliyet alanı daraltılmıştır. Ancak DEAŞ’ın geri çekilmesini fırsat bilen YPG/PYD unsurları, terör devleri amaçlarını gerçekleştirmenin ilk aşaması olan terör koridoru oluşturma girişimlerine başlamıştır.

⁴¹⁷ Fatma Taşdemir ve Adem Özer, “Kuvvet Kullanma Hukuku Açısından Fırat Kalkanı Operasyonu”, **Akademik Hassasiyetler Dergisi**, 2017, Cilt:4, Sayı:7, s.58.

⁴¹⁸ Değdaş, s.36.

Zeytin Dalı Harekâtı öncesindeki ortama göz atıldığında, Suriye’de yaşanan kaostan faydalanan Esed rejimi, Rusya ve ABD ile kurduğu angajmanlar sayesinde kontrol alanını giderek artıran PKK/PYD açısından “Afrin kantonu” özel bir öneme sahiptir. PKK/PYD terör örgütü burayı Akdeniz’e açılan bir kapı olarak görmüş, bölgede gerçekleştirdiği terör saldırıları için bir çıkış üssü olarak kullanmıştır. PKK/PYD’nin 2015-2018 arasında Afrin’e komşu olan Hatay, Kilis, Osmaniye ve Gaziantep’in Islahiye ilçesi ve bu bölgelerin Suriye sınır hattında gerçekleştirdiği eylemlerin millî güvenliğe tehdit oluşturduğu aşîkârdır.⁴¹⁹

Bununla birlikte Hatay, Osmaniye, Kilis ve Gaziantep’te PKK’nın sosyolojik bir alanı olmamasına rağmen eylemler gerçekleştirmesi PKK/PYD’nin Akdeniz’e erişim stratejisinin bir parçası olarak değerlendirilebilir. 2017 ve 2018’de hız kazanan PYD saldırılarının Hatay kırsalında etkisini yitirmeye başlaması ile artmaya başlayan PKK saldırılarını bütünleyici nitelikte olması ve Türkiye’nin sınır ötesi terörle mücadelesini önlemeye çalışması bakımından da PKK/PYD’nin ortak stratejisini ortaya koymaktadır.⁴²⁰

Zeytin Dalı Harekâtı’nı zorunlu kılan unsurların başında Türkiye’nin, başta ABD olmak üzere, en yakın müttefiklerinin, siyasi alanda, Türk halkının ve onların siyasetteki temsilcilerinin, sınırlarımız ötesindeki gelişmeler konusunda uzun yıllardır dile getirdikleri kaygılarını yeterince anlamamaları ya da anlamak istememeleri gelmektedir.⁴²¹

Türkiye, başta ABD olmak üzere NATO müttefiklerine her fırsatta YPG’nin PKK’nın Suriye yapılanması olduğunu ısrarla ifade etmiştir. Bu sav sadece Türkiye’nin sahip olduğu bir takım istihbarat bilgilerine dayanmamakta, temelinde mahkeme kararlarının yer aldığı yargısal bir gerçeklik barındırmaktadır. PKK ve PYD/YPG arasındaki örgütsel irtibatı ortaya koyan bu kararlardan birisi 17 Şubat 2016’da Ankara Merasim Sokak’ta gerçekleşen saldırıya ilişkindir. Askeri personeli taşıyan servis araçlarının geçişi sırasında düzenlenen ve 29 kişinin hayatını kaybettiği intihar saldırısını PKK üstlenmiştir.

⁴¹⁹ Necdet Özçelik ve Can Acun, **Terörle Mücadelede Yeni Safha: Zeytin Dalı Harekâtı**, SETA Yayınları, Sayı:105, 2018, s.12.

⁴²⁰ Özçelik ve Acun, s.13.

⁴²¹ Mustafa Kibaroglu, “Zeytin Dalı Harekâtı’nın Siyasi, Diplomatik ve Askeri Açından Bir Değerlendirmesi”, **Stratejist Dergisi**, Sayı: 9, 2018, s.14.

Ardından başlatılan adli süreç sonucunda davaya bakan Ankara 14. Ağır Ceza Mahkemesi açıkladığı gerekçeli kararda “saldırıyı gerçekleştiren canlı bombanın Suriye’nin kuzeyinde PYD/ YPG kamplarında eğitim aldığını, örgütsel faaliyetlere katıldığını ve ardından kendini Suriyeli sığınmacı olarak tanıtarak Türkiye’ye giriş yaptığını” tespit etmiştir. PKK-YPG ilişkisine dair bir diğer önemli karar da Yargıtay 16. Ceza Dairesi’ne aittir. Yüksek Mahkeme Suriye’nin kuzeyinde yakalanıp Türkiye’de yargılaması yapılan bir PYD/YPG mensubu hakkında verdiği kararda “PYD’nin PKK’nın Suriye kolu olduğu ve Merasim Sokak/Ankara, Güvenpark/Ankara ve Beşiktaş/İstanbul saldırılarının PKK/PYD tarafından gerçekleştirildiğini” tespit etmiştir. Bu kapsamda PKK ve PYD/YPG tesadüfi karşılaştırmalardan kaynaklı değil, sistematik şekilde bütünleşmiş ve kırsal-şehirsel ayrımında örgütleşmiş iki kardeştir.⁴²²

Bu süreçte ilk olarak bilinmesi gereken, Uluslararası Adalet Divanı (UAD), verdiği Nikaragua Davası kararında silahlı saldırı için bir başka devlet tarafından desteklenmiş olma ve saldırı ağırlığının oranı tespitlerinde bulunmuş olmasıdır. UAD’ın bu kararı, dar yorumcu görüşe paralel bir çerçevede de olsa silahlı saldırı faili ve tanımına dair geleneksel görüşü esnetmiştir. Hâkim geleneksel görüşteki kırılma ise 9/11 olayları sonrasında yaşanmıştır. BM Güvenlik Konseyi, 9/11 olayları ile ilgili olarak almış olduğu 12 Eylül 2001 tarih ve 1368 sayılı kararda söz konusu eylemleri, uluslararası barış ve güvenliğe yönelik bir tehdit olarak nitelendirmiş ve BM Anlaşması’na uygun olarak bireysel ve ortak meşru müdafaa hakkını onaylamıştır. 29 Eylül 2001 tarihinde alınan terörizmle mücadele temalı 1373 sayılı karar ile bu hakka tekrar atıf yapılmıştır. BM tarafından alınan bu kararlar doğrultusunda doktrindeki geniş yorum etkinlik kazanmış, terör eylemlerine karşı düzenlenecek askeri müdahaleler için kolaylaştırıcı bir adım atılmıştır.⁴²³ Değişen güvenlik ortamı ve tehditler meşru müdafaaya daha geniş alan açarken

⁴²² Benzer bir karar olarak Mardin 2. Ağır Ceza Mahkemesi 2014 yılında verdiği bir kararda Türkiye’nin terör örgütleri listesinde yer almayan ve başta ABD olmak üzere birçok ülkenin silah yardımı yaptığı PYD ve YPG’yi “terör örgütü” olarak nitelemiştir. YPG’yi PKK/KCK ile bağlantılı sayan mahkemenin gerekçeli kararında, “Örgüte yakın kaynaklarca Rojava olarak tabir edilen ve bahsi geçen devlet kurma planına ilişkin coğrafyanın batısında kalan Suriye ülkesindeki topraklardan da ‘Batı Kürdistan’ olarak bahsedildiği bilindiğinden, bölücü terör örgütünün PKK/KCK adı altında ülkemizde yürüttüğü kanlı faaliyetlerini Suriye ülkesi topraklarında da YPG olarak yürüttüğü anlaşılmaktadır” ifadeleri yer almıştır.

⁴²³ Sercan Semih Akutay ve Davut Ateş, “Türkiye’nin Sınır Ötesi Harekâtlarının Hukuki Çerçevesi”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 17, Sayı:3, 2013, s.124.

“insani müdahale”, başarısız, çöken devletlere müdahale gibi gerekçeler de meşru güç kullanımı için gerekçe olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.⁴²⁴

BM Şartı’nın 51. Maddesi ile BMGK’nın terörle mücadeleye yönelik özellikle 1373 (2001), 1624 (2005), 2170 (2014), 2178 (2014), 2249 (2015) ve 2254 (2015) sayılı kararlarında meşru müdafaaya yer verildiği görülmektedir. BM Şartı’nın 51. Maddesi uluslararası hukuktaki (BM Şartı, m.2/4) kuvvet kullanma yasağının bir istisnası olarak meşru müdafaa hakkını düzenlemektedir. Bu hüküm devletlere silahlı bir saldırıya hedef olmaları halinde kendini savunma hakkı verir. Ayrıca önceden de belirtildiği gibi 1373 sayılı karar da özellikle örtülü olarak kabul edildiği varsayılan önleyici ve ön alıcı meşru müdafaa hakkını tanıyan 1373 sayılı karar⁴²⁵ ve NATO Antlaşması’nın 5.maddesi de aynı hakkı tanımaktadır.

Gereklilik, aciliyet ve orantılılık kriterleri açısından değerlendirildiğinde ise;

- Artan terör saldırıları sonucunda Türkiye sınır ilçe ve illerinde yaşanan can ve mal kayıpları, terör örgütü PKK/PYD yapılanmasının elde ettiği boşluk ortamında büyük bir hızla terör koridoru oluşturmaya başlaması ve bu durumun hem Birleşmiş Milletler hem de NATO’nun yetkili organları nezdinde defalarca belirtilmiş olmasına rağmen uluslararası kamuoyunda cevapsız bırakılması harekâtın gerekliliğini,

- Suriye Arap Cumhuriyeti ile olan 911 km.lik sınır hattında bebek katili bir örgütün ve uzantılarının terörden beslenen, istibdat yönetimi içerisinde komşu devlet halkını emelleri doğrultusunda katleden ve “terörleştir-böl-yönet” prensibi ile hareket eden PKK/PYD’ye müdahale edilmemesi durumunda Türkiye karşıtı devletlerce meşrulaştırmaya çalışılabilme riski olan bir terör devleti oluşumu başlatılması nedeniyle aciliyetin varlığını,

- Harekât planlamasında sınırlı amacın ve sınırlı harekât alanının bulunması, amaç dışındaki bölgelerin harekâttan etkilenmemesi, sivil unsurların bilerek ve istenerek savaş dışı tutulması ve terörden temizlenen bölgelere insani

⁴²⁴ Bora Bayraktar, “Suriye İç Savaşı Bakımından Zeytin Dalı Harekâtı”, **Bilge Strateji Dergisi**, Cilt:11, Sayı:20, 2019, s.53.

⁴²⁵ Necmettin Öztö, “Zeytin Dalı Harekâtı Ve Uluslararası Hukukta Güç Kullanımı”, **Uluslararası Hukuk Bülteni**, 2018, s.15.

yardım planlamaları yapılması, yeniden inşaat-onarım-altyapı tesislerinin kurulma planları orantılılık unsurunun varlığını çok net şekilde göstermektedir.

Diğer taraftan Türkiye'nin harekâtın ardından Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ni bilgilendirdiği mektupta 1998'de Türkiye ile Suriye arasında imzalanan Adana Mutabakatı'nın da Türkiye'nin terörle mücadelesine imkân tanıyan hukuki bir temel oluşturduğu ifade edildi. Bu mutabakatla Suriye yönetimi PKK'yı terör örgütü olarak tanımış ve kendi topraklarında PKK'nın hiç bir faaliyetine izin vermeyeceğini taahhüt etmiş ve Suriye topraklarında belli bir derinliğe kadar sınır ötesi askeri harekât yapma hakkını Türkiye'ye tanımıştır.⁴²⁶

Türkiye Cumhuriyeti'nin hudut hattı boyunca oluşan terör yapılanmalarına ve onların saldırılarına boyun eğmek gibi bir zorunluluğu bulunmamaktadır. Kaldı ki Türkiye Cumhuriyeti Devleti, terörle beslenen zihniyete boyun eğecek aciziyette olmadığından, yukarıda belirtilen hukuki zeminde Zeytin Dalı Harekâtını icra etmiş, millî güvenliği tesis etmek konusunda gerekli tedbirleri üstün askeri gücüyle kısa zamanda almıştır.

Fırat Kalkanı Harekâtı bir savunma hattı olarak yapılmışken, Zeytin Dalı Harekâtı daha ziyade Bölgenin terörist unsurlardan temizlenmesi maksadıyla yapılmıştır. Fırat Kalkanı Harekâtı'nda bölge özellikle DEAŞ ve PYD/YPG terör örgütlerinden temizlenmiş ve PYD koridorunun oluşmasına engel olunmuştur.

Kanaatimizce varılan sonuca göre, Zeytin Dalı Harekâtı'nı şu şekilde tanımlamak mümkündür: “Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Suriye topraklarında faaliyet gösteren terör örgütlerinin, kendi devlet topraklarına ve vatandaşlarının can ve mal güvenliği ile millî güvenliğe yöneltilen tehditleri bertaraf ederek yeniden huzur ve sükunu tesis etmek maksadıyla, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 51.maddesi mucibince tanınan “meşru müdafaa hakkı” başta olmak üzere, 1373 (2001), 1624 (2005), 2170 (2014), 2178 (2014), 2249 (2015) ve 2254 (2015) sayılı kararları ve NATO Antlaşması'nın 5.maddesi kapsamında ön alıcı ve önleyici meşru müdafaa kapsamında Zeytin Dalı Harekâtını sınırlı bir bölgede, Suriye'nin toprak bütünlüğüne saygılı olarak ve uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde icra etmiş ve mutlak bir zaferle sonuçlandırmıştır.”

⁴²⁶ Doğan Şafak Polat, “Türkiye'nin Suriye'nin Kuzeyindeki Askerî Harekâtının Amaçları ve Sonuçları”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Cilt:16, Sayı:33, 2020, s.64.

Her iki harekât da meşru müdafaa hakkı kapsamında, uluslararası hukuk tabanında Suriye Devleti'nin toprak bütünlüğüne saygılı olarak, Birleşmiş Milletler Antlaşması ve NATO Kurucu Antlaşması gereğince gerekli tüm birimler doğru ve zamanında bilgilendirilerek ve uluslararası yükümlülükler yerine getirilerek icra edilmiş olup, insan hakları ile temel hak ve hürriyetlerin ihlal edilmemesi için her türlü tedbir alınarak icra edilmiştir.

Kanaatimizce Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Harekâtları başta olmak üzere, millî güvenliğe ve Türkiye Cumhuriyeti'nin bekasına kasteden terör ve şer odakları ile yurt içi/yurt dışındaki destekçilerinin ve yandaşlarının icra edilen harekâtları eleştirmesi veya meşru görmemesi, çok uzun yıllarca planlanan ve heveslenen terör devleti ve bölünmüş Türkiye Cumhuriyeti hayallerinin her seferinde kısa sürede yıkılması nedeniyledir. Zira uluslararası hukuk dışında NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg'in 03 Mart 2019 tarihinde belirttiği gibi : *“Hiçbir NATO üyesi Türkiye kadar terör saldırısına maruz kalmadı.”*⁴²⁷

3.2. TÜRKİYE’NİN TEMEL MİLLÎ POLİTİKALARI VE ULUSLARARASI HUKUKİ DAYANAKLARI

3.2.1 Batı Trakya Meselesi

Batı Trakya meselesi, Balkan Savaşları ile kaybedilen topraklar sonucunda Osmanlı Devletinin bölgeden çekilmesi ile başlayan ve azınlık olarak kalan Türk nüfusunun, bünyelerinde yaşadığı devletlerce haklarının korunmaması ve ırkçı muamele ve eylemlere maruz bırakılmalarına ilişkin bir meseledir.

Kurtuluş Savaşı'nın zaferle taçlandırılmasından sonra Lozan Konferansında görüşülen Batı Trakya meselesinde çözüme ulaşılamayarak Türklerin durumu ve geleceği ile ilgili belirsizlik giderilememiş aksine ilerleyen zamanda artarak devam etmiştir.⁴²⁸

Meseleye ait tarihi durum incelendiğinde 1925-1933 yılları arasında Türkiye-Yunanistan ilişkileri mübadele, azınlık ve etabli sorunu üzerine yoğunlaşmıştır.⁴²⁹

⁴²⁷ <https://www.ntv.com.tr/dunya/nato-genel-sekreteri-jens-stoltenberghicbir-nato-ulkesi-turkiye-kadar-teror-sal,quWz6hHs0kiCVnhz0yAaSw>

⁴²⁸ Sedef Bulut, “Balkan Savaşları’ndan Lozan’a Batı Trakya Meselesi Ve Mustafa Kemal Atatürk’ün Batı Trakya Politikası”, **Gazi Türkiyat Dergisi**, 2008, s.87.

⁴²⁹ Serap Toprak, “Türk-Yunan Siyasi İlişkileri Çerçevesinde Batı Trakya Sorunu”, **Bitlis Eren Üniversitesi SBE Dergisi**, Cilt:3, Sayı:1, 2014, s.47.

Lozan Barış Antlaşması'nda Azınlıkların Korunmasına Dair Protokolün 38. ve 44. maddelerinde Türkiye'nin kendi topraklarında yaşadığı İstanbul Rumlarına tanımayı garanti ettiği haklar konu edilmektedir. Aynı Protokolün 45. Maddesinde ise İstanbul Rumlarına tanınan aynı hakların Yunanistan tarafından Yunanistan'da yaşayan Müslümanlara tanınacağına dair önceki maddelere atıf yapılmıştır.⁴³⁰

10 Haziran 1930 tarihinde, Türk-Yunan Ahali Mübadele Sözleşmesi'ni imzalanmıştır. Antlaşma uyarınca, “geldikleri tarih ve doğdukları yer ne olursa olsun mübadele dışı bırakılmış İstanbul Rumları ile Batı Trakya'daki Türklere “etabli” sıfatı tanınacak, mübadil Türklerin Yunanistan'da bıraktıkları menkul ve gayrimenkul malların tam mülkiyeti Türk hükümetine geçecektir.”

Sözleşme imzalanmasına karşın, 1930'lu yılların başından itibaren Yunanistan tarafından sözleşme ihlal edilmiş, Batı Trakya Türkleri baskı ve tecrit altında bırakılmıştır. Türkiye tarafından her fırsatta hakları gözetilen Batı Trakya Türklerinin çektikleri sefaletten dolayı Türkiye'ye göç etmeleri kararlaştırılmış ve Yunanistan vatandaşı Batı Trakyalı Türkler, Türk vatandaşlığına kabul edilmiştir.⁴³¹

Yunanistan'ın ayrımcı ve ırkçı politikalarına maruz bırakılan Batı Trakya Türklerine karşı yapılan sistematik tecride örnek olarak Yunanistan'ın 1938 tarih ve 1366 sayılı kanunla Batı Trakya Türklerinin toprak ve gayrimenkul satın almalarını yasaklaması, 1946-1949 Yunan İç Savaşı sırasında Batı Trakya Türklerine karşı yapılan eziyetler⁴³², 1967 yılında Yunanistan'da yönetimi ele geçiren cunta yönetimi tarafından 1972 yılında çıkarılan 1260/1972 sayılı kanun ile şehir, köy ve benzeri yerlerin haberleşme, yazışma, basın ve teşkilatlarda eski (Türkçe) adlarının kullanılması hapis veya para cezası yaptırımına bağlanarak yasaklanması, 1970'li yıllarda Türk azınlık okullarına Türk öğretmenler yerine Selanik Özel Pedagoji Akademisi'nden Yunan öğretmenlerin atanarak asimilasyon politikası izlenmesi, 1974 yılında icra edilen Kıbrıs Barış Harekâtı dönemindeki açık yenilginin acısını Batı Trakya Türklerinden çıkarılması kapsamındaki çeşitli kısıtlama ve hak tecavüzleri gösterilebilir.

Batı Trakya meselesi, ata topraklarından atılmaya çalışılan Müslüman Türk vatandaşlarının kimlik ve tanınma mücadelesidir. Yunanistan'ın bu konuda Avrupa

⁴³⁰ Toprak, s.49.

⁴³¹ Toprak, s.51.

⁴³² Hikmet Öksüz, **Batı Trakya Türkleri**, Karam Yayınları, Çorum, 2006, s.7.

Birliği üyesi sıfatını kullanarak uyguladığı politika⁴³³ ise açıkça uluslararası hukuka aykırıdır.

Şöyle ki, Batı Trakya Türklerinin statüsü;

- 1830 Londra Protokolü
- 1881 İstanbul Uluslararası Sözleşmesi
- 1913 Atina Antlaşması ve 3 Numaralı Protokol
- 10 Ağustos 1920 Sevr Antlaşması
- Lozan Sistemi(30 Ocak 1923 Türk ve Yunan Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol- 24 Temmuz 1923 Lozan Barış Antlaşması)
- 1926 Atina, 1930 Ankara ve 1933 Ankara Antlaşmaları ile

belirlenmeye çalışılmıştır.

Söz konusu antlaşma ve sözleşmelerde bölgedeki Türk nüfusa konut edinmeden meslek sahibi olmaya kadar çeşitli haklar sağlanmış ise de Yunanistan'ın hasmane tutumu nedeniyle tanınan haklar kağıt üzerinde kalmış ve uygulamaya geçilememiştir. Halen Batı Trakya Türklerinin statüsü ve sağlanan hakların uygulanması konusunda elle tutulur bir ilerleme kaydedilememiş, Türkiye Cumhuriyeti'nin soydaşlarının haklarını koruma çabalarına karşılık Yunanistan tarafından Avrupa Birliği üyeliğinin arkasına sığınarak olumsuz cevaplar verilmekte ve bölgede yaşayan Müslüman Türklerin hayatları zorlaştırılmaya devam etmektedir.

Ayrıca Yunanistan'ın bu tutumu, 04.11.1950 tarihinde Roma'da kabul edilen ve 03.09.1953 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi maddelerine ve 10 Aralık 1948 tarihinde⁴³⁴ Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi maddelerine aykırıdır. Zira söz konusu sözleşmelerde tüm inanlara tanınan ve hiçbir mazeretin kullanılmasına engel teşkil edemeyeceği yaşam hakkı, eğitim hakkı, konut hakkı, sosyal güvenlik hakkı gibi mihenk taşı haklar tanınmış olmasına rağmen, Yunanistan tarafından her fırsatta Türkiye'ye karşı koz ve tehdit unsuru olarak kullanılan meselenin çözümü ve Türkiye'nin hassasiyetini anlayabilmek için ilgili devletlerin

⁴³³ Turgay Cin, "Batı Trakya Türklerinin Hukuki Statüsü Sorunları ve Avrupa Birliği", **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 11, Sayı:1, 2009, s.156.

⁴³⁴ <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari>

objektif ve yapıcı bir gözle bakmaları gerekmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti her zaman olduğu gibi dünyanın neresinde olursa olsun soydaşlarının haklarını koruma gayesi ile her türlü tedbiri almaya muktedir olmakla birlikte barışçıl ve insancıl çözüme inanmaktadır.

3.2.2. Kıbrıs Meselesi

Kıbrıs, Akdeniz’de yer alan, Asya, Avrupa ve Afrika topraklarına komşu olan, jeopolitik ve jeostratejik konum olarak Akdeniz’i kontrol eden bir ada görünümündedir. Tarih boyunca Hitit İmparatorluğundan Mısır’a, Venediklilerden Osmanlı İmparatorluğuna kadar birçok devletin himayesinde bulunmuştur.⁴³⁵

Tarihi süreç bakımından 19.yüzyıla kadar Osmanlı İmparatorluğu himayesinde bulunan Kıbrıs adası, 93 Harbi’nde Rus İmparatorluğu karşısında yenilen Osmanlı tarafından Ruslara karşı fazla ödün vermemek amacıyla İngiltere’nin isteği üzerine ada İngilizlere kiralanmıştır.⁴³⁶ 1914’te başlayan I. Dünya Savaşı’nda Osmanlı’nın Birleşik Krallık karşısındaki Almanya’nın yanında savaşa girmesi üzerine İngiltere adayı ilhak etmiştir. 1923’te imzalanan Lozan Barış Antlaşması’nın 21. Maddesi gereğince ilhakı tanınmak durumunda kalmıştır.

1950 yılına gelindiğinde Makarios yönetimindeki Yunanistan Hükümeti 1954’te Birleşmiş Milletler’e ulusların kendi kaderlerini tayin haklarının (Self-determinasyon) Kıbrıs için de uygulanması yolunda başvuruda bulunmuş, Türkiye’nin de karşı çıkmasıyla Birleşmiş Milletler tarafından reddedilmiştir.

1960’ta kurulan Kıbrıs Cumhuriyetinde her iki toplum da nüfuslarına göre her kurumda yeterli temsil hakkına sahip olmasına rağmen Kıbrıs Cumhuriyeti cumhurbaşkanı Makarios, 30 Kasım 1963’te 13 maddeden oluşan anayasa değişikliği önerilerini sunmuş⁴³⁷, Kıbrıs Türk’ü olan Başkan Yardımcısının veto hakkının ortadan kaldırılması, Temsilciler Meclisinde ayrı çoğunluklar ilkesinin ortadan

⁴³⁵ Hilal Erdoğan, “Kıbrıs Meselesinin Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkileri”, **Akademik Hassasiyetler Dergisi**, 2016, s.137.

⁴³⁶ https://tr.wikipedia.org/wiki/Kuzey_K%C4%B1br%C4%B1s_T%C3%BCrk_Cumhuriyeti#cite_note-e-independenteko-9 (Erişim Tarihi:29.08.2020)

⁴³⁷ Ahmet Aydoğdu, **Kıbrıs Sorunu Çözüm Arayışları**, Asil Yayın ve Dağıtım, İstanbul, 2005, s.134.

kaldırılarak kararların basit çoğunlukla alınması, ayrı belediyelerin ortadan kaldırılması gibi maddeleri içeren anayasa değişikliği hazırlamıştır.

Kıbrıs Türklerinin bu dayatmaları reddetmesi⁴³⁸ üzerine Kıbrıs Rumları, 21 Aralık 1963'te Kıbrıs Türklerine karşı ada çapında katliam başlatmıştır. 21 Nisan 1966 tarihli Patris gazetesinde yayınlanan Akritas Planına göre Türk halkı sindirilerek ada Yunanistan'a bağlanacak, Türk nüfus ortadan kaldırılması planlanmıştır.

1967'de Rum saldırılarının tekrar başlamasına ek olarak Yunanistan Ordusu'nun 15 bin askeri, gayri resmî olarak adaya yerleştirildi. Türklere karşı sürdürülen sindirme politikası Türkiye ve Yunanistan başbakanları arasında düzenlenen toplantı bir sonuç vermeyince, Türkiye askerî müdahalede bulunacağını açıklamıştır.

Zürih ve Londra Antlaşmalarına dayanan Türkiye Cumhuriyeti, 20 Temmuz 1974 tarihinde Türkiye başbakanı Bülent Ecevit'in "Ayşe tatile çıksın" parolasıyla Kıbrıs'a karadan ve havadan harekât başlatmıştır. Türk birlikleri, adaya indikten kısa bir süre sonra adanın büyük şehirlerinden bir olan Girne'ye girmiş, Başkent Lefkoşa'ya doğru ilerlemeye başlamıştır.⁴³⁹ 22 Temmuz'da taarruz sonucunda Türk birlikleri önce Girne'ye girmiş, daha sonra da başkent Lefkoşa'ya yönelmiştir. Ateşkes başlamadan Girne-Lefkoşa hattı Türk Ordusunun zaferi sonucu birleştirilmiştir.

Geçici ateşkes ilan edildiyse de Rum birliklerinin bu ateşkes kurallarına uymaması sonucu 13 Ağustos'ta Türk birlikleri tekrar ilerlemeye başlamıştır. Türk birlikleri 14 Ağustos'ta başkent Lefkoşa'ya, 15 Ağustos'ta Lefke ve Mağusa'ya girmiş, bunun üzerine uluslararası baskılar sonucunda ateşkes ilan edilmiştir.

20 Temmuz 1974'te başlatılan ve 15 Kasım 1983'te tam anlamıyla ilan edilen Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin meşru varlığı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin adada bulunma sebebinin anlaşılması için Zürih ve Londra Antlaşmalarının incelenmesinde fayda bulunmaktadır.

⁴³⁸ Mehmet Hasgüler, **Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2007, s.37.

⁴³⁹ <https://web.archive.org/web/20091109063046/http://www.e-kktc.com/index.php?men=296&s>

Zürih Antlaşması, 11 Şubat 1959 tarihinde ⁴⁴⁰ Birleşik Krallık, Türkiye ve Yunanistan devletleri ile Kıbrıs'taki Rum ve Türk toplumları arasında imzalanan, bağımsız bir devlet olarak Kıbrıs halklarının durumunu belirleyen ve Kıbrıs Cumhuriyeti anayasasını onaylayan antlaşmadır. Rum tarafını Başpiskopos Makarios, Türk tarafını ise Fazıl Küçük temsil etmiştir. 19 Şubat 1959 tarihli Londra Antlaşması ile Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsız bir devlet olarak 16 Ağustos 1960 tarihinde kurulması sağlanmıştır. ⁴⁴¹ Zürih Antlaşmasının Ek-1/B maddesi olan Garanti Antlaşması'na göre İngiltere, Yunanistan ve Türkiye Cumhuriyeti; Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bütünlüğü ve güvenliğini sağlayan garantör devletler konumuna gelmişlerdir. ⁴⁴²

Antlaşma metninin özellikle 3.maddesi, Kıbrıs adasında yaşanacak tek taraflı ilhak ya da antlaşma hükümlerinin ihlali halinde açıkça garantör devletlerin müdahale etmesini meşru saymaktadır. ⁴⁴³

Türkiye, 1974 yılında başlattığı harekâtı, tamamen meşru, antlaşmalara dayanan, garantörlük hakkını kullanarak soydaşlarını ve adadaki varlıklarının bekası için gerçekleştirmiştir.

Haklı neden ile yapılan müdahaleye rağmen harekât sonrasında başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere birçok ülke tarafından Türkiye'ye ambargo uygulanmıştır.

Ne var ki, Yunanistan Atina Temyiz Mahkemesinin “*Türkiye'nin Zürih ve Londra Antlaşması çerçevesinde garantör devlet olarak Kıbrıs'a müdahalesi yasaldir. Asıl sorumlu, haklarında dava açılan Yunanlı subaylardır. Zürih Anlaşmasını imzalayan devletler, Yunanistan, Türkiye ve İngiltere, Garantör Devletler olarak Kıbrıs'ın herhangi bir devletle birleşmesini, bölünmesini, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin güvenliğini garanti altına alıp, koruyacaklarına dair taahhütlerde bulunmuşlardır.*” şeklindeki özeleştirilme tarzındaki kararına rağmen Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi halen uluslararası alanda Türkiye Cumhuriyetini haksız ve işgalci olarak göstermeye çalışmaktadır.

⁴⁴⁰ Marios Evriades: “The Legal Dimension of the Cyprus Conflict”, **Texas International Law Journal**, Sayı:29, 1975, s. 261.

⁴⁴¹ Müge Vatansever, “Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi** Cilt: 12, Özel Sayı, 2012, s.1490.

⁴⁴² <http://www.turkishgreek.org/kuetuephane/item/128-kibris-belgeleri-1959-londra-antlasmalar>

⁴⁴³ Fatma Çalik Orhun, “Doğu Akdeniz’de Güç Mücadelesi ve Kıbrıs Sorunu”, **Journal of History and Future**, 2017, s.11.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin 18 Aralık 1996 tarihli Loizidou v. Türkiye (Başvuru no: 15318/89) davasında yargıç Petiti'nin muhalefet şerhi göze çarpmaktadır.⁴⁴⁴ Söz konusu muhalefet şerhi, Türkiye'nin haklı müdahalesinin açık bir kanıtı durumundadır:

“Birleşmiş Milletler, 1974’ten beri uluslararası hukuk anlamında Türk kuvvetlerinin Kuzey Kıbrıs’a yönelik müdahalesini bir saldırı olarak tanımlamamıştır, BM, Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği’nin arabuluculuğunda çeşitli görüşmeler yapılmıştır. Mahkeme, müdahalenin hukuka uygun olup olmadığı sorununu araştırmamıştır. Uluslararası güçleri, iki toplumu ayıran sınır üzerinde mevzilendirme kararı, iki bölge arasında, kişilerin serbest hareketini imkânsız hale getirmiştir ve bundan kaynaklanan sorumluluk tek başına Türk hükûmetine yüklenemez. Mahkeme için, görüldüğü üzere, 1974 çatışmasının sonuçlarından sadece Türkiye sorumludur! Bence, bu neviden karışık bir diplomatik durum, Mahkeme’nin sorumluluğa, Sözleşmenin 1. maddesine göre yargı yetkisi şeklinde karar vermesinden önce, Komisyon’un bir delegasyonu tarafından, uluslararası güçlerin ve adalet yönetiminin rolü hakkında icra edilecek, yerinde uzun ve ayrıntılı bir araştırma gerektirir.”⁴⁴⁵

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, oldu-bittilere getirilmek istenen ve Kıbrıs adasının Yunanistan güdümünde olması için çaba gösteren Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan’a karşı Batı Trakya’da olduğu gibi kararlı bir haklı mücadele içerisinde.

3.2.3. Doğu Akdeniz Meselesi

Doğu Akdeniz, sahip olduğu enerji kaynakları ve jeopolitik konumu ile tarih boyunca ilginin bu bölgede yoğunlaşmasına sebep olmuştur.⁴⁴⁶ Özellikle 21.yüzyılda fark edilen potansiyel doğalgaz ve petrol rezervleri, Akdeniz’e komşu olan ülkelerin faaliyet alanının bu bölgeye kaymasını sağlamıştır. Bölgede keşfedilen doğal gaz ve petrol rezervleri Doğu Akdeniz’i enerji nakil koridoru olmanın ötesinde potansiyel bir enerji üretim merkezi haline dönüştürmüştür. Son dönemde Suriye İç Savaşı’nda

⁴⁴⁴ Uğur Bayılloğlu, “Bazı Yunan Mahkeme Kararları Işığında Kıbrıs Sorununa İlişkin Düşünceler”, **Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:9, Sayı:1, 2012, s.61.

⁴⁴⁵ Bayılloğlu, s.62-63.

⁴⁴⁶ Umut Kedikli/Önder Çalağan, “Enerji Alanında Bir Rekabet Sahası Olarak Doğu Akdeniz’in Önemi”, **Sosyal Bilimler Metinleri**, 2017, s.128.

bir takım belirsizliklerin aydınlatılmaya başlaması da bölgenin önemini artıran bir diğer faktördür.⁴⁴⁷ Doğu Akdeniz’de Türkiye Cumhuriyeti’nin icra ettiği enerji kaynağı arama faaliyetlerine yönelik son dönemde Yunanistan’ın tepki göstermesinin birtakım nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenler:

1. Karasuları Sınırlarının Belirlenmesi Sorunu: Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) kapsamında devletler karasularında münhasır yetkilere sahiptir. Bu yetkilerin bazıları herhangi bir bildirime gerek olmadan bazıları ise yine söz konusu sözleşme gereği bildirilmek suretiyle kullanılabilir. Yunanistan, Türkiye’ye yakın adaların Türkiye’nin kara uzantısının üzerinde kalmasına rağmen, adaların da kıta sahanlığı olması gerektiğini savunmaktadır. Oysa BMDHS yaptığı tanımlamalar lafzi olarak yorumlandığında bir “ana kara” olması gerektiği anlaşılmaktadır. Adaların ana karadan bağımsız olması sebebiyle müstakil ve münferit olarak kıta sahanlığı ya da münhasır ekonomik bölgeye sahip olması düşünülemez. Kaldı ki BMDHS md.300’de özel durumlarda “hakça ilkeler” gözetilerek devletlerarası antlaşma yapılması gerektiği vurgulanmaktadır.⁴⁴⁸

Doğu Akdeniz’de doğalgaz ve petrol kaynaklarının işletilmesine yönelik olarak devletler arasında yapılmış kapsamlı bir kıta sahanlığı paylaşımı bulunmamaktadır. Son dönemde İsrail’in Leviathan, GKRY’nin Afrodite ve Mısır’ın Zohr adı verilen ve birbirine yakın konumda bulunan bölgelerde ciddi doğalgaz yatakları keşfetmesi, adı geçen devletleri yakınlaştırmıştır. Yunanistan’ın da bu gruba dâhil olma çabasıyla, buradan çıkarılabilecek gazın Avrupa’ya nakli tartışılmaya başlanmıştır.

Ancak BMDHS gereğince “ortay hattın belirlenmesinde esas alınan adalar Türkiye ve Yunanistan anakaraları arasındaki ortay hattın “ters tarafında” yer alması sebebiyle uluslararası hukuk açısından kıyı oluşturmaz ve kıta sahanlığına sahip olamaz.”⁴⁴⁹ Bu husus Uluslararası Adalet Divanı’nın Romanya-Ukrayna⁴⁵⁰ deniz yetki alanları uyuşmazlığına ilişkin 3 Şubat 2009 tarihli kararında ortaya

⁴⁴⁷ Emre Ozan, “Doğu Akdeniz’de Türkiye’nin Stratejisi”, **Devlet Dergisi**, Sayı:485, 2019, s.27.

⁴⁴⁸ Deniz İstikbal/Hacı Mehmet Boyraz, “Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarına Ekonomi-Politik Bir Yaklaşım”, **Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi**, Cilt:3, Sayı:5, 2019, s.72.

⁴⁴⁹ Muhammed Kürşat Özekin, “Doğu Akdeniz’de Değişen Enerji Jeopolitiği ve Türkiye”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Cilt:16, Sayı:33, 2020, s.32.

⁴⁵⁰ Sarp Ergüven, “Karadeniz’de Deniz Alanı Sınırlandırması Davası (Romanya Ukrayna) ve Uluslararası Hukuk Açısından Etkileri”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:63, Sayı:2, 2014, s.311.

konulmuştur.⁴⁵¹ Yine aynı şekilde Uluslararası Hakem Mahkemesi'nin İngiltere ile Fransa arasındaki Kanal kıta sahanlığı uyuşmazlığında benzer bir hükme varılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti, kara sınırlarında olduğu gibi deniz sınırlarının da belirli olması niyetinde olarak, 27 Kasım 2019'da iki ülkenin uluslararası hukuktan doğan haklarının muhafazası için "Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası" imzalamış, yapılan anlaşma sonucunda her iki ülkenin dışişleri bakanlarınca imzalanan mutabakat ile iki ülkenin Akdeniz'de karşılıklı kıyıları arasında deniz yetki alanları sınırını belirlenmiştir.⁴⁵²

Bu kapsamda ortaya hatlar ve Libya ile yapılan anlaşma neticesinde belirlenen sınırlar içerisinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti, kendisine uluslararası hukuk tarafından tanınan yetkiler çerçevesinde ve gerekli sorumluluklarını yerine getirerek kıta sahanlığı içerisinde NAVTEX⁴⁵³ ilan etmiş ve sondaj çalışmalarına başlamıştır.

Kıta sahanlığı konusunda belirliliğin sağlanması başta Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile destekçileri olmak üzere bölgede aslen hak sahibi olmayan ancak sömürgeler sayesinde menfaat çatışmasına girmek ve dahi hak sahibi olmaya çalışan devletleri rahatsız etmiştir. Halihazırda Fransa'nın caydırma girişimleri de dâhil olmak üzere rahatsız olan devletlerin kaygısı Türkiye'nin son dönemde gerçekleştirdiği millî ve yerli atılımlar sayesinde gelişmesi ve dışı daha az bağımlı hale gelmesidir.

Karadeniz bölgesinde Rusya ile mutabık kalınan münhasır ekonomik bölgede bulunan doğalgaz rezervi sonrasında güçlü Türkiye'den çekinen birtakım devletlerin baskıları artmaya devam etmiştir. Ancak Türkiye'nin kararlı tutumu, başta Suriye olmak üzere sınırlarını güven altına almış ve terör koridoru hayallerini yerle bir etmiş savaş gücü ile gelişen ekonomisi sayesinde söz konusu baskılara boyun eğmemektedir. Zira Türkiye 1950-1960'lardaki zorlu süreçleri ve dışı bağımlılığı geride bırakmaya başlamış ve güçlenmiş, hem Orta Doğu'da hem de Akdeniz'de söz sahibi devlet konumuna gelmiştir.

⁴⁵¹ Özekin, s.33.

⁴⁵² Yücel Acer, "Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanları Ve Türkiye-Libya Mutabakatı", **SETA Analiz Dergisi**, Sayı:301, 2019,

⁴⁵³ **NAVTEX (Seyir Uyarı Sistemi)**: Arama kurtarma faaliyetlerinde yararlanılan sistemlerden biridir. Esas olarak gemilerin güvenli seyrinin sağlamaya dönük olarak teknik ve meteorolojik bilgileri vermek, acil uyarıları bildirmek üzere tasarlanmış uydu destekli bir iletişim ağını ifade etmektedir.

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde önemi artan millî güvenlik kavramı, devletin insan unsurunu oluşturan vatandaşlarının, ülke unsurunu oluşturan topraklarının ve egemenlik alanının hem iç hem dış tehditlerden korunması, bu anlamda devletin millî güç unsurlarının millî güvenlik siyaseti kapsamında, millî strateji ile millî menfaatler ışığında ve millî hedefler doğrultusunda kullanılmasıdır.

1982 Anayasasında millî güvenlik kavramı 2001 değişiklikleri sonrasında genel bir sınırlama sebebi olmaktan çıkmış, özel sınırlama sebebi olarak düzenlenmiştir. Buna göre millî güvenlik, Anayasamızın 20, 21, 22, 26 ve 28.maddelerinde belirtilen temel hak ve hürriyetlerin kullanımında istisnai bir özel sınırlama sebebi olarak sayılmıştır.

Millî güvenliğin sağlanmasına yönelik olarak Anayasamız, devletin millî güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulanması ile ilgili gerekli koordinasyonun sağlanması, devletin varlığı ve bağımsızlığı, ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği, toplumun huzur ve güvenliğinin korunması hususunda alınmasını zorunlu gördüğü tedbirlerle ilgili görüş ve tavsiyelerin bildirilmesi konusunda Millî Güvenlik Kurulu'nu görevlendirmiştir. Millî Güvenlik Kurulunun kararları bağlayıcı olmamakla birlikte, aldığı kararlar kuruluşu ve yapısı itibarıyla millî güvenlik siyasetine doğrudan etki eder niteliktedir. Özellikle “kırmızı kitap” olarak niteleyebileceğimiz millî güvenlik siyaset belgesinin oluşturulmasında etkin bir rol oynamaktadır.

Millî güvenliğin sağlanmasında, millî güvenlik siyaseti doğrultusunda belirlenen faaliyetlerin icrasında Millî Savunma Bakanlığı bünyesindeki Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kuruluşunda yer alan Genelkurmay Başkanlığı ile ona bağlı olan Kara, Hava ve Deniz Kuvvetleri Komutanlıkları, İçişleri Bakanlığı bünyesindeki Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı icrai kurumlar olarak görev almaktadır. Söz konusu kurumlar dışında devletin bir çok kurumu da dolaylı yoldan millî güvenliğin sağlanmasında görev almakla beraber, özel nitelikli faaliyetlerin icrasında ve icrai kurumların istihbarat desteğini sağlayarak iç ve dış tehditlerin tespiti ile teşhisinde etkin olarak rol alan Millî İstihbarat Teşkilatı da önemli bir yer tutmaktadır.

Millî güvenliğin sağlanması maksadıyla devletler birçok uygulama ve düzenlemeler yapmaktadır. Bu uygulama ve düzenlemelerin en önemlileri olağanüstü haller, terörle mücadele, hudut güvenliği ve son yıllarda büyük önem kazanan siber güvenlidir.

Millî güvenliğin sağlanmasında devlet ve ona bağlı tüm unsurlar ulusal ve taraf olunan uluslararası hukuk normlarına uymakla mükelleftir. Aksi takdirde millî güvenliğin sağlanması adı altında keyfi ve istibdat tabanlı uygulamalarının yaşanma riski ve tehlikeleri ortaya çıkabilecektir.

Millî güvenlik uygulamaları içerisinde, olağanüstü hal uygulamaları geniş bir yer tutmaktadır. Olağanüstü hal rejimleri, devlet yetkilerini, otoritesinin ya da millî güvenlik unsurlarının her zamanki şekliyle kullanılabilmesinin zorlaştığı hatta bazen de insan, ülke ve egemenlik unsurlarından birinin veya bir kaçının imkânsız hale geldiği durumlarda ortaya çıkan, devletin pozitif düzeni korumak amacıyla gerekli tedbirleri alabildiği durumlardır. Bu tür durumlara doktrinde “kriz” veya “aciliyet durumu” da denebilmektedir. Bu durumlarda yasama, yürütme ve yargı erklerinin tamamı ya da bir kısmının yetki ve sorumlulukları genişleyebilmekte veya daralabilmektedir.

Anayasamızın 119’uncu maddesinde ve 2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanunu’nun 2.maddesinde olağanüstü hal olarak nitelenebilecek durumlar belirtilmiştir. Söz konusu düzenlemelere göre “savaş, savaş gerektirecek bir durumun baş göstermesi, seferberlik, ayaklanma, vatan veya Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışma, ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten veya dıştan tehlikeye düşüren şiddet hareketlerinin yaygınlaşması, anayasal düzeni veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerinin ortaya çıkması, şiddet olayları nedeniyle kamu düzeninin ciddî şekilde bozulması, tabii afet veya tehlikeli salgın hastalık ya da ağır ekonomik bunalımın ortaya çıkması hallerinde” olağanüstü hal ilan edilebilecektir.

Olağanüstü hal olarak nitelendirilen durumlarda, Cumhurbaşkanı tarafından altı ayı geçmemek üzere olağanüstü hal ilan edilebilir. Olağanüstü halin ilanı kararı, verildiği gün Resmî Gazetede yayımlanır ve aynı gün Türkiye Büyük Millet Meclisinin onayına sunulur. Bu kapsamda Türkiye Büyük Millet Meclisi tatilde ise derhal toplantıya çağırılır. Meclis gerekli gördüğü takdirde, olağanüstü halin süresini

kısaltabilir, Cumhurbaşkanı'nın istemi üzerine her seferinde dört ayı geçmeyecek şekilde uzatabilir veya olağanüstü hali kaldırabilir.

Olağanüstü hal rejimlerinin uygulanmasının en önemli özelliği, durumu itibariyle olağan dışı dönemin getirdiği temel hak ve hürriyetlerin kullanımının sınırlandırılması veya durdurulmasıdır. Anayasamızın 13.maddesinde temel hak ve hürriyetlerin, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabileceği belirtilmiş, bu sınırlamaların, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamayacağı vurgulanmıştır. Söz konusu maddede “sınırlamanın sınırlaması” olarak “öz kriteri (çekirdek alan)” belirlenmiştir. Buna göre temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasının sınırlandırılması ya da durdurulması belirli şartlarda gerçekleşebilecek, ancak temel hak ve hürriyetlerin özüne dokunamayacaktır. Olağan durumların istisnası olan olağanüstü hallerde devletin hem millî güvenliğini hem de devleti oluşturan unsurları korumak adına temel hak ve hürriyetlerin özlerine dokunulmaksızın kısıtlama ya da durdurulmaya gidilmesi, kanaatimiz olan “olağanüstü durumlar, olağanüstü tedbirler gerektirir” prensibi ile uygundur. Bu noktada dikkat edilecek husus normalleşmeye çalışırken temel hak ve hürriyetlerin normalleşmesini engelleyecek düzeyde tedbirlerin aşırılığa kaçmasını önlemenin gerekliliğidir.

Ulusal düzenlemelerimizden Olağanüstü Hal Kanunu kapsamında, seferberlik ve savaş hali, tabii afet, tehlikeli salgın hastalıklar ve ağır ekonomik bunalım durumları, şiddet olaylarının yaygınlaşması ve kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması durumlarında devlete ve vatandaşlara bir takım yükümlülükler ve ödevler yüklemiştir. Bu kapsamda devlete tedbir alma konularında bazı yetkiler tanırken, vatandaşlara da özellikle seferberlik ve savaş hallerinde devlete ve kurumlara yardım yükümlülüğü ve diğer bir kısım ödevler vermiştir. Bu tedbir ve yükümlülüklerin de olağanüstü durumların olağanlaşma sürecine dönmesine yönelik olduğu açıktır.

Anayasamızın 104.maddesi, Cumhurbaşkanına, yürütme yetkisine ilişkin konularda “Cumhurbaşkanlığı kararnamesi” çıkarabilme yetkisi tanımıştır. Tanınan bu yetki, yürütme organının görevini yerine getirirken idari alanda bir takım pürüzlere takılmamak için verilmiş bir yetkidir. Ayrıca bu yetki sayesinde karar alma ve uygulama alanı genişlemektedir. Ancak bu genel kararname çıkarma

yetkisinin istisnası bulunmaktadır. Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenemez. Ayrıca, Anayasada münhasıran kanunla düzenlenmesi öngörülen konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz.

Millî güvenlik uygulamalarından bir diğeri ise terör ve terörizmle mücadeledir. Terörizmin doktrinde bir çok tanımlaması olmakla birlikte, ideolojik, örgüt ve şiddet unsurlarına sahip olan, cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden birini kullanan, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasî, hukukî, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek ve devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacı güden bir örgüte mensup kişi veya kişiler ve bunları yarattığı baskı, şiddet ve cebir içeren eylemler olduğu söylenebilir.

Terörü genel olarak, etnik-ayrılıkçı terör, köktenci terör, narko terör, ideolojik terör, bireysel terör ve uluslararası terör şeklinde sınıflandırmak mümkündür. Bu sınıflandırmanın amacı terörün amaç, yöntem ve yapı itibarıyla değişken olmasından kaynaklanmaktadır.

Ulusal düzenlemelerimizden Olağanüstü Hal Kanunu ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu kapsamında terörün tanımı, amaçları ve terör suçu olarak kabul edilen suç veya fiillerin neler olduğu belirtilmiş ve alınabilecek tedbirler gösterilmiştir.

Millî güvenlik uygulamaları arasında hudut güvenliği uygulamaları, özellikle dıştan gelebilecek tehdit ya da saldırıların önlenmesi bakımından ayrı bir yere sahiptir. Askeri literatüde “hudut namustur” sözünden hareketle, kara, hava ya da deniz hudutlarının devletin fiziki egemenlik alanı olduğu söylenebilir.

Ulusal düzenlemelerimizden 3497 sayılı Kara Sınırlarının Korunması ve Güvenliği Hakkında Kanun, Kara Sınırlarının Korunması ve Güvenliği Hakkında Yönetmelik, 2565 sayılı Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Kanunu, 3621 sayılı Kıyı Kanunu ve 2674 sayılı Karasuları Kanunu kapsamında, hudut güvenliğine yönelik önemli hususlar yer almaktadır.

Kara sınırı, devletin ülkesine ait olan arzın, diğer ülke ile kesiştiği ve devletin ülke içinde egemenlik hakkını kullanabildiği son nokta olarak tanımlanabilmektedir. Kara sınırları bakımından millî güvenlik kapsamında kara askeri yasak bölgeler teşkil edilmektedir. Kara askeri yasak bölgeler, kara hudutlarının korunması ve sınır güvenliğinin sağlıklı olarak idame ettirilebilmesi maksadıyla, bunlara ilave olarak askeri tesis ya da yapıların güvenliği bakımından ön alınmasına yönelik teşkil edilmiş bölgelerdir. Kara askeri yasak bölgeler, birinci derece ve ikinci derece kara askeri yasak bölgeler olarak ayrılmaktadır.

Kara askeri yasak bölgeler dışında güvenlik bölgeleri de kara sınırları için öneme haiz yerlerdir. Güvenlik bölgeleri, kara askeri yasak bölgeler dışında ihtiyaç duyulan hallerde ve tesis ya da bölgelere yönelik olarak kurulan alanlardır. Bu alanların kurulmasının maksadı kritik tesis ve bölgelerin korunmasına yönelik tedbir alınmasıdır. Güvenlik bölgeleri özel güvenlik bölgeleri ve askeri güvenlik bölgeleri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Bir devletin sınırları sadece kara hududunu oluşturan topraklardan ibaret değildir. Kara sınırları dışında hava sahası olarak adlandırabileceğimiz hava sahası, yer yüzeyinden başlayarak uzaya doğru hava katmanlarından oluşan saha anlamında kullanılmaktadır. Hava sınırlarında da kara sınırları gibi hava askeri yasak bölgeler teşkil edilebilmektedir.

Kara ve hava hududunun yanı sıra, devletin millî güvenliğin sağlanmasında göz önünde bulundurması gereken bir diğer konu ise deniz hudududur. Deniz hudutları ülkelerin kara sınırlarının bitişi ile başlayan, kıyı, kıta sahanlığı, münhasır ekonomik bölge ve kara suları gibi çeşitli tanımlamalar altında bulunan alanlardır. Söz konusu alanların güvenliği doğrudan millî güvenliği ilgilendirmekle beraber, tarih boyunca devletlerin kara sınırlarından sonra önem verdikleri ikinci önemli sınır hatları olarak karşımıza çıkmaktadır. Deniz hudutlarında da deniz asker yasak bölgeler teşkil edilebilmektedir.

Ülkemizin üç tarafının denizlerle çevrili olması ve üç kıtanın ortasında bulunan bir cazibe merkezi olması nedeniyle Cumhuriyet tarihi boyunca komşu ülkeler ile uyuşmazlığa konu olan kıta sahanlığının millî menfaatler çerçevesinde korunması önem arz etmektedir. Zira kara ülkesi kadar deniz ülkesinin ve deniz

alanındaki menfaatlerin korunması hem millî menfaat hem de millî hedefler açısından sarfınazar edilemeyecek bir konudur.

Devletlerin gelişen teknoloji ve değişen çatışma ortamında konvansiyonel güvenlik algısının yanı sıra uzaktan müdahaleler, engellemeler ve siber tecrit yolları ile diğer devletlere üstünlük kurma çabalarının sonucunda “siber güvenlik” kavramı doğmuş, kritik tesisler, altyapılar, siber uzay ve kurumsal/kişisel verilerin korunması da bu kavrama dâhil olmuştur. Millî güvenliğin sağlanmasında siber güvenlik, yeni yüzyılda gelişen ve değişen teknoloji nedeniyle çok önemli hale gelmiştir. Zira günümüzde devletler, internet ya da diğer bilişim ağlarını kullanarak bir başka devletin tüm enerji ağını çökertebilmekte, elektronik dalgalar ile birçok sistemi kullanılmaz hale getirebilmekte ve tek kurşun atmadan düşman araç ve teçhizatını işlevsiz hale getirebilmektedirler. Bu nedenle siber güvenliğin sağlanması da millî güvenliğin sağlanmasında başvurulan bir uygulama türü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Siber güvenliğin sağlanması için birden fazla bilişim unsurunun korunması ve emniyette tutulması gereklidir. Fiziksel güvenlik, haberleşme güvenliği, yayılım güvenliği, bilgisayar güvenliği, ağ güvenliği ve bilgi güvenliği bu unsurların başında gelmektedir. Bilgi sistemlerinin korunması ve millî güvenliğin sağlanması kapsamında siber güvenlik uygulamalarının icrasında en önemli faktör insan unsuru olup, farkındalık sağlanmasının en az sistemlerin korunması kadar önemli olduğu unutulmamalıdır.

Siber güvenlik konusunda ulusal düzenlemelerimiz bakımından başta 5809 sayılı Elektronik Haberleşme Kanunu, 5369 sayılı Evrensel Hizmet Kanunu, 5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi Ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun, 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu ve 6563 sayılı Elektronik Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanun başta olmak üzere siber güvenliğin sağlanmasına yönelik alınacak tedbirler ve icra edilecek uygulamalar belirtilmiştir.

Siber güvenliğin sağlanmasında temel hak ve hürriyetlerin korunması önem arz etmektedir. Zira teknoloji çağında kişisel bilgilerin çalınması, farklı amaçlar doğrultusunda kullanılmasının önlenmesi, özel hayatın gizliliğinin korunması ve bilişim suçlarının önüne geçilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde siber güvenliğin

sağlanmasında amaç unsuru bakımından sınırın aşılma riski doğacak, temel hak ve hürriyetlerin istemsiz şekilde sınırlandırılması ya da durdurulması durumu ortaya çıkabilecektir. Bu durumda “hukuk devleti” ilkesi zarar görebileceğinden, teknoloji çağının gerekleri olarak hem güvenlik sağlanabilmeli hem de kişilerin temel hak ve hürriyetlerine amaç dışı ya da sebepsiz şekilde müdahale edilmesi önlenmelidir. Bunu önlemek için yapılması gerek en önemli şey, son yüzyılda gelişen teknolojiye ayak uydurabilmek ve mevzuatı bu duruma uygun şekillendirebilmektir. Başta Elektronik Haberleşme Kanunu ve Kişisel Verilen Korunması Kanunu olmak üzere detaylandırılmış yönetmeliklere ve uygulama direktiflerine ihtiyaç olduğu kanaatindeyiz.

Millî güvenliğin dayanakları sadece ulusal düzenlemelerden ibaret değildir. Millî güvenliğin sağlanmasının ulusal düzenlemeler ışığında meşru bir zemine sahip olmasının gerekliliği tartışılmaz olmakla beraber, uluslararası hukuk alanında da meşru bir zemine sahip olmak durumundadır. Zira devletler dünya üzerinde tek başlarına var olmamakta ve küreselleşen dünyada hem ekonomik hem siyasi yönden birbirleri ile yakın münasebette bulunmaktadırlar. Bir devletin icra ettiği millî güvenlik uygulaması diğer devlet için tehdit ya da tehlike olarak algılanabilmekte ve uygulamanın sınırları başka devlet ya da devletlerin egemenlik alanlarına müdahale halini alabilmektedir. Uluslararası barış, güvenlik ve istikrar ortamının sağlanması maksadıyla ulusal mevzuat kadar uluslararası mevzuat ve ilişkiler kapsamında millî güvenlik uygulamalarının icrası önem taşımaktadır.

BM Antlaşması’nın 2.maddesinde belirtildiği şekilde “kuvvet kullanma yasağı” kural olmakla birlikte, düşmanca davranışlar sergileyen diğer devletlere karşı her devlet kendi varlığını, ülkesini, vatandaşlarını ve egemenliğini korumak zorundadır. Her devletin uluslararası barışa uymak zorunluluğu olması gerekliliği dışında öncelikle kendi varlığını korumaya yönelik tedbir alma hakkı bulunmaktadır. Bu kapsamda da kuvvet kullanma yasağının istisnasını oluşturan meşru müdafaa hakkından söz etmek gerekir.

BM Antlaşması’nda yer alan kuvvet kullanma yasağının istisnasını oluşturan 51.maddesinde devletlere meşru müdafaa hakkı tanınmıştır. Ancak tanınan bu meşru müdafaa hakkının kullanılması belirli şartlara ve durumlara bağlanmıştır. Meşru müdafaa hakkının ilk ön şartı, ortada meşru müdafaa hakkının kullandığını iddia

eden devlete yönelmiş bir “silahlı saldırının” varlığıdır. Meşru müdafaa ile saldırıya karşı savunma hakkını kullanan devlete karşı, meşru müdafaa hakkını kullanan devlete karşı bu eylemini meşrulaştıracak silahlı bir saldırının olması gerekmektedir. Birleşmiş Milletler Antlaşması uyarınca meşru müdafaa şartlarından ikincisi ise “gereklilik” ve “orantısallık” ilkesidir. BM Antlaşması’nın 51. maddesindeki düzenlemede lâfzî olarak yer almasa da meşru müdafaadan söz edebilmek için, meşru müdafaanın amacı doğrultusunda, silahlı saldırı ile meşru müdafaa tedbiri arasında bir zaman bağının yani aciliyet durumunun da bulunması gerekir.

Özellikle 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra tartışılmaya başlanan ve günümüzde hala net olarak belirlenmemiş olan meşru müdafaa şekilleri aydınlatılmaya ihtiyaç duyulan bir alandır. Meşru müdafaa şekillerinden önalıcı meşru müdafaa yakın, ezici ve makul başka hiçbir seçeneğin bulunmadığı bir tehdit durumunda kuvvet kullanılması olup, bir devletin kendisine karşı gerçekleşme ihtimali çok yüksek olan bir tehdide karşı göstermiş olduğu tepkidir. Bush doktrinini temel alan “önleyici savaş” ise, gelecekte gerçekleşmesi muhtemel bir saldırının, herhangi bir emare olmasa dahi önlenmesi ve bu ihtimalin ortadan kaldırılması amacıyla kuvvet kullanımı ifade eder. Önalıcı meşru müdafaa kavramının önleyici meşru müdafaa kavramından temel farkı, önleyici meşru müdafaa kavramının “vukuu muhakkak” bir tehdit karşısında, öngörücü veya sezgisel meşru müdafaanın ise “vukuu muhtemel” tehditler karşısında söz konusu olabilmesidir. Her iki kavram da doktrinde aydınlatılması ve sınırlarının çizilmesi gereken kavramlardır.

Meşru müdafaa kapsamında Birleşmiş Milletler Antlaşması’nın 51.maddesinde cevaz verilen kolektif meşru müdafaa yetkisine dayanarak devletler bir takım bölgesel hükümetler arası örgütler sayesinde ortak hareket edebilmektedirler. Bu kapsamda kolektif müdafaa anlayışının en görünür örneklerinden birisi de Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü’dür. NATO Antlaşması’nın 5. Maddesi, BM Antlaşması’nın 51.maddesine dayanarak düzenlenmiş olup, üye devletlere saldırı olması durumunda kolektif meşru müdafaa şeklinde hareket edilmesini ve zarar görev üye devletin yeniden millî güvenliğinin sağlanması sürecinde birlikte hareket etmeyi öngörmektedir.

Millî güvenliğin sağlanmasında hem hudut güvenliği hem de uluslararası hukuk alanı ile yakından ilişkili olan bir kavram da angajman kurallarıdır. Angajman

kurallarının doktrinde açık bir tanımı bulunmamaktadır. Uluslararası alanda yönlendirici bir takım yazılı kaynaklar olmakla birlikte uluslararası çapta bağlayıcı bir düzenleme yer almamaktadır. Ancak bu kuralları, hasmane tutum içindeki fiilleri bertaraf etmek üzere verilecek karşılığın ne şekilde ve hangi kapsamda verileceğinin kararlaştırıldığı kurallar olarak tanımlamak mümkündür.

Angajman kurallarının farklı bölgelerde farklı şekillerde uygulanabilmesi maksadıyla kazuistik şekilde uluslararası BM ve NATO gibi kuruluşlar bünyesinde ortak bir düzenlemenin yapılması ve bu düzenlemenin antlaşmalarla desteklenmesinin uygun olacağını değerlendiriyoruz. Zira her devletin kendi çıkarları doğrultusunda angajman kurallarını belirlemesi ya da uygulaması takdir marjından öteye geçmekte, güçlü devletin nispeten güçsüz devlete karşı kendi menfaati doğrultusunda angajman kullanmasına sebep olmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Suriye topraklarında faaliyet gösteren terör örgütlerinin, kendi devlet topraklarına ve vatandaşlarının can ve mal güvenliği ile millî güvenliğe yöneltilen tehditleri bertaraf ederek yeniden huzur ve sükunu tesis etmek maksadıyla, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 51.maddesinde tanınmış olan meşru müdafaa hakkı kapsamında Fırat Kalkanı Harekâtını sınırlı bir bölgede, Suriye'nin toprak bütünlüğüne saygılı olarak ve uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde, aynı şekilde Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 51.maddesi mucibince tanınan “meşru müdafaa hakkı” başta olmak üzere, 1373 (2001), 1624 (2005), 2170 (2014), 2178 (2014), 2249 (2015) ve 2254 (2015) sayılı kararları yönünde ve ön alıcı meşru müdafaa kapsamında Zeytin Dalı Harekâtını sınırlı bir bölgede, Suriye'nin toprak bütünlüğüne saygılı olarak ve uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde icra etmiş ve mutlak bir zaferle sonuçlandırmıştır.

Sonuç olarak; millî güvenlik çok yönlü ve geniş fonksiyon alanı olan bir kurumdur. Sadece askeri ya da politik yönden değil, yeni çağın teknolojik gelişmeleri, sosyo-ekonomik yapısı ve hem ulusal hem de uluslararası alanda meşruluk şemsiyesi altında uygulanması gereken bir çok faaliyeti kapsayan bir dinamikler bütünüdür. Kendi sınırları içinden olduğu kadar, sınırları ötesinden kendisine yöneltilecek tehdit ve tehlikeleri, yukarıda belirtilen dinamikler ışığında bertaraf ederek insan, ülke ve egemenlik kavramlarını korumak ve millî güvenliğini sağlamak her devletin hakkıdır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Ağca, Fehmi. **AB'nin Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye'nin Konumu**, Papatya Yayıncılık, İstanbul, 2010.

Akdağ, Hale. "Türk Ceza Hukukunda Kişisel Verilerin Korunması İlkeleri", **Prof. Dr. Nevzat Toroslu'ya Armağan Dergisi**, Cilt:1, Ankara Üniversitesi Yayınları, 2015.

Akıncı, Ayşe Nur. **Avrupa Birliği Genel Veri Koruma Tüzüğü'nün Getirdiği Yenilikler Ve Türk Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi**, T.C. Kalkınma Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2017.

Akgüner, Tayfun. **1961 Anayasası'na Göre Millî Güvenlik Kavramı ve Millî Güvenlik Kurulu**, İ.Ü.S.B.F. Yayınları, İstanbul, 1983.

Akyeşilmen, Nezir. **Siber Güvenlik ve Siber Politika**, Orion Kitabevi, Ankara, 2018.

Akyürek, Güçlü. **Özel Hayatın Gizliliğini İhlal Suçları, Çeşitli Hukuk Dallarında Özel Hayatın Gizliliğinin Korunması**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2011.

Alkan, Necati. **Gençlik ve Terörizm**, Temüh Yayınları, Ankara, 2002.

Altuğ, Yılmaz. **Terörün Anatomisi**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1995.

Altun, Fahrettin ve Hasan Basri Yalçın. **Terörün Kökenleri ve Terörle Mücadele Stratejisi**, 1.Baskı, SETA Yayınları, İstanbul, 2018.

Analytic Exchange Program. **Emerging Technology And National Security**, United States, 2018.

Aslan, Yasin. **Savaş Hukuku ve Angajman Kuralları**, Bilge Yayınevi, Ankara, 2016.

Aydoğdu, Ahmet. **Kıbrıs Sorunu Çözüm Arayışları**, Asil Yayın ve Dağıtım, İstanbul, 2005.

Bakır, Zülfiye Zeynep. **Batı'nın Terörle Mücadele Konsepti ve İnsani Yardım**, İnsamer Yayınları, İstanbul, 2016.

Bal, İhsan. **Terörizm: Terör, Terörizm ve Küresel Terörle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyimler**, U SAK Yayınları, Ankara, 2006.

Balcı, Muharrem. **MGK Ve Demokrasi, Hukuk, Ordu, Siyaset**, 3.Baskı, Yöneliş Yayınları, İstanbul, 2000.

Balkan, Celil. **Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Sorunları**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2006.

Başeren, Sertaç. **Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2003.

Baykal, Nazife. **Bilgi Teknolojisinin, Ulusal Güvenlik ve Ulusal Güvenlik Stratejisi ile İlgili Boyutu**, Hava Harp Akademileri Sempozyumu, Ankara, 2005.

Bell, David ve Leonard La Padula. **Secure Computer System: Unified Exposition and Multics Interpretation**, The MITRE Corporation Technical Report ESD-TR-75-306, Bedford, 1975.

Bergengruen, Vera ve W. J. Hennigan. “We Are Being Eaten From Within; Why America Is Losing the Battle Against White Nationalist Terrorism”, **Time**, 2019.

Beşe, Ertan. **Terörizm, Avrupa Birliği ve İnsan Hakları**, Seçkin Yayınları, Ankara, 2002.

Beyoğlu, Cem Ümit. **Devletlerin Bireysel Meşru Müdafaa Hakkı**, 1.Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2018.

Bilişim Sistemleri Güvenliği El Kitabı Çalışma Grubu. **Bilişim Sistemleri Güvenliği El Kitabı**, Türkiye Bilişim Derneği Yayınları, Ankara, 2006.

Bozkurt, Enver. **Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanma**, Nobel Yayınları, Ankara, 2003.

Bozkurt, Giray Saynur. **Küreselleşme ve Terörizm, Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler**”, **Türk Dış Politikasının Ana Hatları, Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler**, İdris Bal (ed.), Lalezar Kitabevi, Ankara, 2006.

Bruce, James B. Sina Beaghley ve W. George Jameson, **Secrecy In U.S. National Security**, 2018.

Cambridge University, **Tallinn Manual On The Internetal Law Applicable To Cyber Warfare**, England, 2013.

Cancian, Mark F. ve diğerleri. Formulating National Security Strategy, **CSIS International Security Program**, United States, 2017.

Carr, Edwart. **The Twenty Years’ Crisis, 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations**, Perennial, 2001.

Caşın, Mesut Hakkı. **Uluslararası Terörizm**, Nobel Yayınları, Ankara, 2008.

Çağlayan, Sezai. **Ulusal Güvenlik Bağlamında “Hasmane Hareket”**, 2. Uluslararası 19 Mayıs Yenilikçi Bilimsel Yaklaşımlar Kongresi, 2017.

Çapar, Erkan. **İç Güvenlik Yönetimi ve Terörle Mücadele**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2013.

Çınarlı, Gülден. **Anayasal Bir Kurum Olarak Millî Güvenlik Kurulu**, 1.Baskı, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2016.

Çiçek, Turan. **Altı Gün Savaşı-Tarihe Geçen Hava Harekâtı**, Hava Harp Okulu Komutanlığı, İstanbul, 2014.

Çiftçi, Hasan. **Her Yönüyle Siber Savaş**, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, İstanbul, 2013.

Daniel, Don. **Strategic Research Department, Center for Naval Warfare Studies**, US Naval War Collgege, Newport.

Demir, Cenker Korhan. “Terörizm ve Terörizmle Mücadele”, **Güvenlik Yazıları Serisi**, No.26, 2019.

Demir, Enes. **Zeytin Dalı Harekâtı**, 1.Baskı, Flipper Yayınları, İstanbul, 2018.

Department of Defence, **Dictionary of Military and Associated Terms**, USA.

Dettke, Dieter. **Militärpolitik/Sicherheitspolitik**, (Editör: Wichard Woyke), **Handwörterbuch Internationale Politik**, Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn, 5. Auflage, 1993.

Dijital Türkiye Platformu, **Türkiye’nin Siber Güvenlik Stratejisine Yönelik Değerlendirmeler**, Ankara, 2017.

Dölger, Murat Volkan. **Bilişim Suçları ve İnternet İletişim Hukuku**, Ankara, 2014.

Dölger, Murat Volkan. **AB Genel Veri Koruma Tüzüğü ve KVKK'da Rıza Kavramı**, Ankara, 2019.

Dölger, Murat Volkan. **Kişisel Verilerin Korunması Hukuku**, Hukuk Akademisi, İstanbul, 2019.

Edwards, Charlie. **National Security For The Twenty-First Century**, Londra, 2007.

Efegil, Ertan. **Terörizm ve Terörle Mücadele Yöntemleri**, 1.Baskı, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2018.

Ensaroğlu, Yılmaz. **İnsan Hakları Ve Güvenlik: Türkiye, İngiltere ve Fransa Örneği**, TESEV Yayınları, İstanbul, 2008.

Eren, Suat. **Devletin Kavram ve Kapsamı**, Ankara: MGK Genel Sekreterliği Yayınları, 1990.

Finnemore, Martha. **The Purpose of Intervention**, New York, Cornell University Press, 2003.

FM 27-100 Legal of Operations, U.S.A.

Geneva Academy of International Humanitarian Law and Human Rights, **Rules of Engagement Protecting Civilians Through Dialogue With Armed Non-State Actors**, 2011.

Gözler, Kemal. **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**, Ekin Yayıncılık, Bursa, 2017.

Gözler, Kemal. **İdare Hukukuna Giriş**, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2009.

Gözüşirin, Mesih. **5237 Sayılı Türk Ceza Kanununda Bilişim Suçları ve Bilişim Suçları İle Mücadeleye ilişkin Model Önerisi**, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Güvenlik Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2011.

Grant, Wardlaw. “Political Terrorism: Theory, Tactics and Counter-Measures”, **Second Edition, Cambridge University Press**, Cambridge, 1989.

Gray, Colin S. **Modern Strategy**, Oxford University Press, United States, 1999.

Group of Governmental Experts on Developments in the Field of Information and Telecommunicatipns in the Context of International Security, A/68/98, 24 June 2013.

Group of Governmental Experts on Developments in the Field of Information and Telecommunicatipns in the Context of International Security, A/70/174, 22 July 2015.

Güngör, Murat. **Ulusal Bilgi Güvenliği: Strateji ve Kurumsal Yapılanma**, T.C. Kalkınma Bakanlığı Bilgi Toplumu Dairesi Başkanlığı Uzmanlık Tezi, 2015.

Gürses, Emin. **Milliyetçi Hareketler ve Uluslararası Sistem**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2003.

Güveyi, Ümit. **Anayasa Hukuku Boyutuyla Millî Güvenlik**, Seçkin Yayınları, İzmir, 2019.

Güzel, Cemal. **Korkunun Korkusu: Terörizm, Silinen Yüzler Karşısında Terör**, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2002.

Hakan Turan, **Gizli Servisler MİT MOSSAD GLADİO KGB CIA MI5**, Kalipso Yayınları, İstanbul, 2010.

Hasanov, Ali **Jeopolitik**, 1.Baskı, Babıali Yayınları, İstanbul, 2012.

Hasgüler, Mehmet. **Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2007.

Helman, Martin. “Rethinking National Security”, **Federation of National Scientist**, Special Report, United States, 2019.

International Humanitarian Institute, **Sanremo Handbook On Rules Of Engagement**, Sanremo, 2009.

İnan, Tevfik Can. **Hava ve Uzay Uygulamalarına Hukuki Rejim**, Uluslararası Vizyon Üniversitesi, Makedonya, 2019.

İnsan Hakları Ortak Platformu, **Olağanüstü Hal Uygulamaları Şubat Raporu**, Ankara, 2017.

İlhan, Suat. **Jeopolitikten Taktiğe**, Harp Akademileri Yayını, İstanbul, 1971.

Kapani, Münci. **Kamu Hürriyetleri**, Ajans-Türk Yayınevi, İstanbul, 1964.

Kapani, Münci. **İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1987.

Kara Kuvvetleri Komutanlığı, **KKY 82-4 Kara Kuvvetleri Seferberlik, Öğretim, Eğitim ve Tatbikat Yönergesi**.

Kaya, İbrahim. **Terörle Mücadele ve Uluslararası Hukuk**, Usak Yayınları, Ankara, 2005.

Kaynak Mahir ve Ömer Lütfü Mete, **Gizli Servisler**, 5.Baskı, Profil Yayınları, İstanbul, 2014.

Kazemi, Robert. **General Data Protection Regulation (GDPR)**, Hamburg: Tredition, 2018.

Kedikli, Umut. **BM Antlaşmasında Meşru Müdafaa Hakkı**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Yüksek Lisans Tezi, 2005.

Keskin, Funda. **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma, Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler**, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara, 1998.

Kişisel Verilerin Korunması Kurumu, **Kişisel Verilerin Korunması Kanunu ve Uygulaması**, Ankara, 2017.

Kişisel Verileri Koruma Kurulu, **Kişisel Verilerin Silinmesi, Yok Edilmesi veya Anonim Hale Getirilmesi Rehberi**, Ankara, 2017.

K.K.K.lığı MEBS Başkanlığı Bilgi Sistemleri Dairesi Siber Savunma Şube Müdürlüğü, **Siber Savaşta Uygulanacak Hukuk Hakkında Tallinn El Kitabı**, Karaağı, 2019.

Kundakçı, Hasan. **Güneydoğu'da Unutulmayanlar**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004.

Kuran, Selami. **Uluslararası Deniz Hukuku**, Beta Yayınları, Beşinci Baskı, İstanbul, 2016.

Kurtul, Ali ve diğerleri. **Siber Güvenlik Raporu**, Bilişim İnovasyon Derneği, İstanbul, 2016.

Kuzu, Burhan. Olağanüstü Hal Kavramı ve Türk Anayasa Hukukunda Olağanüstü Hal Rejimi, Kazancı Yayınları, İstanbul, 1993.

Lehtinen, Rick. **Computer Security Basics**, 2nd Edition , O'Reilly, Sebastopol, 2006.

Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü. **Savunma ve Güvenlik Hizmetleri (1924-1993)**, Ankara, 1993.

Millî Savunma Bakanlığı, **MSY 82-3 (A) Seferberlik ve Savaş Hali Erteleme Yönergesi**.

Muzaffer Aygöl. **Türkiye'nin 21'nci Yüzyıla İlişkin Millî Güvenlik Stratejisi**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1997.

NATO Legal Deskbook, 2. Edition, 2010

Öksüz, Hikmet. **Batı Trakya Türkleri**, Karam Yayınları, Çorum, 2006.

Önok, Murat. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Bağlamında Olağanüstü Hal Uygulamaları”, **KHK'lar Türkiye'sinde Savunma Hakkı Panel Tebliği**, Ankara, 2016.

Özbudun, Ergun. **Türk Anayasa Hukuku**, Gözden Geçirilmiş 15. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2014.

Özçelik, Necdet ve Can Acun. **Terörle Mücadelede Yeni Safha Zeytin Dalı Harekâtı**, SETA, Rapor No:105, 2018.

Özdağ, Ümit. **Millî Güvenlik Teorisi**, Kripto Basım Yayın, Ankara, 2015.

Özdemir, Aslıhan Betül. “Türk İstihbarat Tarihi Ve Atatürk”, **Hukuk Gündemi Dergisi Atatürk Özel Sayısı**, 2013.

Özçelik, Necdet ve Can Acun. **Terörle Mücadelede Yeni Safha: Zeytin Dalı Harekâtı**, SETA Yayınları, 2018.

Özler, Murat. **1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na göre Olağanüstünün Olağanlaşması ve Kriz Hukuku**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2016.

Özersay, Kudret. “Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme”, **Ankara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma Ve Uygulama Merkezi**, Ankara, 2009.

Pazarcı, Hüseyin. **Uluslararası Hukuk**, 12.Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, 2013.

Picotti Lorenzo ve İvan Salvadori. National Legislation Implementing The Convention On Cybercrime – Comparative Analysis And Good Practices, **Discussion Paper**, Version,2008.

Presidencia Del Gobierno. **National Cyber Security Strategy**, İspanya, 2013.

Sadoff, David. **Bringing International Fugitives to Justice: Extradition and Alternatives**. Cambridge University Press, Cambridge, 2016.

Sağiroğlu, Şeref ve Mustafa Alkan. **Siber Güvenlik ve Savunma (Farkındalık ve Caydırıcılık)**, Grafiker Yayınları, Ankara, 2018.

Sağiroğlu, Şeref ve Mustafa Şenol. **Siber Güvenlik ve Savunma (Problem ve Çözümler)**, Grafiker Yayınları, Ankara, 2019.

Salzburg, Stephen ve Daniel Capra, American Criminal **Procedure Casesand Commentary**, Ninth Edition, West Publishing Co., American Casebook Series, Thomson Reuters, 2010.

Sav, Özden. **Uluslararası İnsancıl Hukuk Açısından Savaş Ve Barış Hukuku**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2015.

Schmid, Alex P. ve Albert J. Jongman. “Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories, & Literature”, **2nd Ed., N. J.: Transaction Publishers**, New Brunswick, 2005.

Seal Of The President Of The United States. **National Security Strategy**, 2015.

Sönmez, Nevzat. **Emniyet Teşkilatı ve Polis Meslek Hukuku ile Polisin Görev ve Yetkileri**, Seçkin Yayınları, Ankara, 2005.

Stolberg, Alan G. **How Nation States Craft National Security Strategy Documents**, U.S. Strategy War Collage Strategic Studies Institute, 2017.

Sunay, Reyhan. **Avrupa Sözleşmesinde ve Türk Anayasasında İfade Hürriyetinin Muhtevası ve Sınırları**, Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları, Ankara, 2001.

Şimşek, Oğuz. **Anayasa Hukukunda Kişisel Verilerin Korunması**, Beta Yayınevi, İstanbul, 2008.

Tamçelik, Soyalp ve Emre Kurt. “Türkiye’nin Münhasır Ekonomik Bölge Algısı Ve Yakın Tehdit Alanı: Kıbrıs”, **Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı (Cilt 3)**, Editör: Hasret Çomak, Kocaeli Üniversitesi Yayınları 1. Baskı, , Kocaeli, 2014.

Tanör, Bülent. **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, 13.Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2020.

Tanör, Bülent ve Necmi Yüzbaşıoğlu. **1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku**, 10. Baskı, BetaYayınları, İstanbul, 2011.

Tanör, Bülent. **İki Anayasa**, 3. Baskı, Beta Basım Dağıtım, İstanbul,1994.

Tanör, Bülent. **Türkiye’nin İnsan Hakları Sorunu**, BDS Yayınları, İstanbul, 1994.

Tapan, Berivan. **Terörün Bekçileri Hamidiye Alaylarından Günümüze Koruculuk**, Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2007.

Taş, Davut. **Türkiye'de Terörle Mücadelede Türk Kamu Yönetiminin İşlevleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme: PKK Örneği**, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2014.

Taşdemir, Fatma. **Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi**, 1. Baskı, USAK Yayınları, Ankara, 2006.

Taştan, Furkan Güven. **Türk Sözleşme Hukukunda Kişisel Verilerin Korunması**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2017.

Tezcan, Durmuş ve diğerleri. **Uluslararası Ceza Hukuku**, 5.Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2019.

The White House, National Security Council, **The National Security Strategy Of The United States**, September 2002.

Thomas, Samanta. “E-fraud - What Companies Face”, **Computer Fraud & Security**, 2003.

Thornton, Thomas Perry. “Terror as a Weapon of Political Agitation, Internal War: Problems and Approaches.”, **The Free Press**, New York, 1964.

T.C.Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı, **Türkiye Cumhuriyeti’nin Ulusal Güvenlik Politikaları ve Güvenlik Stratejilerinin Gelişimi**, Ankara, 2018

T.C.Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı. **2016-2019 Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi**, Ankara, 2011.

T.C. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Başkanlığı. **Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi**, Ankara, 2012.

T.C.Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, **Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi ve 2013-2014 Eylem Planı**, Ankara, 2013.

Türkiye Barolar Birliği, **Türkiye ve Terörizm**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2006.

Ulutaş Ahmet ve Ömer Serdar Atabey. **Terörle Mücadele Mevzuatı**, Seçkin Yayınları, Ankara, 2011.

UN PPA, Policy Paper on Authority, **Command and Control in United Nations Peacekeeping Operations**, 2008.

United Kingdom Security Council. **National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review**, İngiltere, 2015.

United Nations HQ, **Rules of Engagement for the Military Component of the United Nations Assistance Mission in Carana (UNAC)**, 1997.

U.S.Security Council. **National Defence Strategy of U.S.A.**, United States, 2018.

Ünver, Mustafa, Cafer Canbay ve Ayşe Gül Mirzaoglu. **Siber Güvenliğin Sağlanması: Türkiye'deki Mevcut Durum Ve Alınması Gereken Tedbirler**, 1.Baskı, Türkiye Bilgi ve İletişim Teknolojileri Kurumu, 2011.

Ünver, Akın. **Türkiye’de Veri Gizliliği ve Gözetimi: Kişisel Verilerin Korunması Kanunu Tasarısının Değerlendirmesi**, İstanbul, 2016.

Vamık, Volkan. **Kanbağı Etnik Gururdan Etnik Teröre**, Bağlam Yayınları, İstanbul.

Wiener, Norbert. **Cybernetics: Or Control and Communication In The Animal And The Machine**. Paris, (Hermann & Cie) & Camb. Mass., 1948.

Walzer, Michael “**Haklı Savaş Haksız Savaş:Tarihten Örneklerle Desteklenmiş Ahlaki Bir Tez**”,Çeviren: Mehmet Doğan, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2010.

Wilkinson, Paul. “Political Terrorism”, **The Macmillan Press**, Londra, 1974.

Yeşiltaş, Murat, Merve Seren ve Necdet Özçelik, **Fırat Kalkanı Harekâtı Harekâtın İcrası, İstikrarın Tesisi Ve Alınan Dersler**, SETA Yayınları, Sayı:91, 2017.

Yılmaz, Faruk. **Türk Anayasa Tarihi**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2012.

Makale ve Tezler

About America: The Constitution Of The United States Of America With Explanatory Notes Adapted From **The World Book Encyclopedia**, s.42-48.

Abrams, Marshall ve Michael Joyce. “Trusted System Concepts”, **Computers & Security**, Cilt:14, Sayı:1, 1995, ss.45-46

Acet İnce, Gül Seda. “Uluslararası Hukuk Bağlamında Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı Ve Barış Pınarı Harekâtları”, **İşletme Ve Yönetim Bilimleri Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, 2020, ss.65-92

Acer, Yücel. “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanları Ve Türkiye-Libya Mutabakatı”, **SETA Analiz Dergisi**, Sayı:301, 2019, ss.1-42.

Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü İnsan Hakları Daire Başkanlığı, “Olağanüstü Hallerde Yükümlülükleri Askıya Alma”, **Tematik Bilgi Notu**, 2015, s. 16.

Aksoy, Merve. **Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı Bağlamında Bush Doktrini Ve ABD’nin Irak’ı İşgali**, İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, 2016, ss.1-8.

Aktaş, Sururi ve Sencer Abdullah Akkoyunlu. “İdari Kolluk Faaliyetlerinin Temel Anayasal Sınırları Olarak Kanunilik Ve Ölçülülük İlkeleri”, **Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:20, Sayı:1-2, 2016, ss.1-25.

Akutay, Sercan Semih ve Davut Ateş. “Türkiye’nin Sınır Ötesi Harekâtlarının Hukuki Çerçevesi”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 17, Sayı:3, 2013, ss.109-146.

Akdeniz Üniversitesi Personel Daire Başkanlığı Hizmet İçi Eğitim Koordinatörlüğü. **Millî Güvenlik Bilgileri**, 2014, ss.4-170.

Aliefendioğlu, Yılmaz. Anayasa Yargısı Açısından Olağanüstü Yönetim Usulleri, **Anayasa Mahkemesi Yayını**, Ankara, 1993, ss.411-446.

Aliefendioğlu, Yılmaz. “Anayasa Yargısı Açısından Olağanüstü Yönetim Usulleri”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt:25, Sayı: 2, 1992, ss.25-46.

Aliefendioğlu, Yılmaz. “Olağanüstü Kanun Hükmünde Kararname”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Cilt:16, Sayı: 144, 1992, ss.16-18.

Ambrosio, Thomas. “The Architecture of Alignment: The Russia–China Relationship and International Agreements”, **Europe-Asia Studies**, Cilt:69, Sayı:1, 2017, ss.110-156.

Aral, Erdal. “Asimetrik Saldırı Savaşları, Siyaset ve Uluslararası Hukuk”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt: 4, Sayı:14, 2007, ss.39-61.

Aslan, Yasin. “Siber Suçlar ve Siber Savaşta Uygulanacak Temel Hukuk Kuralları”, **İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 16, Sayı:2, 2017, ss.195-206.

Aslay, Fulya. “Siber Saldırı Yöntemleri ve Türkiye’nin Siber Güvenlik Mevcut Durum Analizi”, **International Journal of Multidisciplinary Studies and Innovative Technologies**, Sayı:1, 2016, ss.24-28.

Atakan, Arda. “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Takdir Yetkisi Doktrinine İlişkin Bir İnceleme”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 16, Sayı:3-4, 2016, ss.29-37.

Atay, Sibel Özşavaş. “Dış Politika Açısından Deniz Gücünün Jeopolitik Önemi”, **Balkan Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:5, Sayı:10, 2016, s.98-105.

Ateş, Davut. “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm/ Realizm Tartışması ve Disiplinin Özerkliği”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, Sayı: 10, 2010, ss.11-25.

Avcı, Engin. “Yeni Sol Dalgadan Küresel Dalgaya Türkiye’de Terörizm”, **Kara Harp Okulu Bilim Dergisi**, Cilt:29, Sayı:1, 2019, ss.138-166.

Ayhan, Halis. Terör Kavramı, “Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul Özelinde Birleşmiş Milletler’in 2001 Sonrası Terör Yaklaşımı”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Sayı: 21, 2015, ss.117-147.

Aybay, Rona. “Millî Güvenlik Kavramı ve Millî Güvenlik Kurulu”, **AÜSBF Dergisi**, Cilt:33, Sayı:1, 1978, ss.60–82.

Aydın, Ahmet Buğra. “Uluslararası Hukukta Önleyici ve Öngörücü Meşru Müdafaa Hakkı”, **Genç Hukukçular Hukuk Okumaları**, 2012. ss.53-64.

Baharçiçek, Abdulkadir. Etnik Terör Ve Etnik Terörle Mücadele Sorunu, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 10 Sayı : 1, 2000, ss.11-27.

Bal, Ali. “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Avrupa Konsensüsüne Başvurması”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 21, Sayı: 1, 2019, ss. 27-82.

Baldwin, David A. “The Concept Of Security”, **Review of International Studies**, Sayı:23, 1997, ss.5-23.

Balık, Gürcan. “Anayasa’da “Milletlerarası Hukukun Meşru Saydığı Haller” Sorunu”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 12, Sayı: 47, 2017, ss.47-62.

Barın, Taylan. “Temel Hak ve Hürriyetlerin Kullanılmasının Durdurulması ve Sınırlanması Arasında: Kanunlaşan Ohal KHK’larının Yargısal Denetimi”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Erken Görünüm, 2019, ss.1-33.

Başpınar, Veysel. “Mukayeseli Hukuk Ve Türk Hukuku Açısından Olağanüstü Hallerde Mülkiyet Hakkı Sınırlamasının Fikrî Ve Hukukî Temelleri”, **Erzurum Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:11, Sayı:1, 2016, s.1-32.

Bayıllıoğlu, Uğur. “Bazı Yunan Mahkeme Kararları Işığında Kıbrıs Sorununa İlişkin Düşünceler”, **Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:9, Sayı:1, 2012, ss.43-67.

Baylis, John. “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 5, Sayı 18, 2008, ss.69-85.

Bayraktar, Bora. “Suriye İç Savaşı Bakımından Zeytin Dalı Harekâtı”, **Bilge Strateji Dergisi**, Cilt:11, Sayı:20, 2019, ss.51-67.

Bayram, Mehmet Hanifi. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 15. Maddesi Çerçevesinde Türkiye’deki Son Olağanüstü Hal İlanı”, **Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 1, 2018, Sayfa: 13-25.

Behçet, Muhammed. **Olağanüstü Hal Uygulaması ve Teorik Temelleri** (İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2014.

Balo, Yusuf Solmaz ve Ekrem Çetintürk. Amerika Birleşik Devletleri Ceza Hukuku Uygulamasında Savcı-Sanık Pazarlığı Ve Türkiye’de Uygulanabilirliği, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi** Cilt:17, Sayı: 1-2, 2013, ss.1243-1292.

Bıçakçı, Salih, Doruk Ergun ve Mitat Çelikpala. “Türkiye’de Siber Güvenlik”, **Türkiye’de Siber Güvenlik ve Nükleer Enerji Dergisi**, 2013, ss.1-25.

Bıçakçı, Salih. “Siber Güvenlik Ve Savunma”, **Güvenlik Yazıları Dergisi**, Sayı:42, 2019, ss.1-11.

Birdişli, Fikret. “Ulusal Güvenlik Kavramının Tarihsel Ve Düşünsel Temelleri”, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 31, 2011, ss.149-169.

Boztepe, Mehmet. “2017 Yılı Anayasa Değişikliği Sonrası Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin Hukuki Rejimi”, **İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 5, Sayı:1, 2018, ss.5-30.

Brauch, Hans Günter. “Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 5, Sayı:18, 2018, ss.1- 47.

Braun, Cihan Avcı. “Kişisel Verilerin işlenmesinde Rıza Kavramı”, **Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:15, Sayı:1, 2018, ss.1-26.

Bulut, Sedef. “Balkan Savaşları’ndan Lozan’a Batı Trakya Meselesi Ve Mustafa Kemal Atatürk’ün Batı Trakya Politikası”, **Gazi Türkiyat Dergisi**, 2008, ss.83-96.

Buyruk, Halil. “Ekonomik Kalkınma Hedefinden Bin Yıl Kalkınma Hedeflerine: Eğitim-Kalkınma İlişkisine Dair Bir Çözümleme”, **Mülkiye Dergisi**, Cilt:40, Sayı:1, 2014, ss. 11-142.

Calha, Julio Miranda. "Hybrid warfare: NATO's new strategic challenge", Defence and Security Committee, **NATO Parliamentary Assembly**, 2015, ss. 1-11.

Canikoğlu, Erhan. “Uluslararası Politika Ve Birleşmiş Milletler Sisteminde Önalıcı Kuvvet Kullanma”, **Güvenlik Bilimleri Dergisi**, Cilt:4, Sayı:2, 2015, ss.123-148.

Caplan, Nathalie. “Cyber War: the Challenge to National Security”, **Global Security Studies**, Cilt: 4 Sayı:1, 2013, ss.93-115.

Cin, Turgay. “Batı Trakya Türklerinin Hukuki Statüsü Sorunları ve Avrupa Birliği”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 11, Sayı:1, 2009, s.147-179.

Çalış, Şaban ve Erdem Özlük. “Uluslararası İlişkiler Tarihinin Yapısökümü: İdealizm-Realizm Tartışması”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:17, ss.225-243.

Çalışkan, Bülent. **Siber Güvenliğin Önemi Ve Alınabilecek Tedbirler**, Ahmet Yesevi Üniversitesi, Yönetim Bilişim Sistemleri Yüksek Lisans Dönem Ödevi, 2018.

Çaycı, Sadi. “Türkiye’nin Millî Güvenliği”, Ankara **Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:65, Sayı:4, 2016, ss.3327-3344.

Çelik, Faik ve Deniz Dağdeviren. “Küreselleşme, Küresel Terörizm ve Özel Güvenliğin Artan Önemi”, **Polis Dergisi Terörle Mücadele Özel Sayısı**, Yıl:10, Sayı:40, EGM Yayınları, Ankara, 2004, ss. 30-47.

Çevikbaş, Ahmet. “Müttefik Güç Harekâtı İnsani Müdahalelerin Bir İstisnası mıdır? NATO'nun Kosova'ya Yönelik Harekâtının Uluslararası Hukuk ve Askeri Bakış Açılarından Değerlendirilmesi”, **Savunma Bilimleri Dergisi**, , Cilt 10, Sayı 2, 2011, ss.18-57.

Dalkılıç, Aysun. ‘Terörizmle Mücadele ve İnsan Hakları İkilemi’, **Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Sayı:2007/1, İstanbul, 2007, ss. 201-255.

Değdaş, Ulaş Can. “Uluslararası Hukukta Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı”, **Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:1, Sayı:6, 2016, ss.21-40.

Demirli, Aylin. “Terörizm, Psikososyal Etkileri ve Müdahale Modelleri”, **Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi**, Cilt:4, Sayı:35, 2011, ss.66-78.

Dönmez, Suat. “Kuvvet Kullanma Kapsamında Önalıcı ve Önleyici Saldırı Kavramları”, **Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:3, Sayı:3, 2017, s.8-15.

Dumankaya, Elif Merve. “Uluslararası İlişkiler ve Güç Kavramı”, **Trend Analizi Dergisi**, 2019, ss.1-10.

Erdem, Merve ve Gürkan Özocak. “Siber Güvenliğin Sağlanmasında Uluslararası Hukukun Ve Türk Hukukunun Rolü”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 68 Sayı:1, 2019, ss.127-212.

Erdoğan, Hilal. “Kıbrıs Meselesinin Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkileri”, **Akademik Hassasiyetler Dergisi**, 2016, s.135-161.

Ergül, Ergin. “Özgürlük Ve Güvenlik Dengesi Bağlamında Uluslararası Terörle Mücadele Stratejileri”, **EÜ Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 18, Sayı: 1–2, 2014, ss.69-86.

Ergüven, Sarp. “Karadeniz’de Deniz Alanı Sınırlandırması Davası (Romanya Ukrayna) ve Uluslararası Hukuk Açısından Etkileri”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:63, Sayı:2, 2014, s.309-328.

Erkişi, Kemal. “İktisadi Gücün Stratejik Kullanımı: Jeoekonomi”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 10 Sayı: 52, 2016, ss.1025-1035.

Erol, Sevgi Işık. “Küresel Bir Sorun Olarak Demografik Dönüşüm: Nedenleri, Etkileri ve Alınması Gereken Önlemler”, **Sosyal Politikalar Çalışmaları Dergisi**, Sayı:37, 2016, s.75-123.

Erten, Ezgi. “Türkiye-Suriye Sınırı Hava Sahasında Türkiye’nin Uyguladığı Angajman Kuralları”, **Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 12, Sayı:1, 2017, ss.91-111.

Esen, Selin. “2016 Anayasa Değişiklik Teklifinin Değerlendirilmesi”, **Ankara Barosu Dergisi**, Sayı:4, 2016, ss.45-73.

Evriviades, Marios. “The Legal Dimension of the Cyprus Conflict”, **Texas International Law Journal**, Sayı:29, 1975, ss.241-264.

Fournier, Sylvain. **NATO Military Interventions Abroad: How ROE Adopted and Jurisdictional Rights Negotiated**, Criminal Law between War and Peace, Ediciones de La Universidad de Castilla-La Mancha, Cuenca, 2009, ss.113-122.

Gemici, Eser ve Mehmet Yeşiller,. “Hava Hukukunun Hukuk Düzeni İçerisindeki Yeri, Yapısı ve Özellikleri”, **Journal of Aviation**, Cilt:1, Sayı:2, 2017, ss.140-153.

Göç, Eray. “Türk İstihbaratının Tarihsel Gelişimi”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 3, Sayı:2, 2015, ss. 85-111.

Gökhan Tuncel, “Yılmaz Demirhan, 15 Temmuz Darbe Girişimi Sonrasında Çıkarılan Kanun Hükmünde Kararnamelerinin Kamu Yönetimine Etkisi”, **Birey Ve Toplum Dergisi**, Cilt:8, Sayı:16, 2018, ss.4-37.

Gören, Zafer. “Temel Hakların Sınırlanması-Sınırlamanın Sınırı”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl : 6, Sayı : 12, 2007, ss.39-59.

Gözler, Kemal. “Olağanüstü Hal Rejimlerinde Özgürlüklerin Sınırlandırılması Sistemi ve Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnameleri Rejimi”(Sınırlandırma), **Ankara Barosu Dergisi**, Sayı:4, 1990, ss.561-590.

Gözler, Kemal. “Anayasa Değişikliğinin Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlandırılması Bakımından Getirdikleri ve Götürdükleri: Anayasanın 13'üncü Maddesinin Yeni Şekli Hakkında Bir İnceleme” (İnceleme), **Ankara Barosu Dergisi**, Yıl: 59, Sayı 2001/4, 2001, ss.53-67.

Gregg, Hather S. “Defining and Distinguishing Secular and Religious Terrorism”, **Perspectives On Terrorism**, Cilt:8, Sayı:2, 2014, ss. 36-51.

Gürel, Mehmet Murat. **Küresellenen Dünya Ve Terörizm**, Kadir Has Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 2008.

Gürkaynak, Muharrem ve Adem Ali İren. “Reel Dünyada Sanal Açmaz: Siber Alanda Uluslararası İlişkiler”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 16, 2011, ss.263-279.

Gürpınar, Bulut. “1982 Anayasasına Göre Millî Güvenlik Kavramı”, **Hasan Kalyoncu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Sayı:2, 2012. ss.124-148.

Hafızoğulları Zeki ve Muharrem Özen. “Özel Hayata ve Hayatın Gizli Alanına Karşı Suçlar”, **Ankara Barosu Dergisi**, Cilt:67, Sayı: 4, 2009, ss.9-22.

Hazar, Zeynep. “Basın Özgürlüğü ve Ulusal Güvenlik”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi** Cilt:17, Sayı:1-2, 2013, ss.1535-1548.

Hekim, Hakan ve Oğuzhan Başbüyük. “Siber Suçlar ve Türkiye’nin Siber Güvenlik Politikaları”, **Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi**, Cilt:4, Sayı:2, 2013, ss.135-159.

Honig, Or ve Ido Yahel. “A Fifth Wave of Terrorism? The Emergence of Terrorist Semi-States”, **Terrorism and Political Violence**, Cilt 31, Sayı:6, 2019, ss.1210-1228.

İçel, Kayıhan. “Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesi Bağlamında ‘Avrupa Siber Suç Politikasının Ana İlkeleri’”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Cilt:59, Sayı: 1-2, 2001, ss.116-128.

İlhan, Suat. “Jeopolitik Kavramı Ve Unsurları, Avrasya Dosyası”, **Jeopolitik Özel**, Cilt: 8, Sayı: 4, 2002, ss. 318-322.

İstikbal, Deniz / Boyraz, Hacı Mehmet. Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarına Ekonomi-Politik Bir Yaklaşım, **Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi**, Cilt:3, Sayı:5, 2019, ss.69-87.

Jumaev, Ergash. **Uluslararası Hukukta Güvenlik Politikaları Ve Terörle Mücadele: 11 Eylül Sonrası Mevzuatlarının İnsan Haklarına Uyum Sorunu**, Doktora Tezi, İstanbul, 2017.

Kanat, Selim. “Terörizmin Dünü Bugünü Yarını: Siyasal Gerçekçi Bir Değerlendirme”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt: 19, Sayı: 3, 2014, ss.195-210.

Karaağaç, Yunus. “Sinir Savaşının Aktörleri:Psikolojik Harp, Psikolojik Harekât ve Propaganda”, **Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:6, Sayı:2, 2018, s.80-97.

Karaca, Coşkun ve Yeşim Çam. “**Türkiye’de Sosyal Devlet Anlayışının Değerlendirilmesi**”, **Maliye Dergisi**, Sayı:176, 2019, s.72-97.

Karadağ, Ulaş. “Birleşmiş Milletler Antlaşması’na Göre Meşru Müdafaa Hakkı”, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:7, Sayı:2, 2011, ss.171-186.

Karakurt, Bayram ve Celal Bal. “Genel Kolluk Özel Güvenlik İlişkisi”, **Dergipark**, 2013, ss.83-101.

Karaosmanoğlu, Ali. “The Evolution Of The Security Culture And The Military In Turkey”, **Journal of International Affairs**, 2000, ss.199-217.

Kartal, Atahan Birol “Uluslararası Terörizmin Değişen Yapısı ve Terör Örgütlerinin Sosyal Medyayı Kullanması: Suriye’de DAESH ve YPG Örneği”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Sayı: 27, 2018, ss.39-77.

Kedikli, Umut / Çalağan, Önder. “Enerji Alanında Bir Rekabet Sahası Olarak Doğu Akdeniz’in Önemi”, **Sosyal Bilimler Metinleri**, 2017, ss.120-138.

Keser, Ahmet ve Ömer Ertuğrul Meral. “Türk Hava Sahasını İhlal Eden Rus Uçağının Düşürülmesi: Uluslararası Anlaşmalar Ve Hukuk Çerçevesinde Bir İnceleme”, **Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi** Cilt: 1 Sayı: 1, 2016, ss.29-44.

Kesimhasanoğlu, Ferit. **Uluslararası Terör Taktiklerinden Bölgesel Farklılıklar**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.

Keskin, Funda Ata. “Uluslararası Hukuk Açısından Türk Askeri Uçağının Suriye Tarafından Düşürülmesinin Bir Değerlendirmesi”, **Ortadoğu Analiz**, Cilt:4, Sayı:44, 2012, ss.16-29.

Kılınç, Doğa. “Anayasal Bir Hak Olarak Kişisel Verilerin Korunması”, **AÜHF Dergisi**, Cilt:61, Sayı:3, 2012, ss.1008-1127.

Kıbaroğlu, Mustafa. “Zeytin Dalı Harekâtı’nın Siyasi, Diplomatik ve Askeri Açidan Bir Değerlendirmesi”, **Stratejist Dergisi**, Sayı: 9, 2018, ss.10-19.

Konuk, Mithat. “Olağanüstü Hal Kapsamında Yayınlanan Kanun Hükmünde Kararnamelerin Özellikleri”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 65 Sayı: 4, 2016, ss.2177-2194.

Korkmaz, Ali. İnsan Hakları Bağlamında Özel Hayatın Gizliliği Ve Korunması, **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Özel Sayı-1, 2014, ss.99-103.

Korkmaz, İbrahim. “Kişisel Verilerin Korunması Kanunu Hakkında Bir Değerlendirme”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı:124, 2016, ss.81-151.

Kurnaz, İbrahim. “Siber Güvenlik İle İlgili Kavramsal Çerçeve”, **Cyberpolitik Journal Dergisi**, Sayı:1, 2016, ss.62-83.

Laitinen, Kari. “Geopolitics of the Northern Dimension: A Critical View on Security Borders”, **Geopolitics**, Cilt: 8, Sayı:1, 2003, ss.20-44.

Lene Hansen ve Helen Nissenbaum. “Digital Disaster, Cyber Security, and the Copenhagen School”, **International Studies Quarterly**, Cilt 53, 2009, ss.1155-1175.

Mercan, Salih. “Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Açılışı Ve İki Beyannamesi”, **Social Sciences Studies Journal**, Cilt:5, Sayı:34, 2019, ss.2173-2188.

Meydan, Cem Harun. “Dünya Ordularında Yeniden Yapılanmanın Kaynakları Üzerine Bir İnceleme”, **Savunma Stratejileri Dergisi**, Sayı:21, ss.1-39.

Meydan, Cem Harun ve Mustafa Polat. “Liderin Güç Kaynakları Üzerine Kültürel Bağlamda Bir Araştırma”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt:65, Sayı:4, ss.123-140.

Narin, Serdar. Küreselleşme Dinamikleri Karşısında Ulusal Kimliğin Korunması Ve Atatürk Millîyetçiliği İlkesi, **İzmir Barosu Dergisi**, Sayı: 205, 2018, s.205-253.

Newman, Edward. “Exploring the “Root Causes” of Terrorism”, **Studies in Conflict & Terrorism**, Cilt:29, Sayı:8, 2006, ss.749-772.

Nguyen, Reese. “Navigating Jus Ad Bellum In The Age Of CyberWarfare”, **California Law Review**, Cilt:1010, 2013, ss.1081-1089.

Nweke, Eugene N. **Security Strategies**, Yıl:7, Sayı:14, 2011, ss.101-115.

Oğuzlu, Tarık. “Dünya Düzenleri ve Güvenlik: Ulus-Devlet Güvenlik Anlayışı Aşılıyor Mu?”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Sayı:6, 2007, ss.7-42.

Orhun, Fatma Çalik. “Doğu Akdeniz’de Güç Mücadelesi ve Kıbrıs Sorunu”, **Journal of History and Future** . 2017, ss.1-22.

Ozan, Emre. “Doğu Akdeniz’de Türkiye’nin Stratejisi”, **Devlet Dergisi**, Sayı:485, 2019, ss.27-35.

Öden, Merih. “Anayasa Mahkemesi Ve Olağanüstü Hal Ve Sıkıyönetim Kanun Hükmünde Kararnamelerinin Anayasaya Uygunluğunun Yargısal Denetimi”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:58, Sayı:3, ss.659-691.

Öğün, Mehmet Nesip ve Adem Kaya. “Siber Güvenliğin Millî Güvenlik Açısından Önemi ve Alınabilecek Tedbirler”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Sayı: 18, 2013, ss.145-181.

Öksüzöğlu, Hilal Tuğba. “6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu Ve Avrupa Birliği Hukukunda Kişisel Verilerin Silinmesi Ve Düzeltilmesi”, **Bilişim Hukuku Dergisi**, Sayı:2, 2019, ss.186-242.

Öz, Ayşe. **Hava ve Uzay Hukukunda Tahkimin Gelişimi**, Başkent Üniversitesi Kamu Hukuku Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2015.

Özbey, Özcan. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında İfade Özgürlüğü Kısıtlamaları”, **TBB Dergisi**, Sayı: 106, 2013, s.41-92.

Özcan, Arif Behiç. “Uluslararası Güvenlik Sorunları ve ABD'nin Güvenlik Stratejileri”, Selçuk Üniversitesi, **İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Sayı:22, 2011, ss.451-470.

Özdemir, Haluk ve Gökhan Sarı. “Uluslararası Güvenliğe Yönelik Yeni Tehditler Bağlamında Önleyici Meşru Müdafaa”, **Savunma Bilimleri Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 2, 2017, ss.26-35.

Özekin, Muhammed Kürşat. “Doğu Akdeniz’de Değişen Enerji Jeopolitiği ve Türkiye”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Cilt:16, Sayı:33, 2020, ss.1-51.

Özkan, Gökhan. “Uluslararası İlişkiler Ve Gücün Gözlemlenebilir Boyutları:Realist Perspektiften Bir Değerlendirme”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:9, Sayı:34, 2010, s. 98-115.

Özkoç, Adil. “Çağdaş Parlamenter Demokrasilerde Kuvvetli İcra Eğilimi”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 16, Sayı:1, 1969, ss.50-53.

Özlu, Rukiye Mehtap. “Yürütme Organı Tarafından olağanüstü Dönemde Yapılan Kanun Gücündeki Normların Anayasaya Uygunluk Denetimi Konusunda Anayasa Mahkemesi Kararlarının Yorumu”, **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, Sayı: 12, 2018, ss. 613-646.

Öztan, Güven Gürkan ve Egemen Bezci. “Türkiye’de Olağanüstü Hal: Devlet Aklı, Askerler ve Siviller”, **Mülkiye Dergisi**, Cilt: 39, Sayı:1, ss.159-186.

Öztop, Necmettin. “Zeytin Dalı Harekâtı Ve Uluslararası Hukukta Güç Kullanımı”, **Uluslararası Hukuk Bülteni**, ss.14-16.

Öztürk, Yasin. “Avrupa Birliği’nin Uluslararası Terörizmle Mücadele Stratejileri”, **Academic Knowledge**, Cilt: 2, Sayı:2, ss.188-199.

Pamuk, İsmail. “Angajman Kuralları: Tanımı, Kapsamı Ve Uygulanmasına İlişkin Bir İnceleme”, **MHB Dergisi**, Cilt: 32, Sayı: 2, 2010, ss.105-145.

Pierini, Jean Paul. **Rules of Engagement, Status of Forces Agreements and Criminal Law: Different Approaches as to The Legal Base of The Use of Force in Military Operations and Conflicts of Jurisdiction in Respect of Foreign Friendly Fire**, Criminal Law between War and Peace, Ediciones de La Universidad de Castilla-La Mancha, Cuenca, 2009, ss.123-161.

Polat, Doğan Şafak. “Türkiye’nin Suriye’nin Kuzeyindeki Askerî Harekâtının Amaçları ve Sonuçları”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Cilt:16, Sayı:33, 2020, ss.53-96.

Polater, Yusuf Ziya. “Adli Kolluk-Savcı İlişkisi Ve Soruşturmalara Etkisi”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı: 120, 2015, ss.289-324.

Raskin, Marcus G. “Democracy Versus The National Security State”, **Law And Contemporary Problems**, Cilt: 40, Sayı:3, 2004, ss.189-220.

Sağiroğlu Şeref ve Mehmet Tunçkanat. “Gizli Bilgilerin İnternet Ortamında Güvenli Olarak Aktarımı İçin Yeni Bir Yaklaşım”, **Popüler Bilim Dergisi**, Cilt:9, Sayı:105, 2002, ss.1-27.

Sancak, Kadir. “Güvenlik Kavramı Etrafındaki Tartışmalar Ve Uluslararası Güvenliğin Dönüşümü”, Gümüşhane Üniversitesi, **İİBF Sosyal Bilimler Dergisi**, ss.123-134.

Salep, Mustafa. “Sıkıyönetim Uygulamaları Üzerine Değerlendirmeler (1971-1973)”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt:10, Sayı:52, 2017, ss.422-435.

Saraçlıoğlu, Murat. “Uluslararası Hukukta Terörizm”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:11, Sayı:1-2, 2007, ss. 1049-1078.

Sav, Özden. “İngiliz Anayasa Reformu”, **Ankara Barosu Dergisi**, Sayı: 4, 2009, s.21-34.

Sertçelik, Aşır. “Siber Olaylar Ekseninde Siber Güvenliği Anlamak”, **Medeniyet Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 2 Sayı: 3, 2015, ss.25-42.

Shanahan, Timothy. Betraying A Certain Corruption Of Mind: How (And How Not) To Define ‘Terrorism’, **Critical Studies on Terrorism**, Cilt:3, Sayı:2, 2010, ss.173-190.

Şentürk, Özlem, **Türk Anayasa Hukukunda Millî Güvenlik Kurulu**, Selçuk Üniversitesi Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmış), Konya, 2004, ss.13-14.

Şimşek, Murat. “Terörizm: Kavramsal Bir Çalışma”, **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı: 54, 2016, ss.319-335.

Şirin, Tolga. **1982 Anayasasına Göre Temel Hak ve Özgürlüklerin Olağanüstü Hal Rejimi: Eski Kavramlara Yeniden Bakmak**, Anayasa Hukuku Dergisi, 2011, Cilt:5, Sayı:10, ss.11-38.

Şirin, Tolga. “Takdir Marjı Doktrini ve Türkiye Anayasa Mahkemesi Açısından Anlamı”, **Anayasa Hukuku Dergisi**, C.2, S.4, 2013, ss.359-399.

Taşdemir, Fatma. ve Adem Özer. “Kuvvet Kullanma Hukuku Açısından Fırat Kalkanı Operasyonu”, **Akademik Hassasiyetler Dergisi**, Cilt:4, Sayı:7, 2017, ss.53-70.

Tekel, Suna. **Birleşmiş Milletler Ve Uluslararası Terörizm**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Dergisi, 2007, ss.1352-1368.

Toprak, Serap. “Türk-Yunan Siyasi İlişkileri Çerçevesinde Batı Trakya Sorunu”, **Bitlis Eren Üniversitesi SBE Dergisi**, Cilt:3, Sayı:1, 2014, s.47.

Topuzkanamış, Şafak Evran. “1982 Anayasası’nda Temel Hak ve Özgürlükler”, **D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi**, Prof. Dr. Durmuş TEZCAN’a Armağan, Cilt:21, Özel Sayı, 2019, ss. 1767-1793.

Torun, Abdullah. “Türkiye’de Ulusal Güvenliğin Yasal Ve Kurumsal Mekanizması: Millî Güvenlik Kurulu”, **İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 6, Sayı 2, 2017, ss.42-60.

Troye, Jeff De. “National Security”, **The Historical Legacy**, ss.42-52.

Tucker, David. “What Is New About The New Terrorism And How Dangerous Is It?”, **Terrorism and Political Violence**, Cilt:13, Sayı:3, 2001, ss.1-14.

Tural, Mehmet Akif. “Tekalif-i Millîye (Halka Borcu Kalmayan Devlet)”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt:11, 1995, Sayı 32, ss.517-548.

Turhan, Meltem. **Siber Güvenliğin Sağlanması, Dünya Uygulamaları Ve Ülkemiz İçin Çözüm Önerileri**, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu Uzmanlık Tezi, Ankara, 2010.

Turinay, Faruk. “Ceza Hukunda Terör Örgütü Kavramı”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı:116, 2016, ss.39-84.

Türköz, Şükrü. “Küresel Terörizm Sorununa Güvenlik Perspektifli Bir Yaklaşım”, **Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:9, Sayı:2, 2016, ss.153-162.

Ulutürk, Selma. **PKK Terör Örgütünün Siyasallaşma Girişimi ve Türkiye**, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, İstanbul, 2007.

Urhan, Betül ve Seydi Çelik. “Türkiye’de Sistemin “Millî Güvenlik” Algısı ve Bunun İşçi Hareketleri Ve Sendikacılık Faaliyeti Üzerindeki Etkisi”, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, Sayı:2, 2010, ss.109-140.

Ünver, Akın. “Dijital Gözetleme, Millî Güvenlik ve Özel Hayatın Gizliliği Siyaseti”, **EDAM Siber Politikalar ve Dijital Demokrasi Dergisi**, Kadir Has Üniversitesi, 2018, ss.1-23.

Wharton, Tim. “Paul Grice, Saying and Meaning”, **UCL Working Papers in Linguistics**, 2002, ss. 207–248.

Wigell, Mikael. "Conceptualizing Regional Powers' Geoeconomic Strategies: Neo-imperialism, Neo-mercantilism, Hegemony, and Liberal Institutionalism", *Asia Europe Journal*, Cilt:14, Sayı:2, 2016, ss. 135-151.

Vaiz, Mehmet Ekin. **Olağanüstü Hal Kavramı ve Denetimi**, Doğu Akdeniz Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Araştırma Enstitüsü Kamu Hukuku Yüksek Lisans Tezi, 2011.

Varlık, Ali Bilgin. “Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım”, **Avrasya Terim Dergisi**, Cilt:1, Sayı: 2, 2013, ss.114-130.

Vatansever, Müge. “Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi** Cilt: 12, Özel Sayı, 2012,ss.1487-1530.

Yamak, Tahsin ve Emre Saygın. “Türkiye’nin Ekonomik Güç Potansiyeli: Bir ‘Ekonomi Diplomasisi’ Enstrümanı Olarak Türkiye Varlık Fonu Uygulaması”, **Fiscaoeconomia**, Cilt:3, Sayı:1, 2019, ss.88-114.

Yatağan, Arda Görkem. “Sert Güç Unsurlarının Yumuşak Güç Aracı Olarak Etkileri”, **Kara Harp Okulu Bilim Dergisi**, Cilt:28, Sayı:2, 2018, ss.69-94.

Yayla, Mehmet. “Hukuki Bir Terim Olarak Siber Savaş”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı:104, 2013, ss.177-201.

Yeşiltaş, Murat. “İç Savaşa Komşu Olmak Türkiye’nin Suriye Sınır Güvenliği Siyaseti”, **Analiz Dergisi**, Sayı: 136, 2015, ss.1-37.

Yıldırım Turan ve Ömer Faruk Erol. “Yasal Düzenlemeler Işığında Hava Hukukunun Tarihsel Gelişimi ve İlk Türk Hava Hukuku Metni”, **İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi** Cilt:4 Sayı:1, 2017, ss.1-17.

Yıldırım, Turan. “Danıştay Kararlarında Mücbir Sebep Kavramı, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, Cilt:25, Sayı:2, 2019, ss. 1520-1538.

Yılmaz, Eren Alper ve Orhan İrk. “Nikaragua Divan Kararları Işığında Kuvvet Kullanma Ve Meşru Müdafaa Sorunu”, **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:13, Sayı:2, ss.151-166.

İnternet Siteleri

<https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/dunya-saglik-orgutu-yeni-tip-koronavirusu-kuresel-salgin-ilan-etti/1762600>

<https://www.btk.gov.tr/siber-guvenlik-mevzuat>

<https://www.cfr.org/interactive/global-conflict-tracker/conflict/civil-war-syria>.

https://www.coe.int/t/dghl/cooperation/lisbonnetwork/themis/echr/paper2_en.asp#P271_37395

www.congress-1in5.eu

<https://www.defenceturk.net/24-agustos-2016-firat-kalkani-harekatı>

<https://www.fbi.gov/aboutus/investigate/terrorism/terrorism-definition>

<https://www.geneva-academy.ch/geneva-humanrights-platform>

<https://www.haberler.com/hatay-tsk-dan-aciklama-kara-harekati-basladi-10478548-haberi/>

<https://www.icnl.org/covid19tracker/?fbclid=IwAR2dsGjepj7dg6xzMCg1GzX2sSKOdwtFvUahNOh-4wGvmTisK9txUchyaLQ#>,

<https://www.mgk.gov.tr/index.php/29-mart-2017-tarihli-toplanti>

<https://www.mgk.gov.tr/index.php/millî-guvenlik-kurulu/genel-bilgi>

<http://www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/diger-ulkelerdeki-benzer-kuruluslar>

<https://www.newsdeeply.com/syria/articles/2014/02/18/how-the-kurdish-pyd-operates-its-own-autonomous-government>.

<https://www.ntv.com.tr/dunya/nato-genel-sekreteri-jens-stoltenberghicbir-nato-ulkesi-turkiye-kadar-teror-sal,quWz6hHs0kiCVnhz0yAaSw>

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180715.htm>

http://www.shodb.gov.tr/shodb_esas/index.php/tr/

<https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari>

<https://www.tdk.gov.tr>

<https://www.tsk.tr/>

<https://www.tureng.com/tr/turkce-ingilizce/engagement>

<http://www.turkishgreek.org/kuetuephane/item/128-kibris-belgeleri-1959-londra-antlasmalar>

<https://www.un.org/counterterrorism/un-documents>

[https://undocs.org/S/RES/1189\(1999\)](https://undocs.org/S/RES/1189(1999))

[https://undocs.org/S/RES/1269\(1999\)](https://undocs.org/S/RES/1269(1999))

[https://undocs.org/S/RES/1368\(2001\)](https://undocs.org/S/RES/1368(2001))

[https://undocs.org/S/RES/1373\(2001\)](https://undocs.org/S/RES/1373(2001))

[https://undocs.org/S/RES/1377\(2001\)](https://undocs.org/S/RES/1377(2001))

[https://undocs.org/S/RES/1456\(2003\)](https://undocs.org/S/RES/1456(2003))

[https://undocs.org/S/RES/1530\(2004\)](https://undocs.org/S/RES/1530(2004))

[https://undocs.org/S/RES/1535\(2004\)](https://undocs.org/S/RES/1535(2004))

[https://undocs.org/S/RES/1566\(2004\)](https://undocs.org/S/RES/1566(2004))

[https://undocs.org/S/RES/1611\(2005\)](https://undocs.org/S/RES/1611(2005))

[https://undocs.org/S/RES/1624\(2005\)](https://undocs.org/S/RES/1624(2005))

[https://undocs.org/S/RES/1631\(2005\)](https://undocs.org/S/RES/1631(2005))

[https://undocs.org/S/RES/1805\(2008\)](https://undocs.org/S/RES/1805(2008))

[https://undocs.org/S/RES/1963\(2010\)](https://undocs.org/S/RES/1963(2010))

[https://undocs.org/S/RES/2129\(2013\)](https://undocs.org/S/RES/2129(2013))

[https://undocs.org/S/RES/2133\(2014\)](https://undocs.org/S/RES/2133(2014))

[https://undocs.org/S/RES/2170\(2014\)](https://undocs.org/S/RES/2170(2014))

[https://undocs.org/S/RES/2178\(2014\)](https://undocs.org/S/RES/2178(2014))

[https://undocs.org/S/RES/2185\(2014\)](https://undocs.org/S/RES/2185(2014))

[https://undocs.org/S/RES/2195\(2014\)](https://undocs.org/S/RES/2195(2014))

[https://undocs.org/S/RES/2249\(2015\)](https://undocs.org/S/RES/2249(2015))

[https://undocs.org/S/RES/2250\(2015\)](https://undocs.org/S/RES/2250(2015))

[https://undocs.org/S/RES/2253\(2015\)](https://undocs.org/S/RES/2253(2015))

[https://undocs.org/S/RES/2255\(2015\)](https://undocs.org/S/RES/2255(2015))

[https://undocs.org/S/RES/2322\(2016\)](https://undocs.org/S/RES/2322(2016))

[https://undocs.org/S/RES/2331\(2016\)](https://undocs.org/S/RES/2331(2016))

[https://undocs.org/S/RES/2341\(2017\)](https://undocs.org/S/RES/2341(2017))

[https://undocs.org/S/RES/2354\(2017\)](https://undocs.org/S/RES/2354(2017))

[https://undocs.org/S/RES/2368\(2017\)](https://undocs.org/S/RES/2368(2017))

[https://undocs.org/S/RES/2370\(2017\)](https://undocs.org/S/RES/2370(2017))

[https://undocs.org/S/RES/2378\(2017\)](https://undocs.org/S/RES/2378(2017))

[https://undocs.org/S/RES/2396\(2017\)](https://undocs.org/S/RES/2396(2017))

[https://undocs.org/S/RES/2482\(2019\)](https://undocs.org/S/RES/2482(2019))

<https://tr.usembassy.gov/tr>

<https://verfassungsblog.de/dont-be-fooled-by-autocrats>

<https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2016/08/24/turkeys-syria-offensive-is-as-much-about-the-kurds-as-isis/>

https://wikipedia.org/wiki/Kosova_G%C3%BCvenlik_G%C3%BCc%C3%BC